

TYB AKADEMİ

Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi

Türkiye Yazarlar Birliği

TYB AKADEMİ

Yıl:6 Sayı: 16 Ocak 2016

Türkiye'de Yüksek Öğretim ve Akademi

İmtiyaz Sahibi ve Yayın Yönetmeni

TYB Vakfı İktisadi İşletmesi adına
D. Mehmet Doğan

Yazı İşleri Müdürü

Mustafa Ekici

Sayı Editörü

Fatih Toktaş (Doç. Dr.)

Yayın Kurulu

Murat Erol, İskender Gümüş, Kemal Kahraman, Cengiz Karataş,
Mehmet Kurtoğlu, Atilla Mülayim, Osman Özbahçe

Yayına Hazırlık

Merve Aksakal

Danışma Kurulu

Hicabi Kırılancı, İbrahim Ulvi Yavuz,
Muhsin Mete, Nazif Öztürk

Yönetim Yeri

Millî Müdafaa Cad. 10/13 Kızılay-Ankara
0.312 417 34 72 - 417 45 70 - 232 05 71
www.tybakademi.com
tybakademi@gmail.com

Tasarım

mtr medya

Baskı

Özel Matbaası

ISSN: 2146-1759

Fiyatı

15 TL

Abone Bedeli

40 TL

Kurumlar için 75 TL

Hesap No

Vakıfbank Başkent Şb.

IBAN: TR34 0001 5001 5800 7297 391004

Ziraat Bankası Başkent Şb.

IBAN: TR23 0001 0016 8350 1199 485001

*TYB AKADEMİ hakemli bir dergidir. Dört ayda bir yayımlanır.
Dergide yayımlanan yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.
Yazılar yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen, basılamaz, çoğaltılamaz ve
elektronik ortama taşınamaz. Yazıların yayımlanıp, yayımlanmamasından
yayın kurulu sorumludur.*

HAKEM HEYETİ

Board of Referees

- Abdulcelil, Tarık (Yrd. Doç. Dr. Ain Shams University)
Acar, Mustafa (Prof. Dr. Aksaray Üniversitesi)
Acar, Rahim (Doç. Dr. Marmara Üniversitesi)
Açıkgöç, Alparslan (Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi)
Açıkgöz, Ömer (Doç. Dr. Kırkkale Üniversitesi)
Akbar, Jamel (Prof. Dr. University of Dammam)
Akgün, Birol (Prof.Dr. Konya Üniversitesi)
Akın, Mahmut H. (Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi)
Al-Lahham, Abeer Hussam Ed-din (Prof. Dr. University of Dammam)
Arıcan, M. Kâzım (Doç. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Atan, Murat (Doç. Dr. Gazi Üniversitesi)
Ayдын, Mustafa (Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi)
Ayyıldız, Mustafa (Yrd. Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi)
Bayartan, Mehmet (Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi)
Baybal, Mustafa Sami (Doç.Dr. Selçuk Üniversitesi)
Bayraklı, Bayraktar (Prof. Dr. Marmara Üniversitesi)
Bektaş, Ekrem (Doç. Dr. Harran Üniversitesi)
Bilgi, Levent, (Yrd. Doç. Dr. Harran Üniversitesi)
Bilgili, Emre Ahmet (Prof. Dr. Marmara Üniversitesi)
Bircan, Ufuk (Doç. Dr. Dicle Üniversitesi)
Birgül, Mehmet Fatih (Yrd. Doç. Dr. Muş Alpaslan Üniversitesi)
Bulut, Mehmet (Prof. Dr. Sabahattin Zaim Üniversitesi)
Canım, Rıdvan (Doç. Dr. Trakya Üniversitesi)
Ceyhan, Nesime (Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Ceylan, Yasin (Prof. Dr. ODTÜ)
Çalış, Şaban (Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi)
Çelik, Yakup (Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi)
Çelik, Yakup (Yrd.Doç. Dr. Kırklareli Üniversitesi)
Çemrek, Murat (Doç. Dr., Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırmaları Enstitüsü, Kazakistan)
Dalpour, Waleck (Prof. Dr. University of Maine)
Dearden, Brad (Prof. Dr. University of Maine)
Dilaver, Hasan Hüseyin (Prof. Dr. Ahi Evran Üniversitesi)
Duralı, Teoman (Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi)
Düzgün, Şaban Ali (Prof. Dr. Ankara Üniversitesi)
Efe, Adem (Doç.Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi)
Ekinci, Abdullah (Prof. Dr. Harran Üniversitesi)
Elmas, Nazım (Doç. Dr. Giresun Üniversitesi)
Emiroğlu, İbrahim (Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi)
Eravcı, H. Mustafa (Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Fidan, Mehmet Âkif (Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Hammam, Sabry Tefik (Doç. Dr. Sohaç University)
Gencer, Bedri (Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi)
Gündoğan, Ali Osman (Prof. Dr. Muğla Üniversitesi)
Kahraman, Kemal (Dr. TBMM Milli Saraylar)
Karatepe, Şükrü (Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Keleş, Hamza (Prof. Dr. Gazi Üniversitesi)
Kemikli, Bilal (Prof. Dr. Dumlupınar Üniversitesi)
Kırlangıç, Hicabi (Prof. Dr. Ankara Üniversitesi)
Koç, Turan (Prof. Dr. Sabahattin Zaim Üniversitesi)
Ocak, Ahmet Yaşar (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi)
Okay, M.Orhan (Prof. Dr.)
Okumuş, Ejder (Prof. Dr. Osmangazi Üniversitesi)
Orçan, Mustafa (Doç. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Öcal, Şamil (Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Örs, Derya (Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Özkarıcı, Mehmet (Prof. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Özsoy, İsmail (Prof. Dr. Fatih Üniversitesi)
Öztürk, Nazif (Dr.)
Pamuk, Bilgehan (Doç.Dr. Gaziantep Üniversitesi)
Kazım Paydaş (Doç. Dr., Harran Üniversitesi)
Perşembe, Erkan (Doç. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Poyraz, Hakan (Prof. Dr. Sakarya Üniversitesi)
Saatçi, Suphi (Prof. Dr. Mimar Sinan Güz. San. Ün.)
Sarioğlu, Hüseyin (Prof. Dr. Kırklareli Üniversitesi)
Subaşı, Necdet (Doç. Dr. Diyanet İşleri Başkanlığı)
Tekin, Mustafa (Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Topakkaya, Arslan (Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi)
Törenek, Mehmet (Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi)
Yelken, Ramazan (Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi)
Yıldırım, Ergün (Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi)
Yıldız, Alim (Prof. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi)
Yılmaz, Salih (Doç. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Bu sayının hakemleri

Fethi Kerim Kazanç (Prof. Dr.)
Mahmut Aydın (Prof. Dr.)
Mehmet Ali Yurdusev (Prof. Dr.)
Mehmet Türkeri (Prof. Dr.)
Salih Yılmaz (Prof. Dr.)
Mehmet Çevik (Doç. Dr.)
Murat Demirkol (Doç. Dr.)
Nazım Elmas (Doç. Dr.)
Necdet Şengün (Doç. Dr.)
Rıdvan Canım (Doç. Dr.)
Şükrü Keyifli (Doç. Dr.)
H. Harika Durgun (Yrd. Doç. Dr.)
Muhammet Enes Kala (Yrd. Doç. Dr.)
Nesrin Sofuoğlu (Öğr. Gör. Dr.)

İçindekiler

Sunuş: Üniversite Medresenin Neresinde?
D. Mehmet Doğan / 7

Türk Yükseköğretiminde Sorunlar ve Öneriler
Durmuş Günay / 9

Üniversite Anlayışındaki Değişim: Birinci Nesil Üniversiteden
Dördüncü Nesil Üniversiteye / 21
Ali Rıza Erdem

“Felsefesiz İlahiyat” Mümkün Mü? / 53
Mevlüt Uyanık

Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Osmanlı Tarihinin
Osmanlılık İdeolojisi Bağlamında Yorumu
Fazıl Gökçek / 75

Tarihi Roman olarak Ahmet Mithat Efendi'nin
Süleyman Musli İle Namık Kemal'in
Cezmi Eserlerinin Karşılaştırılması
Necla Dağ / 83

Mahur Beste Romanında
II. Abdülhamid ve Dönemi
Mustafa Dere / 97

Ümraniye Belediyesi
Çanakkale Zaferi Konulu Şiir Yarışmaları Örneğinde
Sanata Teşvikte Yerel Yönetimlerin ve
Sanat Yarışmalarının Rolü
Mehmet Güneş / 111

Tartışma / Kitabiyat / 135
Nâmık Açıkgöz
Sebahattin Bektaş
Dursun Ali Tökel
D. Mehmet Doğan
Mustafa Dere

Sunuş

Üniversite medresenin neresinde?

Medrese ne idi, üniversite ne? Bu sorunun cevabını verebilecek durumda mıyız? Medreseyi bilmiyoruz, kendi elimizle kapattık. Onu kapatmada modernlik vehmettik.

Üniversite modernleşme tarihimizin bir kurumu olarak ve elbette siyasî değişimlerimizden nasibini alarak günümüze kadar geldi. Onun muhtevası üzerinde geçmişte ve günümüzde yeterince düşünüldüğüne dair bilgiye sahip değiliz. Çünkü bu kurumu kendi gerçekliği içinde anlamaktan kaçındık.

Tabiatıyla modernleşme tarihimizin kurumu olmak, üniversiteye yüklediğimiz anlamı da belirledi. Bugün üniversiteye bakışımızda ekonomik ve teknik ihtiyaçlarımızın karşılanması, kalkınmanın sağlanması gibi pratik maksatların tayin edici olduğunu görüyoruz. Bunun üniversite kavramı ile ne kadar bağdaştığını sorgulamak ise pek aklımızdan geçmiyor.

İlmi bilgi seviyesine indiren, tahlilci olamadığı için terkibçi olamayan, keşfi, icadi ıskalayan bir yapıdan söz ediyoruz. Üniversite denilince İlim zihniyeti yerine faydacı-teknikçi yaklaşımları esas almak sürekli yapageldiğimiz yanlışlardan. Hakikat arayıcılığı, hasis menfaatlerin üstüne çıkmak, bütüne yönelmek, sonsuzu hedeflemek üniversitede konuşulan, tartışılan konular arasına ne ölçüde girebiliyor?

Üniversitenin batıda da benzer bir durumda olduğuna dair işaretler var; daha doğrusu taklid ettiğimiz kurumun böyle bir dönüşüm içinde olduğu yönünde kuvvetli deliller ileri sürülüyor. Yine de durmuş oturmuş, geleneği teşekkül etmiş memleketlerde üniversitenin Türkiye gibi ülkelerdeki nazarla görülmediğini düşünüyoruz.

Medreseden üniversiteye tabî bir geçiş yapabilse idik, hiç olmazsa Darülfünun'u yıkmadan üniversiteye geçebilse idik, şimdi daha farklı bir noktada bulunurduk, diye düşünmeden edemiyoruz.

1933'te Darülfünun'u ilga edilip İstanbul Üniversitesi'ni kuruldu. Darülfünun tarih başlangıcını Fatih Medresesi'ne götürüyordu. Profesör değil muallim veya müderris, fakülte yerine şube deniliyordu, rektör "darülfünun emini" idi. Üniversitenin böyle bir kök arayışı olmadı.

İstanbul Üniversitesi'nden sonra 20 yıl içinde iki üniversite açılabilmişti: İstanbul Teknik ve Ankara Üniversitesi. 1950-1960 arası üniversite İstanbul ve Ankara'nın sınırlarını aştı, İzmir, Trabzon ve Erzurum üniversiteleri kuruldu. Bu arada ilk yabancı dilli üniversite de (ODTÜ) Ankara'da açıldı. 1960 darbesinden

sonra üniversite açılışının hız kesmesi ilgi çekici bir sonuç. Çünkü bu darbe için yükseköğretim gençliği kullanılmıştı! Demek ki fazlası zararlı bulundu! 1970'e kadar kurulan tek üniversite Hacettepe.

1970-1980 arasında daha öncekilerin toplamından daha fazla üniversite açılıyor. Boğaziçi dışında kurulan üniversiteler Anadolu haritasını renklendiriyor: Çukurova (Adana), Dicle (Diyarbakır), Anadolu (Eskişehir), Cumhuriyet (Sivas), Uludağ (Bursa), Fırat (Elazığ), Selçuk (Konya), İnönü (Malatya), Ondokuz Mayıs (Samsun) ve Erciyes (Kayseri). Seksenli yıllarda bazı eğitim enstitüleri, iktisadî ticarî ilimler akademileri ve özel yüksekokullar üniversite haline getiriliyor. Böylece 10 üniversite daha kazanılıyor. Bunların çoğu üç büyük şehrimizdedir. 90'lı yıllarda üniversite sayısı yüzde elli artıyor, bu dönemin özelliği özel (vakıf) üniversitelerinin sayısındaki artış. İki binli yıllardaki artış ise daha önceki dönemlerle kıyaslanamayacak nisbette.

Her şehrimizde üniversite açılıyor, öğrenciler geliyor, öğretim elemanları geliyor ve üniversite bürokrasisi oluşuyor. Bu durumda üniversite öğretim kurumu olmak yanında, kurulduğu şehir için aynı zamanda ekonomi ve istihdam demek. Küçük ölçekli şehirlerin kökten bir değişim ve dönümüş geçirmesi, büyük şehirlere nüfus akışının durdurulması ve dizginlenmesi demek. Üniversite netice itibarıyla öğretimi aşan bir yapılanma olarak okunulmak durumunda. İşin iktisadî, sosyal yönü olduğu kadar, siyasî vechesi de var.

Türkiye son yıllarda yükseköğretimde kemiyetin sınırlarına ulaşmış görünüyor. Yani sayısal olarak bakıldığında, Türkiye'nin bütün şehirlerinde üniversite mevcut. Büyük şehirlerinde büyüklükleri ile orantılı sayıda üniversite faaliyette. Vakıf statüsünde hayli özel üniversite var. Sayı hesabından öze, kemiyetten keyfiyete yönelmek için şartlar hazırmış gibi görünüyor.

Bunu başarabilecek miyiz? Üniversite sayısının çokluğu meselenin çözümünü kolaylaştırır mı, zorlaştırır mı? Böyle bir tartışma zemini oluşturmak istedik. Bunda ne ölçüde başarılı olabildiğimize dergiyi okuyanlar karar vermeli.

Dergimiz bu sayıyla 6. yılına giriyor. Beş sene boyunca belirli konuları esas alan sayılar yayınladık. Aktüel olmak için değil, zamanımızın hakkını vermek için. Bu vesile ile akademi mensubu çok sayıda kişiyle münasebet tesis ettik, çok azının yazma/yayınlama konusunda istekli olduğunu gördük. Üniversitelerin bir anlamda içe kapanıklığını kırmanın yollarından biri her çeşit yayınla hocaları tanımıştırmak olmalı. Tabii öncelik ilmî yayınlardadır. Üniversitede üretilen bilgi ve değerler hepimizin yitiği olmalı. Böyle bakılırsa sadece üniversite hocalarının dışı açılma arzusu değil, kitlelerin talebi de beklenir.

Altınca yılımızın ilk sayısını bu düşüncelerle yükseköğretim ve akademiye ayırdık. Konuyla ilgili akademik makaleler yanında yine üniversite hocalarının serbest düşünce yazılarına da yer verdik. Bu sayının editörlüğünü üstlenen Doç. Dr. Fatih Toktaş hocaya da teşekkürlerimizi sunuyoruz.

D.Mehmet Doğan

Türk Yükseköğretiminde Sorunlar ve Öneriler

Durmuş Günay

Prof. Dr., YÖK Yürütme Kurulu Üyesi

1. Giriş

Günümüzde, yükseköğretim alanı ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirmenin temel dinamosu olarak değerlendirilmektedir. Bilgiye dayalı, sosyo-ekonomik ve teknolojik güç olarak üniversiteler bu süreçte etkin rol üstlenmişlerdir. Bu doğrultuda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, bilimsel araştırma ve AR-GE çalışmalarının yoğunlaştırılması, üretilen bilimsel ve teknolojik bilgilerin sosyal ve ekonomik değere dönüştürülmesi ve okullaşma oranlarının daha da artırılması yönünde stratejik hedefler belirlemişlerdir. Bu küresel eğilim, ülkemizin yükseköğretim politikalarının yeni stratejik hedefler doğrultusunda zaman zaman yeniden tanzimine ve model arayışlarına yol açmıştır.

Karl Jaspers'e göre (Jaspers, 1959) “*Üniversite, hakikati aramakla görevli, akademisyenler ve öğrencilerden oluşan bir topluluktur*”. Hakikate sistematik bir araştırma ile varılabileceğinden, üniversitenin asıl/birincil ilgisi araştırmadır. Hakikatin kapsamı bilimin kapsamından daha geniş olduğundan bilim adamı, kendisini sadece uzmanlığa değil, hakikate adanmıştır. Dolayısıyla, hakikat arayışı, kişiden tam bir adanmışlık ister. Üniversitenin ikinci ilgi alanı, öğretimdir. Çünkü hakikat aynı zamanda nakledilmelidir.

Hakikat, genelde varlığın tümel bilgisi olarak tanımlanır. Tümel bilgi; bilme etkinliği diyebileceğimiz bilim, felsefe, sanat ve din bilgisinin birleşik bütünüdür. Genelde varlık ise, tüm bilme etkinliklerinin varlık alanının tümüdür. Her tür bilme etkinliğinin, bilen öznenin baktığı varlık alanı (ontolojisi), metodolojisi ve bilen öznedeye dayandığı yeti(ler) vardır. Her bilimin belirli bir konusu vardır, algı ve akıl yetisine dayanır, deney ve gözlem metodunu kullanır. Sanat ise sanatçının duyularına ve “yaratıcı” yeteneğine dayanır. Din, insanda inanma yetisine dayanır. Yani bilme etkinlikleri varlığı parçalamaktadır. İnsan varlığı bir çırpıda kavrayamamaktadır. Eğer yeteneklerimiz, daha üstün olsaydı belki de varlığı parçalara bölmek gerek-

meyebilirdi. Ekonomi bilimi, malların kıtlığına dayandığı gibi, bilimler de yeteneklerimizin yetersizliğinden dolayı ortaya çıkmaktadır.

Felsefe akla dayanır. Ancak felsefe, tüm varlık alanına bakar ve o alanların bilgisini veren bilme etkinliğinin ürettiği tüm bilgileri birlikte göz önüne alır. Ontosu, tüm varlık alanıdır. Dolayısıyla felsefi bilgi tümel bilgidir, böylece felsefe hakikat arayışıdır. Üniversitenin plüralist (çoğulcu) yapısı, çok sayıda bilim alanını bünyesinde bulundurması, yukarıda ifade edilmeye çalışılan hakikate götüren genelde varlığı kavramaya yani hakikat arayışına tekabül ettiği söylenebilir.

Türk yükseköğretiminde özellikle 2006 sonrası önemli gelişmeler kaydedilmiş ve çok önemli niceliksel büyümeler gerçekleşmiştir. Kurulan çok sayıda devlet ve vakıf üniversiteleri yoluyla öğrenci sayısında ve okullaşma oranında sıçramalar kaydedilmiştir. Şöyle ki Cumhuriyet döneminde ilk üniversitenin kurulduğu 1933'den 2006 yılına kadar, 73 yılda 77 üniversite kurulmuş olup, 2006'dan günümüze kadar yaklaşık on yıllık sürede kurulan üniversite sayısı ise toplamda 108'dir. Dolayısıyla, 2015 sonu itibarıyla ülkemizdeki üniversite sayısı 109'u devlet ve 76'sı vakıf olmak üzere toplamda 185'e ulaşmıştır. Ayrıca, 2003'de 1 milyon 900 bin olan öğrenci sayısı 2015 yılında yaklaşık 6 milyona yükselmiştir. Aynı dönemde öğretim elemanı sayısı ise 76 binden yaklaşık 150 bine çıkmıştır. Diğer yandan, yükseköğretim alanında yaşanan bu gelişmelere paralel olarak da yükseköğretim brüt okullaşma oranının da %88,94'e ulaştığı görülmektedir. Sosyo-ekonomik kalkınma ve toplumsal değişim için okullaşma oranının artırılması rasyonel stratejik bir tercih olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan hacimsel büyüme ve sisteme egemen olan bu genişleme eğilimi ve stratejisinin kurulma süreci devam etmekte olan yeni devlet ve vakıf üniversiteleri ile devam edeceği öngörülmektedir.

Yükseköğretim alanında, *teknoloji (iletişim ve bilişim teknolojileri), küreselleşme ve rekabet* dinamikleri ve bu dinamiklerin yol açtığı uluslararasılaşma, küreselleşme, uzaktan eğitim, mobilite, kalite güvencesi, sıralama (ranking), hesap verebilirlik, şeffaflık, inovasyon, girişimcilik, genişleme, çeşitlilik, esneklik, farklılaşma vb. kavramlar öne çıkmıştır. Yükseköğretim alanındaki genişleme veya niceliksel büyümeler sistemi oluşturan parametrelerin sadece boyutlarının büyümesi şeklinde tezahür etmemektedir. Genişleme, sistemi oluşturan parametrelerin sayısını da artırmakta, sistem daha karmaşık hale gelmekte, kısacası *genişleme aynı zamanda mahiyet değişikliğine de sebep olmaktadır*. Sistemin çeşitlenmesi, yükseköğretim hizmeti sunumundaki çoğalan alternatifler, suiistimal ihtimalini artırmakta ve bunun sonucu olarak etik değerleri daha da önemli hale getirmektedir.

Bu makalenin amacı kısaca Türk yükseköğretim sisteminin mevcut sorunlarını bir ölçüde ortaya koymak, bu kapsamda öneriler sunmak ve yükseköğretim sistemimiz için yeni bir vizyon önermektir.

2. Sorunlar ve Öneriler

Üniversite misyonu olan bilim üretme, eğitim verme ve kamu hizmeti yapmak için; bilimin, eğitimin ve kamu hizmetinin nelğine/(ne olduğuna) dair felsefi bir zemin üzerine oturan, bilinçli bir akademik örgütlenme yapısına sahip olmalıdır. Örneğin; bilimin paradigmlar ile yürütüldüğünü ileri süren bilim felsefesi benimsenirse, üniversite, paradigmayı paylaşan bilim topluluğu (scientific community) oluşumuna elverişli bir ortama ve örgütsel yapıya sahip olmalıdır. Üniversitelerimizin şu an misyonları doğrultusunda felsefi bir zemin üzerine oturan, bilinçli bir şekilde organize edilmiş bir akademik yapıya sahip olduğunu söylemek zordur.

Türkiye’de “*akademianın temel veya genel sorunu nedir?*” diye baktığımızda ise öncelikle akademiada olan ile olması gereken arasında bir düzey yetmezliğinin söz konusu olduğu görülmektedir. Burada düzey ile kastedilen, *kültürel birikim, tefekkür gücü ve erdemdir*. Sorunların kaynağı ve çözümündeki zorluk insan ve toplum düzeyi ile yakından ilgilidir. Yüksek düzeyde bir toplulukta, birçok sorunun doğması söz konusu bile olmayabilir.

Diğer bir temel sorun, “*kıfayetsizlik ve güvensizlik hissi*” olarak tanımlanabilir. Bu ifade ile kendi kültürümüze ve değerlerimize karşı negatif bir tutum ile yaklaşılması ve Batıya yönelik her şeyin kritik edilmeden kabullenilme eğilimi sonucu yaşanan özgüven yitimi ifade edilebilir. Akademia’da yaşanan bu ruhsal yıkımın yaratıcı fikirlerin ortaya çıkmasında ve sanat üretimi konusunda öldürücü bir etki yaptığını değerlendiriyoruz. Çünkü kendine özgüveni olmayanın yaratıcı yeteneği iş görmez hale gelmektedir. Bu çerçevede, 1933 Üniversite Reformu sırasında Türkiye’ye gelen ve 18 yıl Türk üniversitelerinde hocalık yapmış olan Prof. Dr. Philip Schwartz, Türkiye’de Üniversite Reformlarının neden başarısız olduğu konusunda şöyle yazmaktadır (1951): “*18 yıl Türkiye’nin her tabakasıyla yaptığım sıkı temaslardan edindiğim izlenimler neticesinde, üniversite reformunun başarısızlığında iki mühim ve Türk Tarihiyle izah edilebilen faktörün en büyük rolü oynadığına inanıyorum: Biri Türk aydınlarının birçoğunda derin kökleri olan kıfayetsizlik (yetersizlik) hissidir. İkincisi de, gerek aydınların gerekse halkın birçok unsurlarındaki Türk milletinin mukadderatını idare edenlere karşı mevcut olan itimatsızlıktır*”.¹

Schwartz’ın bu belirlemesi isabetli olmalıdır ki; ülkemizde yükseköğretim alanında yapılan bütün düzenlemelerde kendine özgü bir model geliştirme çabası yerine, yabancı uzmanların tavsiyeleri izlenmiş veya yabancı ülkelerin modelleri ithal edilmiştir. İthal edilen modeller de başarısız olmuştur. Örneğin çoğu gelişmiş ülkelerde asistan alımında öğretim üyesinin tercihi söz konusuken bu sitem ülkemizde başarılı sonuç vermemiştir. Başka ülkelerin kendi siyasi, sosyolojik ve kültürel koşulları içinde gelişti-

1 Günay (2006), “Türkiye’nin Üniversite Sorunu”, ‘SOBE, Sosyal Bilimler Evi, Bilimsel Düşünce Dergisi, 3, 7-20, Isparta, 7-20.

rilen çözümlerin bire bir taklit edilmesi yoluyla uygulanmasının başarısız sonuçlar vereceği göz ardı edilmiştir.²

Akademia'nın kendine özgü, bizim kültürümüze ve toplumumuza özgü, karakteristikleri var. Bizde akademia, genel olarak, fildişi kulesinde oturur. Sorunlardan şikâyet eder, ama çözüm için çok yorulmayı göze almaz. Dolayısıyla pek fazla önerisi de olmaz, çünkü sorunları başkası çözmelidir. Ancak sorunlar çözüldüğünde, isterse çözüm önerisi kendisinin olsun, yine şikâyet eder. Hep dışarı bakarlar, dışarda olanı eleştirirler. Kendisi otokritik yapmaz. Eleştirir ama eleştirilmekten hiç hoşlanmaz. Bunda pozitivist eğitim sistemimizin oluşturduğu zihinsel formasyonun da payı olmalıdır. Pozitivizm dışarı bakmak, karşıya bakmak temeline oturur.

Diğer yandan, sahici bilim üretiminin temeli olan etik değerlerin tam anlamıyla uygulandığı ortam olması gereken üniversitelerimizde ne yazık ki bu konuda önemli zaafiyetler söz konusudur. Bu zaafiyetlerin bir kısmı etik değerler konusundaki bilgi açlığı, bir kısmı da kişilerdeki ahlaki zafiyetlerdir. Etik ile ahlak teorisini veya felsefesini kastediyoruz,

Günümüzde üniversiteler sıradanlaşma riski ile karşı karşıyadır. Bu çerçevede seçkinlik tutumu hiç yitirilmemelidir. Burada seçkinlik kavramı ile kendini toplumdaki soyutlayan ya da üstün gören bir önyargı anlamında değil, kavrayış ve anlayış dikkatini teyakkuz halinde tutma tavrına işaret ediyoruz.

Akademia'da öğreten insanlar diğer insanlar ve bilhassa öğrenciyle ilişkilerinin gelecekte anlatılacak anılar olarak saklanacak değerde olması gerektiği bilinciyle hareket etmelidirler. Bir akademisyenle bir öğrencisi karşılaştığında, öğrenci bütün yeteneklerinin ayağa kalktığı bir psikolojide olmalıdır. Her görüşmeden sonra öğrenci kendisinin çoğaldığını ve kendisinin bir değer olduğunu hissedebilmelidir.

Hakikati aramak, maden aramak gibidir. Madenleri elde etmek için; aramak, derin eşmek ve arıtmak gerekir. Hakikat de, katışıksız olarak işte şurada açıkta durmaz. Bir şeylerle birlikte, karışık ve derinlerdedir: Ulaşmak için, aramak, araştırmak ve arıtmak gerekir. Derin eşmek, yani *derinleşmek* gerekir. Verileri arıtmak ve sonuçlara, genellemelere varmak için akıl süzgecinden geçirmek gerekir.

Yükseköğretim alanında; *reform*, *yenilenme* ve *yeniden yapılanma* gibi dışsal çabalara değil, *regeneration* yani sistemin kendisini yeniden üretecek içsel bir dönüşüme ihtiyaç vardır. Bu dönüşüm ancak yasal düzenlemenin yanı sıra, yükseköğretim kültürü, öğrenci motivasyonu ve akademisyenlerin bütün kapasitelerinin hesaba katılarak topyekûn bir yürüyüş halinde gerçekleştirilebilir. Yasal düzenlemeler sadece öğretim sisteminin kurgusuna vurgu yapmaktadır. Oysa yasaların uygulanacağı unsurlar (öğrenenler, öğretenler ve öğretim sistemi) birlikte bir dönü-

2 Günay, D. (2014) "Türkiye'de Yükseköğretimin Mevcut Durumu, Sorunları, Gelişmeler ve Öneriler", Yeni Türkiye Dergisi, Türk Eğitimi Özel Sayısı I, 58, 678- 695.

şüm yaşamalıdır. Bir başka ifadeyle, yükseköğretimde bir *durum alış öz değişimi* gerçekleştirilmelidir. Cumhuriyet tarihi boyunca 1933'den beri 83 yıl boyunca beş önemli yasal düzenleme ve birçok mevzuat değişikliği yapılmasına rağmen, yükseköğretim alanı önemli tartışma ve eleştirilerin gündeminden çıkmamıştır. Burada en temel hata yasal düzenlemelerle her şeyin düzeleceği şeklindeki yanlış bir önyargıdır. Yükseköğretim hakkında bir şeyler yazmak veya yasalar düzenlemek gerçeği değiştirmemektedir. Sürekli değişiklikler veya reform yapmak sürekli hata yapmak anlamına da gelmektedir.

Türk yükseköğretiminin en önemli zaaflarından biri de fikri buluşlar, patent ve patentlerin ürüne dönüşmesi bir başka ifadeyle teknoloji üretimi konusundadır. Teori ile uygulama arasında bir '*ölüm vadisi (valley of death)*' bulunduğu araştırmacıların vardığı ortak bir sonuçtur. Bir teknolojik ürünün ortaya çıkış süreci sırasıyla şu dört aşamadan geçer: Temel Bilimsel Araştırma, Uygulamalı Bilim Araştırmaları, Teknoloji AR-GE, ve Ürün AR-GE. Uygulamalı araştırma ile teknoloji AR-GE arasında bir '*ölüm vadisinden*' söz edilmektedir. Çok sayıda uygulamalı araştırma bu vadiyi aşarak teknoloji geliştirme aşamasına geçememekte; bu vadiye kaybolmaktadır. Ülkemizin patent sayısı ile yayın sayısı arasındaki oran, dünyanın gelişmiş ülkeleri ile kıyaslandığında oldukça düşüktür (Tablo1). Görüldüğü üzere, 2008 yılında, 1000 makale başına ABD 842, Japonya 1268, İsrail'de 506 ve Türkiye'de 5 patent başvurusu yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda patent sayısında gelişmeler kaydedilmiş olmakla birlikte bu alanda önemli bir zaaf olduğu açıktır. Bu durum ülkemizde teorik çalışmaların uygulama alanına geçemediklerinin göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Böylelikle, Türk üniversitelerinin son yıllarda, yayın sayısı (araştırma makaleleri) artışında dünya ölçeğinde çok önemli bir başarı sağladıkları fakat üniversitelerin araştırmalarını teknolojiye dönüştürme ve üretime geçirme konusunda başarısız olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Uygulamalı araştırmalardan teknoloji geliştirmeye geçişte yaşanan ölüm vadisi nasıl açıklanabilir ve bu vadi nasıl geçilebilir? Bir projenin uygulanması aşamasında, teorik düzeyde var olanın fiziksel bir nesneye dönüştürülmesi aşamasında, *örtük bilgi ihtiyacı* söz konusudur. Bu bilgi tarzı dile getirilemeyen, yaparak görünüşe çıkan bir bilgidir. Bir zanaat ehlinin işi ile veya bir sanatçının eseriyle ortaya çıkan bir bilgidir. Bilgimizin çok büyük bir yüzdesi örtük bilgi tarzındadır. El becerileri veya zihinsel beceriler, usta ile çırak arasında, öğretene ile öğrenenin birlikteliği ile geçen bir bilgidir.³

3 Günay, D. (2014) "Türkiye'de Yükseköğretim Mevcut Durumu, Sorunları, Gelişmeler ve Öneriler", Yeni Türkiye Dergisi, Türk Eğitimi Özel Sayısı I, 58, 678- 695.

Tablo 1. Türkiye’de Bilim ve Teknoloji Üretimi (2008)

Ülke	2008 Bilimsel Yayın	2008 A.B.D. Patent Başvurusu	1 000 Bilimsel Yayına Patent Başvurusu
A.B.D.	275 000	231 600	842
Japonya	65 000	82 400	1 268
Çin	120 000	4 450	37
Kore	29 500	23 600	799
İsviçre	12 000	3 350	279
İsrail	9 000	4 450	506
Türkiye	18 000	85	5

Kaynak: (Peker, 2012).

Ölüm vadinin geçilmesini temin edecek en önemli araçlardan birisini, ‘*Teknoloji Transfer Ofisleri*’ (TTO) oluşturacaktır. Üniversitede üretilen fikirlerin (icatların) endüstriye/topluma aktarılmasını sağlayacak, bir arayüz kurumu olan TTO’ların daha fazla zaman kaybetmeksizin doğru bir şekilde kurulması zorunlu hale gelmiştir. Günümüzde artık bilimsel yayınlar, icatlar ve patentler tek başlarına yeterli olmamakta; fikri ürünlerin, dünya ölçeğinde kabul gören ticari ürünlere dönüştürülmesi önem kazanmıştır. Türkiye’nin 2023 için belirlediği, dünyanın ilk on ekonomisi arasında yer almak hedefini gerçekleştirebilmesi için teknoloji üretmesi zorunludur. Dolayısıyla üniversitelerin teknoloji üretimine katkı yapması ve üretilen teknolojinin TTO vasıtası ile endüstriye transfer edilmesi gerekmektedir. Teknoloji üreten ülkelerde endüstrideki inovasyonun çok büyük bir yüzdesi, TTO aracılığı ile gerçekleşmektedir.

Bu yüzden Türk yükseköğretim kurumları bulunduğumuz noktada üretilen bilginin topluma, endüstriye ve ekonomiye katkısı ve ticarileşmesi üzerinde yoğunlaşmalıydılar. Dünyanın en güçlü ekonomisine sahip olan ABD’nin gücünün üniversitelere dayandığı kabul edilmektedir. Dünya’nın önde gelen ABD üniversiteleri sadece bilimsel makalelerin üretilmesini yeterli görmemekte, asıl hedefin bilimsel ve teknolojik bilginin küresel ölçekte kabul gören ticari ürünlere dönüştürülmesi olduğunu vurgulamaktadırlar. Bilginin ticarileştirilmesi kavramına ülkemizde academia içinden kimi zaman sert eleştiriler yöneltilmektedir. Dünya’nın önde gelen üniversitelerinin bilginin ticarileştirilmesini hedeflemiş olmasını üniversitenin kapitalist bir tutkuyla piyasaya teslim olduğu şeklinde yorumlamak bal kavanozunu dışından yalamak gibidir. Şöyle ki yukarıda dile getirilen hedefler dünyanın önde gelen Amerikan üniversiteleri tarafından benimsenmektedir. Bir kurum doğasına aykırı bir zemin üzerine oturtularak bir başarı ortaya koyamaz. Söz konusu üniversitelerin bilgiyi ticarileştirme hedefiyle, kapitalist bir hırs veya ekonomik değerle sınırlı bir amaç güttüklerini düşünmek yanlıştır. Daha iyi akademisyen istihdam etme, daha

iyi teknolojik araç ve gereç ile donanımına sahip olma ve böylelikle daha iyi bilim ve teknoloji üretme amacını gütmektedirler. Dolayısıyla, doğru akademik ve etik değerler üzerinde yürütülmeyen bir üniversitenin başarılı olması beklenemez.

Türk yükseköğretim kurumlarının önemli sorunlarından bir diğeri üniversite ile toplum arasındaki bağların yeterince kurulamamış olmasıdır. Üniversite ile iş dünyası (ekonomi, endüstri) ve toplum arasında aktif bağlar olduğu söylenemez. Hâlbuki üniversite-endüstri işbirliği uzun süredir ülkemizin gündeminde yer almaktadır. Ancak ne yazık ki, beklenen düzeyde aktif ve sürdürülebilir bir işbirliği henüz gerçekleştirilememiştir. Üniversite-endüstri arasındaki işbirliği, endüstrinin inovatif yapısı ve ekonominin rekabet gücü için hayati önem arz etmektedir.

Mesleki eğitim ve ilgili sektörler arasında sıkı bağların kurulması; eğitim, istihdam, üretim ve üretim kalitesi için son derece önemlidir. Üniversite-endüstri, mesleki eğitim-iş dünyası arasındaki ilişkilerin yeterli düzeyde, aktif ve sürdürülebilir tarzda kurulamamış olmasının sosyolojik, kültürel ve değer alanı ile ilişkili sebepleri araştırma konusu yapılarak bütün ayrıntılarına kadar analiz edilmeli; engeller doğru olarak tespit edilerek sağlıklı işleyen bir üniversite-endüstri ilişkisi ağı geliştirilmelidir.

Türkiye’de yükseköğretimde en çok üzerinde durulan ve önemine vurgu yapılan konulardan biri yükseköğretimde “kalite” meselesidir. Ancak kapsamlı ve sağlıklı işleyen bir kalite güvence sistemi kurulma çabaları sürmektedir. Kimi alanlarda akreditasyon yapan önemli organizasyonlar gerçekleşmekle birlikte bu organizasyonlar sınırlı sayıda programı kapsamaktadır. Yükseköğretimde kalitenin ne olduğu, sistem içinde nerede konumlandırılacağı, nasıl kurgulanacağı, nasıl çalışacağı ve değerlendirme sonuçlarının sistemi nasıl etkileyeceği konuları üzerinde mutabakata varılmış, karar mercilerini tatmin eder düzeyde açık ve seçik görüşler henüz ortaya konulabilmiş değildir. Kalite kaygısı herkes tarafından dile getirilmekte ve savunulmaktadır. Ancak yükseköğretim alanında kalitenin ne olduğu konusunda netlik yoktur.

Öte yandan, yükseköğretim alanında genişleme çabalarına karşı çıkanlar tarafından kalite kavramı bir araç olarak kullanılmaktadır. Bunun yükseköğretim tarihimizde örnekleri vardır. 1955’de İzmir’de Ege Üniversitesinin kuruluşuna kalite gerekçesiyle karşı çıkılmıştır. YÖK kurulduktan sonraki genişleme çabaları da kalite gerekçesiyle engellenmeye çalışılmıştır. Benzer şekilde, kalite konusundaki genel pozitif algı yükseköğretimde birçok eleştiride gerekçe olarak kullanılmaktadır. Örneğin, genelde ikinci öğretimde ve açıköğretimde kontenjan artışının kaliteyi düşürdüğü yönünde negatif bir algı söz konusudur.

Ayrıca, kalitenin ölçülmesinden söz edilir. Kalite (quality) keyfiyettir. Kemiye (quantity) değildir. Kalitenin ölçüye gelmeyen yanları vardır. Batı felsefesinde “kalite standartlarından” söz edilir. Oysa standart belirlenir belirlenmez sistem statikleşir; durağanlaşır. Hâlbuki üniversite doğası, ontosu itibarıyla, dinamik bir yapıdır. Sürekli bir akıştır. Heraklitos’cu

bir yapıya sahiptir (Aynı ırmakta iki kez yıkanamazsınız). Buradan hareketle yükseköğretimde kalite sistemi Kaizen ilkesine benzer tarzda kurulanmalı ve yürütülmelidir. Kaizen ilkesine göre kalite, küçük adımlarla sürekli iyileştirme süreci (*continuously incremental development*) olarak tanımlanmaktadır.⁴

Bu açıdan Türk yükseköğretim sistemi içinde kalite güvence sistemi YÖK'ün bünyesindeki bir birim tarafından koordine edilen ve yetkilendirilen bağımsız kalite ajansları tarafından gerçekleştirilebilir. Değerlendirme sonuçları, yükseköğretim alanındaki kararlarda göz önünde bulundurulacağına göre, sistem YÖK'ten bağımsız olarak işletilemez. YÖK bünyesindeki birim, kalite ile ilgili süreçleri, kalite değerlendirmesi yapacak uzmanların ve ajansların niteliklerini belirleyebilir ve değerlendirme sonuçlarının kaydını tutabilir.

Diğer taraftan, yükseköğretim kurumlarının özerkliği kaliteyi zorunlu kılmaktadır. Ancak üniversite özerkliği ülkemizde büyük ölçüde yönetici seçimi yani öncelikle rektör seçimi ile ilişkilendirilmektedir.⁵ Oysa OECD tarafından 2003 yılında yayımlanan sekiz maddelik özerklik göstergeleri arasında rektörün ve dekanın nasıl ve kim(ler) tarafından seçileceğine dair bir gösterge bulunmamaktadır.⁶ Bu yüzden Türkiye'de akademik özgürlük ve üniversite özerkliği kavramlarının ortak bir açıklık ve seçiklik düzeyinde paylaşılmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca, önemle belirtmek gerekir ki günümüzde artık küresel ölçekte yaygınlık kazanan demokratik anlayış nedeniyle üniversite özerkliği ve akademik özgürlük kavramlarının yükseköğretimde önemli birer sorun olarak kabul edilmediği, bunların yerine yükseköğretimde hesap verebilirlik ve kalite güvencesi kavramlarının öne çıktığı görülmektedir.

Türk yükseköğretiminin aşması gereken önündeki en önemli bir diğer sorun, sayısal büyümelere paralel olarak yeterli sayıda ve uluslararası ölçütleri karşılayan nitelikli öğretim üyelerinin yetiştirilmesidir. ABD 'de 2011 yılında doktora mezun sayısı 164 000 iken 1987 yılından itibaren Türkiye'deki toplam doktora mezun sayısı 71 540'dır.^{7 8 9} Dolayısıyla, ABD' de ki yıllık doktora mezun sayısının Türkiye'de 1987 yılından günümüze toplam doktora mezun sayısının iki katından fazla olduğu görülmektedir. YÖK (2007)'de günümüzde yaklaşık 60 000 olan öğretim üyesi sayısının 2025 yılı itibariyle 150 000'ine ulaşması öngörülmüş ve bu öngörü için önümüzdeki ilk 5 yıllık dönemde yılda 11 500, ikinci 5 yıllık dönemde

4 Günay, D. (2014) "Türkiye'de Yükseköğretimin Mevcut Durumu, Sorunları, Gelişmeler ve Öneriler", Yeni Türkiye Dergisi, Türk Eğitimi Özel Sayısı I, 58, 678- 695.

5 Günay, D., & Kılıç, M. (2011), "Cumhuriyet Dönemi Türk Yükseköğretiminde Rektör Seçimi ve Atamaları. Yükseköğretim Dergisi, 1(1), 34-44.

6 Günay, D. (2008), "Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği" <http://www.durmusgunay.com> (05.01.2008).

7 ÖSYM (Farklı Yıllar), Yükseköğretim İstatistikleri, Ankara.

8 YÖK (2014 ve 2015), Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Ankara.

9 NCES (2014), Condition of Education: Post-Secondary Education, USA.

ise yılda 17 000 doktora üretilmesi gerektiği belirtilmiştir. 2014 yılında Türkiye’de doktora programlarından mezun olanların sayısı 4 516’dır.¹⁰ Böylelikle Türkiye’de son on yılda yüksek lisans ve doktora derecelerini alanların sayısında artış gözlenmesine rağmen özellikle doktora mezunlarının sayısının ülkemizin öğretim üyesi ve araştırmacı açığını kapatmaktan çok uzak olduğu açıkça görülmektedir.

Bugün yaklaşık dört buçuk milyon öğrencinin kendi ülkesi dışında yükseköğrenim gördüğü dünyada ülkemizin aldığı pay oldukça sınırlıdır. 2012 yılında dünyada uluslararası öğrenci sayısı 4.5 milyon iken, 2015 yılı istatistiklerine göre Türkiye’de yükseköğrenim alan uluslararası öğrenci sayısı yaklaşık 49 655 dolaylarındadır.^{11 12} Bu kapsamda, yurtdışı öğrenci gönderen ülkeler sıralamasında beşinci sırada yer alan ülkemizin, ne yazık ki dünya ölçeğinde bir yükseköğretim pazarı ya da cazibe merkezi oluşturmadığı açıkça ortadadır. Her ne kadar Türkiye’de eğitim alan uluslararası öğrenci sayısı son yıllarda bir artış içerisinde olsa da, bu artış oranı, yükseköğretim sistemindeki toplam öğrenci sayısındaki artış oranının çok altında kalmıştır. Bu doğrultuda Türk yükseköğretimi, uluslararasılaşmayı temin edecek yasal ve yapısal bir dönüşüme ihtiyaç duymaktadır.

3. Sonuç

Her karmaşık problem için basit bir çözüm vardır. Ve o çözüm yanlıştır. Özellikle yükseköğretim alanında, tastamam bir doğru çözüm yoktur. Her çözümün avantajları ve dezavantajları vardır. “*Problemler, onları yarattığımız aynı düşünme düzeyinde kalarak çözülemez*”. Topyekün akademiyi kendine bakma seferberliğine ve teemmüle davet etmek mevcut şartlar altında kendi imkânlarına, sorumluluklarına yakından bakmalarını sağlamak yoluyla çözümlerin ellerinde, kendilerinde bulunduğunu görmelerini sağlamak belki de birçok sorunun çözümü olabilecektir. Eğer kurumların kökleşmiş gelenekleri oluşmamışsa, geleneklerin yeri bilgelikle doldurulabilir. Üniversitelerimizin Batı anlamında uzun bir geçmişi, kökleşmiş gelenekleri olmadığından geleneklerin yeri, yönetim becerisi ve bilgelikle doldurulabilir. Akademia’da mevcut mevzuat çerçevesinde çözümsüz görünen birçok konuda bile çözümler üretme imkânı olabileceğini, finansal imkânların verimlilik ve hesap verilebilirlik çerçevesinde kullanılması halinde daha iyi sonuçlar ortaya konulabileceğinin fark edilmesini sağlamak önemlidir. Akademik alanda yatay ilişkiler; bürokratik alanda ise hiyerarşik veya düşey ilişkiler daha verimli sonuçlara götürebilir.

Gelinen noktada şartlar, hem ulusal hem de uluslararası dinamikler

10 YÖK (2014 ve 2015), Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Ankara.

11 OECD (2015), Education at a Glance: OECD Indicators, Paris.

12 YÖK (2014 ve 2015), Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Ankara.

ve Türkiye'nin 2023 stratejik hedeflerine ulaşabilmesi için yükseköğretim sisteminin bilim ve teknoloji üretebilmesi, üretilen bilim ve teknolojiyi toplumsal faydaya ve dünya ölçeğinde kabul gören ekonomik ürünlere dönüştürebilmesi ve ülkenin ihtiyaç duyduğu yüksek vasıflı insan gücünü yetiştirebilmesi için sistemin revize edilmesinin zorunlu olduğuna işaret etmektedir. Bu kapsamda, Türk yükseköğretimi için önerdiğimiz vizyon "Uluslararası ölçekte bilim ve teknoloji üretebilen, teknolojiyi toplumsal ve ekonomik faydaya dönüştürebilen, ülkenin ihtiyaç duyduğu yüksek nitelikli insan gücünü yetiştirebilen, yenilikçilik (inovation) ve girişimcilik (entrepreneurship) yetkinliği (competence) kazandırabilen, toplumun değerlerini gözeten, refah toplumu kurmayı amaçlayan, küresel ölçekte cazibe merkezi haline gelmiş, sürdürülebilir (sustainable) bir yükseköğretim sistemi olmaktır. Bu vizyon doğrultusunda kurgulanacak sistem, toplumsal ve kültürel değerleri göz önünde tutarak toplumsal doku ile çatışmaları minimize ederek kurgulanmalıdır.

Kaynakça

- Günay (2006), "Türkiye'nin Üniversite Sorunu", 'SOBE, Sosyal Bilimler Evi, Bilimsel Düşünce Dergisi, 3, 7-20, Isparta, 7-20.
- Günay, D. (2008), "Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği" <http://www.durmusgunay.com> (05.01.2008).
- Günay, D., & Kılıç, M. (2011), "Cumhuriyet Dönemi Türk Yükseköğretiminde Rektör Seçimi ve Atamaları. Yükseköğretim Dergisi, 1(1), 34-44.
- Günay, D. (2014) "Türkiye'de Yükseköğretimin Mevcut Durumu, Sorunları, Gelişmeler ve Öneriler", Yeni Türkiye Dergisi, Türk Eğitimi Özel Sayısı I, 58, 678- 695.
- Jaspers, K. (1959), The Idea of University, ed. Karl Deutsch, trans. H.A.T. Reiche and H.F. Vanderschmidth, Beacon Press, Boston.
- NCES (2014), Condition of Education: Post-Secondary Education, USA.
- OECD (2015), Education at a Glance: OECD Indicators, Paris.
- ÖSYM (Farklı Yıllar), Yükseköğretim İstatistikleri, Ankara.
- YÖK (2007), Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi, Ankara.
- YÖK (2014 ve 2015), Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Ankara.

Problems And Proposals In Turkish Higher Education

Durmuş Günay

Abstract

In this study, primarily the current situation and the problems of Turkish higher education will be examined. Moreover, proposals concerning the vision higher education in connection with solving related problems will be set out. Therefore, it will be stated that external efforts like reforms, renewal and restructuring have not been enough to solve the problems of higher education in Turkey, from now on higher education system needs internal transformation namely regeneration.

Keywords: University, higher education, problems and proposal in Turkish higher education

Türk Yükseköğretiminde Sorunlar ve Öneriler

Durmuş Günay

Özet

Bu çalışmada öncelikle Türkiye’de yükseköğretimin mevcut durumu ve sorunları ele alınacaktır. Ayrıca bu sorunların çözümüne ve Türkiye’nin yükseköğretim vizyonuna dair öneriler geliştirilecektir. Böylelikle, Türk yükseköğretiminde reform, yenilenme ve yeniden yapılanma gibi dışsal çabaların sorunların çözümünde yeterli olmadığı, artık regeneration yani yükseköğretim sisteminin kendisini yeniden üretecek içsel bir dönüşüme ihtiyaç duyduğu ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, yükseköğretim, Türk yükseköğretiminin problemleri ve öneriler.

Üniversite Anlayışındaki Değişim: Birinci Nesil Üniversiteden Dördüncü Nesil Üniversiteye¹

Ali Rıza Erdem

Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

“Toplumu bilgilendirme konusunda üniversitelere büyük görevler düşmektedir. Üniversite “sırça bir saray değildir”, ulaşılabilir ve elde ettiği bilgileri toplumla paylaşan bir kurumdur. Çünkü “bilim ve bilgi herkes içindir.” Elde edilen bilgiler halkla paylaşıldıkça bir işe yarayacaktır, bir sorunun cevabı bulunacak, bir problemin çözümünün bulunmasında katkı olacaktır. Paylaşılmayan ve kulanılmayan bilginin hiçbir anlamı yoktur.”²

Üniversiteler toplumda önemli ve saygın bir yere sahip yükseköğretim kurumlarıdır. Üniversiteler gerçekleştirdikleri ileri düzeydeki araştırmalar ve küresel ölçekli eğitim faaliyetleri ile topluma liderlik eden kurumlardır. Üniversitelerin kurulma amaçları arasında, bilgi sahibi olmak, aydınlanmak, gerçeği araştırmak, öğrenmek ve anlamak için çaba göstermek bulunmaktadır. *Üniversiteler toplumsal gelişimin merkezindedir.* Üniversiteler, toplumların kalkınmasında, gelişmesinde ve saygınlığında, öncü; ekonomik ve siyasal yaşamında en etkin rol oynayan bir kültürel iletişim merkezidir. Üniversiteler yöresel, bölgesel, ulusal ve küresel olarak toplumların sosyal ve ekonomik refahı için yaşamsal bilgiyi yaratır, korur ve yayar³.

Üniversiteler gittikçe karmaşıklaşan toplumda değişik roller üstlenmektedir. UNESCO⁴ üniversitenin rolünü şöyle tanımlamıştır: *“Sosyal gelişimde, ekonomik büyümede, rekabet edebilir mal ve hizmetlerin üreti-*

1 Ali Rıza ERDEM, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

2 Erdem, A. R. Başlarken, Eğitim Üzerine, DEHA20 Gazetesi, 25 Ekim 2000 Çarşamba, s. 11

3 Güler, A. (1994) Türkiye’de üniversite reformları, Ankara: Adım Yayıncılık; Gerçek, Z. (2011) Bütün, parçaların toplamından daha fazladır, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1 (1), s.39-42; Toğrol, E. (2012) Üniversitelerdeki gelişim: Britanya yükseköğretim sistemi, Yükseköğretim Dergisi, 2 (1), s.56-59; Erdem, A. R. (2013) Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri, Yükseköğretim Dergisi, 3 (2), s.109-120

4 1996

minin desteklemesinde, kültürel kimliğin şekillenmesi ve korunmasında, sosyal bağın sürdürülmesinde ve nihayet yoksulluğa karşı mücadelede ve barış kültürünün desteklenmesinde yükseköğretim, yeri doldurulamaz bir unsurdur".⁵ Bolonya süreci⁶ çerçevesinde Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA)'nin (2001 yılında İspanya'nın Salamanca şehrinde yapılan toplantıda "Avrupa Üniversiteleri Derneği" ve "Avrupa Birliği rektörler Konferansı" birleştirilerek oluşturulan kurum) 28-30 Mayıs 2003 tarihleri arasında Graz'da yaptığı "II. Avrupa Yükseköğretim Kurumları Konvansiyonu"nda oluşturulan Graz Deklarasyonu'na göre "üniversitenin rolleri" şunlardır: (1) Üniversitelerin kamu sorumluluğu olarak kalmasını sağlamak. (2) Araştırmayı yükseköğretimin ayrılmaz bir parçası olarak görmek. (3) Sağlam kurumlar oluşturarak akademik kaliteyi yükseltmek. (4) Hareketliliği ve sosyal boyutu geliştirmek. (5) Kalite güvencesi içinde bir Avrupa için bir politika çerçevesinin geliştirilmesini desteklemek. (6) Üniversiteler olarak reformun merkezinde olmak. Aydın'a⁸ göre bilginin; üretim, deneme, paylaşma, yayınlama ve uygulama süreçlerinin tümünde üniversitelerin temel rol oynaması beklenmektedir. Erdem'e⁹ göre üniver-

5 Günay, D. (2007) Yirmibirinci yüzyılda üniversite, Editör: Coşkun C.Aktan, Değişim çağında yükseköğretim içinde s.78,79, Yaşar Üniversitesi Yayını, İzmir

6 Yükseköğretim alanındaki en önemli gelişmelerden birisi de "Bologna Süreci" dir. Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan yükseköğretim sistemlerinin birbirlerine yakınlaştırılması, uyumlaştırılması ve üye ülkeler arasında eğitim ve araştırma alanında işbirliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar 1998 yılında imzalanan Sorbon Deklarasyonu ve özellikle 1999 yılında yayınlanan Bolonya Deklarasyonu sonrasında hız kazanmıştır. Bolonya süreci Avrupa'da yükseköğretim sistemlerinin birbirlerine yakınlaştırılması, harmonizasyonu ve Avrupa ülkeleri yükseköğretim kurumları ve tüm paydaşlar arasında işbirliğinin artırılması amacıyla yönelik bir süreçtir. Bologna süreci 19 Mayıs 2001 yılında imzalanan Prag Bildirisiyle yükseköğretim sistemleri için oldukça kapsamlı reformları içermektedir. Bu reformların en temel gerekçeleri olarak, Avrupa yükseköğretim sistemlerini daha rekabet edebilir ve tercih edilir bir konuma getirmek ve özellikle de Amerikan üniversitelerinin öğretimdeki baskın rolüne karşı, Avrupa üniversitelerinin yeniden yapılandırılmasını sağlamak sayılabilir. (Davoudi, S. & Ellison, P. (2006) Bologna Survey 2006, Oxford Brookes University; Aktan, C. C. (2007) Sorbon'dan Bolonya'ya, Berlin'den Bergen'e: Avrupa'da yükseköğretim sistemlerinin harmonizasyonu ve yeniden yapılandırılmasına yönelik reform çalışmaları, Değişim çağında yükseköğretim, Yaşar Üniversitesi yayını, İzmir, İnternette 21.03.2008'de <http://www.canaktan.org/egitim/bolonya/aktan-bolonya.pdf> adresinden alınmıştır.; Kuyumcu, A. & Erdoğan, T. (2008) Yükseköğretimin toplumsal değişmeye etkisi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35: s.240-250). Türkiye Bolonya sürecine 2001 yılında dâhil olmuştur.

7 Durukan, H. (2004) Ülkemizin kalkınmasında çağdaş üniversitelerin yeri, Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (2), s.19-25; Aktan, C. C. (2007) Sorbon'dan Bolonya'ya, Berlin'den Bergen'e: Avrupa'da yükseköğretim sistemlerinin harmonizasyonu ve yeniden yapılandırılmasına yönelik reform çalışmaları, Değişim çağında yükseköğretim, Yaşar Üniversitesi yayını, İzmir, İnternette 21.03.2008'de <http://www.canaktan.org/egitim/bolonya/aktan-bolonya.pdf> adresinden alınmıştır; Froment, E. Graz Deklarasyonu 2003 (Berlin'den İleri: 2010 ve Ötesinde Üniversitelerin Rolü), Çevirenler: Esra Derle & Emine Bol Yazıcı, İnternette 21.03.2008'de www.bologna.gov.tr/documents/files/TemelBelgeler/GrazDeklarasyonu.doc adresinden alınmıştır.

8 Aydın, R. (2010a) Çağdaş üniversite, İnternette 09.05.2013'de <http://ramazanaydin.com/2010/03/22/94/> adresinden alınmıştır.

9 Erdem, A. R. (2013) Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri, Yükseköğretim Dergisi, 3 (2), s.111

sitenin toplum içinde üstlendiği roller üç açıdan ele alınabilir: (1) Öncülük (2) Nitelik artırma ve (3) Kalkınmaya katkı. Üniversiteler, kendilerini öğrenmeye, bilgi üretmeye, araştırmaya adanmış örgütlerdir. Üniversitenin toplumda üstlendiği bu rollerini gereği gibi yerine getirmesi bilim, teknoloji, ekonomi, toplum, kültür, sanat, eğitim, hizmet vb. alanlarda gelişmenin sürekliliği açısından büyük önem taşımaktadır. Küreselleşen dünyada üniversitenin üstlendiği bu roller gittikçe karmaşık ve problemlili hale gelmektedir.

Üniversiteler, kendilerini eğitime-öğrenmeye, araştırmaya-bilgi üretmeye, topluma hizmet etmeye adanmış örgütlerdir. Bugün üniversitenin görevleri; (1) eğitim-öğretim, (2) bilimsel araştırma, (3) toplum hizmetleri olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Üniversiteler verilen görevlerden birini ağırlıklı olarak yerine getirmek üzere işlevsel olarak örgütlenmişlerdir. Diğer bir deyişle üniversiteler yerine getirdiği göreve göre örgütlenmektedirler.¹⁰ Toplumsal değişimler beraberinde üniversitelerin görevlerinde yenileşmeler getirmiştir. UNESCO'ya¹¹ göre toplumdaki değişimlere paralel olarak üniversitenin yeni görevleri ortaya çıkmıştır. Bunlar: (1) Yoksulluk, açlık, cahillik, sosyal dışlanma, uluslararası ve ulusal alandaki eşitsizlikleri artması gibi ana küresel, bölgesel ve yerel sorunların çözümünde aktif olarak yer almak. (2) Özellikle alternatif öneri ve tavsiyeler yaparak sürdürülebilir insani gelişim, insan haklarına evrensel boyutta saygı, kadınlar ve erkekler için eşit haklar, üniversitede ve toplumda adalet ve demokratik prensiplerin uygulanması; uluslar, etnik, dinî, kültürel ve diğer gruplar arasında anlayış, şiddet içermeyen ve barış yanlısı bir kültürle entelektüel ve ahlâksal dayanışmayı ilerletmek için bıkıp usanmadan çalışmak. (3) Kültürel çeşitliliği koruyup desteklemesi ve kültürler arası anlayış ve uyumun geliştirilmesi ve kültürlerin karşılıklı olarak zenginleşmesi konularında çalışmak (4) Öğrencilerin sorumluluk sahibi ve kendini adanmış vatandaşlar olarak yönlendirilmelerini sağlayacak bilgileri, becerileri, tutumları, değerleri ve yetenekleri kavramalarına yardımcı

10 Doğramacı, İ. (2000). Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi (Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bakış), Ankara: Meteksan, İnternette 21. 04. 2002'de www.dogramaci.org/r-bol5.html adresinden alınmıştır; Gürüz, K. (Koordinatör) & Şuhubi, E. A. M. & Şengör, C. & Türker, K. & Yurtsever, E. (1994). Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji, İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD); Erdem, A. R. (2005) Üniversitenin var oluş nedeni Pamukkale Üniversitesi Eğitimi Fakültesi Dergisi, 17, 104-116; Erdem, A. R. (2006) Dünyadaki Yükseköğretimin Değişimi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15, s.299-314; Arimoto, A. Case Study: Trends in Higher Education and Academic Reforms from 1994 onwards in Japan, İnternette 15.07.2007'de <http://www.chet.org.za/papers/Japan.doc>, adresinden alınmıştır; Altınok, V. (2008) Yükseköğretimde ilke ve yönelimler neler olmalı?, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19, s.41-52; Toyhan, N. V. & Göktepe, E. A. (2010) Öğrenen organizasyon olarak üniversiteler: Türkiye'deki bir devlet üniversitesinde durum analizi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2 (1), s.61-68; Erdem, A. R. (2013) Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri, Yükseköğretim Dergisi, 3 (2), s.109-120

11 UNESCO (2000) Yirmi birinci yüzyılda yükseköğretim, vizyon ve eylem, Türkçeye Uyarlayan: Gülsüm Baskan, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 6 (22), s.174-176

olmak. (5) Kendisini değiştirip dönüştürmek, eğitimin farklı seviyeleri ve biçimleriyle bağlarını güçlendirerek herkes için eğitim ve çeşitli açılardan eğitsel sürecin kalitesini yükseltmek ve etkinliğini artırmak. Bu yeni ortaya çıkan görevlerin işlevselleştirilmesi diğer ülkelerdeki üniversitelerde olduğu gibi ülkemiz üniversiteleri için de üzerinde çalışılması gereken durumlardır. Güven'e¹² göre dünya üzerinde ortaya çıkan gelişmeler ve yenilikler üniversitelere bilgi üretmenin de ötesinde farklı görevler yüklemiştir. Yükseköğretim kurumları da bu gelişmelere paralel olarak bilgiyi arayıp bulmanın ötesine gitmiş ve kendilerini insanoğlunun rahatını ve mutluluğunu sağlayacak bilgileri de oluşturma zorunluluğu içinde bulmuşlardır. McBurnie'ye¹³ göre “uluslararasılaşmak”ı üniversitelerin görevleri arasına katabiliriz. Bugün özellikle gelişmiş ülkelerdeki üniversiteler sadece ulusal öğrencileri ve araştırmacıları değil, uluslararası öğrenci ve araştırmacıları da bünyesinde barındırmaktadır. Üniversiteler sadece ulusal düzeyde değil uluslararası düzeyde, öğrenci ve araştırmacıları kendisine çekmede rekabet etmektedirler. Aydın'a¹⁴ göre yükseköğretimin en ileri düzeyde uluslararası boyut kazanmasıyla birlikte, gelişmiş ülke üniversiteleri, başka ülkelerde açtıkları yerleşkelerde eğitim-öğretim ve dereceler verme etkinliklerini hızlandırmışlardır. Ülkeler arası ve hatta kıtalar arası yükseköğretim kurumları ortak programlar geliştirmekte ve ortak diplomalar vermektedir.

Değişimin Yönü: Bilgi toplumu

Değişme, ister amaçlı, ister amaçsız olsun herhangi bir sistemin (kişi veya örgüt), bir süreç veya ortamın bir durumdan başka bir duruma dönüşmesidir. Değişme devamlılığın karşıtıdır. Değişmede bir durumdan başka bir biçim veya duruma girme söz konusudur.¹⁵ Örgütler bireyler gibi sürekli çevreyle iletişim halindedirler. Bu nedenden dolayı örgütler sürekli değişen koşullara ayak uydurmak zorundadırlar. Örgütün değişen çevre koşullarına ayak uydurması örgütün devamlılığı ve kendisinden bekleneni nitelikli olarak verebilmesi açısından önemlidir. Sistemler arasında en istendik durum “denge” durumudur. Her örgütün çevresinde (diğer sistemlerde) meydana gelen değişimler mevcut dengeyi bozacağından, yeni dengeyi zorunlu kılacaktır. Özellikle içinde bulunduğumuz 2000'li yıllar çok kısa zamanda, çok daha fazla değişimi yaşayacağımız yıllardır. Aslında değişim, kişiler ve örgütler için atılım yapmak ve gelişmek bir yana, “*ayakta kal-*

12 Güven, İ. (2002) Yeni gelişmeler ışığında yükseköğretimde yapısal dönüşümler, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35 (1-2), s.93

13 Mcburnie, G. (2002). Küreselleşme, GATS ve ulus-aşırı eğitim, Çevirenler: Haşim Koç, Gülçin Tunah-Koç, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.185

14 Aydın, R. (2010b) Küreselleşme ve yükseköğretim, İnternette 09.05.2013'de <http://ramazanaydin.com/2010/02/12/kuresellesme-ve-yuksekogretim/> adresinden alınmıştır, s.3

15 Çelebioğlu, F. (1982). Davranış açısından örgütsel değişim, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3008; Özdemir 1996; Sağlam, M. (1979). Örgütsel değişim, Ankara: TODAİE Yayınları, No: 185; Yeniçeri, Ö. (2002). Örgütsel değişimin yöntemleri (Sorunlar, yöntemler, teknikler, stratejiler ve çözüm yolları), Ankara: Nobel Yayınları, Yayın No: 337

mak” için olmazsa olmaz öğelerinden biri haline gelmiştir.¹⁶ Değişim kaçınılmaz ve zorunlu olduğundan, değişimi yönetmek hatta değişimde öncü olmak (yeni değişimler gerçekleştirmek) gerekmektedir.

Sanayi Devrimi’nden sonra 1950’lerde kişisel bilgisayarlarla başlayıp 1970 ve 1980’lerde hızlanan enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, yeni bir devrimle, “*enformasyon devrimi*”yle tanımlanmıştır. 1977 yılında ABD millî gelirinin yarısını bilgi sektöründe yer alan ve bunlara destek veren işletmeler oluşturunca bu yeni toplum yapısı için Marc Uri Porat 1978’de, Yoneji Masuda 1980’de yayınladıkları eserlerde “*bilgi toplumu (Information Society)*” demiş ve zamanla yeni oluşan toplumun tanımlanmasında bu kavram kullanılmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle yaşadığımız döneme bilgi çağı, bu çağın gereğini yerine getiren toplumlara da bilgi toplumu denilmesi öngörülmüştür. Bilgi toplumu ileri teknoloji üretiminin sanayi toplumunun sınırlarını zorlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bilim ve teknolojiye ileri düzeye ulaşana gelişmeler “*bilgi sektörü*” dediğimiz yeni bir sektörün doğuşunu hazırlamıştır. Bilgi toplumunda, nesnenin üretimi yerine bilginin üretimi ön plana çıkmaktadır. Nesnenin değerinden ziyade, bilgi ve becerinin değeri yüksektir. Bilgi toplumunda, bilgi amaç değil, araçtır ve toplumsal yaşamın her aşamasını aydınlatan, yönlendiren başlıca güçtür. Bilgi toplumunda en önemli meta durumuna gelen bilginin verimli kullanılmasıyla; (a) ekonomik açıdan önemli bir katma değer yaratılabileceği, (b) siyasal açıdan daha demokratik, bireylerin katılımının yüksek olduğu, çoğulcu (pluralist) sistemlerin ortaya çıkacağı, (c) toplumsal açıdan iş ve eğlence dünyasında köklü bir değişim yaşanacağı öngörülmüştür. *Bilgi toplumunda bilgi üretim yerleri, üniversiteler ve akademik araştırma merkezleridir.* Üniversiteler, yeniliğin besleyicisi, yaratıcı bilginin üretilmesi ve dağıtılması açısından her zaman olduğu gibi bilgi toplumunda da ön sırayı almaktadır. Bilgi toplumunda, yetişmiş insan gücü profiline de geçmişten farklı olduğu gözlenmektedir. Bilgi toplumu “*kendini geliştiren*” ve “*yaşam boyu öğrenme*” becerilerine sahip bireylere gereksinim duymaktadır. “*Bilgi okuryazarlığı*”¹⁷

16 Şimşek, H. (1997). 21. Yüzyılın eşğinde paradigmlar savaşı: Kaostaki Türkiye, İstanbul: Sistem Yayıncılık, Araştırma-İnceleme Kitapları, No: 129; Tabancalı, E. (2000). Örgütsel değişim, Yönetimde çağdaş yaklaşımlar (Uygulamalar ve sorunlar) içinde 313-342, Editörler: Cevat Elma, Kamile Demir, Ankara: Anı Yayıncılık; Ceyhan, E. M & Summak, S. (1999). Haşlanmış kurbağa ve değişim yönetimi, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 5 (20), s.521-544; Erdem, A. R. (2002) Pamukkale Üniversitesi’nin bugünü ve geleceğine ilişkin önemli iç ve dış paydaşlarının (ilgi gruplarının) algıları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, Türkiye

17 *Bilgi okuryazarlığı* kavramı ilk kez 1974’te Amerikan Bilgi Endüstrisi Derneği (Information Industry Association) başkanı Paul Zurkowski tarafından Kütüphane ve Bilgi Bilimi Ulusal Komisyonu (National Commission on Libraries and Information Science ‘NCLIS’) için hazırlanmış olduğu bir raporda kullanılmıştır. Bu raporda Zurkowski bilgi okuryazarlığını: “*İşlerinde bilgi kaynaklarını kullanmayı bilenler bilgi okuryazarı kişilerdir. Bunlar karşılaştıkları sorunları çözmeye birincil kaynakların yanında çok çeşitli bilgi araçlarını kullanma tekniklerini ve becerilerini öğrenmişlerdir*” biçiminde tanımlamıştır. Zurkowski, “*ABD nüfusunun neredey-*

da yaşam boyu öğrenen birey için temel beceridir. Bilgi okuryazarlığı becerilerinin öğrencilere yükseköğretim düzeyinde kazandırılmasına yönelik programlar, gelişmiş ülke üniversitelerinde özellikle de kütüphanelerinin önderliğinde uzun zamandır yürütülmektedir.¹⁸

ÜNİVERSİTE ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİM

Üniversite anlayışı zamana, topluma ve üniversitenin ön plana çıkan işlevlerine/ rollerine göre değişme göstermektedir. Üniversite anlayışındaki değişimler zaman zaman üniversitenin entelektüel kimliğini, zaman zaman üniversitenin bilime ve bilgiye olan katkısını, zaman zaman ekonomik gelişmedeki ve bireyin ekonomik kazancındaki rolünü, zaman zaman da toplumsal dinamikleri harekete geçirmedeki gücünü ön plana çıkarmaktadır.

BİRİNCİ NESİL ÜNİVERSİTE: Eğitim Üniversitesi

Birinci nesil üniversite anlayışı Ortaçağ, Yunan – Roma kültüründen gelerek, Aydınlanma Çağı ve 20. yüzyıla kadar uzanan bir dönemi kapsar. Yükseköğretim olarak kabul edilen eğitim şeklinin ilk örnekleri miltattan önceki yüzyıllara dayanmaktadır. Bu alandaki ilk yapılanmanın M.Ö. 400 yılında Eflatun tarafından kurulan Academia, M.Ö. 387 yılın-

se tamamı okuryazardır. Ancak bunların çok azı –belki altıda biri- bilgi okuryazarı olarak nitelendirilebilir” açıklamasını yapmıştır (Polat, C. & Odabaş, H. (2008) Bilgi Toplumunda Yaşam Boyu Öğrenmenin Anahtarı: Bilgi Okuryazarlığı, Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu, 27-30 Mart 2008, Antalya, Bildiri Kitabı, İnternette 09.06.2010’da <http://eprints.rclis.org/12661/1/37.pdf> adresinden alınmıştır) Bilgi Toplumunda Yaşam Boyu Öğrenmenin Anahtarı: Bilgi Okuryazarlığı, Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu, 27-30 Mart 2008, Antalya, Bildiri Kitabı, İnternette 09.06.2010’da <http://eprints.rclis.org/12661/1/37.pdf> adresinden alınmıştır s.4).

- 18 Doğan, İ. (1994) Bilgi toplumu: Uzun ince bir yol, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27 (1), s.97-111; Çoban, H. (1997). Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş (Gelecekte Kaçılmaz), İstanbul: İnkılâp Kitabevi; Çelik, A. (1998) Bilgi toplumu üzerine bazı notlar, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 15 (1), s.53-59; Yılmaz, B. (1998) Bilgi toplumu: Eleştirel bir yaklaşım, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 15 (1), s.147-158; Çalık, T. & Sezgin, F. (2005) Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 13 (1), s.55-66; Polat, C. (2006) Bilgi çağında üniversite eğitimi için bir açılım: Bilgi okuryazarlığı öğretimi, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 29, s.249-266; Polat, C. & Odabaş, H. (2008) Bilgi Toplumunda Yaşam Boyu Öğrenmenin Anahtarı: Bilgi Okuryazarlığı, Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu, 27-30 Mart 2008, Antalya, Bildiri Kitabı, İnternette 09.06.2010’da <http://eprints.rclis.org/12661/1/37.pdf> adresinden alınmıştır; Çiftçi, M. (2010) Girişimci üniversite ve üçüncü kuşak üniversiteler, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27, s.341-348; Oğuz, S. (2012) Bilgi ekonomisi ve kapitalizm: Eleştirel bir yaklaşım, XVII. Türkiye’de İnternet Konferansı, 9 Kasım 2012 Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Yunus Emre Kampüsü, Eskişehir, İnternette 09.05.2013’de inet-tr.org.tr/inetconf17/bildiri/12.pdf adresinden alınmıştır; Yücel, Y. (2012): Transition to Knowledge Society in Turkey: Current State and Future Perspectives, Turkish Studies, 13 (3), s.509-522; Erdem, A. R. (2013) Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri, Yükseköğretim Dergisi, 3 (2), s.109-120

da Aristo'nun kurduğu Lyceum'a ve Roma'nın özellikle retorik ve tartışma usul ve esaslarını öğreten okullarına ve hatta bir araştırma kurumu niteliğini taşıması nedeniyle İskenderiye Müzesi'ne (M.Ö. 330-200) dayandırılması genel kabul görmüştür. Yükseköğretim denilince akla gelen üniversitedir. Üniversite kavramı Latince "*Universitas*" dan türetilmiştir. "*Universitas*" Latince "*lonca*" demektir. Ortaçağda kullanılmaya başlanan bu kelime o zamanki kullanımıyla "*herhangi bir birlik*" anlamındadır. Çoğunlukla öğrencilerin veya öğretmenlerin bir loncası anlamında kullanılan bu kavram genel anlamda dernek, kurum anlamında kullanılmıştır. Üniversitenin kökeni, "bilgeliklerini paylaşmak ve aktarmak için bir araya gelen bilgeler topluluğudur". Üniversite 12. Yüzyılda iki ayrı coğrafyada; Bologna ve Paris'te ortaya çıktı. İlk üniversiteler Bologna, Paris ve Oxford üniversiteleridir. Bologna Üniversitesi'nin kuruluş tarihi 1088 olarak kabul edilmiştir. Bologna Üniversitesi'nden sonra kurulan üniversite 1150'de Fransa'da Paris Üniversitesi'dir. Kısa bir süre sonra 1167'de İngiltere'deki Oxford Üniversitesi kurulmuştur. Bunlar *kilise merkezli üniversitelerdir*. Otonomileri lonca olarak örgütlenmiş olmasından gelmektedir. Bologna üniversitesi bir öğrenci loncası olarak, Paris üniversitesi de bir öğretim üyesi loncası olarak örgütlenmiştir. Ortaçağ veya birinci nesil üniversiteler "*kritik meslekler oluşturmak*" amacını gütmekteydi. Bu dönem kurulan üniversitelerde üniversitelerin karakteristik özellikleri halini alan uzmanlaşma oldukça belirgindir. Avrupa'da bilimsel devrim üniversitelerde değil, 16. yüzyılda İtalya ve 17. yüzyılda İngiltere ve Fransa'daki akademilerde gelişmiştir. Akademilerde gelişen yeni bilime yer veren ilk üniversiteler, Protestan üniversiteleri ve liman kentlerinde gelişmiş serbest üniversiteler olmuştur. Kilise üniversitelerinin böyle bir dönüşebilme kapasitesi göstermesinde Aquino'lu Saint Thomas'ın öğretisinin payı yüksektir. İbn-i Rüş'ten etkilenecek imanın akılla temellendirilmesini savunan Saint Thomas kilise üniversitelerinde "*rasyonel metafiziğin*" gelişmesine yol açmıştır. Rasyonel metafiziğin gelişmesi, kilise üniversitelerinin dönüşmesini kolaylaştırmıştır. 16. yüzyılda reform ve karşı reform hareketlerinin teşvikleriyle çok sayıda yeni üniversite kurulmuştur. Ortaçağ'da Avrupa'da ortaya çıkan üniversiteler, bilimi geliştirmeye yönelik alt yapıları, ders programları, kuralları, siyasî – hukuksal ayrıcalıkları ve sıra dışı faaliyetleri ile o dönemde kurulan diğer eğitim kurumlarından farklılık göstermekteydi.¹⁹

19 Güler, A. (1994) Türkiye'de üniversite reformları, Ankara: Adım Yayıncılık; Antalya, Ö. L. (2007) Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarının oluşumu, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6, s.25-40; İbicioğlu, H. & Taş, S. & Özmen, İ. (2010) Üniversite eğitiminin girişimcilik düşüncesinin değişimine etkisi: üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama, Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2(1), s.53-74; Çiftçi, M. (2010) Girişimci üniversite ve üçüncü kuşak üniversiteler, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27, s.341-348; Çetinsaya, G. (2014) Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası, Birinci Baskı, Ankara: Yükseköğretim Kurulu, Yayın No: 2014/2; Tekeli, İ. (2014) Bilim ve Üniversite, Bilim ve Üniversite Sempozyumu, 18 Nisan 2014, Ankara

Eğitim üniversitesi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yükseköğretimin kitleselleşmesiyle artan öğrenci talebini, kısa süreli mesleki ve teknik yükseköğretim kurumları ile geniş kitlelere yönelik olarak eğitim yapan üniversiteler karşılamışlardır. 1950'li yılların ortalarından itibaren yükseköğretim elitist yapıdan çıkıp kitleselleşmeye ve yükseköğretimdeki okullaşma oranı hızla artmaya başlamıştır.²⁰ Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinin çoğu kitlelere yönelik eğitim veren “*kitlesel eğitim üniversiteleri*” konumdadırlar. Çünkü ülkemizdeki devlet ve vakıf üniversitelerin önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenci sayısı yüksek lisans ve doktora düzeyindeki öğrenci sayısından daha fazladır. Kaykayoğlu'na²¹ göre kitlesel eğitim yapma görevini yerine getirmeye çalışan üniversitelerimizin disiplinler arası eğitime dönük, standart akredite ve elit bir eğitim modelini yakalayamamıştır.

Meslek insanı yetiştirmek

Üniversitenin önemli bir görevi verdiği hizmet öncesi eğitimle toplumun ihtiyaç duyduğu meslek insanını yetiştirmektir. Hizmet öncesi eğitimle meslek insanı yetiştirme görevini öncelikle yerine getiren üniversitelere “*kitlesel eğitim üniversitesi*” denmektedir. Kitlesel eğitim üniversiteleri verdikleri “*ön lisans*” ve “*lisans*” eğitimiyle toplumun çeşitli alanlarda ihtiyaç duyduğu meslek insanını yetiştirmektedir. Bu görevi öncelikle yerine getiren “*kitlesel eğitim üniversiteleri*”nin “*ön lisans*” ve “*lisans*” öğrenci sayısı “*yüksek lisans*” ve “*doktora*” öğrenci sayısından oldukça fazladır. Üniversiteler hizmet öncesinde ön lisans ve lisans düzeyinde verdikleri eğitim – öğretimle toplumun çeşitli kademelerinde ihtiyaç duyulan meslek insanını yetiştirirken öncelikle niteliğe sonra niceliğe önem vermesi gerekmektedir. *Üniversiteler hizmet öncesi eğitimle meslek insanını yetiştirenken niteliği niceliğe feda etmemelidir.* Üniversiteler hizmet öncesi eğitimle yetiştirdikleri meslek insanının mesleğini nitelikli bir biçimde yerine getirebilmesi için gerekli bilgi ve becerilerle donatmalıdır. Bu amaçla üniversite yetiştirdiği meslek insanında olması gereken nitelikler konusunda meslek insanını istihdam edecek olan kurum ve kuruluşlarla sürekli işbirliği içinde olmalıdır. Ayrıca üniversiteler yetiştirilecek meslek insanını ihtiyaç duyulan sayıda yetiştirmelidir. Üniversite tarafından ihtiyacın altında veya üstünde yetiştirilen meslek insanı toplumsal, ekonomik, sosyal, psikolojik açıdan sıkıntılara neden olmaktadır.²²

20 Gürüz, K. (2001). Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri) Ankara: ÖSYM Yayınları 4; Aydın, R. (2010a) Çağdaş üniversite, İnternette 09.05.2013'de <http://ramazanaydin.com/2010/03/22/94/> adresinden alınmıştır.

21 Kaykayoğlu, C. R. (1997) Üniversite-endüstri-devlet bilimsel işbirliğinin temelleri, III: Ulusal Makina Mühendisliği ve Eğitimi Sempozyumu, 16-17 Ekim 1997, İstanbul, Rapor ve Bildiriler Kitabı, s.208

22 Erdem, A. R. (2013) Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri, Yükseköğretim Dergisi, 3 (2), s. 114

İKİNCİ NESİL ÜNİVERSİTE: Araştırma Üniversitesi

Modern üniversitenin ortaya çıkış ve modern yapılanmasının temelinde pozitivist/akılcı paradigmanın temel varsayımları hâkimdir. Bu varsayımlar üniversite ve topluma uzun yıllar egemen olmuş ve halen kabul görmektedir. Bilimsel bilgi üretimini, ücretsiz ve evrensel eğitim ilkesini merkeze alan modern üniversite, Fransız Devrimi'nin ve Napolyon Savaşlarının etkisiyle Almanya'da doğmuştur. Araştırma üniversitesi olarak bilinen Wilhelm von Humboldt üniversitesi 1810'da Berlin'de doğdu. Bunun yanında Fransa'da ortaya çıkan devlet güdümlü yükseköğretim hareketi ve İngiltere'deki daha liberal yaklaşım 19. yüzyıldaki önemli gelişmelerdir. *Modern üniversite bilgi için bilgi üretiyordu.* Modern üniversite ile birlikte, araştırma alt yapısının oluşturulması için profesörlerin yönetiminde uzmanlaşmış kürsüler ya da enstitüler kurulmuştur. Modern üniversite bir ulus devlet üniversitesiydi. Öğrencisine verdiği dünya görüşüyle onun toplumun bilişsel yapısını koruyucu bir ulus devlet yurttaşı halinde gelişmesini sağlıyordu. Modern üniversitenin bilimsel ve örgütsel otonomiye sahip olması, yalnızca finansal denetime tabi tutulması, kurullar eliyle yönetilmesi ve eşitler arasında birinci olarak görülen rektörün bir yıllığına üniversite profesörleri tarafından seçilmesi; profesörlere iş güvencesi veren "tenür" sistemlerinin geliştirilmesi; üniversitenin, fırsat eşitliği kapsamında toplumun tüm kesimlerine açık olması öngörülmüştü. Wilhelm von Humboldt üniversitesinde finansmanı devlet yükledi. Modern üniversite ile devlet arasındaki ilişkiler doğrudan mekanizmalar (kaynak, kadro tahsisleri, tertip bazlı bütçe sistemi, onay mekanizmaları) üzerinden kurulmakta ve buna bağlı olarak üniversite kurumu kamu yönetimi bütünlüğü içerisinde yer almaktadır. Finansman biçiminin değişmesi Wilhelm von Humboldt üniversitesinde bilgi üretiminde enstitülerin kurulmasına yol açtı, çok bir büyük sıçrama yapıldı. Önceki üniversiteler bilim insanları bir birinden ayrı olarak tek başlarına bilgi üretirken, Wilhelm von Humboldt üniversitesinde bilgi üretimi sosyalleşti, enstitülerde sosyal olarak üretilmeye başladı. Almanya'nın öncülük ettiği üniversite modeli Amerika ve Japonya gibi bazı ülkelerde modern üniversitenin gelişmesinde temel teşkil etmiştir.²³

23 Rehber, E. (2007) Dünyada değişen yükseköğretim ve kalite anlayışı, Editör: Coşkun Can Aktan, Değişim çağında yükseköğretim içinde 211-243, Birinci baskı, İzmir: Yaşar Üniversitesi; Antalya, Ö. L. (2007) Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarının oluşumu, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6, s.25-40; Çiftçi, M. (2010) Girişimci üniversite ve üçüncü kuşak üniversiteler, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27, s.341-348; Şimşek, H. & Adıgüzel, T. (2012) Yükseköğretimde yeni bir üniversite paradigmasına doğru, Eğitim ve Bilim, 37 (166), s.250-260; Yavuz, M. (2012) Neden Yükseköğretim Reformu?, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2 (özel sayı), s.1-5; Tekeli, İ. (2014) Bilim ve Üniversite, Bilim ve Üniversite Sempozyumu, 18 Nisan 2014, Ankara

Araştırma üniversitesi

Bu üniversiteler lisansüstü eğitim ağırlıklı ve temelde araştırma görevini yerine getirmek üzere kurulan üniversitelerdir. Araştırma üniversiteleri kategorisindeki üniversitelerdeki, lisansüstü öğrencilerin lisans düzeyindeki öğrencilere oranı çok yüksek ve ders veren öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı çok düşük olduğu gibi öğretim elemanları içinde doktora derecesine sahip olanların da oranı yüksektir.²⁴ Araştırma üniversitelerine ABD’de çok önem verilmiştir. ABD’de neredeyse üniversite demek araştırma ile özdeşleşmiştir.²⁵ Carnegie Foundation’un sınıflandırmasına göre ABD’de ki araştırma üniversiteleri şunlardır²⁶: “(1) *Doktora derecesi veren kurumlar (Doctorate –Granting Institutions)*. (a) *Yaygın doktora ve araştırma üniversiteleri (doctoral / research universities-intensive)*: Bu üniversiteler, geniş bir yelpazede lisans düzeyinde eğitim yapmanın yanında en az 15 alanda yılda en az 50 doktora derecesi veren üniversitelerdir. (b) *Yaygın doktora ve araştırma üniversiteleri (doctoral / research universities-intensive)*: Bu üniversiteler, geniş bir yelpazede lisans düzeyinde eğitim yapmanın yanında, en az 3 alanda yılda en az 10, ya da yılda toplam olarak en az 20 doktora derecesi veren üniversitelerdir. (2) *Sadece yüksek lisans derecesi veren kurumlar (master’s (comprehensive)- colleges and universities)*. (a) *I. Kategori*: Bu kurumlar, geniş bir yelpazede lisans düzeyinde eğitim yapmanın yanında, en az 3 alanda yılda en az 40 yüksek lisans derecesi veren kurumlardır. (b) *II. Kategori*: Bu kurumlar, geniş bir yelpazede lisans düzeyinde eğitim yapmanın yanında, yılda en az 20 yüksek lisans derecesi veren kurumlardır.” Atalar’a²⁷ göre dünyada 125 tanesi Amerika Birleşik Devletlerinde olmak üzere yaklaşık 200 tane araştırma üniversitesi vardır. En etkin araştırmaların çoğu bu üniversitelerde yapılmakta, bu üniversitelerden çıkan araştırma makaleleri yüksek prestijli dergilerde yayınlanmakta, bu makaleler en çok atıfları almakta ve araştırma desteğinin en önemli kısmını bu üniversiteler almaktadır. Ülkemizde bilimsel araştırma görevini yerine getirmek üzere “*Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü*” ve “*İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü*” kurulmuştur.

Uluslararası bilimsel atıf endeksleri

Üniversitedeki bilimsel araştırma sonuçları alandakilere duyurulmak ve toplumla paylaşılmak üzere “*makale*”, “*rapor*” ve “*kitap*” olarak yayına dönüştürülmektedir. Makaleler “*ulusal*” ve “*uluslararası*” bilimsel

24 Gürüz, K. (Koordinatör) & Şuhubi, E. A. M. & Şengör, C. & Türker, K. & Yurtsever, E. (1994). Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji, İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), s.69

25 Korkut, H. (2001). Sorgulanan yükseköğretim, Ankara: Nobel Yayınları, Yayın No: 237, s.21

26 Gürüz, K. (2001). Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri) Ankara: ÖSYM Yayınları 4, s.179-180

27 Atalar, A. (2011) Araştırma üniversitelerinin temel özellikleri, Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar, 27-29 Mayıs 2011, İstanbul, Bildiri kitabı, Cilt:1, s.205

atf indekslerine giren bilimsel dergilere gönderilerek yayınlanmaktadır. Uluslararası bilimsel atf indekslerinde yer alan makale sayısı ve etki değeri ülkenin ve ülkedeki üniversitelerin yaptığı bilimsel araştırmaların niteliği hakkında ipuçları vermektedir.²⁸ “Uluslararası Bilimsel Atf Endeksleri” ne giren üç indeks şunlardır²⁹: (1) *Fen bilimleri alanında “Science Citation Index Expanded” (SCI-EXPANDED)*: 1945’ten bugüne kadar yayımlanan makaleleri içermektedir. SCI kapsamındaki disiplinlerden bazıları şunlardır: Astronomi, Bilgisayar, Bitki Bilim, Biyoloji, Biyokimya, Biyoteknoloji, Eczacılık, Fizik, hayvan Bilimleri, Kimya, Matematik, Nöroloji, Tarım, Pediatri, Psikiyatri, Onkoloji, Tıp, Veterinerlik, Farmakoloji, Hayvan Hastalıkları. (2) *Sosyal bilimler alanında “Social Sciences Citation Index (SSCI)*: Genişletilmiş SCI ile 1956’dan bu yana mevcut bilgi ve geçmiş olaylara ulaşılabilir. SSCI kapsamındaki disiplinlerden bazıları şunlardır: Antropoloji, Siyaset Bilimi, Tarih, Toplum Sağlığı, Endüstriyel İlişkiler, Enformasyon Bilimi, Kütüphane Bilimi, Dil Bilimi Felsefe, Kent Çalışmaları, Psikoloji, Hukuk, Sosyoloji, Eğitim, Kadın Çalışmaları. (3) *Sanat ve kültür alanında “Arts & Humanities Citation Index” (A&HCI)*: Genişletilmiş AHCI indeksi ile 1975’ten bu yana mevcut bilgiler ve geçmiş olaylara ulaşılabilir. ACHI kapsamındaki disiplinlerden bazıları şunlardır: Arkeoloji, Mimari, Edebiyat, Müzik, Dans, Şiir, Tiyatro, Radyo, Televizyon, Film.

ÜÇÜNCÜ NESİL ÜNİVERSİTE: Girişimci Üniversite

İkinci Dünya Savaşı sonrasında üniversiteler bilim için bilim yapma anlayışından uzaklaşarak toplumdaki sorunların çözümünden kendilerini sorumlu görmeye başladıklarında, disiplinler arası duvarlar yıkılıp, üniversite yapıları, vakıfları, dernekler, şirketleri vb.leriyle çok kurumlu hale gelmeye başlayınca, yani üniversiteler “girişimcilik” işlevlerini de yüklenmeye başladıklarında “multiversite” haline geldiler. Küreselleşme ve uluslararası rekabetin hız kazandığı süreçte gelişen “üniversite-sanayi işbirliği” faaliyetleri, girişimci üniversitelerin oluşumuna öncülük etmiştir. Bilgi ekonomisindeki üniversite anlayışında, üniversiteler girişimciliğe daha fazla önem vermekte, kadrolarını buna göre oluşturmakta ve araştırmalarının sonuçlarını ticarileştirmektedirler. Üniversitelerde yaşanan dönüşümde yeni teknolojiler, yeni öğrenci biçimi (gittikçe çeşitlenen yaş grupları, geri dönen ve çalışan öğrenciler, yaşam boyu öğrenme ideali), yeni yükseköğretim sağlayıcıları, kar amaçlı şirket üniversiteleri, sanal üniversiteler, yeni ve gittikçe küreselleşen öğrencilerin beklentileri, gittikçe artan pazar odaklı rekabetçilik ve başarı hırsıyla dolu toplumsal çevre

28 Erdem, A. R. (2013) Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri, Yükseköğretim Dergisi, 3 (2), s. 115

29 Zeren, K Üniversitelerin bilim karnesi, Hürriyet, 22 Eylül 2002 Pazar, 14-15; Erdem, A. R. (2004) Üniversitelerimiz arasındaki dijital bölünme ve Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Araştırmaları, 4 (14), s.187-199

gibi etkenler etkin olmakta ve sonuçları hissedilmektedir. Bu dönüşümde ağırlıklı olarak küreselleşmenin etkisi vardır.³⁰

20. yüzyılın en büyük değişikliklerinden biri dünyanın küreselleşmesidir. “Küreselleşme” kavramı oldukça yenidir. İlk olarak 1960’larda ortaya çıkan küreselleşme kavramı, 1980’lerde ise sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Kavram olarak küreselleşme 1960’larda “küresel köy” deyimine ortaya çıkmışsa da 1980’lerin ortasından sonra bilim insanları küreselleşmeyi kuramsal anlamda sürece dayalı yada sistematik bir biçimde incelemeye başlamıştır. 1990’lara gelindiğinde de, bilim adamları tarafından önemini kabul edilip, tartışıldığı anahtar bir sözcük haline gelmiştir. Kimilerine göre küreselleşme iktisadî açıdan liberalizm, kimilerine göre demokratik kavramların ve kuralların evrenselliği, kimilerine göre evrensel insan hakları, kimilerine göre ekolojik sorunlar, kimilerine göre ise yukarıdakilerin hepsini kapsayan bir süreç ile ilgili bir kavramdır. Dönüşümcüler ise küreselleşmeyi hem fırsatlar taşıyan hem de riskleri olan bir süreç olarak görmektedir. Küreselleşmeyle ilgili tanımlar birbirleriyle uyuşmamaktadır. Bir açıdan küreselleşme; dünya milletlerinin ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaşması, dünyanın küçülmesi ve dünyanın tek bir mekân olarak algılanma bilincinin doğmasıdır. Diğer bir açıdan küreselleşme, kapitalizmin dünya ölçeğinde yaygınlaşması, tüm dünyanın pazar haline getirilme çabası, sermaye sahiplerinin dünya egemenliğini kurmasının bir yoludur.³¹

- 30 Scott, P. (2002). Küreselleşme ve üniversite: 21. yüzyılın önündeki meydan okumalar, Çeviren: Seda Çiftçi, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler, 2 (1), s.191–208; Özer, Y. E. (2011) Girişimci üniversite modeli ve Türkiye, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30 (2), s.85-100; Sakınc, S. & Bursahoğlu, S. A. (2012) Yükseköğretimde küresel bir değişim: Girişimci üniversite modeli, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2 (2), s.92-99; Tekeli, İ. (2012) Yükseköğretimde yeniden düzenleme arayışlarının nasıl temellendirilebileceği üzerine, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2 (özel sayı), s.6-10
- 31 DPT (1995) Dünyada küreselleşme ve bölgesel bütünleşmeler (alt komisyon raporu), Yayın No: 2375, Ankara; DPT (2000) Sekizinci beş yıllık kalkınma planı küreselleşme özel ihtisas komisyonu raporu, Yayın no: 2544, Ankara; Erdem, A. R. (2002) Pamukkale Üniversitesi’nin bugünü ve geleceğine ilişkin önemli iç ve dış paydaşlarının (ilgi gruplarının) algıları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, Türkiye; Gündüz, M. (2002) Küreselleşen “sanki” dünyanın sosyal devlete saldırısı Eğitim Araştırmaları, 2 (6), s.34–43; Kızılçelik, S. (2002) Kapitalizmin diasporası olarak küreselleşme Eğitim Araştırmaları, 2 (6), 12–33; Sönmez, V. (2002) Küreselleşmenin felsefi temelleri, Eğitim Araştırmaları, 2 (6), s.1–11; Gürak, H. (2003) Küreselleşme nereye götürüyor?, Verimlilik Dergisi, 2, İnternette 02.03.2011’de http://www.elelebizbize.com/e-kutuphane/hasangurak/Kuresellesme_Nereye.pdf adresinden alınmıştır; Tural, N. K. (2004) Küreselleşme ve üniversiteler, Kök Yayıncılık, Ankara, Türkiye; ILO, Globalization, İnternette 20.11.2006’da http://www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/globe/new_page.htm adresinden alınmıştır; Milli, E. Küreselleşme ve eğitim, İnternette 20.11.2006’da http://egitism.inonu.edu.tr/EMilli_kuresellesme.htm adresinden alınmıştır; Çeken, H. & Ökten, Ş. & Ateşoğlu, Ş. (2008) Eşitsizliği derinleştiren bir süreç olarak küreselleşme ve yoksulluk, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9 (2), s.79-95; Erol, N. (2010) Küreselleşme sürecinde örgütleri yeniden düşünmek, Gazi Akademik Bakış Dergisi, 4 (7), s.79-89; Balkar, B. & Özgan, H. (2010) Küreselleşmenin ilköğretim kademesindeki eğitim sürecine etkilerine ilişkin öğretmen görüşleri, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10 (19), s.1-22

Kwiek'e³² göre yükseköğretimin dönüşümüne katkıda bulunan başlıca küresel etkenler 3 ayrı kategoride toplanabilir: (1) Ulus-devletin hâlihazırdaki toplumsal ve ekonomik gelişimdeki can alıcı rolünün, yükseköğretimi ulusal bilince katkıda bulunan ulusal bir servet olarak algılayan görüşüyle birlikte çöküşü. (2) Devlet tarafından finanse edilecek kamu sektörü faaliyetlerine dair yeni bir bakış açısı içeren, refah devletin işlevlerinin yeniden belirlenmesi. (3) Dünya çapında, kamu sektörünün tamamının şirket kültürü tarafından işgal edilmesidir. Artık ne yükseköğretim özgün bir kamu sektörü olarak görülmektedir, ne de yükseköğretim reformu konusunda yaşanan problemler Orta ve Doğu Avrupa'ya özgüdür. Bunlar küresel problemler olup daha önce yükseköğretimle hiç ilgilenilmediği kadar ve küresel örgütler (IMF, OECD) tarafından küresel çözümler aranmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte bölgesel işbirliği hız kazanmıştır. Bölgesel işbirlikleri, ekonomi başta olmak üzere eğitim ve özellikle yükseköğretimde değişmelere neden olmuştur. Didou-Aupetit'e³³ göre Meksika, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasında imzalanan ve 1 Ocak 1994 yılında yürürlüğe giren NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması) Meksika Yüksek Öğretim Sistemi'nde değişimin itici gücü olmuştur. NAFTA çerçevesinde başlatılan programların en önemli etkileri Amerika Birleşik Devletleri modeline uygun bir akreditasyon sistemi, akademik diplomaların karşılıklı tanınması, uluslararası profesyonel reketin gelişmesi şeklinde olmuştur.

Küreselleşme yükseköğretimi pek çok açılardan etkilemiştir. Küreselleşmenin yükseköğretime etkisi ekonomik faydacılık (yaptıkları ekonomik katkı açısından üniversitelerin pek çok ülkede yakın takibe alınması), bütçe azalması ve malî baskılar, teknoloji destekli öğretim ve uluslararası öğrenci pazarı hacminin genişlemesiyle birlikte bu hizmeti sunanlara yönelik kuralların belirlenmesi olmak üzere dört alanda görülmektedir. ³⁴Küreselleşme gelişmiş ülkelerdeki yükseköğretim sistemlerini de etkilemiştir. Johnstone'a³⁵ göre Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yükseköğretim kurumlarının gündemini iki madde oluşturmaktadır: (1) Öğretimi geliştirme, standartları yükseltme, programı geliştirme, değişen öğrenci nüfusunun gereksinmelerini tanıma konuları üzerine odaklanan reform. (2) Yükseköğretimde azalan kaynaklar ve yükselen maliyetler. Bazı kesimler yükseköğretimi yeniden yapılandırmada yönlerini iş çevreleri

32 Kwiek, M. (2002). Yükseköğretimi yeniden düşünürken yeni bir paradigma olarak küreselleşme: gelecek için göstergeler, (Çeviren: Emrah Akbaş), Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.148

33 Didou-Aupetit, S. (2002). Küreselleşme, nafta ve Meksika'da yükseköğretim sistemi: konular, tehditler ve reformlar, Çevirenler: Haşim Koç, Gülçin Tunalı-Koç, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.81

34 Yang, R. & Vidovich, L. (2002) Üniversiteleri küreselleşme bağlamında konumlandırmak, Çeviren: Murtaza Bedir, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.214-217

35 1997

bakış açısına çevirmektedir (maliyetleri düşürme, işlevleri ve bürokratik işlemleri azaltma). ABD'deki kolejler ve üniversiteler maliyet düşürme, kurumları ve programları kapatma, öğretim üyelerinin öğretim sorumluluklarını artırma, performanslarını ölçme ve farklı kurumsal işlevleri özelleştirme gibi diğer yapılanmaları da hali hazırda yapmaktadır Halimi'nin aktarımlarına göre Fransa'da küreselleşmenin sonuçları olarak ortaya çıkan kamusal hesap sorumluluğu merkezî ve yerel yönetimlerin talepleri doğrultusunda yaygınlaşmaktadır.³⁶ Küreselleşme üniversiteler için bir takım fırsatlar sunmaktadır. Aktay³⁷ göre üniversite öğrencilerine, akademisyenlere eğitimde internet erişimiyle birlikte küresel imkânlar sağlamaktadır. Kellner'e³⁸ göre 21. yüzyılın eşliğindeki değişimler yeni teknolojiler (bilgisayar, bilgi, haberleşme ve multimedya) sağlamaktadır. Küreselleşme beraberinde üniversite için birçok tehdidi de beraberinde getirmektedir. Scott'a³⁹ göre küreselleşme üniversitelere karşı yapılan en büyük meydan okumadır. Üniversite üç önemli hususta küreselleşmenin meydan okumasıyla karşı karşıyadır: (1) Üniversitelerin ulusal kültürü belirleyip yayma misyonu ile küreselleşme arasında bir uyumsuzluk gelişmektedir. (2) Gerek iletişim ve bilişim teknolojisinin etkisiyle, gerekse küresel araştırma kültürü ağların etkisiyle öğretimini homojenleşmesi ulusal kültürler şeklinde ifade edilen "*farklılıkları*" eritmektedir. (3) Kamu üniversitelerinin malî açıdan bağlı olduğu devletin sosyal yönünün küreselleşmeyle zayıflatılması gelirinin azalmasına yol açmaktadır. Apple'a⁴⁰ ve Aktay'a⁴¹ göre küreselleşme düşük ve orta sınıflardan gelenler için ortaöğretim ve yükseköğretimde "*eğitimde fırsat eşitsizliği*" yaratmaktadır. Lee'ye⁴² göre bir başka tehdit ise, devletin yükseköğretime ayırdığı fonların-payların pek çok ülkede azaltılmasıdır. Kellner'e⁴³ göre yükseköğretimde de olmak üzere bilgi ve teknolojiye sahip olanlar ile olmayanlar arasında "*dijital*

36 Tural, N. K. (2002) Küreselleşmenin üniversite üzerine etkileri: Çeşitli ülkelerden örnekler, Eğitim Araştırmaları, 2 (6), s.109-113

37 Aktay, Y. (2002). Eğitimde küresel imkânlar- küreselleşen dünyada fırsat eşitsizliği ve özgürleşim fırsatları üzerine, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.18-19

38 Kellner, D. (2002). Yeni teknolojiler / yeni okur-yazarlıklar: Yeni binyılda eğitimin yeniden yapılandırılması, Çeviren: Ayşe Taşkent, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.107-108

39 Scott, P. (2002). Küreselleşme ve üniversite: 21. yüzyılın önündeki meydan okumalar, Çeviren: Seda Çiftçi, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler, 2 (1), s.197

40 Apple, M. W. (2002). Küresel tehlikeler: Eğitimdeki eşitsizlikler ve neo-liberal politikaların mukayesesi, Çeviren: M. Hilmi Baş, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.28-43

41 Aktay, Y. (2002). Eğitimde küresel imkânlar- küreselleşen dünyada fırsat eşitsizliği ve özgürleşim fırsatları üzerine, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.13-18

42 Lee, M. N. N. (2002). Eğitimde küresel eğilimler, Çeviren M. Hilmi Baş, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.165

43 Kellner, D. (2002). Yeni teknolojiler / yeni okur-yazarlıklar: Yeni binyılda eğitimin yeniden yapılandırılması, Çeviren: Ayşe Taşkent, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.110-111

*bölünme*⁴⁴ ortaya çıkmıştır. “*Dijital bölünme*”, bilgi ve teknolojiye sahip olan ve olmayan üniversiteleri birbirinden ayırmaktadır. Bu da bir tehdit olarak nitelendirilebilir.

Günümüz dünyası hızla değişmekte ve değişen koşullar beraberinde birçok yenilikleri beraberinde getirmektedir. Ulusal ve uluslararası değişme ve gelişmeler, tüm bireyleri ve kurumları etkilemektedir. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ivme kazanan dünyadaki siyasi, toplumsal, ekonomik ve teknolojik değişmeler, içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda da artarak devam etmektedir. Dünyada yükseköğretimin geleceğin yapılanmasında, yeni neslin gereksinim duyulan bilgi, beceri ve ideallerle donatılmasında, sosyokültürel ve ekonomik gelişmedeki yaşamsal önemini kavramada artan bir duyarlılık söz konusudur. Bilişim teknolojisinin ucuzlaması ve giderek yaygınlaşması mesafe ve sınır kavramlarını ortadan kaldırmıştır. 21. yüzyılın başında, üniversiteler yepyeni bir dönüşüm yaşamaktadır. Yaşamakta olan bu dönüşüm, sadece 21. yüzyılın ve üçüncü bin yılın başlangıcı dolayısıyla Dünya ölçeğinde gözlenen, daha iyi işleyen bir eğitim ve yükseköğretim sistemi arayışı çabalarının sonucu değil, aynı zamanda, teknolojik sürecin, hayatın bütün alanlarını dönüştürecek düzeye gelmiş olmasıyla açıklanabilir. Bu durum, 21. yüzyılın başlangıcı ile teknolojinin dönüşüme yol açan nitelik kazandığı dönemin çakışmasının bir sonucudur. Küreselleşen dünyada, yükseköğretim de giderek ülkelere özgü bir etkinlik olmaktan çıkarak küresel bir etkinlik haline gelmektedir. Yükseköğretime erişimin kitleselleşmesi ve evrenselleşmesi açısından da değerlendirilmesi gereken uluslararasılaşma sürecinin en önemli unsurlarından biri, öğrenci hareketliliğidir. Genç nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere yönelik büyük yükseköğrenim talebi karşısında, gelişmiş ülkelerin yükseköğretim sistemleri, öğrenci hareketliliğine giderek daha açık hâle gelmektedir. Örneğin, OECD ülkelerinde yükseköğrenim gören yabancı öğrencilerin sayısı son 20 yılda iki katına çıkarak 1.6 milyona ulaşmıştır. ABD’deki lisansüstü eğitim almak için gelen yabancı öğrenciler ülkenin geleceğinde bilginin ve bilimin gelişmesinde bir kaynak olarak görülmektedir. İletişim teknolojisindeki gelişmeler, yükseköğretiminin küreselleşmesinde öğrencilerin yer değiştirmesine bağlı olmayan yeni hareketlilik biçimleri yaratmaktadır. Bu bağlamda son yıllarda giderek yaygınlaşan bir uygulama “*program hareketliliği*” olmuştur. Bu uy-

44 Dijital bölünme, modern ekonomi ve toplum içinde, bilgi teknolojisine sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki bölünmeleri ifade etmek için, bu konuyla ilişkili olarak ortaya konmuş bir terimdir. ABD Ticaret Bakanlığı, Temmuz 1999 içinde dijital bölünmenin belirgin bir biçimde artan rekabet ile ilişkili olduğunu iddia eden raporlar sunmuştur. Stanford Üniversitesi, Cheskin Araştırmaları ve Forester Enstitüsü’nün iddialarıyla ortaya konan son çalışmalar eğitim ve sınıfın, ırk bölünmelerinin yapılanmasından daha önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Her halükarda bilgi teknolojisine sahip olanlar ve olmayanlar arasında farklı bir bölünmenin varlığı açıktır (Kellner, D. (2002). Yeni teknolojiler / yeni okur-yazarlıklar: Yeni binyılda eğitimin yeniden yapılandırılması, Çeviren: Ayşe Taşkent, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.110).

gulama çerçevesinde öğrenciler bir başka ülkenin eğitim programlarına, yurtdışına gitmeden ve genellikle sanal eğitim tekniklerinden yararlanarak, kendi ülkelerinde kayıt olabilmekte ve derece alabilmektedirler. Bir başka uygulama ise, gelişmiş ülke üniversitelerinin, başka ülkelerde açtıkları yerleşkelerde eğitim vermesi şeklinde olmakta ve bu durumda da bir tür “kurumsal hareketlilik” yaratılmaktadır. Yükseköğretimin uluslararasılaşması sürecinin bir diğer önemli unsuru da, iki ya da daha çok ülkenin ortak bir yükseköğretim kurumu oluşturmak üzere bir araya gelmeleridir. Uluslararasılaşma sürecinde şube-kampüs modeli yanında, son dönemlerde doğrudan iki devletin ortak bir yükseköğretim kurumu kurmak üzere bir araya gelmeleri de söz konusu olmaktadır. Küreselleşmenin yükseköğretim üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bu etkileri; hükümetlerin yükseköğretime ayırdıkları bütçelerin azalması, üniversitelerde faydacılık, teknoloji destekli öğretme ve dünya genelinde öğrenci pazarı hacminin büyümesiyle birlikte bu hizmeti sunanlara yönelik yaptırımların ortaya çıkması şeklinde sıralamak mümkündür. Finansal zorunluluklar, değişen toplum ihtiyaçları, teknoloji ve piyasa güçleri üniversiteyi değişime/dönüşüme zorlayan faktörlerdir.⁴⁵

Girişimci Üniversite

Gürüz’ün⁴⁶ her üniversite öğretim üyesinin gönlünde yatan üniversite olduğunu söylediği modern üniversite Kwiek’e⁴⁷ göre Kant ve Fichte’den Scheiermacher ve Wilhelm von Humboldt’a kadar Alman filozoflarının entelektüel çalışmalarının bir ürünüdür. Buna göre modern üniversite: (1) Alman felsefi kurucuları tarafından ulus devletin tasarrufuna bırakılmıştır. (2) Üniversite geleneksel olarak kamu gelirlerinin geniş çaplı bir tüketici-

45 Erdem, A. R. (2002) Pamukkale Üniversitesi’nin bugünü ve geleceğine ilişkin önemli iç ve dış paydaşlarının (ilgi gruplarının) algıları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, Türkiye; Günay, D. (2007) Yirmibirinci yüzyılda üniversite, Editör: Coşkun C.Aktan, Değişim çağında yükseköğretim içinde sayfa 77-88, Yaşar Üniversitesi Yayını, İzmir; Rehber, E. (2007) Dünyada değişen yükseköğretim ve kalite anlayışı, Editör: Coşkun Can Aktan, Değişim çağında yükseköğretim içinde 211-243, Birinci baskı, İzmir: Yaşar Üniversitesi; YÖK (2007) Türkiye’nin yükseköğretim stratejisi, Yayın No: 2007-1, Ankara, Türkiye ; Çınar, İ. (2009) Küreselleşme, eğitim ve gelecek, Kuramsal Eğitimbilim, 2 (1), s.14-30 ; Odabaşı, F. & Fırat, M. & İzmirli, S. & Çankaya, S. & Mısırlı, A. (2010) Küreselleşen dünyada akademisyen olmak, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (3), s.127-142; Çetinsaya, G. (2014) Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası, Birinci Baskı, Ankara: Yükseköğretim Kurulu, Yayın No: 2014/2; Şeremet, M. (2015) Türkiye ve İngiltere yükseköğretimindeki uluslararasılaşma politikalarına karşılaştırmalı bir yaklaşım, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 5 (1), s.27-31

46 Gürüz, K. (2001). Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri) Ankara: ÖSYM Yayınları 4, s.283

47 Kwiek, M. (2002). Yükseköğretimi yeniden düşünürken yeni bir paradigma olarak küreselleşme: gelecek için göstergeler, (Çeviren: Emrah Akbaş), Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.137-139

sidir. Gürüz⁴⁸, modern üniversitenin kamu kaynaklarına büyük ölçüde bağımlı olduğundan, özerkliğinin mümkün olamayacağını ve “*girişimci üniversite modeli*” ne geçişi savunmaktadır. Gürüz, girişimcilik ve gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi temeline dayalı “*girişimci üniversite modeli*” ne geçişin gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır: “*Günümüz üniversiteleri artık faaliyet alanlarını sadece kendi mensuplarının değer yargularına göre tespit etmekten ziyade, faaliyetlerin türlerini ve alanlarını toplumun gereksinim ve beklentileri ile kendilerine tahsis edilen kaynaklara göre belirleyen kurumlardır. Dolayısıyla, çağdaş üniversite, toplumun her kesimi ile bütünleşmiş, faaliyetleri bakımından topluma karşı olan sorumluluğunu ne ölçüde yerine getirdiği denetlenen ve faaliyetleri toplum tarafından yönlendirilen, sahip olduğu her türlü tesis, teçhizat, bilgi birikimi ve insangücünü girişimci bir zihniyetle değerlendirerek ek mali kaynak yaratan, modern işletmecilik teknikleri ile yönetilen fevkalade karmaşık yapıya sahip bir kurumdur.*” Yavuz’a⁴⁹ göre girişimci üniversitenin devlet ile dolaylı mekanizmalar üzerinden ilişki kurması ve bunun sonucu olarak da devlete karşı özerkliğinin artırılması hedeflenmektedir. Modern üniversiteye kıyasla girişimci üniversite, sanayi ile bilginin üretim öncesi ve sonrası aşamalarında gelir çeşitliliği yaratma amacını ön planda tutan bir işbirliği içerisindedir. İbicioğlu & Taş & Özmen’e⁵⁰ göre girişimci üniversite misyonu, üniversitelerin bazı faaliyet alanlarında ticari aktivitelere katılmalarını, bireylere öğretilen bilgilerin pratik olarak hayata geçirilmesini ve girişimci özellikli birey yetiştirmeyi hedeflemektedir. Girişimci üniversitenin gelişmesinde neo-liberal politika ve uygulamaların üniversiteye uyarlanması etkisi büyük olmuştur. Didou’ya⁵¹ göre gelişmiş bir yükseköğretim sistemine sahip olan ABD ve Kanada uluslararası eğitimi satılacak bir hizmet, pazar mantığı içinde ve malî bir kaynak olarak görmektedirler. Scott’a⁵² göre Amerika Birleşik Devletleri’nde şirket üniversitelerinin artması yükseköğretimin ticarileşmesinin en güçlü kanıtıdır. Slaughter & Lselie⁵³ göre üniversiteler tıpkı büyük şirketler gibi yönetilmeye başlanmıştır. Üniversiteler bilgiye, pazara sunulabilen ve satılabilen bir meta olarak yaklaşmaya başlamışlardır. Hangi derslerin verileceğini, hangi araştırmaların destekleneceğini, hangi öğrenci profiline hizmet edilece-

48 Gürüz, K. (2001). Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri) Ankara: ÖSYM Yayınları 4, s.283

49 Yavuz, M. (2012) Neden Yükseköğretim Reformu?, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2 (özel sayı), s.3

50 İbicioğlu, H. & Taş, S. & Özmen, İ. (2010) Üniversite eğitiminin girişimcilik düşüncesinin değişimine etkisi: üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama, Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2(1), s.74

51 Didou-Aupetit, S. (2002). Küreselleşme, nafta ve Meksika’da yükseköğretim sistemi: konular, tehditler ve reformlar, Çevirenler: Haşim Koç, Gülçin Tunalı-Koç, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.88

52 Scott, P. (2002). Küreselleşme ve üniversite: 21. yüzyılın önündeki meydan okumalar, Çeviren: Seda Çiftçi, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler, 2 (1), s.208

53 1999

ğini ve hangi kayıt politikasının benimseneceğini belirleyen artık pazardır. Gerçek iş dünyasında kullanılan stratejik planlama, toplam kalite yönetimi, ISO belgeleri gibi yöntemler pek çok kamu üniversitesinde kurumsallaştırılmaktadır. Verimlilik ve üretkenliği yeniden yapılandırmak amacıyla akademik personelin part-time ve geçici şekilde atanmaları inanılmaz oranlarda artmıştır. Aynı zamanda akademik personel program yelpazelerini genişletmek için yeni teşebbüsler yapmaları konusunda büyük baskı altındadır.⁵⁴ Aslan'a⁵⁵ göre girişimci üniversitede gerçeği arayış, bilim aşkı, meslektaşlar arası işbirliği ve dayanışma giderek anlamsızlaşırken; akademik etkinliklerin daha fazla sayılarla ifade edildiği, performans ölçümünün akademik yaşama hâkim kılındığı, rekabetin ağır bastığı, verimliliğin ve girişimciliğin üniversite başarısında temel kıstas olduğu, akademik değerlendirmelerde giderek niceliksel merkezi ölçütlere yönelmenin olduğu gözlenmektedir. Kwiek⁵⁶ bu durumu şu şekilde yorumlamaktadır: Tamamen neoliberal ekonomi mantığının belirlediği çerçevede faaliyet göstermeye razı olan üniversite geçen zamanla birlikte sadece bir şirket haline gelecektir ve bir "eğitim şirketi" olduğu gerçeği ona teselli sağlamayacaktır. Bu da modern bir kurum olarak üniversitenin sonu olacaktır.

AR-GE ve patent

Genel olarak AR-GE; yeni bir ürünün üretilmesi, ürün kalitesi veya standardının yükseltilmesi, maliyet düşürücü ve standart yükseltici mahiyette yeni tekniklerin uygulanması, yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi, yeni bir teknolojinin yurt koşullarına uyumunun sağlanması, mevcut teknolojilerin iyileştirilmesi ve bunlara yenilerin uyarlanması amacıyla yapılan, bilimsel esaslara uygun olarak yürütülen ve her aşaması belirlenmiş çalışmaları ve bunların sonuçlarını kapsamaktadır. Kiper'e⁵⁷ göre "Ar-Ge, teknoloji edinme ve geliştirme, yetkin insan kaynakları ve bu kapsamda tam zamanlı araştırmacı sayısı vb. alanlardaki gelişmeler ve bu kapsamdaki çalışmaların büyüklüğüne, yayılmasına ve sürdürülebilirliğine bağlı olarak da ulusal bir kültür haline gelmiş Ar-Ge yoğun, yüksek yenilikçilik becerisi ve bunların sonuçları olarak yüksek katma değerli üretim ülkelerinin gelişmişliğinin anahtarı olmuştur." Patentlerin kaynağı durumundaki ar-ge çalışmalarında en büyük pay üniversitelerindedir. Üniversitelerde

54 Lee, M. N. N. (2002). Eğitimde küresel eğilimler, Çeviren M. Hilmi Baş, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.165

55 Aslan, G. (2010) Öğretim üyelerinin "girişimci üniversite" ve "üniversite sanayi işbirliği" kavramlarına ilişkin görüşleri, Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi, 8 (30), s.19

56 Kwiek, M. (2002). Yükseköğretimi yeniden düşünürken yeni bir paradigma olarak küreselleşme: gelecek için göstergeler, (Çeviren: Emrah Akbaş), Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (1), s.143

57 Kiper, M. (2010) Dünyada ve Türkiye'de üniversite-sanayi işbirliği, Ankara: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Yayını, 18

bilimsel çalışmalar sonucunda üretilen yenilikler ve buluşların patent ile korunması, sanayinin bu yeniliklerden faydalanması ve üniversite- sanayi işbirliğinin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca dünyadaki teknik bilginin % 80'i patent dökümanlarında yer almaktadır. (AR-GE) çalışmalarında bu bilgilerin kullanılması yatırımların ve zamanın boşa harcanmasını engelleyecektir.⁵⁸

Patentler bir bakıma bilimsel araştırma sonuçlarının teknolojiye dönüştürülmesinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte birçok patentin teknolojik uygulamaya dönüşme oranı da düşüktür. Patentlerle ilgili istatistikler genellikle her ülkenin patent ofisinde tutulmaktadır. Patent 4 temel ilke üzerine kuruludur. Bu dört temel ilke, (1) zihni ürünlerin tanınması, (2) buluş sahibinin ödüllendirilmesi, (3) yenilik faaliyetlerinin özendirilmesi ve (4) Araştırma –geliştirme [AR-GE] sonuçlarına dayanarak teknik bilginin yaygınlaştırılmasıdır. Patentler ar-ge çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya konmaktadır.⁵⁹ Üniversitelerin en değerli kaynağı fikri mülkiyete dayalı gelirler olabilir. Ancak Türkiye'de bugün üniversitelerin bu tür haklarını ticarileştirme imkânı bulunmamaktadır. Avrupa, ABD hatta Çin Üniversitelerinde önemli gelir kaynağı sayılan fikri mülkiyet hakları bu nedenle değerlendirilememektedir. Diğer ülkelerde üniversitelerin kurduğu Teknoloji Transfer şirketleri bu konuda önemli bir örnek oluşturmaktadır. İsteyen üniversitelerin, fikri mülkiyeti ticarileştirmek üzere şirket kurmasına olanak sağlanmalıdır. Bu şirketlerin ana sermayedarı üniversitelerin kendileri veya döner sermaye işletmeleri olacak şekilde bir düzenlemeye gidilmesi yararlı olacaktır. Ayrıca üniversiteler patent stratejilerine dayalı araştırma-geliştirme (ar-ge) uygulamalarına ağırlık vermelidir.⁶⁰

58 TPE, Üniversite Ar-ge'sine patent desteği, İnternette 01.04.2008 'de http://www.turkpatent.gov.tr/portal/duyurular/Gazi_Toplanti.pdf adresinden alınmıştır; Kılınç, N. Yeni ekonomi: piyasa, rekabet ve ar-ge, İnternette 01.04.2008'de paribus.tr.googlepages.com/kilinc.doc adresinden alınmıştır; Gümüş, Ş. Ar-ge ve patent, İnternette 01.04.2008'de www.acarpatent.com/yazdir.asp?id=686 - 10k adresinden alınmıştır; TÜİK, 2008 Yılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri Araştırması, Haber Bülteni, Sayı: 31, İnternette 01.04.2008 'de http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=8&ust_id=2 adresinden alınmıştır; Erkek, 2011; TÜBİTAK (2011) Türkiye bilim, teknoloji ve yenilik sistemi ve performans göstergeleri, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, Ankara; Öztemel, E. (2013) Yükseköğretim kurumlarında araştırma ve inovasyon kültürünün oluşturulması, Yükseköğretim Dergisi, 3 (1), s.22-29

59 Erdem, A. R. (2013) Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri, Yükseköğretim Dergisi, 3 (2), s.116

60 YÖK (2007) Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi, Yayın No: 2007-1, Ankara, Türkiye, s.204

12 Kasım 2007 tarihli “Bilgi Çağı” dergisine konuşan, Toshiba’nın Teknolojiden Sorumlu Başkanı Dr. Katsuhiko Yamashita sanayi için üniversitelerle işbirliğinin önemini şöyle açıklamaktadır:

“Eğer dünyanın geri kalanı ile bağlantılı bir ülkede faaliyet gösteren bir şirketseniz üniversiteler ile işbirliğine gitmeye mecbursunuz. Bunun dört ana nedeni var.

Öncelikli iki neden teknolojinin her alanda, tarihte daha önce hiç olmadığı kadar hızlı gelişmesi ve rekabetin artması. Eğer aynı alanlarda faaliyet gösteren rakiplerinizden hızlı olmazsanız patentleşebilecek pek çok temel teknolojiyi onlara kaptırabilirsiniz. Bu da rekabetçiliğinizin birkaç yıl içinde yok olması anlamına gelir. Böyle bir sonla karşılaşmak için tüm şirketler üniversitelerin teknoloji üretme potansiyelinden faydalanmak durumundalar.

Üniversite - sanayi işbirliği için diğer önemli bir sebep ise para. Hiçbir şirket artık temel bilimlerde araştırma yapamıyor. Fizik ve kimya gibi bilimlerdeki hızlı gelişme özel alanlar oluşturdu ve bu konularda araştırma yapabilecek insan kaynağı bulmak ve laboratuvarlara yatırım yapmak bir şirket için büyük maliyetler getiriyor.

Son olarak artık öğrenciler üniversitelerden sadece teorik bilgiler edinerek mezun olmak istemiyorlar. İş dünyasına yakınlaşmak, araştırmalarının sonuçlarını daha çabuk almak ve toplumda yarattıklarını ve değişiklikleri görebilmek istiyorlar.”⁶¹

Üniversite-sanayi işbirliği ve teknoparklar / teknokentler

Amerika Birleşik Devletleri’nin bugün geldiği teknolojik gelişmişlikte; üniversite-sanayi işbirliğinin önemini çok eskilerde keşfetmesi ve gerek uygulamaları ve gerekse de yaptığı yasal düzenlemelerle işbirliği süreçlerini ve uygulamalarını sürekli geliştirmesinin büyük etkisi vardır. Üniversite-sanayi işbirliği ve iletişiminin yoğun olarak yaşandığı yerler olarak teknoparklar karşımıza çıkmaktadır. İlk teknopark örneklerinin, Amerika Birleşik Devletleri’nde girişimci üniversite öğretim üyelerinin bilgi ve Ar-Ge birikimlerini ekonomik değere yani üretime çevirme isteklerinden ortaya çıkmıştır. Teknoparkların ortaya çıkışının bir diğer nedeni, işsizlik sorunsalının çözümünde üniversitelerin yetersizliği ve bu yüzden üniversitelere yöneltilen eleştiridir. Dolayısıyla, üniversiteler yerel yönetimlerle işbirliğine girerek, üniversite sanayi işbirliğinin sağlanmasının yanı sıra istihdam olanaklarının artırılması ve yeni iş alanlarının yaratı-

61 Kiper, M. (2010) Dünyada ve Türkiye’de üniversite-sanayi işbirliği, Ankara: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Yayını, 17

arak ekonomik yapının istikrara kavuşmasına yardımcı olmak amacıyla teknopark oluşumlarında aktif olarak rol oynamışlardır. Teknopark fikri ilk olarak 1950 yılında Stanford Üniversitesi'nin öncülüğünde yaptıkları araştırmaları ticarileştirmek isteyen bir grup araştırmacının çabalarıyla Amerika'da ortaya çıkmıştır. Bu girişim ya da günümüzde bilinen adıyla “Silikon Vadisi” aynı zamanda dünyanın en çok tanınan teknoparkıdır. ABD'den başlayarak bu mekanizma bölgesel inovasyon stratejilerinde önemli bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Teknoparklar Avrupa Birliği'nde ve Asya ülkelerinde ileri teknoloji odaklı gelişme stratejilerinin odağını oluşturacak şekilde ancak Amerika Birleşik Devletleri'ndeki girişimci güdümlü yaklaşımın tersine kamu güdümlü ya da daha merkezi bir yaklaşımla bölgesel yapıların gelişmesinde etkili olmuştur. Teknoparklar özellikle gelişmiş Asya ülkelerinde beyin göçünün tersine çevrilmesinde ve yurtdışındaki ülke bilim adamlarından yararlanmak için de değerli bir araç olarak kullanılmaktadır.⁶²

DÖRDÜNCÜ NESİL ÜNİVERSİTE: Dönüştürücü tematik üniversite

Copernik, Galileo ve Newton'dan kaynaklanan ve mekanik bir paradigmaya sahip olan modern dönem bilim anlayışı, kuantum fiziğindeki gelişmelerle değişmeye başlamıştır. Modern dönemin Newtoncu bilim anlayışı sebep-sonuç ilişkisini kurmaya dayalıdır. Pozitivisttir. Pozitivist (akılcı) anlayış, *bilimsel* yöntemin, bilmek istediğimiz tüm nesnelere uygulanması ve bu nesnelere bilimsel açıklama için araştırılması gerektiğini savunur. Üniversitede uzmanlaşmayı ve belli bir alanda disipliner derinliği sağlayan pozitivist anlayış olmuştur. Kuantum fiziğinin bulguları pozitivistin tersine, hangi sonuçların daha olası gelebileceğini kestirmeye çalışıp; yapılan kestirimlerin doğru olmayabileceğini göstermektedir. Kuantum fiziğindeki gelişmeler ve postmodernizmle⁶³ birlikte pozitivist anlayışın gerçekliği ve

62 Kiper, M. (2010) Dünyada ve Türkiye'de üniversite-sanayi işbirliği, Ankara: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Yayını; Özer, Y. E. (2011) Girişimci üniversite modeli ve Türkiye, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30 (2), s.85-100; Alkibay, S. & Orhaner, E. & Korkmaz, S. & Sertoğlu, A. E. (2012) Üniversite sanayi işbirliği çerçevesinde teknoparklar, yönetsel sorunları ve çözüm önerileri, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26 (2), s.65-90

63 Modernizmin eleştirisi üzerinde yükselen postmodernizm, genelde kapitalist toplumsal düzenin bir eleştirisi, uç modernleşmenin felsefi ve bilimsel temelini oluşturan, varlık bilim ve bilgi bilim kavramlarının eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. Postmodernizm, kendine yönelik itiraz ve eleştirileri de içine alarak devam eden bir modernite soruşturması ve tartışması olarak görülmektedir. Modernizm tarafından kutsanan her şey, postmodernizm tarafından sorgulanmaktadır. Postmodernizmin kes-yapıştır niteliği, bütünlükten yoksun oluşu, hem güçlü hem de zayıf yanıdır. Herkes postmodernizmde kendine göre bir şeyler bulabilir. Postmodernizm aynı zamanda sanayi sonrası bilgi toplumunu ifade etmektedir. (Aslan & Yıldırım, 2003; Şahin, İ. (2004) Postmodern çağ & hümanist eğitim, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya, İnternette

uygulanabilirliği tartışmaya açılmıştır. Pozitivist ötesi (yorumlamacı) anlayış kabul görmeye başlamıştır. Pozitivizm ötesi yeni paradigmaya göre, gelecek ve yön belirsizdir, sadece olasılıklar bilinebilir. Doğada ilişkiler doğrusal değildir ve karşılıklı nedensellikten söz edilebilir. Geleceğin belirsizliği ve kesin sonuçların kestirilememesi, doğanın temel koşuludur. Yükselen paradigma bilimin nesnel bilgi üretme süreci olmadığını, bilimsel sürecin dünyanın göreliliğini temele alan bir süreç olduğunu vurgular. Gerçek, doğru ve bilgi sosyal kurgulardır. Diğer bir deyişle insanlar anlamların oluşturulması sürecine etkin bir biçimde katılır. Kuantum fiziğinin bulguları, postmodernizm, bilimde pozitivizm ötesi anlayışın kabul görmesi, üniversiteyi doğrudan/dolaylı ilgilendiren değişen toplumsal gereksinimler, yükseköğretim sisteminin değişmesi üniversite yapısında yeni bir paradigmatik değişimi zorunlu kılmaktadır.⁶⁴ Bu değişim beraberinde üniversitelerin tematikleşmesini de beraberinde getirmektedir. Sosyal Bilimler Üniversitesi, Fen Bilimleri Üniversitesi, Eğitim Üniversitesi, Sağlık Üniversitesi gibi tematik üniversiteler yaygınlaşmaktadır.

Dönüştürücü tematik üniversite

Üniversitenin topluma hizmet sunma işlevi bağlamında toplumsal sorumluluğu daha çok ön plana çıkmaktadır. Kamuya hesap verilebilirlik salt ekonomik olmaktan çıkmakta, toplumsal sorumluluk boyutu daha önemli hale gelmeye başlamıştır. Bu anlamda üniversiteler ekonomik hesap verilebilirliğin yanısıra toplumsal hesap verilebilirliğin de gereğini yapmakla yükümlü hale gelmektedir. 21. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren üniversitelerin toplumu dönüştürmede öncü rol üstlenmesi içinde buldukları toplumu hem daha ileri bir noktaya getirebilmeleri hem de toplumun üniversiteyle kaynaşması açısından bir zorunluluk haline gelmektedir. Yakın gelecekte her açıdan diğer toplumlara yön veren toplumlara baktığımızda, o toplumlardaki üniversitelerin toplumu farklılaştırma ve dönüştürme anlamında üzerine düşeni gereği gibi yerine getirdiği görülecektir. Diğer toplumlara yön veren toplumlardaki üniversitelere baktığımızda göz çarpan

01.06.2009'da <http://www.pegema.net/dosya/dokuman/63.pdf> adresinden indirildi.; Doğan, B. (2007). Yönetim ve örgüt kuramlarının tasnifinde modern ve postmodern ayrımı. Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, XXIII (2), 185-201; Çağlar, N. (2008) Postmodern anlayışta siyaset ve kimlik, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13 (3), 369-386; Karaduman, S. (2010) Modernizmden postmodernizme kimliğin yapısal dönüşümü, Yaşar Üniversitesi Dergisi, 17 (5), 2886, 2899).

64 Kısack, M. (2002) Hermeneutik ve eğitim: İnsan bilimleri öğretmenleri için düşünceler, Çeviren: Vefa Taşdelen, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35 (1-2), s.171-182; Çalık, T. & Sezgin, F. (2005) Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 13 (1), s.55-66; Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005) Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık; Çınar, İ. (2009) Küreselleşme, eğitim ve gelecek, Kuramsal Eğitimbilim, 2 (1), s.14-30; Şimşek, H. & Adıgüzel, T. (2012) Yükseköğretimde yeni bir üniversite paradigmasına doğru, Eğitim ve Bilim, 37 (166), s.250-260

iki önemli unsurun “*tematiklik*” ve “*dönüştürücülük*” olduğu görülecektir. Dördüncü nesil üniversite hem belirli bir alanda yoğunlaşan ve o alanla ilgili diğer disiplinlerle birlikte etkili çalıştığı için “*tematik*” hem de kendi alanlarıyla elde ettiği bilgileri etkili işe koşarak içinde bulunduğu toplumu dönüştürdükleri için de “*dönüştürücü*” özellikleriyle “*öncülüğün*” mimarı olacaktır. McGregor & Volckmann’a⁶⁵ göre 15-20 yıl süresince şekillenecek olan yeni üniversite eğitim, araştırma, hizmet anlayışı ile birlikte şu hedefleri barındıracaktır⁶⁶: (1) Toplumsal reformların güçlü bir ayağı olmak, (2) Bilim yapma geleneği ve bilgi toplumu eğitimini devam ettirmek, (3) Uygulamalı araştırmalar yapmak, (4) Kültürel ve entelektüel olarak farklı olan bireyleri barındırmak, (5) Paydaşlar ile işbirliği yaparak sektörler arası birleşmelerle farklı yaklaşımlar harmanlamak, (6) Disiplinler sınırların ötesine geçerek bölüm ve fakülte duvarlarını yıkarak entelektüel bir kaynaşma ortamı oluşturmak ve (7) Üniversite’yi sosyal yapının merkezine yerleştirerek, sosyal yapının gelişmesine doğrudan katkıda bulunmak.

Eklektik anlayışa yönelim

Dördüncü nesil üniversite tematik olduğu için belli bir alanda yoğunlaşacak fakat yoğunlaştığı alanla, disiplinle ilgili diğer disiplinlerle etkileşimi etkili gerçekleştirecektir. Dördüncü nesil üniversitede farklı disiplinlerin bir arada ve disiplinler arası sınırların esnek olduğu bir durum söz konusu olacaktır. Şimşek & Adıgüzel’e⁶⁷ göre bugün bilinen pek çok disiplinin ortadan kalktığı ve yeni adlar altında matris şekilde örgütlenmiş yeni disiplinlerin ortaya çıktığı üniversiteye tanık olmaktadır. Bunların pek çoğu disiplinlerarası bir özelliğe sahiptir. Yeni nesil üniversitede “*disiplinlerarası*”, “*çokdisiplinli*” ve “*disiplinlerötesi*”⁶⁸ çalışmalar esas olacaktır. Yeni nesil üniversite, değişik disiplinlerin kazandırdığı bilgi ve beceriler çerçevesinde dış dünyayı algılayabilme ve üzerinde düşünebilme becerisini geliştirmek amacı ile disiplinlerin bilgi ve yöntemlerinin birlikte kullanılabilmesi öğretim sürecini önemseyecektir.

65 2010

66 Şimşek, H. & Adıgüzel, T. (2012) Yükseköğretimde yeni bir üniversite paradigmasına doğru, *Eğitim ve Bilim*, 37 (166), s.257

67 Şimşek, H. & Adıgüzel, T. (2012) Yükseköğretimde yeni bir üniversite paradigmasına doğru, *Eğitim ve Bilim*, 37 (166), s.255-258

68 (1) *Disiplinlerarası*, iki veya daha fazla disiplinin ortaklaşa olarak belirli kavram, yöntem, işlem, terminoloji ve bilgi tabanının bütünlendirilmesi yoluyla birbirleriyle etkileşime girmesidir. (2) *Çokdisiplinlilik*, birbirleriyle ilgisiz gibi görünen birden fazla disiplinin, aralarında organik bir bağ veya odaklanmış işbirliği oluşturma kaygısı taşımadan yanyana getirilmesidir. (3) *Disiplinlerötesi* ise akademik olmayan uygulayıcılar ve akademiklerin birlikte çalışarak gerçek bir sorun tanımlama, araştırma ve çözümler geliştirme girişimidir (Şimşek, H. & Adıgüzel, T. (2012) Yükseköğretimde yeni bir üniversite paradigmasına doğru, *Eğitim ve Bilim*, 37 (166), s.250-260) Yükseköğretimde yeni bir üniversite paradigmasına doğru, *Eğitim ve Bilim*, 37 (166), s.258).

Sonuç

Günümüzde birinci nesil üniversite olarak “*eğitim üniversitesini*”, ikinci nesil üniversite olarak “*araştırma üniversitesini*”, üçüncü nesil üniversite olarak “*girişimci üniversiteyi*”, dördüncü nesil üniversite olarak da “*dönüştürücü tematik üniversiteyi*” görmekteyiz. Üniversite anlayışı değiştikçe üniversitenin görevleri-rolleri de değişmektedir. Birinci nesil üniversitede “*eğitim-öğretim*”, ikinci nesil üniversitede “*araştırma*”, üçüncü nesil üniversitede “*hizmet*” yeni şekillenen dördüncü nesil üniversitede ise “*dönüştürme*” ön plana çıkmaktadır.

Ülkemizde üniversite anlayışındaki değişim

Ülkemizde üniversite eğitimi Büyük Selçuklu İmparatorluğu’ndan günümüze kadar değişerek ve gelişerek devam etmektedir. Ülkemizde üniversite anlayışı olarak “*birinci nesil*” üniversite anlayışından “*dördüncü nesil*” üniversite anlayışına kadar değişik üniversite anlayışlarını görebilmekteyiz.

“*Birinci nesil*” üniversite anlayışı olarak eğitim üniversitesini Türkiye’de “*kitlesel eğitim üniversiteleri*” olarak görmekteyiz. Eğitim üniversiteleri Büyük Selçuklu İmparatorluğu Veziri Nizamülmülk’ün 1068 de Bağdat’ta açmış olduğu “*Nizamiye Medresesi*” ne kadar gitmektedir. Ülkemizde birinci nesil üniversite anlayışındaki asıl gelişme Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet döneminde birinci nesil üniversiteleri “*yaygınlaştırma*” ve “*modernleştirme*” çabalarını görmekteyiz. Bugün Türkiye’deki üniversitelerin çoğunun birinci nesil üniversite olarak “*eğitim-öğretim*” üzerine odaklandığı söylenebilir. Yıldız’a⁶⁹ göre Türkiye’deki üniversitelerin araştırma ve topluma hizmet işlevlerinden çok “*eğitim-öğretim*” işlevi üzerine odaklanarak; üniversitenin kazanımlarını pazar ya da hedef kitlenin beklentilerine göre tarif etmektedir. Bugün Türkiye’deki birinci nesil devlet ve vakıf üniversitelerinin değişime ve yenileşmeye yönelik çabaları da söz konusudur. Gündüz ve Balyer’e⁷⁰ göre öğretim elemanlarının, “*eğitim-öğretim*” ağırlıklı hizmet veren üniversitelerimizde değişim ve yenileşmeye ilişkin genel algıları “*orta düzeyde*” bir değişim ve yenileşme yapılması yönündedir. Öğretim elemanları öncelikle “*eğitim-öğretim*” ve “*öğrenci hizmetlerine*” yönelik değişim ve yenileşmeye ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir.

“*İkinci nesil*” üniversite anlayışı olarak araştırma üniversitesini

69 Yıldız, S. (2014) Üniversiteler ne vaat ediyor? Türkiye’deki üniversitelerin basın ilanları üzerine bir içerik analizi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (2), s.168-169

70 Gündüz, Y. & balyer, A. (2013) Yükseköğretim örgütlerinde değişim ve yenileşmeye ilişkin akademik algılamalar, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (43), s.62-63

Türkiye’de “*İleri Teknoloji Enstitüleri*” olarak görmekteyiz. 1992 yılında özel bir yasayla diğer üniversitelerden farklı özelliklere sahip olarak, İzmir ve Gebze’de kurulan iki yüksek teknoloji enstitüsü araştırmaya dayalı eğitim modeliyle hizmet vermektedir. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü ve Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 1992 yılında kurulan, özellikle teknoloji alanlarında yüksek düzeyde araştırma, eğitim-öğretim, üretim, yayın ve danışmanlık yapan bir devlet üniversiteleridir.

“*Üçüncü nesil*” üniversite anlayışı olarak girişimci üniversiteyi Türkiye’de “*teknopark / teknokente sahip üniversite veya teknoloji geliştirme bölgelerinde yer alan üniversiteler*” olarak görmekteyiz. Özer⁷¹ göre Türkiye açısından “*girişimci üniversite*” olma yolunda olumlu uygulamalardan biri olan teknoloji geliştirme bölgelerini (TGB) göz ardı etmemek gerekmektedir. Teknoloji geliştirme bölgeleri üniversite, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliğini sağlamayı, teknolojik bilgi üretmeyi, bu teknolojik bilgiyi ticarileştirmeyi, teknoloji yoğun üretimi ve girişimciliği destekleyen bölgelerdir. Teknoloji geliştirme bölgeleri aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımı arttırmayı amaçlamaktadır. Teknoloji geliştirme bölgeleri üniversitelerle yakın işbirliği içerisinde ve bu durum akademisyenlere girişimcilik ve bilginin ticarileştirilmesi fırsatını vermektedir. Akademisyenlerin kurulacak teknoloji geliştirme bölgelerinde tam zamanlı ya da yarı zamanlı çalışma olanakları vardır ve bu gelirleri döner sermaye kapsamı dışında tutulmaktadır.

“*Dördüncü nesil*” üniversite anlayışı olarak dönüştürücü tematik üniversiteyi Türkiye’de “*tematik üniversiteler*” olarak görmekteyiz. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi 2013 yılında kurulmuştur. 15 Nisan 2015 tarihinde kurulan Türkiye Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul’da kurulan bir devlet üniversitesidir.

Üniversite anlayışında “*öncü*” yâda “*takipçi / taklitçi*” olmak

Üniversite anlayışındaki değişim, bilimsel ve toplumsal dinamiklerin getirdiği bir zorunluluk olarak yavaş yâda hızlı gerçekleşmektedir. Bir toplumdaki üniversite anlayışı “*bilimsel düşünebilme*” ve “*bilimsel yöntemi hayata geçirebilme*” açısından önemli ipuçları vermektedir. Bilimsel düşünebilmeyi ve bilimsel yöntemi benimsemiş ve hayata geçiren toplumlar üniversite anlayışındaki değişimlere “*öncülük*” etmektedir. Bunu gerçekleştiremeyen toplumlardaki üniversite anlayışı ise “*takip*” yâda daha kötüsü “*taklit*” konumundan öteye geçmemektedir.

71 Özer, Y. E. (2011) Girişimci üniversite modeli ve Türkiye, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30 (2), s.95-96

Kaynaklar

- Aktan, C. C. (2007) Sorbon'dan Bolonya'ya, Berlin'den Bergen'e: Avrupa'da yükseköğretim sistemlerinin harmonizasyonu ve yeniden yapılandırılmasına yönelik reform çalışmaları, *Değişim çağında yükseköğretim*, Yaşar Üniversitesi yayını, İzmir, İnternette 21.03.2008'de <http://www.canaktan.org/egitim/bolonya/aktan-bolonya.pdf> adresinden alınmıştır.
- Aktay, Y. (2002). Eğitimde küresel imkânlar- küreselleşen dünyada fırsat eşitsizliği ve özgürleşim fırsatları üzerine, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (1), 7-22
- Alkibay, S. & Orhaner, E. & Korkmaz, S. & Sertoğlu, A. E. (2012) Üniversite sanayi işbirliği çerçevesinde teknoparklar, yönetsel sorunları ve çözüm önerileri, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26 (2), 65-90
- Altınok, V. (2008) Yükseköğretimde ilke ve yönelimler neler olmalı?, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 41-52
- Antalyalı, Ö. L. (2007) Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarının oluşumu, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 25-40
- Apple, M. W. (2002). Küresel tehlikeler: Eğitimdeki eşitsizlikler ve neo-liberal politikaların mukayesesi, Çeviren: M. Hilmi Baş, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (1), 23-46
- Arimoto, A. Case Study: Trends in Higher Education and Academic Reforms from 1994 onwards in Japan, İnternette 15.07.2007'de <http://www.chet.org.za/papers/Japan.doc>, adresinden alınmıştır.
- Aslan, G. (2010) Öğretim üyelerinin "girişimci üniversite" ve "üniversite sanayi işbirliği" kavramlarına ilişkin görüşleri, *Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi*, 8 (30) 7-22
- Aslan, S. ve Yılmaz, A. (2001). Modernizme bir başkaldırı projesi olarak Postmodernizm. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (2). 93-108
- Atalar, A. (2011) Araştırma üniversitelerinin temel özellikleri, Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar, 27-29 Mayıs 2011, İstanbul, Bildiri kitabı, Cilt:1, 205-210
- Aydın, R. (2010a) Çağdaş üniversite, İnternette 09.05.2013'de <http://ramazanaydin.com/2010/03/22/94/> adresinden alınmıştır.
- Aydın, R. (2010b) Küreselleşme ve yükseköğretim, İnternette 09.05.2013'de <http://ramazanaydin.com/2010/02/12/kuresellesme-ve-yuksekogretim/> adresinden alınmıştır.
- Balkar, B. & Özgan, H. (2010) Küreselleşmenin ilköğretim kademesindeki eğitim sürecine etkilerine ilişkin öğretmen görüşleri, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (19), 1-22
- Ceyhan, E. M & Summak, S. (1999). *Haşlanmış kurbağa ve değişim yönetimi*, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 5 (20), 521-544
- Çağlar, N. (2008) Postmodern anlayışta siyaset ve kimlik, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 369-386
- Çalık, T. & Sezgin, F. (2005) Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13 (1), 55-66
- Çeken, H. & Ökten, Ş. & Ateşoğlu, Ş. (2008) Eşitsizliği derinleştiren bir süreç olarak küreselleşme ve yoksulluk, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9 (2), 79-95
- Çelebioğlu, F. (1982). *Davranış açısından örgütsel değişim*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3008

- Çelik, A. (1998) Bilgi toplumu üzerine bazı notlar, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 53-59
- Çetinsaya, G. (2014) *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*, Birinci Baskı, Ankara: Yükseköğretim Kurulu, Yayın No: 2014/2
- Çınar, İ. (2009) Küreselleşme, eğitim ve gelecek, *Kuramsal Eğitimbilim*, 2 (1), 14-30
- Çiftçi, M. (2010) Girişimci üniversite ve üçüncü kuşak üniversiteler, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 341-348
- Çoban, H. (1997). *Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş (Gelecekte Kaçılmaz)*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Davoudi, S. & Ellison, P. (2006) *Bologna Survey 2006*, Oxford Brookes University
- Didou-Aupetit, S. (2002). Küreselleşme, nafta ve Meksika'da yükseköğretim sistemi: konular, tehditler ve reformlar, Çevirenler: Haşim Koç, Gülçin Tunalı-Koç, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (1), 81-92
- Doğan, B. (2007). Yönetim ve örgüt kuramlarının tasnifinde modern ve postmodern ayrımı. *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, XXIII (2), 185-201
- Doğan, İ. (1994) Bilgi toplumu: Uzun ince bir yol, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 97-111
- Doğramacı, İ. (2000). *Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi (Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bakış)*, Ankara: Meteksan, İnternette 21. 04. 2002'de www.dogramaci.org/r-bol5.html adresinden alınmıştır.
- DPT (1995) *Dünyada küreselleşme ve bölgesel bütünleşmeler (alt komisyon raporu)*, Yayın No: 2375, Ankara
- DPT (2000) *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı küreselleşme özel ihtisas komisyonu raporu*, Yayın no: 2544, Ankara
- Durukan, H. (2004) Ülkemizin kalkınmasında çağdaş üniversitelerin yeri, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 19-25
- Erdem, A. R. Başlarken, Eğitim Üzerine, DEHA20 Gazetesi, 25 Ekim 2000 Çarşamba, s. 11
- Erdem, A. R. (2002) Pamukkale Üniversitesi'nin bugünü ve geleceğine ilişkin önemli iç ve dış paydaşlarının (ilgi gruplarının) algıları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, Türkiye
- Erdem, A. R. (2004). Üniversitelerimiz arasındaki dijital bölünme ve Pamukkale Üniversitesi, *Eğitim Araştırmaları*, 4 (14), 187-199
- Erdem, A. R. (2005) Üniversitenin var oluş nedeni *Pamukkale Üniversitesi Eğitimi Fakültesi Dergisi*, 17, 104-116
- Erdem, A. R. (2006) Dünyadaki Yükseköğretimin Değişimi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 299-314
- Erdem, A. R. (2013) Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri, *Yükseköğretim Dergisi*, 3 (2), 109-120
- Erkek, D. (2011) AR-GE, İnovasyon ve Türkiye: Neredeyiz?, İnternette 21.02.2013'de <http://www.geka.org.tr/yukleme/dosya/16f80581dc639ad5f68c7f3b891eccdo.pdf> adresinden alınmıştır.
- Erol, N. (2010) Küreselleşme sürecinde örgütleri yeniden düşünmek, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 4 (7), 79-89
- Froment, E. Graz Deklarasyonu 2003 (Berlin'den İleri: 2010 ve Ötesinde Üniversitelerin Rolü), Çevirenler: Esra Derle & Emine Bol Yazıcı, İnternette 21.03.2008'de www.

- bologna.gov.tr/documents/files/TemelBelgeler/GrazDeklarasyonu.doc adresinden alınmıştır.
- Gerçek, Z. (2011) Bütün, parçaların toplamından daha fazladır, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1 (1), 39-42
- Güler, A. (1994) *Türkiye’de üniversite reformları*, Ankara: Adım Yayıncılık
- Gümüş, Ş. Ar-ge ve patent, İnternette 01.04.2008’de www.acarpatent.com/yazdir.asp?id=686-10k adresinden alınmıştır
- Günay, D. (2007) Yirmibirinci yüzyılda üniversite, Editör: Çoşkun C.Aktan, *Değişim çağında yükseköğretim* içinde sayfa 77-88, Yaşar Üniversitesi Yayını, İzmir
- Gündüz, M. (2002) Küreselleşen “sanki” dünyanın sosyal devlete saldırısı *Eğitim Araştırmaları*, 2 (6), 34-43
- Gündüz, Y. & balyer, A. (2013) Yükseköğretim örgütlerinde değişim ve yenileşmeye ilişkin akademik algılamalar, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (43), 47-66
- Gürak, H. (2003) Küreselleşme nereye götürüyor?, *Verimlilik Dergisi*, 2, İnternette 02.03.2011’de http://www.elelebizbize.com/e-kutuphane/hasangurak/Kuresellesme_Nereye.pdf adresinden alınmıştır.
- Gürüz, K. (2001). *Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevki ve İdare Sistemleri)* Ankara: ÖSYM Yayınları 4
- Gürüz, K. (Koordinatör) & Şuhubi, E. A. M. & Şengör, C. & Türker, K. & Yurtsever, E. (1994). *Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji*, İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)
- Güven, İ. (2002) Yeni gelişmeler ışığında yükseköğretimde yapısal dönüşümler, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35 (1-2), 93-110
- ILO, Globalization, İnternette 20.11.2006’da http://www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/globe/new_page.htm adresinden alınmıştır.
- Kızılçelik, S. (2002) Kapitalizmin diasporası olarak küreselleşme *Eğitim Araştırmaları*, 2 (6), 12-33
- İbicioğlu, H. & Taş, S. & Özmen, İ. (2010) Üniversite eğitiminin girişimcilik düşüncesinin değişimine etkisi: üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1), 53-74
- Karaduman, S. (2010) Modernizmden postmodernizme kimliğin yapısal dönüşümü, *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 17 (5), 2886,2899
- Kaykayoglu, C. R. (1997) Üniversite-endüstri-devlet bilimsel işbirliğinin temelleri, III: Ulusal Makina Mühendisliği ve Eğitimi Sempozyumu, 16-17 Ekim 1997, İstanbul, Rapor ve Bildiriler Kitabı, 203-225
- Kellner, D. (2002). Yeni teknolojiler / yeni okur-yazarlıklar: Yeni binyılda eğitimin yeniden yapılandırılması, Çeviren: Ayşe Taşkent, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (1), 105-132
- Kılınç, N. Yeni ekonomi: piyasa, rekabet ve ar-ge, İnternette 01.04.2008’de tr.googlepages.com/kilinc.doc adresinden alınmıştır.
- Kissack, M. (2002) Hermeneutik ve eğitim: İnsan bilimleri öğretmenleri için düşünceler, Çeviren: Vefa Taşdelen, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35 (1-2), 171-182
- Kiper, M. (2010) Dünyada ve Türkiye’de üniversite-sanayi işbirliği, Ankara: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Yayını
- Korkut, H. (2001). *Sorgulanan yükseköğretim*, Ankara: Nobel Yayınları, Yayın No: 237

- Kuyumcu, A. & Erdoğan, T. (2008) Yükseköğretimin toplumsal değişmeye etkisi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35: 240-250
- Kwiek, M. (2002). Yükseköğretimi yeniden düşünürken yeni bir paradigma olarak küreselleşme: gelecek için göstergeler, (Çeviren: Emrah Akbaş), *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (1), 132-154
- Lee, M. N. N. (2002). Eğitimde küresel eğilimler, Çeviren M. Hilmi Baş, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (1), 155-168
- Mcburnie, G. (2002). Küreselleşme, GATS ve ulus-aşırı eğitim, Çevirenler: Haşim Koç, Gülçin Tunah-Koç, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (1), 169-190
- Milli, E. Küreselleşme ve eğitim, İnternette 20.11.2006'da http://egitisim.inonu.edu.tr/EMilli_kuresellesme.htm adresinden alınmıştır.
- Odabaşı, F. & Fırat, M. & İzmirli, S. & Çankaya, S. & Mısırlı, A. (2010) Küreselleşen dünyada akademisyen olmak, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (3), 127-142
- Oğuz, S. (2012) Bilgi ekonomisi ve kapitalizm: Eleştirel bir yaklaşım, XVII. Türkiye'de İnternet Konferansı, 9 Kasım 2012 Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Yunus Emre Kampüsü, Eskişehir, İnternette 09.05.2013'de inet-tr.org.tr/inetconf17/bildiri/12.pdf adresinden alınmıştır.
- Özdemir, S. (1996). *Eğitimde örgütsel yenileşme*, Ankara: Pegem, Yayın No: 27
- Özer, Y. E. (2011) Girişimci üniversite modeli ve Türkiye, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 85-100
- Öztemel, E. (2013) Yükseköğretim kurumlarında araştırma ve inovasyon kültürünün oluşturulması, *Yükseköğretim Dergisi*, 3 (1), 22-29
- Polat, C. (2006) Bilgi çağında üniversite eğitimi için bir açılım: Bilgi okuryazarlığı öğretimi, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 29, 249-266
- Polat, C. & Odabaşı, H. (2008) Bilgi Toplumunda Yaşam Boyu Öğrenmenin Anahtarı: Bilgi Okuryazarlığı, Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu, 27-30 Mart 2008, Antalya, Bildiri Kitabı, İnternette 09.06.2010'da <http://eprints.relis.org/12661/1/37.pdf> adresinden alınmıştır.
- Rehber, E. (2007) Dünyada değişen yükseköğretim ve kalite anlayışı, Editör: Coşkun Can Aktan, *Değişim çağında yükseköğretim içinde* 211-243, Birinci baskı, İzmir: Yaşar Üniversitesi
- Sağlam, M. (1979). *Örgütsel değişim*, Ankara: TODAİE Yayınları, No: 185
- Sakıncı, S. & Bursalıoğlu, S. A. (2012) Yükseköğretimde küresel bir değişim: Girişimci üniversite modeli, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (2), 92-99
- Scott, P. (2002). Küreselleşme ve üniversite: 21. yüzyılın önündeki meydan okumalar, Çeviren: Seda Çiftçi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler*, 2 (1), 191-208
- Sönmez, V. (2002) Küreselleşmenin felsefi temelleri, *Eğitim Araştırmaları*, 2 (6), 1-11
- Şahin, İ. (2004) Postmodern çağ & hümanist eğitim, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya, İnternette 01.06.2009'da <http://www.pegema.net/dosya/dokuman/63.pdf> adresinden indirildi.
- Şeremet, M. (2015) Türkiye ve İngiltere yükseköğretimindeki uluslararasılaşma politikalarına karşılaştırmalı bir yaklaşım, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5 (1), 27-31
- Şimşek, H. (1997). *21. Yüzyılın eşiğinde paradigmlar savaşı: Kaostaki Türkiye*, İstanbul: Sistem Yayıncılık, Araştırma-İnceleme Kitapları, No: 129

- Şimşek, H. & Adıgüzel, T. (2012) Yükseköğretimde yeni bir üniversite paradigmasına doğru, *Eğitim ve Bilim*, 37 (166), 250-260
- Tabancalı, E. (2000). Örgütsel değişme, *Yönetimde çağdaş yaklaşımlar (Uygulamalar ve sorunlar)* içinde 313-342, Editörler: Cevat Elma, Kamile Demir, Ankara: Anı Yayıncılık
- Tekeli, İ. (2012) Yükseköğretimde yeniden düzenleme arayışlarının nasıl temellendirilebileceği üzerine, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (özel sayı), 6-10
- Tekeli, İ. (2014) Bilim ve Üniversite, Bilim ve Üniversite Sempozyumu, 18 Nisan 2014, Ankara
- Toğrol, E. (2012) Üniversitelerdeki gelişim: Britanya yükseköğretim sistemi, *Yükseköğretim Dergisi*, 2 (1), 56- 59
- Toylan, N. V. & Göktepe, E. A. (2010) Öğrenen organizasyon olarak üniversiteler: Türkiye'deki bir devlet üniversitesinde durum analizi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2 (1), 61-68
- TPE, Üniversite Ar-ge'sine patent desteği, İnternette 01.04.2008 'de http://www.turkpatent.gov.tr/portal/duyurular/Gazi_Toplantı.pdf adresinden alınmıştır.
- TÜİK, 2008 Yılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri Araştırması, Haber Bülteni, Sayı: 31, İnternette 01.04.2008 'de http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=8&ust_id=2 adresinden alınmıştır.
- Tural, N. K. (2002) Küreselleşmenin üniversite üzerine etkileri: Çeşitli ülkelerden örnekler, *Eğitim Araştırmaları*, 2 (6), 99-120
- Tural, N. K. (2004) *Küreselleşme ve üniversiteler*, Kök Yayıncılık, Ankara, Türkiye
- TÜBİTAK (2011) *Türkiye bilim, teknoloji ve yenilik sistemi ve performans göstergeleri*, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, Ankara
- UNESCO (2000) Yirmi birinci yüzyılda yükseköğretim, vizyon ve eylem, Türkçeye Uyarlayan: Gülsüm Baskan, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 6 (22), 167-189
- Yang, R. & Vidovich, L. (2002) Üniversiteleri küreselleşme bağlamında konumlandırmak, Çeviren: Murtaza Bedir, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (1), 209-222
- Yavuz, M. (2012) Neden Yükseköğretim Reformu?, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (özel sayı), 1-5
- Yeniçeri, Ö. (2002). *Örgütsel değişimin yöntemleri (Sorunlar, yöntemler, teknikler, stratejiler ve çözüm yolları)*, Ankara: Nobel Yayınları, Yayın No: 337
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005) *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yıldız, S. (2014) Üniversiteler ne vaat ediyor? Türkiye'deki üniversitelerin basın ilanları üzerine bir içerik analizi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2), 155-170
- Yılmaz, B. (1998) Bilgi toplumu: Eleştirel bir yaklaşım, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 147-158
- YÖK (2007) *Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*, Yayın No: 2007-1, Ankara, Türkiye
- Yücel, Y. (2012): Transition to Knowledge Society in Turkey: Current State and Future Perspectives, *Turkish Studies*, 13 (3), 509-522
- Zeren, K Üniversitelerin bilim karnesi, *Hürriyet*, 22 Eylül 2002 Pazar, 14-15

Change In Mental Of University: From The First Generation University To The Fourth Generation

Ali Rıza Erdem

Abstract

We consider higher education as a major factor in training qualified human sources as well as obtaining the knowledge which a country essentially needs in social service. The origins of higher education date back to Academia of Platon (B. C. 400), Lyceum of Aristotle (B. C. 387) and the Alexandria Museum (B. C. 330-220) due to the schools of especially imposing ways and theory system of Rome as a searching point in education. Today, higher education has taken over the role of training qualified human source, scientific research, maintenance, spreading and development of scientific background, as well as coming up with resolutions as to mankind's and the society's problems. Today, universities has become institutions which train staff for the industry and market as well as going on their studies coherent with industrial requirements. Looking at the higher education on global based, we see Anglo-Saxon countries which we call the West (The USA, Britain), along with the continent Europe (Germany, France, Sweden and Holland). In this respect, it could be concluded that these countries got through a long development period of countries based on scientific, technologic, cultural and socio-economic overhauls.

The major changes occurring in the first quarter of the 20th century also affected the education world along with other branches. In this respect, the higher education service couldn't keep away from such a change process in education. Consequently, a profound revision procedure also affects higher education, as well. In this revision process, there are several factors such as new technologies, new student forms (ever-increasing age-groups, working and returning students and ideal of life-long learning), new service-providers in higher education, profit-based company universities, virtual universities (e-university), ever-globalising student expectations, ever-increasing competition based-on marketing, social environment motivated by competition for success.

In this study, we depict the change prevailing from the first generation to the fourth generation universities, by which we could clarify the role and functions of universities in this process. Therefore, our study is of great in terms of giving information to varied parts related to higher education service about the qualifications and effects of higher education.

Keywords. Change, first generation university, second generation university, third generation university, fourth generation university.

Üniversite Anlayışındaki Değişim: Birinci Nesil Üniversiteden Dördüncü Nesil Üniversiteye

Ali Rıza Erdem

Özet

Yükseköğretim bir ülkenin gerek duyduğu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde, bilginin üretilmesinde ve topluma hizmette önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yükseköğretimin kökenleri Eflatun'un Academia'sına (M.Ö. 400), Aristo'nun Lyceum'una (M.Ö. 387), Roma'nın özellikle retorik ve tartışma usul ve esaslarını öğreten okullarına ve hatta bir araştırma kurumu niteliğini taşıması nedeniyle İskenderiya Müzesi'ne (M.Ö. 330-200) kadar gitmektedir. Yükseköğretim kurumları üst düzey nitelikli insan gücü yetiştirme, bilimsel araştırma, bilimsel birikimi koruma, yayma ve geliştirme işlevinin yanında toplumun ve insanlığın sorunlarına ilişkin çözümler üretme işlevini de üstlenmiş bulunmaktadır. Bugün üniversiteler endüstri ve iş pazarı için eleman yetiştiren ve endüstrinin gereksinimleri doğrultusunda araştırma faaliyetlerini sürdüren kuruluşlar haline gelmişlerdir 21. yüzyılın başında dünyada yükseköğretime baktığımızda, yükseköğretime damgasını vuranın Batı diye adlandırdığımız Anglo-Sakson ülkeleri (Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere) ve Kıta Avrupası ülkeleri (Almanya, Fransa, İsveç, Hollanda) olduğunu görmekteyiz. Bunun da temelinde, bu ülkelerin yüzlerce yıl süren bilimsel, teknolojik, kültürel, sosyo-ekonomik alt yapı, değişim ve gelişme sürecini yaşamaları yatmaktadır.

20 yüzyılın son çeyreğinde yaşanan büyük değişimler toplumdaki diğer sektörleri etkilediği gibi eğitimi de etkilemiştir. Eğitimdeki değişimlerden yükseköğretim de payını almıştır. Yükseköğretimde kalıcı ve derin değişiklikler yapan bir dönüşüm yaşanmaktadır. Üniversitelerde yaşanan dönüşümde yeni teknolojiler, yeni öğrenci biçimi (gittikçe çeşitlenen yaş grupları, geri dönen ve çalışan öğrenciler, yaşam boyu öğrenme ideali), yeni yükseköğretim sağlayıcıları, kar amaçlı şirket üniversiteleri, sanal üniversiteler, yeni ve gittikçe küreselleşen öğrencilerin beklentileri, gittikçe artan pazar odaklı rekabetçilik ve başarı hırsıyla dolu toplumsal çevre gibi etkenler etkin olmakta ve sonuçları hissedilmektedir.

Bu çalışmada birinci nesil üniversiteden dördüncü nesil üniversiteye kadar üniversite anlayışındaki değişim ele alınmaktadır. Bu çalışmanın amacı üniversite anlayışındaki değişimin üniversitelerin rolünü ve işlevlerini nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Çalışma üniversiteyle etkileşimde bulunan kesimlere üniversite anlayışındaki değişimin niteliğini ve etkilerini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değişim, birinci nesil üniversite, ikinci nesil üniversite, üçüncü nesil üniversite, dördüncü nesil üniversite

“Felsefesiz İlahiyat” Mümkin Mü?

Mevlüt Uyanık

Prof. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş:

Durum Tespiti:

Ağustos ve Eylül 2013 tarihleri Türkiye Yüksek Eğitim ve Öğretim Tarihi açısından çok boyutlu incelemeyi hak edecek bir sürece işaret etmesi açısından önemlidir. 12 Eylül 1980 fiilî askerî darbe, 28 Şubat 1997 post-modern darbe süreçlerinde sürekli olarak İlahiyat fakültelerine yönelik operasyonlar yapılmasını yaşamıştık; ama muhafazakâr ve demokrat bir yönetim olarak nitelendirilen AKP hükümeti döneminde ilahiyat fakülteleri programlarında felsefe ve gurubu derslerine yönelik bir operasyon yapılması çok ilginç bir girişim oldu. Yönetimi ele geçiren ve güce sahip olduğunu sanan herkes bir şekilde ilahiyat fakülteleri müfredatı ile oynamayı hak olarak görmeye başladı. Önceki süreçlerden 1980 İhtilali'nden sonra kız öğrenciler için kontenjan sınırlaması ve başörtüsü yasağı getirilmişti. Yüksek İslâm Enstitüleri, (şimdi yapılmak istenen İslamî İlimler projesi ile benzerliği ayrıca araştırılmalı) ilahiyat fakültelerine çevrilmişti. 28 Şubat süreci yargılanıyor ve nasıl toplumsal mühendislikler yapıldığı ve ilahiyat fakültelerinin kontenjan ve müfredatları ile sürekli oynandığı da hâlâ akıllarda. 28 Şubat süreci tahribatı önemli oranda giderildi ve ilahiyat fakülteleri kadro ve öğrenci kontenjanı açısından önemli gelişmeler yaşadı, müfredatındaki aksaklıkları kısmen giderildi.

2013 yazında güya 28 Şubat tahribatını gidermek için yapıldığı iddia edilen ama tersten de olsa bir toplumsal mühendislik projesi ile daha karşılaştı İlahiyat fakülteleri. Felsefe Tarihi ve İslâm Ahlâk Felsefesi derslerinin alenen kaldırıldığı, felsefe grubu derslerinin ve dahi İslâm Tarihi derslerinin budandığı, Arapça, Kur'an ders saatlerinin artırıldığı ve Temel İslâm Bilimleri merkezli bir müfredat, oy çokluğu ile YÖK'ten çıkartıldı. Bunun akademik ve etik temellerinin olmayışının yanı sıra kanun ve yönetmeliklere de aykırı olarak çıkarıldığını söyleyen akademisyenler ve bu eleştirilere destek veren basın yayım kuruluşları temsilcilerinin sivil tepkileri karşısında bu hatadan (şimdilik) dönüldü.

Soru(n)

Bir şekilde güç elde eden ya da güce yakın olduğunu düşünen kendi iyi tasavvuru çerçevesinde düzenlemeler/tanzimat yapmaya çalışıyor. Bunu her ihtilal dönemi yaşadık, ama niye bu son dönemde yaşıyor, anlamakta zorlandık. Aynı YÖK, niçin bir hukuk veya siyasal bilgiler fakültesinin müfredatına doğrudan müdahale yapmayı aklından bile geçirmiyor? Çünkü yapılan zaten yasal değil, büyük tepki alacaklarını biliyorlar, ama bazı güç odakları ilahiyat fakültesi olunca, “arka bahçe” olarak mı görülüyor da “istediğimizi yaparız” tavrına giriyor, sorusu zihinleri meşgul etmeye başladı.

Peş peşe açılan, kontenjanları sürekli artırılan ve yeterli elemanı olmayan ilahiyat fakültelerindeki eğitim ve öğretimdeki eksiklikler, yanlışlıkları, kırılmalar artırmıştır. İltam ile yaygınlaşan eğitim aksaklıklarına bu sefer fazla öğrenci, ikinci öğretim ilave edilmiş, öğretim üyeleri sadece derse giren elemanlara dönüşmüştür. İstihdam sorunları, toplumun farklı birimlerinde İlahiyat fakültesi mezununa duyulan ihtiyaçlar, bunların yetiştirilmesine dair yaşanan kırılmalar, felsefe ve grubu derslerini budayarak, temel İslâmî disiplinlerin derslerini çoğaltılarak mı yapılacaktır? Sorunların mahiyeti, nitelik ve niceliği arasındaki farkı gözden kaçıran bir zihniyet, niceliksel olarak birini azaltır, diğeri çoğaltırsam, çözümü bulurum diye düşünmüş olsa gerek. Kaldı ki, bu süreçte, 28 Şubat süreci ile öğretmenlik yapma hakları elinden alınan bunun için yeni bir okuma sürecine tâbi tutulan ve bu anlamda bir tıp fakültesi mezunu gibi uzun eğitim gören ilahiyat mezunlarının durumunu gündeme getiren de olmadı.

Çelişki:

Her iki ihtilalle de hesaplaşan bir yönetim olarak ortaya çıkan, Avrupa

Birliği projesine önem veren, özgürlükçü bir yeni anayasa yazımını başlatan ve en önemlisi de Müslüman dünyada tek sosyal demokrat laik bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin muhafazakâr demokrat hükümeti döneminde bu niteliklerin kazanımlarını bilen bir yönetim zamanında bu uygulama nasıl olabilir?

Birkaç YÖK üyesinin planladığı ve tepeden inme bir şekilde dekanları

toplayarak kabul ettirmeye çalışılan ve buna dair bir kararı, müfredatın ilgili fakülte kurulu ve Üniversite senatosunca yapılmasını öngören YÖK kanunu ve yönetmeliğine aykırı olarak oy çokluğu ile çıkartılması ve kendi iyi/doğru tasavvurunun totaliter bir üslupla uygulanmaya çalışılması nasıl bir zihniyeti temsil etmektedir?

Ayrıca burada yaşanan durum, “ilahiyatçılardan felsefeci olmaz, onlar

dogmatik zihniyete sahiptir, felsefe ise eleştirel ve sorgulamak ve sorgulayıcı bir zihne sahip olmak demektir” diyen zihniyet ile paralele düşmektedir. Gerekli bir öteki sağlayarak, paradoksal gibi gözüksede tersten bu

bakış açısına hizmet etmektedir.

En önemlisi de, bu dönemde “Felsefe bölümleri ilahiyatlaşıyor.” söylemini dile getirerek mevcut siyasal iktidara çok sert eleştiriler ortaya koyanlar¹ karşısında ironik bir durum ortaya çıkıyor. Felsefe bölümlerine ilahiyat mezunu ve buralardan doktora yapanların istihdamını felsefi düşünce için en büyük tehlike gören zihniyete de yeni müfredat dayatması yapanlar paradoksal bir şekilde hizmet etmiş oluyorlar.

Zihniyet Sorunu

Gösterilen tepkiler karşısında karar şimdilik geri çekildi. Yukarıda

“şimdilik” ibaresi koymamızın nedeni de, bunun bir zihniyet sorunu olduğu ve gösterilen tepkileri hâlâ anlayamadıklarını düşündüğümüzdenidir, yoksa kendilerinin haklılığından/doğruluğundan şüphe duyduklarını kanaatinde değilim. Çünkü kararın geri çekilmesinden sonra yapılan konuşmalar, yayınlanan videolar ve seviyesi oldukça düşük tartışmalara baktığımızda ortaya çıkan zihniyet sorununu gözlemlemek mümkündür.

Bunun ülke dışına yönelik boyutu şudur: Eğer felsefesiz ilahiyat projesi uygulanmış olsaydı; Türkiye, Osmanlı döneminin tanzimat, ıslahat süreciyle elde ettiği birikimi, Daru'l-Fünun geleneğiyle beslediği ilahiyat eğitimini, felsefe, sosyoloji, psikoloji disiplinleriyle beslediği ve bölge ülkelerine örnek olan modelini kaybedecekti.

Böylece tekrar medrese zihniyetine, yani bunun Arap ülkelerindeki uygulandığı şekil üzere “Külliyetu’ş-Şeria” adı altında, herkes kendi siyasal yapısına meşruiyet sağlayan birimlere dönülecekti! Nitekim bütün Müslüman ülkelerde hep aynı Kur’an ve Sünnet temel ilkeler olarak kabul ediliyor, ama Tahran, Kahire, Riyad, Amman, Kabil, İslamabad da birbirinden tamamen farklı okumalar yapıyor ve mezunlar yetiştiriliyor. Buralardan yetişenler belki Arapça’yı daha iyi biliyorlar, çoğunun ana dili zaten, ama uygulamaların son tahlilde İslâm’ın barışçı yüzüne mi, yoksa mevcut totaliter yapılara ya da “İslamofobi” ya mı hizmet ettiğine dikkat etmek gerekiyor.²

1 <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/felsefe-ilahiyata-donusturuluyor-haberi-22369?page=1><http://www.toplumsalbilinc.org/forum/index.php?topic=14629.0>
<https://www.facebook.com/ortakyasamportalisayfasi/posts/198587310162748>
krş: www.eilahiyat.com/index.php/ilahiyat-haberleri/1468-felsefe...

2 Mevlüt Uyanık, *Arap Baharının Mezhepçilik ve Kabilecilik Bağlamında Analizi*, Eski ve Yeni Dergisi, sayı 25, 2012, ss. 84-93; *Arap Dünyasında Dönüşümler: Yemen*, Kamu’da Sosyal Politika Dergisi, yıl 5, sayı 18, 2011/3, Ankara, Memur Sen, ss. 28-42. <http://www.haberlotus.com/2011/10/18/Arap-dunyasinda-donusumler-yemen/>
<http://www.haberlotus.com/2012/01/21/İslam-demokrasi-ve-siddet-baglaminda-koktendincilik-kavraminin-tahlili/>; a.mlf, *Medya ve Müslüman İmajı*, Müslüman İmajı, Diyanet Vakfı Yayınları, (Kutlu Doğum Haftası Bildirileri 1995). Ankara.287-294 (1996) Sönmez Kutlu, *Mezhepler ve Geçmişte Geleceği Kurma İdeolojisi Olarak Selefilik* 2023 Dergisi sayı:143, 2013, Selefilik özel sayısı, s.9

Bir yıl Ürdün, 4 ay Yemen de kalmış, akademik çalışmalar yapmış ve diğer Arap ülkeleri ile İran'ı görmüş; iki yıl Kırgızistan'da eğitim ve öğretim faaliyetinde bulunmuş bir akademisyen olarak ilahiyata dair disiplinleri beşerî/manevî disiplinlerle harmanlayarak okuyan ve bu anlamda İslâm dünyasında örnek ve tek model de çözülmüş olacaktı! Bu ülke dışına ait bireysel tespitlerim, bir de “zihniyet problemi” nin içeriye yönelik boyutu vardır:

Dindar/ Din(i)dar Nesil Mi?

Yaşanan sorunların pedagojik, sosyolojik, boyutları araştırılmadan, dünyada yaşanan siyasî, dinî ve ekonomik sorunları mukayeseli olarak incelemeyen Arapça ve Kur'an derslerini arttırarak, tefsir, hadis, fıkıh derslerini kronolojik/ahbarî olarak daha fazla okutmakla mı ilahiyat fakültelerinin verimliliği artırılacaktır? Eğer ilahiyat fakültelerine alınan asistanlar önce Arap ülkelerine gönderilerek orada master ve doktora yapılırsa sorunu çözeceğini sananlar, tam tersine farklı bir ortamın (patrimonyal/ebevi nizam) kültürünü buraya taşımaya çalışıyorlar ki, bu neo-elefi zihniyeti güçlendirmekten başka bir şeye yaramaz. Bunun farkına varılması ise güçlü bir tarih felsefesi okumayı gerektirir.

İşte bu nedenle bu yaşanan süreç, aynı zamanda bir zihniyet durumuna işaret etmektedir. İçlerinde yaşadığı çelişkiyi “Dindar nesil” iddiasında bulunan bir yönetimin zamanında *Felsefe Tarihi* dersininyanı sıra *İslâm Ahlâk Felsefesi* dersini kaldırmak istemekle gösterdiler.³ Bu süreçte hızlarını alamayıp, İslâm Tarihi dersini budamış, Türk Din Musikisi dersini Sanat Tarihi içinde verilmesini talep edilmiş, Türk-İslâm Edebiyatı dersi hal edilmeye çalışılmıştır. İslâmiyet'in ilk dönemlerinde siyasî ve fikrî farklılaşmaları, kurulan fırka/hizb/partileri, bunların günümüze yansımalarını (Türkiye açısından Alevilik-sünnilik sorunu) ayrıntılı olarak inceleyen *Mezhepler Tarihi Anabilim Dalı*'nın Anabilim dalı olmaktan çıkarıp, salt teorik müzakereler olarak görülmesine yol açacak bir şekilde Kelâm disiplininin altına yerleştirmek ne demektir?

Aslında felsefe tarihini kaldıralım derken, Hz. Âdem'den itibaren

başlayan ilahi bilgilenmeleri sadece son pratiğe indirgemeleri, işlem ve kaplam ilişkisini dışlayacağını idrak edemediler. Son tahlilde aslında ilk insandan itibaren dünyada refah ve ahirette felahı sağlayacak ilkelerin bütünü günümüze kadar taşıyan fikirlerin hepsinin mukayeseli analizini gerektirdiğinin bile farkında varamadılar. Bunun için güçlü bir mantık bilgisi ve felsefe tarihi/hikmet/düşünce tarihi bilgisi gerekiyor diyelim, ama nebi ve/ya resullerin getirdiği ilahi bilgileri, bunların hayata uygulanması

3 Mevlüt Uyanık, Dindar Nesli, Müsbet Milliyetçilik ve Said Nursî, http://www.yeniasya.com.tr/yazi_detay.asp?id=5327; İslam Ahlak Felsefesi Dersi Kaldırılarak mı, Dindar Nesil Yetiştirilecek?, <http://www.haberlotus.com/?p=4989>; <http://www.corumhakimiyet.net/YazarlarDetay/3275/FotoGaleri.Asp>

sırasında yaşanan kırılmaları bilmeden nasıl bir din eğitimi verilebilir ki, sorusu da akıllarına gelmedi galiba! Böylece farkında olmadan muhalifi/düşmanı oldukları sekülerizmin/dünyevileşmenin tuzağına düştüler.

Ayrıca yazılı ve görsel basında “Felsefesiz İlahiyat” müzakerelerine hiç katılmayıp, sonucu bekleyen ve ondan sonra “bilge bir hakem” konumunda fikirler serdedenlerde vardı. Bunların sanki önerdikleri hususlara müzakerelerde hiç değinilmemiş gibi “bilgiç” tutumları da ilginçti! Yaşanan bu sorunların geçirdiğimiz tarihsel süreçler, laiklik uygulamaları, mevcut toplumsal farklılaşmalar ve hizmet alan birimlerin farklılıkları, bunlara yönelik hizmet verecek ilahiyat mezunlarının neliği üzerine hiçbir şey söylenmemiş, barika-i hakikat müsademe-i efkârdan çıkacağını gösteren çalıştaylarla sorunların masaya yatırılması gerektiği hiç vurgulanmamış gibi, kerameti kendinden menkul tavırları da ayrıca incelenmesi gereken hususlardandır. Velhasıl bu süreç, din öğretimi ve/ya eğitimi açısından oldukça ilginç bir bilgilenmeye yol açtı.

Siyasî Boyut:

Kararın geri çekilmesi “dindar nesil” ve muhafazakâr demokrasi söyleminde bulunan Hükümet açısından oldukça önemliydi. “Pozitif laiklik” anlayışı ile son on yılda gerek Arap Dünyası ve Afganistan Pakistan Hattı; gerekse İç Asya’daki Türk devletlerinin Halkı Müslüman ama devlet laik, muhafazakâr ve dinî ve millî değerlerine hürmetli bir yönetici kesimine sahip Türkiye’den beklenen umutlar kararmak üzereydi. Arap Baharı adı altında enerji üretim merkezlerinden önemli bir yere sahip olan Arap dünyasını yeniden dizayn süreci ile başlayan Suriye olayları ile iyice kırılmaya uğrayan Modern Demokratik Laik Bir Devlet imajının yıpranması bu müfredat olayı uygulansaydı artacaktı. Zira bu bölgeler enerji üretim ve arzının olduğu yerler olup sürekli bir istikrarsızlık hali yaşamaktadır. Bu durum, radikalizm, fundamentalizm adı altında Neo-selefi/vahhabi, Hizbu’t-Tahrir, Cemaat-i Tebliğ gibi İslâm’ın barışçı ve esenliğini taşıdığını iddia eden ama birbirleriyle çatışan gruplarca temin edilmektedir. Bir de bunların alt yapı sağladığı silahlı örgütlenmeler var ki, bunların neler olduğu ve İslâm dünyasında neler yaptığı malumunuz. Kısacası medeniyetler arası savaş tezine karşı, medeniyetler arası diyalog söyleminde bulunan ve islamofobi ile mücadele eden hükümet, eğer bu karar geçseydi, diğer Arap ülkelerindeki eğitim biçimine dönüşen bir İslâmî ilimler söylemi ile karşılaşacaktı.⁴

4 Mevlüt Uyanık, *Medeniyetler arası Çatışma Tezlerinin Analizi - Medeniyetler İttifakı ve Türkiye'nin Katkısı- Medeniyet Özel Sayısı Sayı : 21-22 - Muhafazakar Düşünce* <http://www.eilahiyat.com/index.php/arsivi/kategoriler/ilahiyat-hoca-makaleleri/1358-medeniyetler-ittifak-ve-tuerkiyenin-katkisi> <http://www.ixirhaber.com/medeniyetler-ittifaki-ve-catisma-cozum-surecine-turkiyenin-katkisi-makale.2837.html> http://www.academia.edu/3746702/Islam_Demokrasi_ve_Siddet_Baglaminda_Kokten_Din_cilik_Kavraminin_Tahlili http://www.academia.edu/4076234/Uyanik_Mevlut_Arap_Baharinin_Mezhepcilik_ve_Kabilecilik_Baglaminda_Analizi Medeniyet İçi Savaş mı? <http://www.haber10.com/makale/35316/#.UmoI6nA71PE>

Özellikle 15/06/2013 tarihinde Bişkek'te sunduğum ve gerek Asya'daki kardeş ve akraba topluluklar için gerekse Arap dünyası ile Afganistan-Pakistan hattındaki Müslüman halklar için nitelikli bir model olan Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinin işlevini anlatan bildirden sonra ülkeye dönünce, yaşadığım kırılma tam bir şok yarattı. Çünkü örnek olabileceğini söylediğim model, *İslâm Ahlâk Felsefesi* ve *Felsefe Tarihi* derslerinin kaldırılması, diğer felsefe grubu derslerinin ise budanarak; adı geçen yerlerdeki eğitim sistemlerine benzetilmek istenmekteydi. Bu haksız, yönerge ve yönetmeliklere aykırı, akademik ve etik değerlerden uzak tutuma karşı tepkiler hemen geldi ve ülke çapında yaygınlaştı, bunun üzere karar geri çekildi.⁵

6. Yöntem

Felsefeciler, burhan yöntemi gereği hakikate dair kim ne getirirse getirsin ona şükran duyarlar, ama bu getirilenin aynen kabulünü gerektirmez, eleştirel ve rasyonel bir şekilde inceler, kabul eder ya da reddeder veya yeniden bir yorum üretir, varlık bilgi ve değer üzerine tutarlı bir sistem oluşturmaya çalışır. Bu açıdan felsefe, ilahiyat disiplinlerine dair insanlığın düşünsel birikimini incelemek için yöntem olarak da görülebilir. Tikel de, tümel/evrensel/küllî hakikatlerin oluşmasına ve temel sorulara verilen cevapları analiz etmesine yarayan bir yöntem arayışıdır felsefe. Diyalektik ya da cedeli yöntemi benimseyenler ise, kendi hakikatlerinden ve iyi tasavvurlarından o kadar emindirler ki, herkesi buna göre şekillendirmek istemektedirler. Oysa araştırmalarda yöntem son derece önemlidir, nerede hangisini kullanılacağı bilinmezse yanlışlıklara yol açar. Bazıları analoji, bazıları ikna, bazıları rivayeti, bazıları deneyi, kimisi de ispat yöntemini kullanır. Biz ise, Kindî'nin dediği gibi, araştırılan konuya göre yöntem se-

5 Mevlüt Uyanık, Selevî ve Felsefî üslup: <http://www.anahaberyorum.com/atayurt-ve-anayurt-nerkezli-bir-okuma-makale.4799.html> <http://www.eilahiyat.com/index.php/arsiv1/ilahiyat-makaleleri/ilahiyat-uzerine/2857-28-subat-felsefesiz-din> <http://www.anahaberyorum.com/felsefecinin-diliyle-hakikat-in-nihai-temsalcisi-olarak-peygamberimiz-makale.5022.html>

<http://www.eilahiyat.com/index.php/arsiv1/ilahiyat-makaleleri/ilahiyat-uzerine/2838-felsefesiz-din-egitimi>

<http://www.eilahiyat.com/index.php/arsiv1/kategoriler/ilahiyatci-yazarlar/191-mevlut-uyanik/2838-felsefesiz-din-egitimi>

<http://www.eilahiyat.com/index.php/arsiv1/kategoriler/ilahiyatci-yazarlar/191-mevlut-uyanik/2839-turkiyedeki-ilahiyat-fakulteleri>

<http://www.eilahiyat.com/index.php/arsiv1/kategoriler/ilahiyatci-yazarlar/191-mevlut-uyanik/2846-felsefesiz-din-egitimi-iii>

<http://www.haberlotus.com/?p=4953>

<http://www.anahaberyorum.com/felsefesiz-din-egitimi-ve-ilahiyat-fakultelerinin-islevi-makale.4988.html>

<http://www.anahaberyorum.com/islam-ahlak-felsefesi-kaldirarak-mi-dindar-nesil-yetistirilecek-makale.5005.html>

<http://www.anahaberyorum.com/felsefesiz-din-egitimi-ile-zafer-bayrami-kutlanirmi-makale.4985.html>

<http://www.anahaberyorum.com/28-subat-sureci-yargilanirken-felsefesiz-din-ogretimi-makale.5009.html>

<http://www.haberlotus.com/?p=4953> Bu sürece dair literatür taraması için bkz.

<http://serdargunes.wordpress.com/category/islam/ilahiyat/>

çeriz. ⁶Amaç:

Bu metnin hedefi, ilahiyat fakültelerinde İlahi olana dair bilgilenmeyi artırmayı irfanî bilgi olarak görüp, bilge ile bilgiçlik/sofistlik arasındaki farka dikkat eden ilahiyat disiplinlerinin felsefi boyutunu incelemektir. Felsefi disiplinlerin bireysel, toplumsal unsurları inceleyip, kişinin kendini tanıma süreci ile Rabbini de tanıyacağını, kendisiyle barışık bir nesil yetiştirmeye katkı sağlayacağını vurgulamaktır. Felsefi disiplinlerden soyutlanan bir ilahiyat eğitimin neo-selefi bir söyleme dönüşeceğini, bunun da mevcut Arap ülkelerindeki eğitim ve öğretimden farksız olacağına dikkat çekmektedir.

Türkiye’de İlahiyat Fakülteleri

Osmanlı devletinin dağılmasıyla birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti eski dönemin birçok kurumunu terk etmiş, ama Diyanet İşleri Başkanlığı devam ettirmiştir.⁷ Osmanlı Devleti’nde modernleşme hareketi neticesinde Avrupa tarzında bir üniversite, Daru’l-Fünun adıyla 1845 yılında kuruldu. 1900 yılına kadar üç kez fasılalarla açılıp kapanan üniversite, Abdülhamit’in tahta geçişinin 25. yılından itibaren eğitimine aralıksız devam etti. 1900 senesinde aynı zamanda İlahiyat Fakültesi (Ulum-ı Şeriye) bölümü de hizmete girdi.⁸

Osmanlı eğitim ve öğretiminde önemli bir işlev gören Daru’l-Fünun bünyesindeki ilahiyat fakültesi Cumhuriyetin kuruluşu ile görevine devam etti. Dar’ül-Fünun’a muhtariyet veren kanun layihası 1924’te müzakere

6 Ebu Yusuf Yakup b. İshak el-Kindi, “İlk Felsefe Üzerine”, *Felsefi Risaleler*, çev. M. Kaya, İstanbul, 1994, s.11; Ekrem Sarıkcıoğlu: *Felsefe ve İlahiyat*: <http://www.flsfdergisi.com/sayi5/115-124.pdf> Mevlüt Uyanık. http://www.academia.edu/4680114/Ifade_Ozgurlugu_-_Islam_Felsefe_Tarihi_Acisindan_Bir_Sunum

7 Osmanlı Devleti’nde din işleri Meşihat Makamlığı’ncaŞeyhülislam eliyle yürütülürdü. 1920 yılında Ankara’da kurulan Meclis Hükümetinde Meşihat, “Şer’iye ve Evkaf Vekâleti” adıyla “Bakanlık” olarak yer almış, 1924’e kadar da bu statü aynen devam etmiştir. Din hizmetlerinin politikanın dışında ve üstünde tutulması gerçeğinden hareketle 3 Mart 1924 tarihinde Şer’iye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak yerine, Başvekâlet bütçesine dahil ve Başvekâlete bağlı Diyanet İşleri Reisliği, bugünkü adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur, T.C.Anayasasının 136. maddesinde belirtildiği üzere Diyanet İşleri Başkanlığı, genel idare içinde yer alan bir kamu kurumu olup, “laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışmayı ve bütünlüşmeyi amaç edinerek özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. İlgili kanunda da bu görevler, “İslâm Dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, Din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” şeklinde belirlenmiştir. Başkanlık din hizmetlerini ifa ederken ve yönetirken mezhep, eğilim, kültür ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın toplumun her kesimine eşit hizmet sunmaya, kişilerin dinin gereklerini yerine getirme veya getirmeme özgürlüğüne saygılı olmaya büyük özen göstermektedir

8 Ali Arslan, Darulfunun İlahiyat Fakültesi Fakülte Meclisi’nin kurulması ve ilk meclis zabıtları (1911-1912). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (13),2007, 9-36. c Değerler Eğitimi Merkezi. <http://www.dem.org.tr/ded/13/ded13mak1.pdf>

edildi. Kanunla Talimatname metni arasında İlahiyat Fakültesinin diğer Fakülteler arasındaki yeri bakımından küçük bir fark olduğu gibi, kanunda

Medrese, talimatnamede Fakülte tabiri yer almıştır. İlahiyat Fakültesi adı da artık ”*Şer’i ilimler Şubesi*” yerine geçmiştir. Bu fakülte 1933 yılına kadar öğretime devam etmiştir. 1933’te Dar’ül-Fünun’un lağvedilerek yerine kurulmuş olan İstanbul Üniversitesinde İlahiyat Fakültesi’ne yer verilmedi. Sadece Edebiyat Fakültesine bağlı ”*İslâmî İlimler Enstitüsü*” kuruldu.⁹

İslâmî ilimleri modern eğitim ve öğretim yöntemleri ile okutacak, diğer fakültelerden farkı olmayan akademik ve ilim merkezi olacak bir şekilde ilk İlahiyat Fakültesi 1949 yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde açılmıştır.¹⁰ Burada dini ilimler ile felsefe, sosyoloji, psikoloji ve sanat tarihi disiplinleri bir arada verilmiştir.¹¹ Daha sonra Yüksek İslâm Enstitüleri¹² ve Erzurum Atatürk Üniversitesi bünyesinde İslâmî İlimler Fakültesi açılmıştır. Sayıları hızla artan Yüksek İslâm Enstitülerine sadece imam-hatip lisesi mezunları kabul edilmiş, diğer iki fakülteye lise mezunları da alınmıştır. Ben de lise mezunu olarak İlahiyat eğitimi alanlardan birisiyim.

1980 askerî darbesi ile buralarda okuyan kız öğrencilere kota getirilmiş ve %5 ile sınırlı tutulmuş, ardından başörtülerini açmaları istenmiştir.

9 Bu fakültede Tefsir ve Tefsir Tarihi, Hadis ve Hadis Tarihi, Fıkah Tarihi, Kelam Tarihi, MabUdüt-tabiiyat, Tasavvuf Tarihi, Tarih-i Edyan, İçtimaiyat, Ruhiyat, Ahlak, İslam Felsefesi Tarihi, İçtimai Ruhiyat (dini hadislerin tetkiki nokta-i nazarından), Tarihi Felsefe, Türk Tarihi Dinisi, İslam Felsefesi”.dersleri okutulacaktır. Münir Koştas Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi: kuruluş ve tarihçesi, pdf, s.6-7; <http://tr.scribd.com/doc/38824256/ilahiyat-fak-tarihi> <http://tr.pdfsb.com/readonline/5a564e426577682b57334e3544586c6d56413d3dArslan>, Ali. Agm, s.12

10 Kuruluşu sırasında MEB Tahsin Banguoğlu’nun konuşması ilahiyat fakültesinin işlevini net bir şekilde ortaya koymaktadır: Biz memleketimizde eski medrese tarzındaki tedrisatı yeniden canlandırmak ve onun yetiştirdiği tarzdaki adamları yeniden yetiştirmek düşüncesinde değiliz. Bundan kat’i olarak ictinap kararındayız. Mektep ve medrese yüzyıl müddetle, Tanzimat’tan bu yana yanyana çalışmışlar ve memleketimizde iki türlü zihniyete sahip insan yetiştirmişlerdir. Bu iki türlü zihniyet sahibi insan bir asır boyunca süren dahili bir zihniyet mücadelesi içinde yuvarlanmışlardır. Tesisine teşehbüs ettiğimiz İlahiyat Fakültesi bu zihniyetle çalışan bir müessese olmayacaktır. Memleketimizi münevverlerimizi yeniden bu zihniyet mücadelesine asla düşürmemek kararındayız. Bu ilmi camia içerisinde teşekkül edecek bu müessesenin yetiştireceği yüksek din adamları sivil ve asker bütün münevverlerimizle aynı zihniyette, aynı emelde insanlar olacaklardır. Bu itibarla İlahiyat Fakültesi müspet bir ilmi camia içerisinde kurulacak ve bazı irticai hareketlere cesaret vererek şöyle dursun, onları menetmem, onları selbetmek ve onları yok etmek fonksiyonunu icra edecektir. Tanzimat’tan bu yana kurulmuş bütün müesseselerimiz gibi İlahiyat Fakültesi de bir meşale olacaktır ve hurafeciler bu meşaleden yarasarlar gibi kaçacaklardır. İlimden bu memleketeye hiç bir zaman zarar gelmemiştir. Yeniden bir ilim meşalesi yakıyorsanız, bu meşaleden de ancak fayda hasıl olacaktır. Ancak ışık, aydınlık hasıl olacaktır. Koştas, agm, s.10

11 1953-1954 yılında yapılan program için bkz. Koştas, agm. S.11

12 1965 yılında Kayseri’de kurulan Yüksek İslam Enstitüsü , Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı dört yıllık bir yüksek okul olarak açılmıştı . Bu ad ve statü ile 17 yıl hizmet verdikten sonra, 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile İlahiyat Fakültesine dönüştürülerek Erciyes Üniversitesi’ne bağlanmıştır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Y%C3%BCKsek_%C4%Boslam_Enstit%C3%BCs%C3%BC

Bu kota daha zeki kız öğrencilerin gelmesine neden olmuş, bir süre sonra anlamsızlığı görüldüğü için kaldırılmıştır. 28 Şubat 1997 yılında yaşanan postmodern darbe ile ilahiyat fakülteleri tekrar kısaçak altına alınmış, yeniden başörtü problemi çıkmış ve kontenjanları düşürülmüştür.

İlahiyat fakülteleri içinde İlköğretim Din Kültürü Öğretmenliği Bölümü adı altında yeni bir bölüm kuruldu ve buralar daha sonra 2006 yılı itibarı ile eğitim fakültesi bünyesine aktarıldı. 2012 yılında İlköğretim Din Kültürü Öğretmenliği Bölümü tekrar ilahiyat fakülteleri bünyesine aktarıldı, ama mahkeme süreci bitmek üzere ve muhtemelen tekrar eğitim fakültelerine gidecek. Bu ikiliğin ortaya çıkardığı sorunları giderecek çalışmalar yapılmalıdır. Bu bağlamda, MEB ve DİB ihtiyacını karşılamak üzere eleman yetiştiren ilahiyat fakülteleri 1998 yılına kadar eğitim fakültesi statüsünde olduğu 28 Şubat 1997 süreci ile Fen Edebiyat Fakültesi statüsüne alındığı unutulmamalıdır. Oysaki ilahiyat fakültelerinin bir görevi de Din Öğretimine Öğretmen yetiştirmektir. İlahiyat fakültesi statüsünde eğitim fakültesi içinde bir bölüm yer almadığı için din öğretimi konusunda Öğretici adayı yetiştiren tek fakülte değildir. Bu nedenle İlahiyat Fakülteleri, Fen Edebiyat ya da diğer fakülteler gibi değerlendirilemez.

İlahiyat fakülteleri şuanda bile imam-hatip liselerine öğretmen yetiştiren tek fakülte ve bölümdür, ama öğrenci formasyon için ek eğitim almak zorundadır. Türkiye'nin her açıdan demokratikleşmeyi öncelediği bir dönemde yenidenana yapıya yönelik müdahalelerde bulunmak yerine, yetkililer 14 yıl önce alınan formasyon hakkının iadesi için çalışmalıdır.

Din Kültürü Öğretmenliği bölümü sadece Din Kültürü Öğretmeni yetiştirmekte ve buradan mezun olan kimseler imam-hatip liselerine atanamamaktadırlar. Bu nedenle açılan ilahiyat fakültelerinde aynı hatalara düşmemek için ilahiyat fakültelerinde formasyon eğitimi olmalıdır. Din Kültürü Öğretmenliği Bölümü gibi ayrı bir bölüm yerine Din Öğretmeni ya da Meslek Dersi Öğretmeni olmak isteyenlere ilahiyat fakültesi içinde seçme hakkı tanınacak şekilde yetiştirilmelidir. Fakülteler, Türkiye'de olduğu gibi 1998 öncesinde olduğu gibi din öğretiminde tek yetkili kurum olmalıdır.¹³

Bu kısa ve teknik bilgilerden sonra yaşadığımız sürecin arka planını analiz edersek, “ilahiyat” terimini bile değiştirmeye kadar varan ve felsefesiz bir din eğitimi/öğretimi vermeyi hedefleyen zihniyeti anlama imkanı olabilir.

13 <http://www.ilahiyatliyiz.biz/?p=142>; eğitim fakültelerinde durum için de bkz. <http://www.is-metemre.com/13-fen-edebiyat-fakulteleri-bitiyor-mu.html>

Philosophy/Bilgelik Sevgisi Nasıl Misosopy/Nefrete Dönüştü?

Bu bağlamda ilk önce cevabını aramamız gereken soru şudur: Felsefe denilince niçin aklımıza önce batı gelir?

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim-öğretim kurumlarında verilen felsefe öğretimi denildiği zaman hemen aklımıza Batı Felsefe Tarihi gelmektedir. Antik Yunan Felsefesi'nden başlayarak, günümüze kadar geldiği şekliyle öğretilen Batı Felsefesi, biricik ve evrensel düşünce tarihi olarak bizlere sunulmaktaydı. İnsanlığın düşünce tarihindeki diğer felsefeler (İslâm, Hind, Çin vb) dışlanarak hazırlanan kitapların çoğunluğu 19. yüzyılın hâkim felsefi akımı olan Pozitivizm ile şekillendiği hususu artık herkesin malumdur. Oysa eğer, felsefe varoluşun -hem dış dünyanın ve hem de insanın iç dünyasının- gizini düşünerek çözme uğraşı ise, düşünce tarihi, elimizdeki yazılı belgelerden çok daha eksi bir tarihte başlamış olmalıdır. Hâlbuki hikemi bilgiye/tılsımlı taşa ulaşmanın yolunu salt pozitivist bakış açısına indirgemenin , ortaya bir sürü taş kafalı felsefecileri çıkarması doğaldır.

Bu sözü edilen zihniyet, Türkiye Cumhuriyeti'nin elitlerinin kültür politikasını da önemli oranda belirlemişti. Bunda Selçuklu ve Osmanlı Düşünce tarihlerini yok saymaya çalışarak, kökenlerimizi Etiler, Sümerler'den başlayarak Greko-Romen temelli Batı felsefesinden hareketle oluşturulma çabalarının etkisi büyüktür. Muasır medeniyet seviyesine ulaşmakla batılaşmak özdeş kılındığı için burada üretilen bilgi ve bilim anlayışının yegâne yol gösterici olduğu, bunların dışındaki bilgi türlerinin ise anlamsız, dolayısıyla üzerinde durulmasının hiç gerekmediği önermesi kabul gördü.

Bu sürecin kökenini Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar geri götürmek mümkündür.(1839) Anadolu İnsanı, Şinasi'nin şahsında pozitivism ile tanıştı. Auguste Comte'nin M. Reşit Paşa'ya mektup yazarak *İnsanlık Dinine* daveti ve *Pozitivist İlmihal* ile amel edilmesi talebiyle bu tanışıklık muhabbete dönüşmeye başladı. Pozitivist-materyalist öğretiy Beşir Fuad, Abdullah Cevdet, Baha Tevfik, Rıza Tevfik ile popülerleşmeye başladı. Bu grup daha sonra ismi bile pozitivist öğretilen mülhem olan *İttihad ve Terakki* (progressandorder) Cemiyeti içinde etkinlik göstermeye başladı.

Bir “dogma” şeklinde dayatılan pozitivist öğretilere karşı, felsefeci, son tahlilde, bu bakış açısını da tahlil ederek, farklı alternatifler sunmalıdır. Her şeye rağmen ilahiyat fakültelerinde bu yapılmaya çalışılan budur. Batı Felsefesinin, biricik ve evrensel düşünce tarihi olarak bizlere sunulmasının hata olduğu üzerinde duruluyor. Şimdi “felsefe tarihini kaldırınca bu sordandan kurtulmuş mu olacaktınız? Yoksa aslında felsefesiz bir ilahiyat ile dogmatiklik tezine tersten destek mi verecektiniz?” diye sormak gerekiyor. Aslında İslâmî İlimler veya başka isimler altında açılan din eğitimi veren fakültelerde fiilen Felsefe Tarihi yok, bu ihtiyacı İslâm Felsefesi Anabilim dalında görevlendirilen öğretim üyeleri vermeye çalışıyor ki, bu ayrıca incelenmesi gereken bir ironidir.

Felsefeyi dışlayarak bu pozitivist/dogmatik yapı desteklenmiş olmayacak mıydı? Olacaktı; çünkü felsefe, seçenekleri çoğaltmaktır, insanın iradesini güçlendirmektir. Nitekim tarihte de, pozitivist yapıyı eleştiren âlimler yok muydu? İsmail Fenni (Ertuğrul) Ahmed Hilmi, M. Ali Ayni, İzmirli İsmail Hakkı gibi aydınlar pozitivist eğilimi eleştiriyorlardı, ama 1930’lu yıllarda H.Reichenbach ile birlikte Viyana Çevresi pozitvizmi baskın olmaya başladı.

Buna bir de, insanların akıllarına, felsefeci denilince, meraklı ama hayatın somut gerçekleriyle ilgisi olmayan fikir ve ideallerin peşinden giden, çözümsüz sorulara anlaşılmaz ve sürekli olarak birbiri ile çelişen cevaplar veren, fildişi kulede oturan bir kişi imgesi gelmesi eklenince, felsefe ile uğraşmak toplumsal bir intihara özdeş görülmeye başlandı.¹⁴ Bu bağlamda, “bilgelik sevgisi” olarak genel tarifi verilen felsefenin niçin günümüzde; özellikle kendini dini değerlere öncelik verdiğini söyleyen din(i)dar (Harun Anay hocamızın tabiriyle dindarımız) kesimlerde, hikmetten nefrete (misosophy) dönüştüğünü anlamak biraz daha kolaylaşmaktadır.

Bu tür kabullerin sonucunda, fiili sömürgeyi hiç tatmayan anadolu insanı, fikrî sömürgeyi bütün boyutlarıyla yaşamaya başladı, eğitim ve öğretiminde en azından Anadolu’daki bin yıllık geçmişini ve düşüncesini yok sayması sonucunda tam bir zihinsel parçalanmayı süreci geçirmeye başladı. Oysa Anadolu ve Mezopotamya bölgesi dünyadaki birçok medeniyetin beşiği idi.

Kültürel kodlarımızda yer eden bu felsefi birikimin sentezi durumundaki İslâm düşüncesi devre dışı kalınca, eğitim, geleneksel-modern, doğu-batı, akıl-vahiy, din-bilim ikileleriyle verilmeye başlamıştır. Hâlbuki İslâm klasik kaynaklarının büyük kısmı, önce epistemolojik bir temellendirme yaparak bilginin kaynaklarını, güvenilirliğini tartışıyor, sonra sorunları incelemeye başlıyordu. Bilginin kaynakları olarak önce duyusal ve akli bilgi sonrada doğruluğundan emin olunan (haber-i mütevatir) bilgi veriliyordu. Üstelik insanlığın bütün düşünce birikimini haber-i mütevatirin ilk kısmı olarak değerlendiriyor, sonra vahyi bilginin verileri inceleniyordu.

Bu şekilde bir tarihsel deneyime sahip olmasına rağmen Tanzimat’tan itibaren başlayan kırılma, yeni eğitim sisteminde daha yoğun oldu. Tahsili boyunca aldığı felsefe ve diğer sosyal bilimlerde, gözle görmediği, elle tutmadığı; yani metafiziksel olan hiç bir şeye inanmaması gerektiğini öğrenen genç nesil, evinde ve çevresinde pozitvizmin ve materyalizmin reddettiği metafiziksel unsurlar olan “Allah”, “melekler”, “ahiret” gibi kavramlarla büyütülmeye devam etti. Özellikle vahyi bilginin de içinde bulunduğu her

14 Mevlüt Uyanık, *Felsefe Dediğin Ne İşe Yarar?*, <http://www.eilahiyat.com/index.php/arsiv1/kategoriler/ilahiyat-hoca-makaleleri/879-felsefe-dedine-e-yarar>

türlü metafiziksel bilginin devre dışı kalmasıyla oluşan bu ikilemin insanımızın zihinsel yapısına yansımaması imkânsızdır.

Dinin bilim lehine, vahyî bilginin akli bilgi lehine müfredattan çekilmesi, modernleşmeyi batılılaşmayla özdeş hale getirdi ve yeni yetişen gençler, ne Anadolu'yu ne de Avrupalı olabildi, kelimenin tam anlamıyla "araf"ta kaldılar. Bunun olması doğaldır; zira yaratıcı ve özgün düşünce geliştirebilmenin yolu, öncelikle felsefe ve bilim de (Ahmed İnam'ın tabiriyle) "bayi" olmaktan kurtulmakla olacakken, biz daima, başka şartlar ve mekânlarda farklı sorunlara üretilen çözümleri sanki kendi sorunlarımızın çözümleri *imîş* gibi öğrendik. Üstelik bunu da, aktarılan çözüm önerisine, o düşünce evreninde üretilen karşı çözümleri aktarmadan yapınca, verilen felsefe eğitimi Batının sadece bir yanını yansıttı. Bunun sonucunda, ne kendimiz kalabildik, ne de "öteki" olabildik. Bu durum yalnız bizlere özgü değildir; maalesef 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kademeli olarak bütün İslâm dünyasında aynı çıkmazlar yaşanmaya başlamıştır.

Bu çıkmazı gören bazı âlimler, sorunun kaynağının Batı bilgi ve bilimini bütün boyutlarıyla kavrayarak, kendi geleneksel kültür evrenimizdeki verilerle eleştirel bir hesaplasmaktan geçtiğini gördüler. Bu, Grek tercümeleleriyle birlikte İslâm'ın ilk dönemlerinde yaşanan kültürel dönüşümün benzeri bir süreci yeniden gündeme getirmekten ibaretti.

Düşünce tarihinde diğer felsefi sistemlerden istifade etmeyen, yani eklektik olmayan bir yapılanmanın mümkün olmaması bu tür etkileşim ve dönüşüm süreçlerini doğal karşılamayı gerekli kılmaktadır. Nitekim Batı, Rönesans (Yeniden Diriliş) dönemini klasik Grek düşüncesine yönelip Müslüman filozofların şerhlerinden istifade ederek yeniden yorumlamalar ile gerçekleştirmiştir.

Felsefe ve bilim alanında 1970 li yıllardan itibaren yoğun bir şekilde, farklı yöntemlerle de olsa, İ. Raci Faruki, S. Nakip el-Attas, S. Hüseyin Nasr, Abdülkerim Suruş, Muhammed Abid Cabiri, Muhammed Arkoun gibi bilim adamları, İslâm dünyasındaki felsefi birikimi eleştirel bir perspektifle incelemeye başladılar. Türkiye'de ise, merhum Nurettin Topçu'nun başlattığını düşündüğümüz ve Mümtaz Turhan ve Erol Güngör'ün devam ettirmeye çalıştığı bir süreç, aksaklıklarla da olsa, devam ettirilmeye çalışılmaktaydı.¹⁵

Felsefesiz İlahiyat Ve Olası Sorunlar

Şimdi, ilahiyat fakültelerinde felsefe ve grubunun budanması projesi gerçekleşseydi, bahsettiğimiz ve gerçekleştirmeye çalıştığımız bu süreç artık kesintiye uğrayacaktı. Çünkü bu sorunu yaşayan ve çözümler üretmeye

15 Mevlüt Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, 2. baskı, Elisyay, Ankara, 2012, s. 7-12.

çalışan aydınların eğitimlerine baktığımız zaman, modern batı felsefesinden bütün boyutlarıyla haberdar olan nesil yetişmeyecek. Yöntemlerindeki farklılıklarına rağmen, Batı bilgi, bilimi ve “etik”ine, kısacası, felsefesine hâkim olunca, İslâm dünyasında proje geliştirebilmenin ön şartlarından birisi tamam oluyordu.

Bir kısım akademisyen ilahiyat fakültelerinde, din ile felsefeyi uzlaştırmaya çalışmak ya da felsefeyi dinin emrine sokmak gibi bir amaç hedeflenmeden insanlığın düşünce birikimi analiz etmeye çalışıyordu. Çünkü felsefenin amacını ne bir bağlanma ne de mutlak bir kurtuluş sağlamak olarak görmüyorlardı. Bilakis amaç, varsa bu tür bir bağlanmanın kökenine inmek, akla uygun olan ile akıl üstü ve akıldışı seçeneklerden en uygun olanı seçmeye dair yetiyi geliştirmek, böylece din ile felsefe arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesine yönelik bir adım atmak; böylece her birinin kendine özgü öncülleri ve ilkelerini anlamaya çalışmaktı.

Çalışmaktı diyorum çünkü bu süreç, 28 Şubat 1997 de kesintiye uğratılmak istendi; bu kendi paradigmaları açısından makuldü. Bu bakış açısına göre zaten ilahiyat fakültelerinde felsefe olmazdı, çünkü dogmatikler, eleştirel ve rasyonel düşünce üretilemezdi. Düşünce silsilesinin sonsuza kadar ulaşmasının imkânsızlığını, zorunlu olarak bir ilk öncülde durmanız gerekliliği ve bunun mantıksal tutarlılığından ve buna verilen isimlerin (Tanrı, madde vb) dünya görüşünü de teist, deist ve/ya ateist olarak temellendirdiğinden bahsetmeniz bir anlamı da kalmıyordu! Biz, ilahiyatlılar dogmatiktik; ama kendileri zorunlu/dogmatik bir şekilde kabul ettikleri ilk öncüle ve verdikleri ismi tartışıyorlardı bile!

Peki, şimdi muhafazakâr/dini değerleri öncelediğini söyleyenler niye felsefeden rahatsız oluyorlar ve felsefe grubu dersleri ile kelâmı buduyorlar diye sorsam? Aslında her iki görüşünde ilahiyat fakültelerindeki zihin açıcı derslerden rahatsız olması ilginç değil mi? Hani bu iki paradigma birbiriyile zıttı, burada nasıl bir araya gelindi diye sorsam ne olur! Ya da “Giriş” kısmında belirttiğim üzere, ulusalcı sol söylemin “Felsefeler ilahiyatlaşıyor!” tezine “Felsefesiz ilahiyat!” tezi ile mi dolaylı destek veriliyor diye sormak gerekmez mi?

Akademik ve etik değerden yoksun karar geri çekildikten sonra bilgiç bir şekilde artık ilahiyatların sorunlarını temelden tartışma zamanı gelmedi mi? Bu mücadele sadece *Felsefe Tarihi* ve *İslâm Ahlâk Felsefesi* derslerinin kaldırılmasının engellenmesine yönelik bir çaba mıydı, diye soranlara ise o dönemde yazılan şu bilgeleri aktarmak isterim.

Öncelikli Sorun: İstihdam

1993 yılında 24 ilahiyat fakültesi, 7 İlahiyat Meslek Yüksekokulu vardı. Şimdi sekseni (86) aştı; bu kadar çok ilahiyat fakültesine niçin ihtiyaç

var, sorusu Türkiye’de belirli kesimlerde hala önemli bir soru(n) olarak görülmektedir.¹⁶ Bunun için öncelikle hesaplaşmamız gereken bir gerçek var: diğer fakülteleri bitirenlerin zorunlu olarak kamu görevi veya mezun olduğu okul ile ilgili bir işte çalışma zorunluluğu olmadığı gibi ilahiyat mezunlarının da bu gerçeği görmesi gerekiyor. Bununla birlikte öğrenci fakülteden mezun olduktan sonra aldığı diplomayla bir iş sahibi olmak istemektedir. İş edindirmeyen diploma pratikte çok işe yaramıyor. Neyse ki, ilahiyat mezunlarına son düzenlemelerle iş bulma imkânı oldukça kolaylaştı, hatta ilköğretimlerde seçmeli Kur’an ve Sıyer dersleri için öğretmen bulunamıyor. Bununla birlikte ilahiyat fakültelerinin öğretmenlik formasyonu sorunu halledilmiyor.

Bunun yanı sıra yeni müfredatın gerekçesi olarak sunulan “ilahiyat fakültelerinin İslâm üzerinde derinleşmiş uzman/ilim adamı yetiştirme” önerisi üzerinde düşünmemiz gerekiyor. Sorun, yukarıda belirttiğimiz üzere, bir kısım dersleri azaltıp, bazılarını kaldırıp, yerlerine daha fazla Arapça, Kur’an gibi temel İslâm bilimleri derslerini okutmak iddiasının tutarsızlığıdır. Zaten müzakerelerde oran olarak da bu derslerin müfredatın 3/4 oluşturduğu ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla problem, eğitim ve öğretimdeki kırılmaların ders sayısı ya da azlığından olmadığını anlamak gerekiyor, mezunların niteliğindeki kırılmaların mahiyeti üzerinde durmak gerekir.

Türkiye’de mezunlar, DİB bünyesinde görev yapsalar bile, ayrıca öğretmenlik sertifikası almanın yollarını araştırıyor. Din eğitimi, sosyoloji, psikoloji öğretim üyelerimiz var ve elimizden alınan pedagojik formasyon belgesi verme hakkının geri iadesi gerekiyor. Ayrıca diploma sahibi öğrencinin başarısını istiyorsak hangi alanda çalışacaksa o alanda donanımlı olması için dersleri ve müfredatı geliştirmeli ve seçenekleri çoğaltmalıyız. Öğrenci Alanı tanınması, alanla ilgili alanın özelliğine göre formasyona sahip olması gerekir.

Biz bugün Türkiye’de tek tip (Din Kültürünü saymazsak) ilahiyatçıyla en az 10 alanda hizmet vermek istiyoruz. Mevcut ilahiyat fakültesi formasyonu:

DİB’de İmam-Hatip

DİB’de Vaiz

DİB’de Kur’an Kursu Öğreticisi

DİB’de Cezaevi Vaizi

DİB’de Aile ve İrşat bürosunda eğitimci

DİB’de Yetiştirme Yurtları ve Huzurevi Vaizi

16 Abbas Güçlü <http://www.milliyet.com.tr/1998/08/20/yazar/guclu.html> http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=5910&tarih=05/07/2009&ek_tarihi=yok

MEB’de İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni

Lise Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni

Engellilere yönelik din hizmetleri verilmeye çalışılmaktadır.

İlköğretimleri ayrı saydığımızda en az 8 istihdam alanına yönelik olarak tek bir mezunla hizmet götürmeye ve bundan başarı beklemeye ne kadar hakkımız var? Her bir alanın özelliği, hedef kitlesi, psikolojisi, özel alan bilgisi ve formasyonu farklı farklı olduğu açıktır. Yukarıda belirttiğimiz üzere ilk Müslüman filozof Kindî, bunu yüzyıllarca önce söylemiştir.

Dinî bilgi ve disiplinlerin felsefi bilgi ve disiplinlerle birlikte verilmesi, öğrencinin zihnini açacak, her türlü selefî, radikal tutum ve tavırlardan kaçınacak, lehine ve aleyhine olan hususları bilecek, dini derinlemesine anlayacak (fehm, fikh) kimsenin değirmenine su taşımayacaktır.

Modern çağda gelinen nokta İSTİHDAM ALANINA yönelik olmalı. Türkiye tekrar medrese dönemindeki sisteme benzer bir yapılanmaya dönüş yapamaz. Temel dini bilgilerin yanı sıra istihdam alanına yönelik branşlaşmalar, bölümlenmeler vasıtasıyla sağlanırsa, herkes alanında uzmanlaşacak. Lokal alanda daha derinlik sahibi kişiler yetişecektir.

Din eğitimcisi Sadettin Özdemir’in dediği üzere, ana bir ilahiyat iskeleti oluşturulup alanlara göre sertifika programları yapılabilir. Öğrenci hangi alanda uzmanlaşacaksa ilgili alanın sertifika programını takip eder ve belgesini alabilir. Çünkü ilahiyat mezunları sadece cami ve okullarda hizmet vermiyor, bunlara ilaveten cezaevleri, hastaneler, huzurevleri, rehabilitasyon merkezleri, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) bağlı yurtlar ve çocuk yuvalarında hizmet veriyorlar. Türkiye AB üye olma sürecinde birçok gelişme sağladı, ama “Dini Sosyal Hizmetler” alanı hâlâ bir meslek grubu olarak kabul edilmedi ve bu anlamda bir gelişme sağlanamadı. Almanya’da otuz beş bin sosyal ilahiyatçı olduğunu ve bunların sosyal hizmetler alanında ilgili kurumlarda hizmet alan, sosyal yardıma muhtaç insanlara moral motivasyon terapi destek açısından hizmet ettiğini belirtirsek, istihdama yönelik ilahiyat eğitiminin önemi iyice ortaya çıkacaktır.¹⁷ Bu da programlarımızın AB standartları ve Bologna sürecine göre düzenlenmesini gerektirmektedir.¹⁸

17 Özdemir, Sadettin “AB Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültelerinde Yeni Bir Bölüm Önerisi: Dini Sosyal Hizmetler Bölümü” veya “Sosyal İlahiyat Bölümü” **Günümüz Türkiyesinde İslam Uluslararası Sempozyum**, Erciyes Üniversitesi. Kayseri.2009, s.1vd; , a.mlf, Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri, SDA Fen Edebiyat Fakültesi sosyal Bilimler Dergisi, sayı:25.2012, s.125-138SDÜ Eğitim fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi bölüm başkanı Doç. Dr. Sadettin Özdemir beye verdiği bilgilerden dolayı teşekkür ederim.

18 Mevlüt Uyanık, <http://www.anahabeyorum.com/felsefesiz-din-egitimi-ve-ilahiyat-fakultelerinin-islevi-makale.4988.html>; <http://www.haberlotus.com/?p=4953>

Skolastik Eğitim Felsefesiz Verilebilir mi?

Eğer bu dönemde felsefe ve grubu derslerini kısıtlayarak, bazılarını kaldırarak kelimenin tam anlamıyla bir dini (skolastik) eğitim verileceğini düşünüyorlarsa, yanılıyorlar. İlahiyat fakültelerindeki eğitim ve öğretim aksaklıklarının tefsir, hadis, fıkıh gibi temel İslâm ilimlerinin (aslında bunlara disiplin demek daha tutarlıdır¹⁹) çoğaltılması, buna karşılık felsefe grubunun azaltılması, (bunun içinde *İslâm Ahlâk Felsefesi* dersinin de olması oldukça ironik ve kafa karışıklığının boyutlarını göstermesi açısından ilginçtir) ile meselenin çözüleceğini sandılar, ama yanıldılar. Nasıl 28 Şubatçılar ilahiyat fakülteleri ile uğraşmalarından bir sonuç alamadıysalar, yeni ve jakoben (aslında neo-selefi söylem demek daha uygun) tutum da başarısız oldu. Çünkü skolastik diye isimlendirilen ortaçağ âlimleri yedi hür sanatı (gramer, hitabet, mantık, hesap, geometri, astronomi ve musiki) iyi bilen kültürlü İnsanlardı. Fakat ortaçağda temel gaye, araştırmadan ziyade eğitim ve öğretimdi. Dolayısıyla şayet, felsefeyi dinin doğrularını tasdik etmek için kullanmaktan söz edilirse, “bir hususta belirli bir sabit fikre saplanıp kalmanın son tahlil de tasvip edilmeyen şeyleri de savunmaya kişiyi mahkûm eder” ilkesinden hareketle ve böyle bir duruma da düşmemek gayesiyle, felsefi düşünce hakkında temel bir bilgilenme şarttı. Şimdi siz yukardaki dersleri bırakın, temel felsefi ilkeleri budayarak nasıl bir dinî/skolastik eğitim vereceksiniz?

Bu kadar çok öğrenci alıp, gece gündüz ders veren bir öğretim üyesi ne zaman araştırma yapacaktır? Araştırmaz bir eğitim ve öğretimin sonuçları ne olacaktır? Kaldı ki, felsefe/düşünce tarihini, antik-orta/skolastik-yeni çağ diye nitelendirmenin tutarsızlığını felsefe öğretir gençlere. Çünkü bir medeniyetin (örneğin Hıristiyanlığın) ortaçağı; başka bir medeniyetin (örneğin İslâmiyet’in) altın çağı olabilir. Veyahut üç vahyi dinin düşünürlerinin felsefi tartışmalarından yakalanabilecek bir çağ da olabilir. Bu tür bir izafilik bile, felsefi bilgiden mümkün olduğunca faydalanmayı, basite indirgenmiş, kolay öğrenilebilir ve öğretilbilir şekilde üretilmiş hazır çözüm önerilerinden kaçınmayı gerekli kılar.²⁰

“İlahiyatlı Felsefeci” Ne Demektir?

Bu noktada ilk Müslüman filozof olarak kabul edilen Kindî’den hareketle “İlahiyatçı” ve “İlahiyatlı” arasında bir ayrıma gitmek istiyoruz. Çünkü genel kullanımı itibarıyla “İlahiyatçı” terimi yanlıştır ve dinî kavramların riyaset ve din tacirliği için kullanımına işaret eder. Oysa “İlahiyatlı” yani

19 Mevlüt Uyanık, “İslami İlim” Kavramsallaştırılması, *İslâmiyat VI*(2003) sayı.4, ss.23-35, Ayrıca bkz. S.H.Nasr, *İslam ve İlim*, çev. İ. Kutluer. İstanbul. 1989, s.3 vd

20 Mevlüt Uyanık, <http://www.anahaberyorum.com/28-subat-sureci-yargilanirken-felsefesiz-din-ogreti-mi-makale,5009.html>

varlık bilgi ve değer üzerine sistematik rasyonel ve eleştirel bir zihin yapısı ile elinden geldiğince Tanrı'ya benzemeye çalışsan, O'nun rızasını hedefleyen kişidir.

Her ilmin kendine has bir yöntemi ve ispat şekli olduğunu belirten Kindî matematik ve metafizik bir meselede burhan yönteminin kullanılmasını uygun bulur.²¹Tanrı'nın mahiyeti kavranamayacağına göre, sıfatlarına dair elde edilecek bilgileri, O'nun varlığının bilgisi olacaktır.²² İşte bu bağlamda, Kindî'nin felsefeyi “her gerçeğin sebebi olan İlk Hakk'ın ilmi “olarak tarif etmesi çok önemlidir. Zira bu felsefeyi bu şekilde tarif etmek, insanın gücü ölçüsünde varlığın hakikatini bilmesini gerekli kılar.²³Dolayısıyla filozoflar, hakikate dair kendi düşünce ürünlerine bizleri ortak ederler, sundukları mantıki önermelerle gerçeklere ulaşmamızı kolaylaştırırlar. Bunların bazılarının bize uzak ve karşıt düşüncelere sahip olması, hakikatin güzelliğini benimsememize engel olmadığı gibi, utanılacak bir şey de değildir. Utanılacak olan, gerçeği gizleyen, saldırgan, zalim insanların hakikati arayanları riyaset ve din tacirliği yaparak aşağılamaya çalışmalarıdır. Kindî'nin dediği gibi, gerçekte varlığın hakikatinin bilgisini; yani felsefe yapanlara karşı çıkan ve teolojik dille kâfir olarak niteleyenler, din tacirliği yapmaktadırlar ve riyaset peşinde koşmaktadırlar. “Hased kiri ve düşünce ufuklarını kaplayan karanlık, gerçeğin nurunu görmeye engeldir. Saldırgan ve zalim düşman durumunda olan bunlar, haksız yere işgal ettikleri kürsüleri korumak için” her şeyi yaparlar. Sahip oldukları her şeyin ticaretini yapar, onu alıp satar, sattığı ise artık onun değeridir zaten.²⁴

Vahyi Hareket Noktası Olarak Kabul Eden Bir Kişinin Felsefe Yapması İmkânsız mı?

12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 darbecilerine göre evet, imkânsız; maalesef yeni dönemdeki bazı kişiler de felsefenin özellikle de *Felsefe Tarihi* ve *İslâm Ahlâk Felsefesi*'nin gereksiz olduğu kanaatindedir. Dini hareketleri inceleyen dinler tarihi ve diğer felsefe grubu derslerinde kademeli olarak azaltılarak yerine daha fazla Arapça, Kur'an ve temel İslâm bilimleri konularak daha dindar nesil yetiştirileceği varsayıldı.

İlk gruba göre dogmatik insanların felsefe yapması imkânsızdır ve kendileri açısından makuldür. Peki, ikinci gruba göre, felsefe ve grubu dersleri

21 el-Kindî, *Kitabfî'l-felsefeti'l-ula, İlk Felsefe Üzerine*, ”Kindî. Felsefesi Risaleler, çeviri ve İnceleme. Mahmut Kaya. İz yay. İstanbul.1994,11-12

22 Hanifi Özcan, *Epistemolojik Açından İman*, İFAV, İstanbul.1992, s.92

23 el-Kindî, *Kitabfî'l-felsefeti'l-ula, İlk Felsefe Üzerine*, ”Kindî. Felsefesi Risaleler, çeviri ve İnceleme. Mahmut Kaya. İz yay. İstanbul.1994, s.-1-2; UYANIK Mevlüt, *İlk İslâm Filozofu Kindî'ye Göre Alemin Mahiyeti Sorunu* (Kozmolojik Bir Meselenin İtikadi bir Boyut alması.) I. İslam Felsefesi Meseleleri Sempozyumu, 8-9 Kasım 2002. Ankara. S.99-123

24 Kindî, Felsefi Risaleler, s.4-5,

ilahiyat ilimlerindeki başarısızlığın temel nedeni olarak görerek, bunların azaltılması, mümkünse kaldırılması isteği makul müdür? Makul değildir; çünkü bu tür uygulamalar, Dinî/dünyevî, laik/anti-laik/ vahiy/akıl, din/felsefe geriliminin beslenen riyaset ve din tacirliğinin değirmenine su taşır.

Bize göre, dini değerleri/vahyi bilgiyi öncelemek, Tanrı'nın varlığı, evrenin yaratılışı, ruhun ölümsüzlüğü gibi felsefi/metafizik sorunların çözümü ile uğraşmasında bir engel teşkil etmez. Tersine, fiziksiz metafizik nasıl olmazsa, felsefesiz ilahiyat olmaz. Düşünce soru(n)larına dini verilerden etkilenen bir tasavvur ortaya koymak, bu konulara dair fikir ileri süren ama dini değerleri kabul etmeyen ilim insanlarının ortaya koydukları tasavvurlardan epistemolojik anlamda bir farkı yoktur. Müslüman veya Hristiyan ilim insanını diğerlerinden farklı kılan; bu terimlerin onu ve ürettiklerini vasıflandırmasıdır. Onlarda diğer bilim insanları gibi tüm felsefe ve bilim sorunlarıyla ilgilenme hakkına sahiptirler; kendi fikirlerine/paradigmalarına göre problemler arasında seçme yapabilir ve çalışabilirler.

İslâmî entelektüel kültürün en zengin hazinelerinden birini oluşturan İslâm'daki felsefi hareketi, mezhebi yapılanmaları, teolojik tartışmaları budayarak toplumsal barışa hizmet edilmez, tersine yeni bir mihne oluşturulur! Mûtezile, nasıl özgür irade ve özgür düşünce adı altında çıkıp, bir süre sonra alternatif düşünceleri ve/ya kendi öncüllerini kabul etmeyenlere yönelik baskı oluşturduysa, bu proje de benzeri sonuçlar üretme ortamını besleyecekti.

Bu noktada gerek tartışmalar gerekse sonrasında yayımlanan videolar ve serdedilen fikirlere dikkat edildiği zaman şu soruyu sormak gerekiyor: Bu müfredatla, bir tarafta din ve vahiy; diğer tarafta felsefe ve akıl şeklinde sunulan ikilemden sıyrılmalarını ve bütün Müslüman halklara örnek olacaklarını mı düşünmüşlerdi? Önerilen müfredat ile bu çerçevede, özellikle din olarak İslâm'ın (veya Hristiyanlığın) irrasyonel alana ait olduğu, aklın dinî bir kategoride değerlendirme yapamayacağını söylemek olduğunu farkındalar mıydı!? Dolayısıyla dinin felsefe ve doğa bilimleriyle işbirliği içinde olmasının imkânsız olduğunu söyleyenler ile aynı safta olduklarının hala farkında olunduğu kanaatinde değilim.

Eğer sivil ve akademik/etik bir direniş gösterilmese ve uygulansaydı bu müfredat, fizik âlem yani araştırılan ve ilgilenilen beşerî veya doğal alanlar, salt rasyonel boyuta indirgenip, onun metafizik evrenle irtibatı koparılmayacak mıydı? Var olması için bir başka varlığa muhtaç olmayan yani Zorunlu Varlık olarak tanımlanan Tanrı, çelişği düşünülmesi imkânsızdır şeklindeki mantıksal ve felsefi temellendirmeden habersiz olan bir talebe, Tanrı/Bir; Evren/Çok ilişkisini nasıl kuracaktı? İslâm Ahlâk Felsefesi'ni verecekler dedikleri tasavvuf bilim dalı öğretim üyeleri mi bunu temin edecekti?

Eğer proje başarılı olsaydı; diğer bir ifadeyle bu alanların rasyonel olması dinî/tinsel boyutunun olmadığı anlamını söyleyenler ile aynı söylemde sizleri buluşturmayacak mıydı? Veyahut felsefesiz bir ilahiyat ile “Doğanın Tanrı’nın kudretini ve yüceliğini vurgular; ondan simgeler taşıdığını söyler, binlerce ibret var diyerek mi cevap vereceksiniz bu sorulara? Eğer böyle cevap verirseniz, bu incelemeler, sübjektiftir ve temelde de başarısızdır, diyenlerle aynı safta buluşturamaz mı, sizleri?”²⁵

Felsesiz İlahiyat Mümkün Mü?

Mümkün değil, çünkü “İslâm” terimiyle, “ezeli ve biricik Hakikat”in insanlık tarihinin mevcut çevrimindeki son vahyedilmiş şekli, beşeri hayatın her boyutuna dair sözü olan bir din kastediliyorsa; felsefede varlık, bilgi ve değer üzerine rasyonel, eleştirel ve tutarlı bilgiler üretmekse, dinî/ilahî bilgilenmelerin günümüz insanına sunduğu ve sunacaklarının güncelleştirilmesi gerekir. Aksi takdirde “Dindar Nesil” yetiştireyim derken ya “Din/i/dar” ve selefi söylemlere altyapı hazırlayacaklar ya da zihinleri sömürgeleştirilmiş ve sekülerleştirilmiş bir nesil yetiştirilmesine göz yumacaklardır.²⁶

İslâm, bu bağlamda, ahlâkî ve sosyal bir düstur anlamında sadece bir din va’z etmekle kalmadı, aynı zamanda dünyanın bir kesiminin zihniyetlerini de değiştirdi. Kısa sürede kendine özgü ve özgün bir medeniyet oluşturdu. Bu medeniyetin teşekkülüyle hâsıl olan yüksek kültürü biçimlendirmede oldukça etkin ve büyük ölçüde özerk entelektüel bir faaliyet olan İslâm/Arap felsefesinin yerini yeniden okumak ve Türkçe düşünen-yazan insanımıza tekabülünün ne olduğu ancak felsefe ve dinî ilimlerin verilerinin ilahiyat fakültelerinde analiz edilmesi, yeniden yorumlanması ile yapılır.²⁷

Bu çerçevede İslâm medeniyetini, Hz. Âdem’den (as.) itibaren oluşturulan kültür ve medeniyet tasavvurlarından farklı, özgün ve özgül kılan hususların bütüncül bir şekilde araştırılması ancak felsefe tarihinin rasyonel, eleştirel ve tutarlı bir şekilde incelenmesi ile mümkün olur. İnsan-Tabiat-Tanrı ilişkisinin nasıl temellendirildiğini bilmenin ötesine geçerek yeniden bir bilgi-bilim tasavvuru ve bunlar üzerine kurulu medeniyet projesi geliştirmenin imkânını tartışacaksak, felsefesiz ilahiyat mümkün değildir.

Dinî değerler salt kronolojik olarak (ahbarî hükümler) vermek, farklı zaman ve mekânlarda farklı şartlarda üretilmiş çözümler önerilerini aynen

25 Temellendirme için bkz. Etienne Gilson, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*, çev. Ş.Öçal, İstanbul.2003, Elisabeth Ströker, *Bilim Kuramına Giriş*, çev. D.Özlem, İstanbul. 1990, Mevlüt Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, Ankara.2003/2012

26 <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/YusufKaplan/geliyorum-diyen-fel%C3%A2ket-isl%C3%A2m-la-iliskisi-sifirlanan-kusaklar/40004>

27 Dimitri Gutas, “Yirminci Yüzyılda Arap Felsefesi Çalışmaları” *İbn Sina’nın Mirası*, derleyen ve çeviren M. Cüneyt Kaya, İstanbul.2004, s.155

günümüze taşımak anlamına gelir ki, bu muhaldir. Oysa her çağda karşılaşılan sorunlar, o dönemde yaşayan insanlar için hep “yeni” olup, çözümünü için yapılan bilgi ve siyaset felsefesine dair okumalar da her zaman güncel/aktüel olandan hareket edilerek yapılır. ²⁸ Neo-selefilik adı altında bu yapılmaya çalışılıyor ve İslâm dünyasının içinde bulunduğu durum da bu zihniyetin ürünüdür. Hâlbuki ahbarî hükümlerin günümüz şartları açısından “değer”lendirilmesi ve güncellenmesi (inşâî hükümler) gerekir. Aksi takdirde radikal örgütlerin içine düştükleri anakronizm beslenmiş olacaktır.

Bu bağlamda tarihsel verilerden haberdar olmak, eleştirel bir yöntemle okumak çerçevesinde sembollerin zahiri ve ilk anlamları öncelenmeli ve tarihsel olarak o dönemin durumu, olayların kayıt altına alınma şekillerinin bilinmesi gerçekten elzemdir. Fakat buformel/zahiri/tarihi boyutun yanı sıra bu tarihin/geçmişin felsefi içeriğini, lafzın zahiri anlamı ile dinin maksadını dikkate alarak yeniden okumak, onu güncellemek, varoluşsal kaygıyı günümüze taşımak ve bugünün insanına hitap eder hale getirmek gerekir.

İbn Haldun’un ifadeleriyle söyleyecek olursak²⁹ “Toplumsal birliktelik, sosyal bütünlük için gerekli olan dayanışma duygusu, komünal ruh, sosyal bağlılık veya sosyo-politik kimlik” olarak tanımlanan *asabiyyetin* bir aracı olarak din kavramı incelenecektir. Aksi takdirde din, riyaset ve ticaretin bir unsuru olmaya devam edecek, Arap dünyası ve İran da olduğu üzere mevcut siyasal paradigmalara meşruiyet sağlayan aygıtı dönecektir.

İlahiyat Fakültelerinde İlim ve Disiplin Olarak Felsefe

İlm-i nazar veya *nazarî hikmet* denilen bu disiplinin gayesi yukarıda belirttiğimiz üzere Hakikat’in araştırılmasıdır. Konusunun “Varlık” olması filozofun bir varlık inşa etmesi anlamında değil, Varlık’ın bilgisini elde ederek, onun küçük harfle yazılan varlık; yani âlem ile olan ilişkisini kurgulamaktır. Bu çerçevede metafizik, matematik ve fizik gibi teorik ilimlerin lisan ve mantık gibi alet ilimler vasıtasıyla kavranması ve pratiğe aktarılması önemlidir. Kişinin ev (tedbiru’l-menzil) ve site/devlet (tedbiru’l-mudün) yönetimini ahlâkî formatlarla yapmayı hedeflemesinin sonucunda yukarıda bahsettiğim felsefî ilimler sistemi ortaya çıkar.³⁰ Bu hususu önemlidir; çünkü felsefenin amacı, tahsilu’s-saade (mutluluğu elde etme) ise teori-pratik uyumunun gerçekleştirilmesi gerekir. Bunun temini için kronolojik olarak sunulan veriler, ayrıca bir sorunu merkeze alarak yeni-

28 J.V. Kempfski, *Siyaset Felsefesi*, Günümüzde Felsefe Disiplinleri, çev ve der.Doğan Özlem. İstanbul.1990, s.450.

29 Bkz. Muhammed b. Abdurrahman b. Haldun, *Mukaddime*, çev. Z.KadiriUgan, İstanbul. 1990, c.1, s.18,402-410; Mevlüt Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, Ankara. 2003, s.147-148

30 Kutluer, age, s.168

den okunmalıdır.³¹

Hikmet ve Felsefe İlişkisi

“İslâm” “Allah’ın varlığına ve birliğine inanmak, Hz. Muhammed’in insanların bu dünyada refahlarını, ahirette felahlarını sağlayacak ilkeler gönderdiğini kabul etmektir.³² Hz. Muhammed’in risaleti ile kemal noktasına ulaştırılmış bulunan ilahi ilkelerin bütünüdür. “ Allah katında hak din İslâm’dır” ayetinden anlaşılan da budur.³³ Bu ayetin gerekliliğini yerine getirmek ancak, Allah’ın gönderdiği bütün peygamberleri ve şartlarını kapsayan “Din”i bilginin sürekliliğini ve mukayesesini yapmakla mümkün olur ki bu sürecin bilgilenebilmesine felsefe tarihi ve/ya Hikmet tarihi denilir. Görüldüğü üzere, İslâm terim anlamıyla salt bir din olmaktan öte, beşeri varoluşun zorunlu bir boyutu olan felsefe tarihini de içine alan bütüncül bir bakış açısını gerektirmektedir.³⁴

Sonuç

Fiili sömürgeyi hiçbir zaman tatmamış Anadolu insanı, fikri sömürge araçları ile hesaplaşmayı, yüzleşmeyi bilmiş ve her daim fikri, vicdanı hür insanlardan taraf olmuştur. 1980 ve 28 Şubat süreçlerinin dinî değerlere yönelik müdahaleleri nasıl sonuçsuz kaldıysa, bu sefer kendini Ortodoks/sahih din anlayışının sahibi olarak görüp, diğerlerini heteredoks yani sapkın ve delaletle olan, modernleşmiş zihinler olarak nitellemenin ve ilahiyat müfredatlarına müdahalenin bir anlamı olmadığı ortaya çıktı.

Din, dünyada refah ve huzur, ahirette felah temin edecek ilkeler bütünü olarak tanımlandığına göre, ilk peygamberden itibaren temel ilkeler (Tevhid-Nübüvvet-Mead) farklı zaman ve mekânlarda farklı diller ile yeni bir peygamber (Nebi/Rasul) vasıtasıyla hayata geçirilmiştir. Hz. Muhammed’den (sav.) başka peygamber gelmeyeceğine göre, kıyamete kadar temel ilkeleri onun, sahabesinin ve tabiunun uygulamalarını dikkate alarak her daim yeniden okumamız gerekmektedir. Bu da ancak insanlığın birikimini eleştirel rasyonel bir şekilde okumamızı sağlayan felsefe grubu derslerin desteğiyle olacaktır.

31 Mevlüt Uyanık, Aygun Akyol, İslam Ahlak Felsefesi, Elisyay.Ankara.2013

32 Mevlüt Uyanık. *İslam İnanç İlkeleri*, Ankara.1997, s.32-33; a.mlf. “Türkiye’deki Kavramsal Kargaşanın Temel Terimleri: Din, Millet ve Şeriat” Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı. Sayı.23-24. cilt.4, s.2623 vd.

33 3/Âl-i İmrân, 19.

34 S.H.Nasr, *Genç Müslümana Modern Dünya Rehberi*, çev.S. Yalçın. İstanbul.1996, s.124; Uyanık, İslâmî İlim, s.28

Is It Possible “Theology Without Philosophy

Mevlüt Uyanık

Abstract

It should be stressed that the analysis of individual and social philosophical disciplines and the process of an individual’s understanding of him/herself and the God contributes to the growing up of a generation that is satisfied with itself. The theology education that is devoid of philosophical disciplines becomes a neo-predecessor discourse; and this becomes analogous to the education system in Arabic countries. The ones who try to do it this way cannot understand that scholastic/religious education cannot be done without philosophical disciplines. They are not aware of the historical knowledge in this regard. And such mentality depicts the rate of mentality’s problematic.

Keywords: philosophy, theology, theological education

“Felsefesiz İlahiyat” Mümkün Mü?

Mevlüt Uyanık

Özet

Felsefi disiplinlerin bireysel, toplumsal unsurları inceleyip, kişinin kendini tanıma süreci ile Rabbini de tanıyacağını, kendisiyle barışık bir nesil yetiştirmeye katkı sağlayacağını vurgulamak gerekir. Felsefi disiplinlerden soyutlanan bir ilahiyat eğitimin neo-selefi bir söyleme dönüşeceğini, bunun da mevcut Arap ülkelerindeki eğitim ve öğretimden farksız olacaktır. Üstelik bunu yapmaya çalışanların skolastik/dini eğitimin felsefi disiplinleri bilmeden yapılamayacağına dair tarihsel bilgilenmelerden bi haber olduğunu görmek, zihniyet problematiğinin boyutunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: felsefe, ilahiyat, ilahiyat eğitimi

Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Osmanlı Tarihinin Osmanlılık İdeolojisi Bağlamında Yorumu

Fazıl Gökçek

Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Tanzimat ve Islahat Fermanlarının gönüllü ya da zorunlu olarak bir “Osmanlı milleti” fikrine hizmet ettiği, tarihçilerin ortak kabulüdür. Esasında Müslüman/Türk unsuruna dayanan, bu unsurun birinci sınıf, Rum, Ermeni ve Yahudi gibi gayrimüslim ahalinin de -onların aralarında da bir hiyerarşi vardır; Rumların ve Ermenilerin hiyerarşideki yeri zaman zaman değişmekle birlikte Yahudiler hep en son sıradadır- ikinci sınıf tebaa olarak yaşadıkları uzun asırlardan sonra on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde artık bu yapıda sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Fransız İhtilali'nin bütün dünyaya ihraç ettiği milliyetçilik fikri, Osmanlı tebaası gayrimüslimler arasında da karşılık bulmuş, özellikle Rumlar ve Ermeniler arasında bu fikir yayılmıştır. Bu durumun devletin bekası için yarattığı sorunun farkına varan Osmanlı Devlet adamları ve aydınlar, Batılı büyük Devletlerin ve Rusya'nın gayrimüslim ahali üzerinden iç işlerine müdahalelerinin de önüne geçmek amacıyla Tanzimat projesini uygulamaya koymuşlardır. Bu projenin en temel amaçlarından birinin bir Osmanlı üst kimliği oluşturmak ve Osmanlı Devleti tebaası bütün ahaliyi “vatandaşlık” prensibi etrafında devlete sadık bireyler hâline getirmek olduğu söylenebilir. Esasen çoğu devlet bürokrasisi içerisinde yer alan yazar ve şairler de bu projeye eserleriyle destek vermişlerdir. Bunlar içerisinde söz konusu projenin en hararetli savunucularından biri -gençliğindeki kısa muhalif duruşu hesaba katılmazsa- Saray'la daima görüş birliği içinde olan Ahmet Mithat Efendi'dir.

Ahmet Mithat Efendi'nin romanları içerisinde Osmanlılık ideolojisinin en fazla belirleyici olduğu eserler *Karnaval*, *Henüz On Yedi Yaşında*,

Müşahedat, *Arnavutlar Solyotlar*, *Gönüllü* gibi, önde gelen kişileri arasında Rum ve Ermeni gayrimüslim kişilere yer verilenlerdir. Yazar, bu romanlarda gayrimüslim kişiler aracılığıyla “Osmanlı” üst kimliği altında bir arada yaşamanın şartlarını ve gerekliliğini açıklar gibidir. Bunlardan *Karnaval*’da, Hamparsun Ağa’nın şahsında, Osmanlı Devleti tebaası bir Ermeni’nin yerli kimliğine yabancılaşmasını ele alır. Bir Avrupalı gibi yaşamaya özenen Hamparsun ailesi ve onun çevresini oluşturan Beyoğlu muhitindeki varlıklı gayrimüslim ailelerin yaşantılarından sahnelerle söz konusu eleştirinin gerçekleştirildiğini görürüz. *Henüz On Yedi Yaşında* romanında da bu kez Rumlar üzerinden aynı yabancılaşmanın eleştirilmesi söz konusudur. Romanda zengin Rum ailelerin Avrupa kültürüne özenerek evlerinde -genellikle Ege adaları ahalisinden- yoksul Rum kızlarını besleme/hizmetçi olarak istihdam etmeleri bu yabancılaşmanın bir göstergesi olarak sunulur. Yine yerli gayrimüslimler arasında bulunmadığı hâlde Avrupa ile ilişkilerin artması sonucunda evliliklerde drahoma âdetinin yaygınlaşması da her iki romanda hem Ermenilerin hem de Rumların yabancılaşmasını gösteren bir unsur olarak dile getirilmiştir. *Henüz On Yedi Yaşında* romanında Ahmet ve Hulusi Beyler aralarında bu meseleyi konuşurlarken bu fikir şu şekilde dile getirilir:¹

[Ahmet] “... bizim yerli Hristiyanlarda dahi bu âdet-i habise yokken şapkalar türediği zamandan beri bu da türemiştir. Drahoma âdeti zaten Hristiyanlık’ta var mıdır? Elyevm başlarına yerli serpuşları giyen akvam-ı Hristiyaniyede çeyiz denilen şey aynıyla bizim Müslümanlarda olduğu surettedir. Fakat yerli Hristiyanlarımızdan birçoğu başlarına şapka giydikleri zamandan bed’ ile Avrupa âdetlerini dahi alarak drahomayı nikâhın üssül-esası addetmişlerdir. Ermeni karılarının dünkü güne kadar yaşmaklı olduklarını unuttuk mu? Hâlâ Anadolu ve Arabistan’da Hristiyan karılarının İslam kadar mestur olduklarını görmüyor muyuz?

[Hulusi] - Vakıa buraları da böyledir.

[Ahmet]- Evet! Dediğim gibidir! Akvam-ı şarkıyeyi akvam-ı garbiye bozmuştur.”

Müşahedat’ta da Agavni ve Siranuş’un başlangıçta Batı kültürünün etkisi altında iken sonradan kendi yerli kimliklerini öne çıkarmaları tasvipkâr bir dille anlatılmıştır. Mesela İtalya vatandaşı bir Levanten’in kızı olan Agavni’nin Ermeni annesini öne çıkararak ve “Ben Maryam’ın kızı Agavni’yim” diyerek İtalya pasaportunu yırtıp atması onun övgüye layık davranışlarından biri olarak gösterilmiştir. Siranuş’un yazar Ahmet Mithat Efendi’yi eserlerinden tanıyıp olması, onun romanlarını Ermeni harfleriyle Türkçe yayınlanan bir gazeteden okumuş olması da onun Ermeni olu-

1 Ahmet Mithat Efendi, *Henüz 17 Yaşında*, (Haz. Nuri Sağlam), TDK Yayınları, Ankara, 2000, s. 123.

şundan önce Osmanlı oluşunun bir göstergesi olarak romanda yer bulur ve takdir edilir. Bu örnekler romanların aktüel zamanında, 19. yüzyılın sonlarında yaşananlardır ve bunlar üzerinden yazar bir Osmanlı üst kimliğinin gerekliliğini vurgulamaya çalışır. Daha da ileriye giderek, bu üst kimliğin esasında Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren var olduğunu, Osmanlı Devleti'nin, kuruluşundan itibaren idaresi altına aldığı toplumlara bir fikir birliği etrafında aynı ülkenin yurttaşları yapmaya çalıştığını ileriye sürer. Bu esasında hâlihazırda belirtileri görülen “dağılma” sorununa çözüm olarak geliştirilen bir ideolojinin tarihe de teşmil edilmesinden ve bu ideoloji doğrultusunda yeniden yorumlanan tarihten aktüel bir problemi çözmek için yararlanılmak istenmesinden başka bir şey değildir. Ele aldığımız romanlar içerisinde tarihin bu bakış açısıyla yeniden yorumlanmasının en belirgin biçimde görüldüğü eser *Arnavutlar Solyotlar*'dır. Bu romanda, Balkanlarda yaşayan ve aralarında çatışmalar bulunan iki halkın, Arnavut ve Solyot halklarının ancak Osmanlı üst kimliği altında barış içinde yaşayabilecekleri fikrini dile getiren yazar, Osmanlı otoritesinin zayıflamasının bu bölgede kargaşaya yol açtığını ileriye sürer ve geçmiş asırlarda gerçekleştirilmiş olan “fikirce ittihat” prensibinin bütün Osmanlı tebaasına barış ve refah getirdiğini ileriye sürer. Aşağıya romandan alınmış olan parçada bu fikir yazarın düşünceleri olarak açıkça ifade edilmiştir:²

“Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin mebadi-i zuhurundan beri taht-ı idare-i adilesine giren ahali-i Nasraniyeyi ve bilhassa gerek İstanbul'un fethi esnasında ve gerek ondan sonra Osmanlılaştırılan Rumları ve lev ki cebren olsun kabul-i İslamiyet'e mecbur etmemiş bulunmasına müverrihîn-i cedidenin pek çokları şaşarlar ve bu müverrihleri mütalaa eden pek çok zevat dahi onların şu efkârına iştirak ederler.

Bu efkâra göre Osmanlılar İstanbul'u aldıkları zaman binlerce senelik Rum-ı Şarkî devletini rehin-i inkıraz eyledikleri gibi kademce Rum-ı Şarkî ile beraber bulunan Şark Patrikhanesini dahi fetih ve ilga ederek Rumlara dinlerini ve lisanların kaybettirecek esbab ve vesailin kâffesine bi't-tevessül Osmanlılığı bir yekparelik hâline ifraç etmeli imiş.

Bu da bir fikirdir ve ahvalin sonradan aldığı surete nazaran eğer o zamanlar Osmanlılık böyle yekpareleştirilmiş olsa imiş ihtimal ki gerek Devlet-i Aliye ve gerek taht-ı idareye alınan raiye hakkında daha hayırlı olur imiş. Lakin Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin zikrolunan devr-i istilada nokta-i nazar-ı hikmeti bu fikirden daha âli olup Osmanlılığın yekpareliğini bu mülkteki akvamdan hiçbirisinin din ve mezhep ve lisan ve kavmiyetlerini ihlal etmeksizin yalnız fikirce ittihatı arar imiş.

Bu nazar-ı hikmetin yalnız o zamanlardaki efkâra değil bu zaman-

2 Ahmet Mithat Efendi, *Arnavutlar Solyotlar*, (Haz. Nuri Sağlam), TDK Yayınları, Ankara, 2000, ss. 24-26).

lardaki efkâra dahi ne derecelerde tefevvuk edecek bir nazar-ı âlî olduğunu ispata hacet var mıdır? Miladın işbu on dokuzuncu asr-ı kemal-i medeniyetinde Avrupa mütemeddinlerinin önde İncil ve arkada rakı fıçılı ile Afrika ve Amerika ve Avustralya memalik-i vahşiyesine girerek ahali-i kadimeyi güya daire-i medeniyete ithal için maddî ve manevî bir kırma uğratıp kırmalarını yine bu Avrupa hükemasından hangisi tahsin ediyor?

(...)

Devlet-i Aliye-i Osmaniye taht-ı idaresine almış bulunduğu milel-i gayr-i müslimenin ne diyanetlerine, ne kavmiyetlerine, ne mezheplerine, hiçbir şeylerine taarruz etmemek ve onları yalnız fikren ve siyaseten Osmanlı bayrağı altında cem' eylemek suretiyle o zamana kadar değil, bu zamana kadar bile emsali bir dereceye kadar Amerika'dan başka hiçbir yerde görülmemiş bulunan bir hürriyet-i hakikiye numunesi göstermişti. Avrupa bu numuneden istidlâl-i makûsede bulunur ise kabahat Devlet-i Aliye'nin midir? Hâlâ bugün dahi Bulgaristan denilen bir avuç yerde üç beş büyük devletin menfaati tekabül ederek biçare Bulgarlara idare-i Osmaniye zamanını mumla arattırarak bir buhran-ı müthiş vukua getirmiş olması elbette muvafık-ı hikmet bulmadıkları esas-ı idare-i Osmaniye'den daha ziyade şayan-ı muahezedir."

Ahmet Mithat Efendi'nin bu alıntıladığımız parçada dile getirdiği fikirlerin benzerlerini yukarıda zikrettiğimiz romanların hepsinde görürüz. Mesela Gönüllü romanında da Balkanlarda Teselya (Yenişehir) bölgesinde yaşayan Rum halkın Osmanlı Devleti idaresi altındayken mutlu ve müreffeh olduğunu, bölge bir süre Yunanistan'ın egemenliğine geçtiğinde Rumların nasıl büyük sıkıntılar yaşadığını ve 1897 Türk Yunan Savaşı sırasında yeniden Osmanlı egemenliği altına girmesini bölge halkının nasıl büyük bir sevinçle telakki ettiğini anlatır. Aynı romanda, Batılı emperyalist devletlerin kışkırtmaları öncesinde Rumlarla Müslüman ahalinin bir arada ve iyi komşuluk ilişkileri içinde yaşadıklarını roman kişileri Recep Köso ve Filomen'in aileleri üzerinden örneklemiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin örneklerini zikrettiğimiz romanlarında dile getirdiği bu düşünceler, kendisinin de fikrî kurucularından olduğu Osmanlılık fikriyatıyla ilgilidir. Nitekim onun bu fikirlerini diğer bazı kitaplarında ve makalelerinde daha ayrıntılı bir şekilde temellendirme çabası içerisine girdiği görülür. Ezcümle Üss-i İnkılap adlı eserindeki şu satırlar bu düşüncenin ürünüdür:³

"Kemal-i ehemmiyetle dikkat olunacak ahvaldendir ki Devlet-i Aliye-i Osmaniye surf bir devlet-i İslamiye gibi teşekkül etmemiştir.

3 Ahmet Mithat Efendi, *Üss-i İnkılap*, (Haz. İdris Nebi Uysal), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s. 22.

Zira Devlet-i Aliye'den mukaddem teşekkül eyleyen düvel-i İslamiyenin dahi tarihleri mazbut olup bunlar eğerçi şeriat-ı garra-yı Ahmediye'nin kâffe-i benibeşer üzerinde müsavi olan adaletini diriğ etmemişler ve az çok o tarik-i adalete ıktifada kusur eylememişlerse de zir-i idarelerine geçmiş olan milletlerle Osmanlılar misilli ittihat edemeyip onları yalnız bir vedia-i mahsusa gibi muhafazaya himmet buyurmuşlardır. Devlet-i Aliye-i Osmaniye ise diyanet-i celile-i İslamiye'nin düvel-i mütekaddime-i müslimeyi tezyin eyleyen bilcümle mehamid ve mekârim ve mehasinini haiz ve cami ve bilhassa hilafet-i celile-i İslamiyenin kutsiyet ve ehemmiyetine malik olduktan fazla Osmanlılığa mahsus olan (...) ahvalden dolayı düvel-i salife-i İslamiyenin cümlesine bihakkın tefevvuk edecek bir suret-i celilede teşekkül eylemiştir.”

Görüldüğü gibi, yazara göre Osmanlı Devletini diğer İslam devletlerinden ayıran bir fark vardır. Bu fark, idaresi altında bulundurduğu halkların etnik ve dinî kimliklerine müdahale etmemenin yanı sıra bunları “Osmanlı” üst kimliği altında bir “millet” olarak telakki etmesidir. Bu aslında bu eserlerin kaleme alındığı aktüel zamanda arzulanan bir durumun tarihe de teşmil edilmesi, başka bir deyişle, tarihin, içinde yaşanılan dönemin bakış açısıyla ve ihtiyaçlarıyla yorumlanmasıdır.

Ahmet Mithat Efendi'nin bu görüşlerini onun gazete makalelerinde de görürüz. İlk kalem tecrübelerinin yayımlandığı *İttihat* gazetesindeki makalelerinde de, daha sonra kendisinin çıkardığı ve Türk basın tarihinin en uzun soluklu gazetelerinden biri olan *Tercüman-ı Hakikat*'te de birçok yazısında istikrarlı olarak bu fikirlerini dile getirmeye devam etmiştir. Örneğin *İttihat* gazetesindeki 1876 yılına ait “Hâlihazır ve Rumlar” başlıklı yazısında şu satırları görüyoruz:⁴

“Mademki gazeteminin serlevhası altında ‘Osmanlı milletini teşkil eden halkın menaf-i Osmaniyesine hizmet’ edeceğimizi vaat eyliyoruz, şu muvazenemizi dahi mahza Rum halkının menfaat-i Osmaniyesini nazar-ı dikkate alarak yürütmekte olduğumuza emniyet edilmelidir. Malumdur ki Rum halkının menfaat-i Osmaniyesi denildiği zaman bunların milliyet-i kadimesi dahi beraberce düşünülür. Zira menfaat-i Osmaniye de hiçbir cihet yoktur ki bir kavmin mahvıyla hâsıl olsun. Hem de bu kaide bugünkü bir kaide değildir. Devlet-i Aliye kuruldu kurulalı hükmü carî bir kaidedir. Eğer Devlet-i Aliye'nin bir kavmi mahv ile hâsıl olacak bir menfaat-i olsa idi daha devlet-i müşarünileyhanın umuruna müdahale kimsenin haddi olmadığı zamanlarda bütün akvam-ı Osmaniye mahv olup ortalığı yalnız Türklük istilâ eylerdi.”

“Hristiyanların Sadakat-i Osmaniyesi” başlığıyla Tercüman-ı

4 *İttihat*, nr. 121, 29 Kânunuevvel 1292/1876.

Hakikat'te yayınladığı makalede⁵ de yazar "ittihad-ı Osmanî" kavramına vurgu yapar ve Anadolu'da Türk ve Ermeni unsurlar arasındaki "ittihad"ın "pek kadim", "pek tarihî" olduğunu ileriye sürer ve "kadimde, "tarihî itlak ettiğim zamanda, anasır-ı Osmaniyece bu ittihat Rumeli'de dahi mevcut idi" der. Bu iddiasını desteklemek için tarihten bazı örnekler verir. Yazarın bu örnekleri seçerken aktüel zamanın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurduğu veya bu örnekleri aktüel zamanın ihtiyaçlarına göre yorumladığı açıktır. Verdiği örneklerden biri Osman Gazi'nin silah arkadaşlarından Gazi Mihal Bey'in durumudur. Ahmet Mithat Efendi, Mufasssal adlı eserini kaleme alırken yaptığı araştırmalar sırasında "Gazi Mihal'in vuku-ı İslam'ı tarihen tahakkuk edemediği"ni görmüştür. Onun Müslüman olmadığı hâlde Osman Gazi ile birlikte devletin birliği ve bütünlüğü için savaşmış ve "gazi" unvanıyla anılmış olmasını, sözünü ettiği "ittihad-ı Osmanî"nin somut örneklerinden biri olarak gösterir. Aynı şekilde yazara göre "ittihad-ı Osmanînin ikinci timsali Gazi Evrenos'tur ki bu zatın dahi İslam'ı muhakkakat-ı tarihiyeden" değildir. Öyle olduğu hâlde, Orhan Gazi'nin Evrenos'a gönderdiği bir fermenda ona "emirü'l-müminîn" şeklinde hitap etmesi "hâlâ bugünkü fikirlere hayret verir." Bir diğer örnek Karesi beyi Aclan Bey'in elçi olarak Bursa'ya gönderdiği ve Karesi'nin Osmanlı Devleti'ne katılmasından sonra "idare-i umur-ı memlekette vezir suretinde istihdam olunmuş" Hacı İlbey'dir. O da bazı Avrupalı tarihçilere göre "İslam'ı tahakkuk etmemiş Nasaradan"dir. Dolayısıyla onun da "Mihal ve Evrenos Beylere salis olması zannında bulunanlara redd-i kat'î mümkün olamaz." Germasti Prensesi Germastoriya ile onun kardeşi Prens Mihalçın "sıfat-ı celile-i Osmaniye ile ibcal buyurularak yerlerinde ibka" edilmelerini ve Köstendil hükümdarı Prens Konstantin'in Kosova Savaşı sırasında Osmanlıya karşı oluşturulan birliğe "kendi hem-cins ve hem-mezhepleri tarafından davet ve ibram derecesinde teşvik" edildiği halde "sadakat-i Osmaniye'den ayrılmamış ve Kosova'da Osmanlı sancağı altında cenk etmiş" olmasını yukarıdaki örneklere ekleyebileceğimizi belirten Ahmet Mithat Efendi, görüldüğü gibi, söz konusu şahsiyetlerin Müslüman olmadıkları, kendi etnik ve dinî kimliklerini korudukları hâlde Osmanlı Devleti'nde yönetici pozisyonunda bulunmalarını ve Osmanlı birliği için savaşmalarını daha devletin kuruluş yıllarından itibaren bir Osmanlı üst kimliğinin varlığına delil olarak gösterir. Bu şahsiyetlerin bazılarının dinî kimlikleri konusunda ihtilaf bulunduğu hâlde, yazarın, güncel ihtiyaçlar doğrultusunda, onların Müslüman olmamaları ihtimalini adeta yeğ tutması dikkate şayandır. Sonuç olarak, Ahmet Mithat Efendi'ye göre, "Osmanlı tarihinin hangi sahifesi açılacak olsa anasır-ı Osmaniye'nin ittihadını ispat edecek bin delil, bin burhan bulunur."

5 nr. 9380, 9 Ağustos 1908.

“Kardeşlik” başlıklı yazısında⁶ ise Osmanlı tebaası olan Müslümanlarla gayrimüslimlerin “vatan kardeşi” olduğu fikrini savunur. “Osmanlıları vatan kardeşi etmek için en kuvvetli bir cihat-ı camia vardır ki o da vatan kardeşliğidir” diye yazan Ahmet Mithat Efendi, Osmanlılığın “Osman’a tâbi olan” anlamına geldiğini ve bu üst kimliğin “vaktiyle yüz yirmi milyon nüfus cem’ etmiş” olduğunu, dolayısıyla bugün o miktarın üçte birini ancak oluşturan ve “cümlesi bir bayrağa, bir kanuna tâbi olan” Müslim ve gayrimüslim Osmanlı tebaasını “uhuvvet-i Osmaniye”nin bir araya getirdiğini belirtir. Gazi Mihal örneğini bu yazısında da tekrarlar ve Osman Gazi’nin “Şu Mihal’ı Müslüman etsene” diyenlere “O benim kardeşimdir” cevabını verdiğini hatırlatarak bugün Osmanlılığı Müslümanlıkla sınırlamak isteyenlere “Sultan Osman’dan daha ziyade Osmanlı olmak acip olmaz mı?” sözleriyle karşı çıkar.

Sonuç olarak, verdiğimiz örneklerden açıkça anlaşılacağı üzere, Ahmet Mithat Efendi, içinde bulunduğu çağda Osmanlılık fikriyatını devletin yaşadığı sorunların çözümü için çare olarak görmüş ve Osmanlı tarihini de bu yeni bakış açısıyla ele almış, başka deyişle o, Osmanlı tarihini içinde bulunduğu zamanın ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yorumlamıştır.

6 Tercüman-ı Hakikat, nr. 9869, 17 Eylül 1908.

Interpretation Of Ottoman History In The Context Of Ottomanism Ideology In Ahmet Mithat Efendi's Novels

Fazıl Gökçek

Abstract

Efforts to configure people belonging to different religions and ethnicities constituting Ottoman Empire as a nation under Ottoman upper identity started with Tanzimat. Afterwards, this project was termed as „Ottomanism“ by researchers studying at Ottoman history. Ahmet Mithat Efendi, as a writer fills all Tanzimat Era with his omnifarious works but mostly prominent with novelist identity, is one of or maybe the best of the writers interpreting Ottoman history in the context of this ideology. Ahmet Mithat Efendi pays particular attention to multireligious and multinational structure of Ottoman Empire not only at works about history but also at stories and novels. He defends that this must be preserved. In parallel with this, he also interpreted Ottoman's ancient ages with this perspective. In this report it will be tried to explain how the writer commented this by giving examples from his works especially from his stories and novels.

Keywords: Ahmet Mithat Efendi, Ottomanism

Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Osmanlı Tarihinin Osmanlılık İdeolojisi Bağlamında Yorumu

Fazıl Gökçek

Özet

Tanzimat'la birlikte Osmanlı Devleti'ni oluşturan farklı din ve etnisitelere mensup ahalinin Osmanlı üst kimliği altında bir millet olarak yapılandırılması çabaları başlamıştır. Bu proje Osmanlı tarihi üzerinde çalışan araştırmacılar tarafından daha sonra "Osmanlılık" olarak adlandırılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, bütün bir Tanzimat dönemini her türden eserleriyle dolduran, ama daha çok romancı kimliğiyle öne çıkan bir yazar olarak Osmanlı tarihini bu ideoloji bağlamında yorumlayan kalemlerden biri, belki de en önemlisidir. Ahmet Mithat Efendi, gerek tarihle ilgili eserlerinde ve gerekse hikâye ve romanlarında Osmanlı Devleti'nin çok dinli ve çok milletli yapısına özel bir önem vermiş, bunun korunması gerektiği fikrini savunmuş, buna bağlı olarak Osmanlı'nın eski asırlarını da bu bakış açısıyla yorumlamıştır. Bu bildiriye yazarın bu yorumu nasıl yaptığı eserlerinden, özellikle hikâye ve romanlarından örnekler verilerek açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Osmanlılık

Tarihi Roman olarak Ahmet Mithat Efendi'nin Süleyman Musli İle Namık Kemal'in Cezmi Eserlerinin Karşılaştırılması

Necla Dağ

Arş. Gör., Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı

Ahmet Mithat Efendi'nin Siyasi Bağlantılarının Edebi Hayatına Etkisi

Mithat Efendi'nin siyasi konumu, iki dönem halinde ele alınırsa edebi kişiliği daha iyi anlaşılacaktır. Ahmet Mithat'ın hayatı incelenirken özellikle gençlik yıllarında Yeni Osmanlılar ile olan ilişkisi ele alınmaktadır. Yazar sürgüne gönderilmeden önce Yeni Osmanlılar ile yakın ilişkisi onun siyasi tavrını göstermesi bakımından önemlidir. Mithat Efendi, Yeni Osmanlılık konusuna Menfa adlı eserinde açıklık getirirken kendisine yöneltilen okların sebebinin Yeni Osmanlılık meselesi olduğunu açıklar. Ahmet Mithat, birçok gazete ve dergide yazarlık yaptığı gibi kendi gazete ve dergilerini çıkarmayı da ihmal etmemiştir. Ahmet Mithat Efendi kendisinin kurduğu matbaa aracılığıyla Yeni Osmanlılar ile çalışmıştır. Namık Kemal ile Ebuzziya Tevfik vasıtasıyla tanışan yazar, zamanla samimi bir arkadaşlık ilişkisi kurmuştur. Ancak Namık Kemal, siyasi konularda yaşadıkları fikir ayrılıkları olmuştur. Ahmet Mithat'ın Namık Kemal ile yakınlığı ilgili çıkan yazılar yazarın gençlik dönemi siyasi konumunu da ortaya koymaktadır. Giderek yıldızı parlayan biri haline gelen Ahmet Mithat Efendi, siyasi görüşleri kadar çıkan yazılarıyla da okları üstüne çekmeye başlar.

Ahmet Mithat'ın "Eyvah" adlı tiyatro eseri Gedik Paşa tiyatrosunda sahnelendikten sonra Namık Kemal'in de "Vatan yahut Silistre" oyunu sahnelenir, oyun yasaklanır ve İbret dergisi kapatılır. Ahmet Mithat, Namık Kemal, Ebuzziya Tevfik, İsmail Hakkı ve Nuri Bey tutuklanarak, sürgüne gönderilirler. Tutuklananların birçoğu anılarında Ahmet Mithat'ın tutuklanmasına bir anlam veremediklerini anlatırlar.

Namık Kemal, Magosa'ya, Ebuzziya Tevfik ile Ahmet Mithat'ın Rodos'a, Nuri Bey ve İ. Hakkı Akka'ya sürgün edilmişlerdir. Ebuzziya Tevfik, sürgün

ile ilgili anılarında, Mithat Paşa ve dönemin hükümetine olan kırgınlıklarını açıkça belirtir. Mithat Paşa ve Hüseyin Avni Paşa'nın kendilerini kurtarabilecek güçteyken ilgisiz kalmalarına tepkisini "Ama ne çare ki çok güvendiğimiz ya da güvenilebilir sandığımız bu devlet adamlarından hiçbirisinin sesi çıkmamış ve biz çatır çatır sürgüne yollanmıştık." sözleriyle açıklamıştır. Sürgün nedenlerinin muzır yayın yapmak olduğu kendilerine bildirilmişse de zamanla asıl nedenin bu olmadığı anlaşılmıştır.

Ahmet Mithat İstanbul'da iken yazılarıyla dikkat çekse de Yeni Osmanlılar üyesi olan arkadaşlarından farklı görüşlere sahiptir. Yeni Osmanlılar bir an önce yönetimin değişmesi gerektiği noktasında fikirler ileri sürseler de Ahmet Mithat Efendi daha çok eğitim, dil ve ekonomik gelişmelerin önemi gibi konulara öncelik vermiştir. Mithat Efendi, sürgünden döndükten sonra, Menfa eserinde çocukluk anılarından sürgün hayatına birçok konuya açıklık getirir. Kendisinin Yeni Osmanlılardan olmadığını haksız yere sürgüne gönderildiğini anlatmıştır. Sürgün anılarının üzerinde geniş bir şekilde duran yazarın bundan sonraki süreçte yazdıklarında oldukça dikkatli davrandığı söylenebilir.

Ahmet Mithat Efendi sürgün dönüşünde Menfa'yı kaleme alıp Yeni Osmanlılarla aynı görüşleri paylaşmadığını belirtmiştir. Ona göre Yeni Osmanlıların fikirleri zamana ve ortama uygun değildir. Eğitim bakımından fazlasıyla eksikleri bulunan bir halkın Yeni Osmanlıların görüşlerini anlaması mümkün değildir. O ise Osmanlı toplumunu medeniyete ve gelişmeye götürecek, onu uyandıracak eserler kaleme almayı amaçlamaktadır. Eserleri hiçbir şekilde siyasi fikir taşımamaktadır. Menfa'da da bunu ortaya koymaya çalışmıştır.¹

Ahmet Mithat'ın sürgünden önceki hayatından daha çok sürgün sonrası siyasi hayatı dikkat çekmiştir. Rodos'taki üç yıllık sürgün hayatından sonra V. Murat tarafından affedilerek İstanbul'a geri gelmesine izin verilmiştir. II. Abdülhamit tarafından Takvim-i Vakayi Müdürlüğüne getirilmiş, bundan sonraki yazılarını yönetime yakın bir dille ele alması onun II. Abdülhamit ile birlikte anılmasına ve tepki görmesine neden olmuştur. Sürgün sonrası Ahmet Mithat Efendi ile ilgili olarak dikkatler tam da bu noktada yoğunlaşmıştır. II. Abdülhamit'in sözcüsü olduğu yolundaki yorumlar ve yürütülen karalamalar Ahmet Mithat'ın eserlerinin göz ardı edilmesine ve hak ettiği ilgiyi görmemesine neden olmuştur. Ahmet Mithat Efendi'nin sürgünden önce Mithat Paşa ile yakınlığı bilinen bir durumdur. Hatta Mithat ismi kendisine Mithat Paşa tarafından verilmiştir, ancak sürgüne gönderilirken Mithat Paşa'nın duruma sessiz kalması konusunda kırgınlığın olduğu arkadaşlarının anılarında not düşülmüştür. Yazarın Mithat Paşa İstanbul'dan gönderildikten sonra saray ile olan ilişkilerinin yoğunlaştığı

1 İkbal Kural, *Ahmet Mithat Efendinin Romanlarında Seyahat*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008, s. 11.

görülmektedir. Öyle ki Üss-i İnkılap adlı eserinde Namık Kemal ve Mithat Paşa konusunda olumsuz bir tavır takınmıştır. Arkadaşlarıyla ilişkisini bu şekilde olumsuz bir yönde ilerletirken Namık Kemal'in bir vatansever olmadığını, Abdülhamit'in özgürlüğü kısıtlayan değil aslında özgürlüğü bir lider olduğunu yazılarında belirtir.

Sultan II. Abdülhamit'in tasarrufa önem verdiğini, ilim tahsilini, medreseyi önemseddiğini, ziraat mektebi, mekteb-i mülkiye gibi yeni okullar açtırmasının yanı sıra yerli sanayiye teşvik ettiği hatta döneminde hereke fabrikası kurdurduğunu söylemekle yetinmez ayrıca onun huyunu, karakterini ve ahlakını övücü ifadelerle de yazılarında yer verir.²

Ahmet Mithat, yazdıklarıyla Yeni Osmanlılarla bağlantısının olmadığını ispatlamaya, sürgün dönüşünde Mithat Paşa ve Namık Kemal ile bağlantısını koparmaya saraya yakın olduğunu gösterme çalışmıştır. Oysa Mithat Paşa'nın Ahmet Mithat'ı korumaya ve ona gelebilecek tehlikelere karşı korumaya çalıştığını aşağıdaki konuşmasından öğrenmekteyiz:

Beni tehlikeli bir insan sayan Padişahın, bana yakın bulunanlar hakkında vereceği hüküm de iyi olmayacaktır. O takdirde, benim başıma getirilecek her felakete onlar da ortak edilecektir. Fakat bilirsin ki, ben, başkalarının benim yüzümden ve hele haksız yere mağdur olmalarını istemem. Ye isterim ki, benimle beraber onlar da yanmasınlar. Zaten, şu zavallı vatanda, kaç tane okuyan, yazan ve düşünen insan var? Bu sayılı adamlardan birkaç tanesi de benimle birlikte, evhamlı bir padişahın kinine kurban giderse, bundan duyacağım azap, beni mezarımda bile rahat bırakmaz. Bunun içindir ki, artık sizlerden, senden, hepimizden ayrılmak mecburiyetini duyuyorum.

Türk edebiyatının ilk tarihî romanları, Osmanlı devletinin zor dönemlerini yaşadığı çalkantılı bir zaman diliminde ortaya çıkar. Dönemin siyaset adamları aynı zamanda edebiyat öncülüğünü de yapmaktadır. Devrin siyasi olaylarından etkilenen yazarlar kalemlerini konuşarak toplumu eğitmeyi, uyarmayı ve harekete geçirmeyi bir görev saymışlardır. Bu dönemin iki önemli ismi olan Namık Kemal ve Ahmet Mithat, tarihsel koşullardan yola çıkarak topluma tarih bilinci kazandırmaya çalışırlar. 1871 yılında ilk tarihi romanımız olan Yeniçeriler yayımlanır. Birçok araştırmacının ilk tarihi roman olarak kabul ettiği bu eserden altı yıl sonra Ahmet Mithat Efendi Süleyman Musli adında bir tarihi roman örneği daha verir. Namık Kemal'in *Cezmi* romanı 1880'de yayımlandığı halde ilk tarihi roman olarak kabul görmesi ise yukarıda bahsedilen siyasi koşullar nedeniyle olmuştur. Ahmet Mithat Efendi'nin diğer eserleri gibi ilk tarihi romanı da göz ardı edilmiş ve ideolojik görüşler, siyasi tercihler edebi anlayışı da etkisi altına almıştır.

2 Selim Somuncu, *Romanda Bilgi, İktidar, İdeoloji*. Hece Yayınları, Ankara, 2015, s. 117.

Süleyman Musli Romanı ve Cezmi Romanının Karşılaştırılması

Ahmet Mithat Efendi, bir meddah edasıyla toplumda gördüğü her türlü aksaklıkla ilgili bir şeyler yazabilmiş bu anlamda dikkatli bir gözlemci gibi eserlerinde gördüklerini işlemiştir. Ancak tarih, Ahmet Mithat Efendi için apayrı bir alandır. 1871'de yayımladığı "Yeniçeriler", romanından sonra tarihi olayları konu alan birçok romanı okuyucuya sunar.

Süleyman Musli romanının giriş kısmında Muharir-Muhattap şeklinde soru ve cevaplarla roman hakkındaki düşüncelerinden bahseder yazar, romanı neden yazdığını ve Hasan Mellah kadar başarılı bir roman yazmayı hedeflediğini bu hedeflediği başarıyı yakalayamadığı takdirde okuyucuyu meşgul etmiş olacağını belirtir. Muhattab'ın kendisine sorduğu her kitabın başına koyduğu mukaddime gibi bir çalışmanın bu çalışmada da yer alıp almayacağı sorusu üzerine aralarında geçen konuşmayı kitabın başına koyacağını belirtir. Her bölümün başında olayı özetleyen bir açıklamanın yapılması bazı araştırmacıların Ahmet Mithat'ın romanlarını kusurlu saymalarına neden olur. Süleyman Musli romanında da bu açıklamalara yazarın başvurduğu görülür.

Birinci kitabımızın nihayetinde biçare Mariya Konstane'nin âkıbet-i hâlini yani ölüme cidden vusul derecesindeki tekarrübünü hikâyeye eyledikten sonra kilise avlusuna başı kefiyeli, sırtı maşlahlı iki Arab'ın girdiğini dermeyân eylemiş ve işbu ikinci kitabımızın nihayetinde dahi Süleyman Musli'nin Kerek karyesindeki mağlubiyet üzerine asla meyus olmayacağını ve ber-hayat kalmak şartıyla nâil-i emel olmaya çalışmaktan yine geri durmayacağını bildirmiştik. Şu iki kitabın neticeleri nazar-ı muvâzenede cem' edilirse kilise avlusuna giren Araplar'dan birisinin behemehal Süleyman Musli olduğu hatıra hutur eder. Fakat bu hâtıra boştur. Bu gelenler saçlı sakallı adamlar oldukları cihetle ikisinden hiçbirisi Süleyman Musli olamayacağı muhakkak bulunduğu misillü onun tarafından gönderilmiş adamlar olmadıkları dahi hikâyenin muharriri bulunduğumuz hayşiyetle bizce malûmdur.³

Süleyman Musli romanı tarihte belki de en çok konuşulan topluluklardan biri olan "Haşhaşi"lerin yaşayışı ile ortak bir zaman diliminde geçtiği varsayılan kurgusal olaylar üzerine inşa edilmiştir. Ahmet Mithat, olayların etkileyciliğini artırmak için tarihte geçen olayları zemin olarak kullanır ve kahramanlarını geçmiş zamanın büyüülü atmosferinde gezdirir. Ahmet Mithat Efendi'nin Süleyman Musli isimli romanında tarihi kişi Şeyhülcebel'dir. Şeyhülcebel'in kişiliği hakkında bilgi verilirken tarih kitaplarından alıntılar yapılarak onun tarihi kişiliği hissettirilmeye çalışılır. Hassan Sabah ve Alamut Kalesi hakkında verdiği bilgiler coğrafi bilgilerle pekiştirilir.

1877 yılında Ahmet Mithat Efendi tarafından yayınlanan Süleyman Musli romanında geniş bir coğrafyada meydana gelen olaylar konu

³ Ahmet Mithat Efendi, *Ahmet Mithat Efendi Bütün Eserleri, Romanlar V, Çengi, Kafkas, Süleyman Musli*, (Haz. Erol Ülgen, M. Fatih Andı), TDK Yayınları, Ankara, 2000, s. 82.

edinilmiştir. Kudüs, Diyarbakır, Mezopotamya, Alamut Kalesi, İstanbul gibi coğrafyalar Süleyman Musli'nin hareket noktalarını oluşturan önemli mekânlardır. Roman kahramanı Süleyman Musli, küçük yaşta iken annesini ve babasını kaybeder. Süleyman Musli'nin babasının ölümüne sebep olup aynı zamanda bütün varlığına el koyan Osman Şeymun yüzünden Süleyman kimsesiz kalır, yetimhanelerde büyür. Süleyman yoksul bir hayat içinde büyürken Osman Şeymun ise elde ettiği zenginliklerin tadını çıkarıp Musul emirinin hacipliği vazifesine erişir, Musul emirinin adamlarını bir Kürt aşiretine saldırmaları için kışkırtır. Süleyman Musli olayı öğrenince harekete geçer ve adamları bıçaklar. Yaralı adamlardan birinin olayı Musul emirine anlatması üzerine Batınilerin bunu yaptırdığı düşüncesiyle Musul'da Batini tarikatına mensup birçok insan öldürülür. Süleyman bir dilenci aracılığıyla emire olayların asıl sebebinin Osman Şeymun olduğunu bildirdikten sonra ve Musul'daki orduya katılır. Bir Hıristiyan kabilesince esir alınan Süleyman'a Baptistin adını verilir. Casus olarak bir Arap kabilesine gönderilen Süleyman Musli, hazırladığı bir oyunla Hıristiyan kabilenin başına başka bir Hıristiyan kabileyi musallat eder. Araplarla yaptığı işbirliği anlaşılınca aşık olduğu Mariya Konstanse adındaki Hıristiyan kızı alamadan sonuna kadar savaşmak için oradan kaçır. Mariya'nın da planın içinde olduğunu düşünen kabile üyeleri onu yargılar ve aç susuz bırakarak toprağa gömerler. Haşhaşiler, Mariya ve onun başında bekleyen şövalyeyi kaçıtır. Süleyman, Mariya'yı kurtarmak için harekete geçer ve Hassan Sabbah'ın sarayına gider. Şeyhülcebel yani Hassan Sabbah, Mariya'ya karşılık Süleyman'dan Margerit adlı kadını yanına getirmesini ister. Süleyman, Rum İmparatoru'nun karısı olan Margerit'i Şeyhülcebel'e getirir. Sevgilisine kavuşan Süleyman, Mariya'yı alarak Konya'ya gider. Şeyhülcebel Süleyman'ı geri getirmek için baskı yapınca Süleyman daha önceden hayatını kurtardığı Kürt aşiret reislerinden birisi ile plan yaparak Şeyhülcebel'i öldürür. Haşhaşilerin saltanatını da yıkar.

Tarih, olaylara objektif bir biçimde yaklaşmaya çalışırken, Ahmet Mithat tarihten öğrendiği olayların seçtiği ideal insanların etrafında teşekkülünü sağlayarak olaylara hayal unsuru ile canlı bir hava katmaktadır. Yani kahramanı için tarihin kalelerinden mekânlar oluşturan yazar, insanın gücü, zaafı, kurnazlığı, cesareti ve daha birçok özelliği ile hayali bir olaylar silsilesine can verir. Tarihi roman, toplumun yapısını çözmek ve o topluma ait kodların daha net anlaşılması için önemli ipuçları taşır. Tarihi olayların toplumun geleceği üzerindeki etkisini çok iyi bilen Ahmet Mithat, olayları anlatmaya geçmeden önce bölüm başlarında tarihi olayı hatırlatan ya da anlatan bilgiler paylaşır. Okuyucunun kafasında soru işareti bırakmamak adına böyle bir yolu tercih eden yazar Süleyman Musli romanının birçok yerinde tarihi konulara değinir. Ayrıca romanın yazılma amacını ve tefrika edilen diğer bölümleri hatırlatıcı bilgiler de veren Ahmet Mithat, okurun zihninde kopuk bir çizgi bulunmaması için gayret eder.

Süleyman Muslî serlevhasıyla tasvir ve tahririne şürû eylediğimiz şu hikâye işte memâlik-i İslâmiyye içinde böyle bir büyük oyunun zaten uyanmaya başlamış olduğu bir zamana yani hicretin altıncı asrı evâhiri ile yedinci asrı evâiline müsadif olmuştur. Vakıa zikir ve hikâye edilecek olan fikarâtın lezzeti bihakkin çıkarılmak için arâzî-i mukaddeseyi istilâ eden Frenkler'in usûl ve âdât-ı beytiyye ve kavmiyye ve milliyye ve askeriyyelerine dair birçok şevleri bilmek veyahut bildirmek lüzumu derkâr ise de hikâyemizin işbu birinci kitabını bir ehl-i salîb tarihi olarak kaleme almak azminde bulunmayıp erbâb-ı mütalâayı zevk-yâb eyleyecek bir hikâye olmak üzere tahrir etmekte bulunduğumuzdan ve hikâyemizin işbu tâife-i salîbiyyeye ait olan kısmını onların âdât ve usûlüne tatbîkan yazmak sâlifü'z-zikr maksûdu yine istihsâl edebileceğinden bir takım malûmat-ı mütekaddime-i târihiyye ile kârîin-i kiramı sıkacak yolda tatvîl-i makâlden sarf-ı nazarla hemen maksûda şürû etmeyi daha münasip gördük.⁴

Süleyman Muslî romanında Batini tarikatı ile ilgili bilgiyi okuyucuya sunan yazar, Hassan Sabbah'ın faaliyetleri, Kur'anı Kerim'i batini şekilde izah ettiğini ve kendisine muhalefet eden oğlunu bile acımadan öldürdüğünü uzun uzun anlatır. Hasan Sabbah'ın fedailerine cennet vaat edip esrar içirdikten sonra sahte cennetinde onların her istediğini yerine getirir, kendisine bağladığı bu gruptaki insanlara artık her dediğini yaptırmaktadır. Yalnız bu gruptaki insanların değil, tarihte ona esir düşen ya da onun tuzağına katan birçok hükümdar, şehzade olduğunu öğreniriz.

“Tarihlerde pek çok hükümdar ve vezir, Hasan Sabbah'ın esaret zincirine düşmüştür.”⁵

“Bir kısım müritlerine fedai denilir. Çevrede Sultan ve vezirlerden kendi aleyhinde olanları haber alınca fedaileri göndererek öldürtür. Fedailere yaptıkları hizmete karşılık cennet vaat edilir.”⁶

Ahmet Mithat eserlerinde Türk tarihi ile ilgili olumlu fikirleri okuyucuya aşılaya çalışır. Bu amaçla kişiler ve mekânlar üzerinde özellikle durur. “Roman okumaktan maksat, masal dinlemekten ziyade ahval-i cihana vukua peyda eylemek olacağından”⁷ ifadeleri ile romandan eğlendirmenin yanında eğitici ve yönlendirici bir özellik taşıması beklendiği görülür. Anadolu Selçuklularının son dönemlerinde meydana gelen olayların anlatıldığı Süleyman Muslî'de mekânların seçimi özellikle dikkat çekicidir. Bu şehirlerde meydana gelen siyasi, sosyal, dini çatışmalar coğrafi imkân ve stratejik konumları itibariyle işlenmiştir. Anadolu'nun güneyi ile Orta Doğu'da meydana gelen olayların anlatıldığı, bir anlamda Hristiyan ve Müslümanlar arasında yaşanan çatışmaların konu olduğu eserde

4 Ahmet Midhat Efendi, 2000, s. 48.

5 a. g. e., s. 96.

6 a. g. e., s. 92.

7 a. g. e., s. 58.

geçmişten günümüze uzanan bazı sorunların da çıkış noktalarına değinilir. Bölgede süren çatışma, mezhep kavgalarından Süleyman Musli, zekâsı sayesinde kurtulur ve Hristiyan dünyasına karşı zafere ulaşır. Süleyman Musli, Musul'dan ayrılırken bölgede Kürt Arap aşiretleri anlaşmazlığı vardır. Aynı zamanda başta bulunan Anadolu Selçuklu devletinde bir otorite sarsıntısı yaşadığı bellidir. Şehir aşiretlerin çatışmasına maruz kalmaktadır. Yazar, savaşta yaralanarak kaçan Süleyman'ın doğduğu şehir olan Musul'a varana kadar Antakya, Halep, Birecik, Urfa, Bitlis, Hasankeyf, gibi şehirlerin ekonomisi, coğrafi yapısı, kültürü, siyasi ve sosyal önemleri hakkında gezi yazısı mahiyetinde bilgiler vererek coğrafyayı bilmeden olayların aktarılmasından doğabilecek olumsuz yönlendirmeden okuyucuyu korumak ister. Yeterli bilgi aktarılmadan okuyucuyu bilinçlendirmenin mümkün olamayacağını düşünen yazar, bunun önüne geçmek amacıyla tarihi bilgiyi geniş tutar. İstanbul'a Hasan Sabbah'ın istediği kadını getirmek için uğrayan Süleyman Musli'nin bu yolculuğu boyunca da gördüğü coğrafyaları betimlemeye devam eder, Urfa ve Birecik'ten bahsetme gereği duyan yazar Peygamberler ile ilgili kıssalara da göndermede bulunur.

*Ayna gibi göl etrafındaki bahçeler her dem bahar bir gülistan olup ol makam-ı mübareği ziyarete gittiğiniz zaman göl içinde bulunarak kesretinden naşi adeta birbirinin sırtına binen milyonlarca balıklara birkaç okka leblebi atarsınız ki hemen her geçen yolcu bu suret adettir.*⁸

Romanlarında tarihe önemli bir yer ayıran Ahmet Mithat, edebiyatın tüm imkanlarından faydalanarak kendi zamanından tarihe bir hayali pencere açar. Bilinen tarihi bir konuya aşk konusunu da dahil ederek çeşitli macera ve gerilim sahneleri ile kurguya bir canlılık katan yazar, devletin bütünlüğü ve devamlılığını dilerken düşman olan unsurlara karşı mücadeleyi savunur. Yazar, ideal kahramanları aracılığıyla Müslümanlara karşı yürütülen faaliyetler konusunda okuyucuyu uyarır, iyi birey ve yurttaş olmanın gereklerini de hissettirir. Aynı zamanda ideal kahramanların yanında kötülükleri ile ün salmış kişilere de yer verdiği görülür. Çünkü Ahmet Mithat, hayatın olumlu yönlerinin olduğu kadar olumsuz insanlar, durumların da esere yansımaları gerektiğini düşünür.

*Ahmet Mithat'ın "üzerinde ısrarla durduğu hususlardan biri de romancının gerçeği bütün yönleriyle vermesi gerektiğidir. Bu yüzden o bazı eserlerinin önsözlerinde Emile Zola'nın öncülüğünü yaptığı natüralist akıma karşı çıkmıştır. Çünkü ona göre natüralistler yaşanan hayatın sadece çirkin yanlarını göstermektedirler. Oysa gerçeği yansıtmak iddiasındaki bir yazarın hayatta yaşanan çirkinliklerle birlikte güzellikleri de görmesi ve göstermesi gerekir."*⁹

8 Ahmet Mithat Efendi, 2000, s. 42.

9 Fazıl Gökçek, "Küllerinden Doğan Anka/Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar", Dergâh

Tarihi bir roman yazarak sadece edebiyat ya da sadece tarih anlatmanın sıkıcı havasından okuyucularını kurtarmak isteyen yazar, iyi kötü, doğru yanlış başarı başarısızlık kavramları etrafında insanın tarihsel yolculuğuna farklı bir bakış açısı getirmeye çalışır. Olayları yakın tarihte geçen diğer romanları gibi bu romanında da sosyal bir mesaj verme, geçmiş dönemin ihtişamlı hayatından örnekler sergilemesi bakımından önemlidir.

Ahmet Mithat'a göre roman okuyucusunun hayal dünyasını ve ahlakını geliştirip güzelleştirme işlevini taşımalıdır. Aynı işlevi Namık Kemal'in de romana yüklediğini görürüz. Her iki yazar da romanlarını insanı ahlak, bilgi, tarih ve toplum bilinci, karakter bakımından geliştirmeyi ve eğitmeyi hedefleyerek kaleme almışlardır. Ahmet Mithat'ın ilk tarihi eseri Yeniçeriler'den itibaren bütün eserlerinde bu bilincin izleri görülür. Aynı şekilde Namık Kemal'in Cezmi romanında da bir tarih dersi verildiği izlenimi kolayca uyanmaktadır.

Namık Kemal'in Midilli'de yazdığı romanı Cezmi, olaylar iki ciltte ele alınacak şekilde kurgulanmış; fakat yarım kalmıştır. Yarım kalma sebepleri ile ilgili çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bunlardan birisi Namık Kemal'in Abdülhak Hamit'e yolladığı bir mektupta Cezmi'yi yazmak için gönüllü olmadığından eseri bitireceğini yazması bir diğeri ise Namık Kemal'in tarihin kötü dönemlerini yazmaktan hoşlanmadığı, kahramanlıklar devrini anlatmaktan zevk aldığıdır.¹⁰ Cezmi çökmekte olan bir imparatorluğun şanlı geçmişinden yola çıkarak eski dönemin kahramanlıklarının canlandırılması, okuyucuyu heyecanlandırması amacıyla yazılmıştır. Namık Kemal birçok yazar ve şairin büyük hayali olan İslam birliği rüyasını Cezmi romanında gerçekleştirmek için tarihi bir dekor olarak kullanmıştır. Romanın başında betimlediği çağ yazarın İmparatorluğun güçlü dönemi olan Kanuni Sultan Süleyman devrinin ihtişamını yansıtmak istediğini gösterir.

*Hicretin 10. Asrı ki birinci senesinde üçüncü hanedan-I hilafetin 10. Padişahı olan Süleyman-ı Kanuni'nin veladeti, ikbal-I istiknaline beraat-i istihlal olmuş idi. Güya ki yed-i kudret birkaç bin senelik measir-ı celileyi bir yere toplanmış da nazar-ı hikmete karşı bir mucize daha göstermek için yüzyıldan ibaret bir zaman içine sıkıştırmış idi.*¹¹

Cezmi romanının konusu Osmanlı, İran, Kırım coğrafyalarının sahne olarak kullanıldığı olaylardan oluşur. Cezmi İstanbul'da bir sipahinin oğlu olarak doğar. Cezmi'nin özelliklerini ve üstlendiği sorumluluğu hissettirmek amacıyla dönemin önemli başarıları ayrıntılı olarak hatırlatılır. Romanın yazılmış olan kısmında Cezmi'den çok Kırım Kalgay'ı Adil Giray'ın ele

Yayımları, İstanbul.

10 Muhammet Gür, *Edebî Eserlerde İktidar Mücadelesi (Tanzimat Devri)*, İstanbul, 2002, s. 29.

11 Namık Kemal, *Cezmi*, (Haz. Yakup Çelik), Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 3.

alınması eserin yarım kaldığı devamında Cezmi'nin şahsiyetinin ortaya konulacağı düşünülse de Ahmet Hamdi Tanpınar bu görüşe katılmaz. Cezmi romanının yarım kalmadığını ve yaratma gücü bakımından zayıf bir eser olduğu için böyle bir izlenim verdiğini açıklar.

A. Hamdi Tanpınar Edebiyat Tarihi'nde Cezmi romanından bahsederken yarım kalmadığını ve daha sonra tarih ile ilişkisi gösterildiğinde açıkça ortaya çıkacak olan yaratma gücü bakımından biraz kısır oluşunu/Namık Kemâl'in XVI. asır sonu Türkiye'sini içine alacak geniş bir eser yazmak kaskıyla Cezmi'ye başladığı, fakat tarihin verdiği hazır hikâyenin ötesine geçemediği kanaatindeyiz" cümleleriyle izah eder.¹²

Mehmet Kaplan'ın Cezmi romanı ile ilgili görüşü ise bundan sonraki süreç İmparatorluğun kötü gidişatını ele almayı gerektirdiğinden yazarın eseri sonlandırdığıdır.

Bunun sebebi nedir bilmiyoruz, yalnız ikinci ciltte imparatorluğun kötü tarafları mevzu-ı bahs olacağından Namık Kemal'in ondan vazgeçtiği düşünülebilir. Çünkü Kemal, daima tarihin büyük kahramanlık devirlerine hayrandır; kötü devirleri bile bile unuttur.¹³

Şahsiyeti ile ilgili çok az bilgi olsa da Cezmi'yi, ideal bir kahraman olarak yansıtmaya çalışmaktadır. İslam birliği ülküsü ile işlenen fikirler, tarihi olaylar ile içiçe verilmiş, birçok tarihi bilgiye referans olarak başvurulmuştur. Naima'nın verdiği tarihi bilgilere göre III. Mehmet döneminde ayaklanma çıkaran sipahi önderlerinden birisidir. Bu ayaklanma bastırıldıktan sonra birçok kişi asıldığı halde kendisi hizmetkârları vasıtası ile bir tabutun içinde kaçarak kurtulmuş ancak dağlık bir alanda hizmetkârları tarafından para için öldürülmüştür.

Bin altın ihtisas edip kendini meyyit şeklinde bir tabuta koyup Üsküdar'a geçirmiş, birkaç hizmetkâr ile atlanıp firar eylemiş iken dağlık bir yerde parasına tama eden uşaklarca katledilmiştir.¹⁴

Annesini küçük yaşta kaybeden Cezmi, güçlü bir asker olarak yetişmiştir. Babası ve amcası tarafından korkusuz bir asker olarak eğitilen Cezmi, babası ve amcasını yitirdikten sonra İstanbul'daki yaşamı başlamış olur. Birçok spor dalında olduğu gibi birincilik ve ciritte birincilikler elde eden Cezmi, saraydaki Ferhat Ağa'nın himayesine girer. İran devletine ait tarihi bilgi de geniş yer tutar. Şah Tahmasb'ın yerine geçmek isteyen çocuklar arasında taht kavgası yaşanır. İsmail taht yarışını üvey kardeşi Perihan'ın

12 Hülya Argunşah, *Türk Edebiyatında Tarihi Roman (Türk Tarihiyle İlgili)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1990, s. 40.

13 Mehmet Kaplan, *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1948, s. 204.

14 Akt. M. Gür, 2002, s. 31.

yardımla kazanır. II. İsmail tahta geçtikten sonra zalim bir hükümdar olur rakiplerini öldürür, öldüremediklerinin gözüne mil çekerek kör eder. Perihan verdiği destek için çok pişman olur. Perihan dayısı ile işbirliği yaparak II. İsmail'in yerine Mehmet Hüdabende'yi tahta geçirir. Mil çekilerek kör edilen yeni şah yönetiminde çok etkili değildir. Karısı Begüm Şehriyar ve oğlu Hamza Mirza yönetimi ele geçirir. Şehriyar ve oğlu Hamza nefslerine düşkün olarak tanıtılır.

İran yönetiminde ise Kırım Hanı Semiz Mehmet Giray ve veliahtı Adil Giray vardır. Bu devri bir tarihi kitabından almışçasına betimleyen yazar, Osmanlı - İran savaşlarının başlamasıyla Cezmi isimli kahramanı sahneye çıkarmaya başlar. Cezmi devlete olan borcunu ödemek amacıyla orduya serdar olarak katılır. İran saldırısının Kırım ordusunun yardımıyla püskürtülmesi üzerine Adil Giray ve Cezmi tanışır. Hamza Mirza'nın Kırım ordusu üzerine yaptığı bir seferden sonra Adil Giray ve Gazi Giray esir düşer. Orduda bulunan Şehriyar, Adil Giray'a aşık olur ve onu elde etmek için sarayda bir daireye yerleştirir. Osmanlı'ya karşı İran- Kırım birlikteliği planı üzerinden Adil Giray'a ulaşmaya çalışır. Siyasi görüşmeler yapıyor görüntüsü vererek sık sık onun odasına uğrar. Şehriyar'ın oyununu anlayan Perihan da görüşmelere katılır. Adil Giray ve Perihan birbirlerine aşık olurlar ancak Şehriyar'dan korktukları için bunu gizli tutarlar. İran tahtını Osmanlı'nın eline geçirmek isteyen Perihan ve Adil Giray yardım için Cezmi'yi çağırma kararı verirler. Cezmi Tiflis'te savaşta olduğu için gelmesi baya zaman alır, Pertev'in yardımıyla Adil Giray'a ulaşan Cezmi, onların kaçmasına yardım edecekken Şehriyar her şeyi öğrenir iki aşığı öldürmek için plan yapar. Şehriyar, Adil Giray'ı son bir defa görmek için saraya gidince Perihan sanılarak öldürülür. Adil Giray ve Perihan da öldürülür. Yaralanan Cezmi ikisini aynı mezara gömdükten sonra derviş kılığında İstanbul'a döner.

Namık Kemal, Osmanlı Devleti'yle yıllarca savaşan İran'a karşı Kırım ve Osmanlı kardeşliğine vurgu yaparak birlik beraberlik ruhunu canlı tutmak ister. Düşman tarafı zor duruma düşürmek ve idealize ettiği kahramanın zaferini seyretmek için aşk, entrika, gerilim, tarihi ve hayali gerçeklerle kurguyu derinleştirir. Aynı zamanda olumsuz kahramanlar da işe koşularak hayatın olumlu ve olumsuz yönleri romana yansıtılır.

Hürriyet şairi olarak bilinen Namık Kemâl, şiir, roman ve tiyatro eserlerinde milli şuurun bilincinde olan vatansever, cesur her anlamda ideal olan bir insan profilini öne çıkarmaya çalışır. Olumlu özelliklerle donatıldığı kahramanların karşısına koyduğu olumsuz ve kötü karakterlerle iyilerin çok iyi, kötülerinse çok kötü olduğu bir dünya çizer. Okuyucuyu bu anlamda yönlendirip iyinin yanında yer almaya sevk eden Namık Kemal, Cezmi romanında Şehriyar ve Hamza Mirza'yı şehvet düşkünü, sadakat yoksunu olarak tanıtırken Adil Giray ve Cezmi güçlü, vatana

bağlı, dürüst ve cesur olarak betimlenir, böylece okuyucunun tarafını seçmesini kolaylaştırır. Cezmi, şairliği ve atıldığı tehlikeli birçok görevi yerine getirmesi ile romanda ideal kahraman olduğunu hissettirir. Vatana borcunu ödemek amacıyla katıldığı askerlik görevini yılmadan ve zorlu mücadelelerden geçerek yerine getirir. Cezmi'nin Ferhat Ağa ve Nev'i'den orduya katılmak için yardım istediğın söylediğı sözler Namık Kemal'in devlet ve ulusu ne kadar önemseydiğini gösterir. Bireyi devletin varlığı ve devamlılığı için çok önemseyen yazar, Cezmi şahsında bu düşüncesini dile getirir:

*Devletin zuhurundan beri bana, babama, ecdadıma ihsan ettiğı paraların bedelini mürekkeple tavsıye edemeyeceğim. Çünkü kırmızısı kokuyor. Siyah ise gözüme bir Arap köle kadar çirkin görünüyor. Devlete olan borcumu düşman kanıyla ödemek istiyorum. Kan ile eda edeceğim.*¹⁵

Cezmi'den daha çok ön plana çıkan Adil Giray da birçok bakımdan Cezmi ile benzer özellikler gösterir. Kimi araştırmacılar bu durumun Cezmi'yi ideal insan olmaktan çıkardığına kanaat getirirler de eserin ikinci cildinin yazılmamış olmasından kaynaklanan bir durum olduğu görüşü daha çok kabul görmüştür.

*Kırım hanı olan Adil Giray yaradılıştan şair olduğu gibi aynı zamanda asker yaradılışlıydı. Kalbi temiz, kültürlü, dinine bağlı ve gururlu bir adamdı. Halifelik makamının yönetim merkezi olan İstanbul'a bağlı kalır, oraya saygı gösterir, bağlı olduğu Osmanlı Devleti'nin yaşamını kendi hayatından daha önce tutardı.*¹⁶

Yazar, romanda birbiri ile savaş halinde olan iki kadını olayların merkezine koyarak vaka zincirlerini oluşturur. Olayların merkezindeki bu kadınlar, güçlü ve siyaset hayatında söz sahibi olan kadınlardır. Ancak tamamen zıt yaradılışlı karaktere sahip olan bu kadınlar, sevdikleri erkek için bir çatışma içinde bulurlar kendilerini. Şehriyar, olumsuz bir kahraman olarak şöyle tanıtılır:

*Kırkına yaklaştığı halde, tazeliğini ve güzelliğini henüz kaybetmemişti. Yılan gibi görünüşte zayıf, fakat gerçekte kuvvetli bir bünyesi vardı. Âciz kaldığı zamanlar yılan gibi yerlerde sürünür; fakat eline fırsat geçer geçmez insanı sokardı. Amacına varmak için, izini kaybettirecek eğri büğrü bir yol tâkib ederdi. Perihan'ın bir gonca güllü andıran güzelliğı yanında onun güzelliğı zakkum güzelliğinden farksızdı.*¹⁷

Perihan ile tamamen birbirlerinin tamamen zıddı olan Şehriyar, oldukça tehlikelidir. Menfaat ve şehvet düşkünü olan bu kadın Perihan

15 N. Kemal, 2007, s. 170.

16 a. g. e., s. 36.

17 a. g. e., s. 21.

ve Adil Giray'ın ilişkisini öğrendikten sonra intikam almak için harekete geçer.

Ben bu sarayda olmasam, benden biraz çekinmese, zevki ve şehveti için koca İran'ı bir baştan bir başa kan ve ateş tufanına boğmakta bir dakika bile tereddüt etmez.¹⁸

Namık Kemal, Osmanlı devletinin 93 Harbi ile yara aldığı darbeye bir teselli olarak romanında on altıncı yüzyılda elde edilen başarıları işler ve toplumun üzerindeki ölü toprağı atarak şanlı geçmişinden örnek alarak toparlanmasını ister. Osmanlı'nın sarsıldığı bu dönemin üstesinden gelmesi için tarihsel koşullar göz önünde bulundurarak çözüm bulmaya çalışır. Cezmi, romanında Osmanlı'nın durumu gibi Kırım Hanlığı'nın içinde olduğu vaziyet pek iç açıcı değildir. İslam Birliği idealini yaşatmak için yazılan eserde Perihan ve Adil Giray'ın mezara Cezmi tarafından mezara konulduklarında oluşan manzara bir ay yıldız görüntüsünü hatırlatmaktadır. Yazar kahramanlarının ölümünü ay yıldızın bir araya gelmesi şeklinde betimleyerek bu idealin savunucusu olduğunu gösterir.

Adil Giray'ın çehresinde yıldız kadar bir nokta ile Perihan'ın çehresinde iki tarafa doğru hilal kadar bir açıklık kalmıştı. Cezmi, bu temasayı görünce tabiat-i şairanesi her türlü hissiyat-ı hüzn ve matemine galebe etti, şehitleri birbirinin koinunda getirdi, Adil Giray ile Perihan'ın başlarını yüzlerinde kalan beyazlıklar ay yıldız şekli hasıl edecek surette birbirine yaklaştırdı, şehidenin kan için de olan saçlarıyla ikisinin çehresinden mustatil bir şekil hasıl eyledi.

Sonuç

İnsana fayda sağlayan sanatı değerli bulan Ahmet Mithat için roman topluma ışık tutma, onu eğitme, eğlendirme, çağdaştırma işlevi görür. Toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve coğrafi özelliklerini göz önünde bulundurarak ele alıp hayal ve gerçeği yoğurarak yazar, okurunun hoş zaman geçirmesinin yanında okuduğu eserden bir ders çıkarmasını temenni eder. Tarih bilicine verdiği önem, onun romanlarında açıkça hissedilir. Tarihi birçok eseri Türk edebiyatına kazandıran Ahmet Mithat, birçok türün olduğu gibi tarihi romanın da ilk örneklerini verir. Tarih ve romanın ayrımını açıkça ifade eden yazar, romanın hayale dayandığını belirtse de olması mümkün olayları eserlerinde başarıyla işler.

Ahmet Mithat ile önceleri sıkı bir arkadaşlığı olan Namık Kemal, Cezmi romanıyla Türk tarihinde önemli bir zaman dilimini kapsayan Türk İran savaşlarını ve Osmanlı Devleti için çok önemli olan Kırım Hanlığını konu edinir. Olaylar İran ve Anadolu'da geçer. Roman kahramanlarının

¹⁸ N. Kemal, 2007, s. 170.

gerçek yaşamından olaylar kadar yazarın hayali olarak eklediği bağlantılar da oldukça etkileyicidir. Namık Kemal'in savunusu olduğu Türk İslam idealinin yansıtıldığı Cezmi romanında on altıncı yüzyılın ihtişamlı tarihine sığınarak yaşanan olumsuzlukların ve savaş yenilgilerinin yarattığı kaybetme psikolojisinden kurtulmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Ahmet Midhat Efendi (2000). *Ahmet Midhat Efendi Bütün Eserleri, Romanlar V, Çengi, Kafkas, Süleyman Musli*, (Haz. Erol Ülgen, M. Fatih Andi), TDK Yayınları, Ankara.
- Argunşah, Hülya (1990). *Türk Edebiyatında Tarihi Roman (Türk Tarihiyle İlgili)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gökçek, Fazıl (2012). "Küllerinden Doğan Anka/Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar", Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Gür, Muhammet (2002). *Edebi Eserlerde İktidar Mücadelesi (Tanzimat Devri)*, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (1948). *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kemal, Namık (2007). *Cezmi* (Haz. Yakup Çelik), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kural, İkbâl (2008). *Ahmet Mithat Efendinin Romanlarında Seyahat*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Somuncu, Selim (2015). *Romanda Bilgi, İktidar, İdeoloji*, Hece Yayınları, Ankara.
- Yazgıç, Kâmil (1940). *Ahmet Mithat Efendi Hayatı ve Hatıraları*. Tan Matbaası, İstanbul.

Comparison of the Historical Novels Süleyman Müsli by Ahmet Mithat Efendi and Cezmi by Namık Kemal

Necla Dağ

Abstract

Ahmet Mithat Efendi, whose works had been ignored during his lifetime, has now come to be acknowledged to have written early historical novels in Turkish literature. The author's literary identity either stood out or was overshadowed according to his relations with Abdul Hamid II and the Young Ottomans. Charged with "publishing pernicious books and journalism", the author was arrested and exiled to Rhodes in 1873. Most of his writing was published under his brother's name then. The author was criticized due to his close relationship with Abdul Hamid II after the exile, and was presented unfavorably. For this reason, his historical novels were ignored. Although such novels as *Yeniçeriler* (1871), *Dünyaya İkinci Geliş* (1875) and *Süleyman Musli* (1877) by Ahmet Mithat Efendi were written before *Cezmi* (1880) by Namık Kemal, *Cezmi* is acknowledged to be the first historical fiction in Turkish literature. This paper compares and contrasts the novels *Süleyman Musli* and *Cezmi* in addition to presenting the reasons why Ahmet Mithat Efendi's historical novels were ignored.

Keywords: Historical novel, Süleyman Musli, Cezmi.

Tarihi Roman olarak Ahmet Mithat Efendi'nin Süleyman Musli İle Namık Kemal'in Cezmi Eserlerinin Karşılaştırılması

Necla Dağ

Özet

Türk edebiyatında konusunu tarihten alan ve tarihi bir kurgu üzerine şekillendirilen ilk romanları Ahmet Mithat Efendi yazdığı halde, eserleri arka plana itilmiştir. Yazarın II. Abdülhamit ve Yeni Osmanlılar ile olan ilişkilerine göre edebi kişiliği ön plana çıkmış veya gölgede kalmıştır. Yazar, 1873'te tutuklanıp Rodos'a sürgüne gönderilir. "Muzır kitap çıkarma ve gazetecilik yapma" suçuyla sürgün edilen yazarın birçok yazısı kardeşinin ismiyle yayımlanır. Sürgün sonrasında II. Abdülhamit'e olan yakınlığı nedeniyle yazar eleştirilir ve onun hakkında yapılan çalışmalarda olumsuz bir imaj yaratılır. Bu nedenle yazarın tarihi romanları göz ardı edilmiştir. *Yeniçeriler* (1871), *Dünyaya İkinci Geliş* (1875) *Süleyman Musli* (1877) gibi romanları *Cezmi* romanından önce yazılmasına rağmen ilk tarihi roman *Cezmi* olarak kabul edilmiştir. Çalışmamızda Ahmet Mithat Efendi'nin tarihsel romanlarının göz ardı edilmesinin nedenlerinin yanında ilk tarihi romanımız kabul edilen *Cezmi* ile kıyaslamaları yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi roman, Süleyman Musli, Cezmi.

Mahur Beste Romanında

II. Abdülhamid ve Dönemi

Mustafa Dere

Arş. Gör., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Sultan II. Abdülhamid'in otuz üç yıllık saltanatı (1876-1909), Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış evresinde önemli bir süreci oluşturur. "Özellikle 1878'den sonra onun güçlü ve otoriter şahsiyetinin, yönetim usullerinin, her konuda olduğu gibi edebiyatta da olumlu veya olumsuz tesirleri gözden uzak tutulmamalıdır."¹ Bu tesir, dönemi içerisinde doğrudan doğruya yönlendirici bir mahiyete sahip olmakla birlikte, daha sonraki yıllarda, zikredilen zaman diliminin anlatıldığı eserlerde içerik itibarıyla de belirir. İncelemede söz konusu edilen ve Tanpınar'ın "öteki romanları için bir hareket noktası olan"² *Mahur Beste*³, geriye dönüşlerle Tanzimat'a kadar götürülebilen bir süreçle, Abdülhamid döneminin birtakım önemli hususiyetlerinin ortaya koyduğu bir eserdir.

Tanpınar'ın hikâyelerinin neredeyse tamamında -geriye dönüşlerle daha eski süreçler anlatılmakla birlikte- Cumhuriyet dönemi söz konusudur. Romanlarına baktığımızda, *Mahur Beste*, *Sahnenin Dışındakiler* ve *Huzur*'dan oluşan üçlemenin Tanzimat'tan - Abdülhamid döneminden, II. Dünya Savaşı'na kadar olan geniş bir zaman dilimini içine aldığı görürüz. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşananlar, devirlere ait birçok ayrıntıyla birlikte hikâye edilmektedir. Yarım kalmış bir roman olan *Aydaki Kadın*'da ise olaylar Demokrat Parti'nin iktidar olduğu yıllarda geçer. Görüldüğü üzere; "Tanpınar'ın hikâyeleri ve romanları, medeniyet değişiminin başladığı ve devam ettiği dönemleri kapsamaktadır. Dolayısıyla bu eserlerde, Türkiye'de yaşanan sosyal değişiklikler büyük ölçüde ifade edilmiştir. Hikâyelerdeki ve romanlardaki tipler, yaşanan değişimin farkındadırlar ve

1 Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 128.

2 "Mahur Beste, Tanpınar'ın öteki romanları için bir hareket noktası olmuştur. *Huzur* ve *Sahnenin Dışındakiler*'de ayrıntılarıyla işlenen kişilerin derinlikleri ve Türk'e has değerler, evrensel boyutlarıyla ortaya konmuştur." İnci Engin'in, *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., İstanbul 2007, s. 334.

3 Çalışmada eserin şu baskısı esas alındı: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mahur Beste*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.

ona şahitlik ederler.”⁴

Mahur Beste'de romanın aslı şahsı olan Behçet Bey'in ve ailenin diğer fertlerinin hikâyesinde Meşrutiyet'in ilanına ve sonrasına gelinmez. “Behçet Bey'in çocukluğu, tahsil hayatı, bu yıllarda başlayan cilt merakı, on dokuz yaşlarında iken babasının Hicaz'a gidişi, sonra Şûra-yı Devlet âza mülâzımı oluşu hep Abdülhamit döneminin olaylarıdır. O, eşi Atiye Hanım'la otuz yaşında iken ve padişahın iradesiyle evlenmiş, on yıl evli kalmıştır. Atiye evlilik hayatının sonlarına doğru politikayla ilgilenmeye karar vermiş; yine Sabri Hoca'nın anlattıklarından hareketle bu muhalif politika 1900'lerden, özellikle 1905'lerden itibaren hız kazanmıştır. Hoca, Kanun-ı Esasi'den, Balkanlardaki özgürlük mücadelelerinden bahsetmektedir.”⁵

Romanın aktüel zamanı ise Behçet Bey'in, “bütün gece kendisini ziyaret eden çeşit çeşit rüya”larından (s. 7) birinden uyanmasıyla başlar ve anlatıcının yazdığı “Mahur Beste Hakkında Behçet Bey'e Mektup” ile son bulur. “Bu başlangıç ve bitiş arasında, Osmanlı'nın son dönem ilmiye sınıfının hayatı, iç çekişmeleri, insan tipleri ve bu tiplerin sahip olduğu görüşler dile getirilir.”⁶ Ayrıca “Abdülhamit devrinden geriye doğru giderken, özellikle Abdülaziz ve Abdülmecit devirlerinden kesitler sunar. Bunlar içerisinde medresenin durumu, politik mücadele, konak hayatı, Tanzimat sonrası ekonomik hayat, zevk ve eğlence hayatı gibi problemler ele alınmış olur.”⁷

Mesele özele indirgenip konu yalnızca II. Abdülhamid ve dönemi çerçevesinde ele alındığında hem roman karakterlerinin gözünden hem de olaylar ve devrin hususiyetleri noktasında geniş ve teferruatlı tarihî vurguların yapıldığı görülür. Bu vurgular, daha ziyade Tanpınar'ın tarihî olguları zihninde tartıştığı ve çeşitli sonuçlara ulaştırdığı bir değerlendirmeyi yahut yorumlamayı ifade eder.⁸ Söz konusu genelleme, II. Abdülhamit'le ve dönemiyle öyle ya da böyle kuvvetli bir münasebet içinde bulunan, başta Behçet Bey olmak üzere romanın diğer önemli kahramanlarından İsmail Molla, Ata Molla ve Sabri Hoca'nın gözünden değerlendirildiğinde daha anlaşılır bir hâle gelir.

Romanın aktüel zamanında yetmiş beş yaşında olan Behçet Bey vaktiyle, bugünkü Danıştay'ın bir benzeri diyebileceğimiz yüksek yargı

4 Ali Yıldız, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâye ve Romanlarında Doğu-Batı Meselesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1994, s. 41.

5 Mehmet Törenek, *Başka Hayatlar Peşinde*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 33.

6 Celâl Fedai, “Tanpınar'ın ‘Tamamlanmamış İlk Romanı Olarak’ *Mahur Beste*”, *Hece Dergisi*, S. 61, Ocak (2002), s. 126-132.

7 Mehmet Törenek, *a.g.e.*, s. 49.

8 Tanpınar ilk romanında, yaşadığı toplumun üzerinde kurulduğu şartları psikolojik ve felsefi olarak temellendirme çabasıdadır. Bu roman, bir çeşit zihni arayış romanıdır. Ülkü Gürsoy, “Mahur Beste Üzerine Bir Değerlendirme”, *Millî Folklor*, S. 68, (2005), s. 59-66.

kurumu olan, Şûra-yı Devlet'te⁹ âza olarak bulunmuştur. Bu sebeple, devleti ve onun işleyişini kurumsal olarak yakından tanımaktadır. Behçet Bey'in sinik şahsiyeti, onun politikada yahut daha üst makamlarda aktif bir rol oynamasına engeldir. Fakat yaptığı her işte büyük bir titizlik göstermesi, onu bu “mekanizma” için vazgeçilmez kılmıştır. Behçet Bey'in çalışkanlığının anlatıldığı kısımlar, söz konusu kurumun Abdülhamid dönemindeki işleyişini de belli bir yönüyle ortaya koymaktadır:

“İşte onun yazdığı fezlekeleri hiç kimse yazamıyordu. Gözden geçirmedeği hiçbir kanun lâyihası artık Şûra-yı Devlet'ten çıkmıyordu. Yavaş yavaş Behçet Bey ısrarı, inceleyici zekâsı, teferruat düşünlülüğü ile devlet denen mekanizmanın daima gölgede kalan, ne adı, ne de şahsiyeti göze çarpmadan çalışan o esash çarklarından biri olmuştu. İyi biliyordu ki bu büyük değirmen, biraz da kendisi bulunduğu için bu kadar iyi dönüyordu. Bunu birçokları da biliyordu. Fakat hiçbiri bunu kendisi gibi açıktan açığa söylemeye lüzum görmüyordu. Vakıa ‘Yamandır şu Behçet, vallahi... Bir oturuşta, bir muhacir arabası kâğıt yer. O olmasa hâlimiz haraptır...’ gibi bazı cümleler artık kulağına gelmeye başlamıştı: fakat bunlar dairenin dışına çıkamayan gerçeklerdi.” (s. 60)

II. Abdülhamid'in, Behçet Bey'in hayatına ferdî manada tesir ettiği en önemli husus, onun Atiye Hanım ile olan evliliği dolayısıyladır. Şehzadelerden biri, Atiye Hanım'ı, Çamlıca'da araba gezintisinde görüp beğendikten sonra, göreneklere aykırı düşerek -şehirli kızlardan biri olması sebebiyle- onunla evlenmek istemesi sonucu Abdülhamid, Atiye Hanım'ı Behçet Efendi ile evlendirmeye karar vermiştir. Böylece şehzadenin Atiye Hanım ile evlenme olasılığı ortadan kalkacaktır. Fakat Atiye Hanım'ın büyüleyici güzelliği karşısında Behçet Efendi'nin ruhî ve uzvî eksikliklerinin bulunması, bu evliliğin saadete yürümesine engel teşkil edecektir. Nitekim yıllar sonra Abdülhamid, bir sebeple Behçet Bey ile karşılaşınca da Atiye Hanım'a yazık ettiğini anlayıp pişman olur. “Burada aile kurmaya ve evliliğe siyasî düşüncenin karıştığı görülür. Dayatma ile yapılan bu nispetiz evliliğin de aynı zamanda siyasî bir ironi olduğu söylenebilir.”¹⁰

Behçet Bey, eksiklikleri sebebiyle başta babası İsmail Molla olmak üzere diğer insanlar tarafından önemsiz görülen biri konumundadır. Fakat o daha sonra, üçlemenin son halkası olan *Huzur* romanından öğreneceğimiz şekilde “önemsiz oluşunun, değer verilmeyişinin intikamını da aldığı bir

9 Şûra-yı Devlet hakkında ayrıntılı bilgi için bk. <http://www.danistay.gov.tr/kurumsal-12-danistay-tarihcesi.html> (04.04.2015).

10 Servet Karçığa, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde İroni*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 77-78.

hareketiyle”¹¹ anılacaktır. Burada anlatılanlara göre Behçet Bey, karısının âşık olduğu, İttihat ve Terakkî'nin ilk âzalarından Doktor Refik'i, tehlikeli bir ihtilâlcı olduğu gerekçesiyle Yıldız Sarayı'na jurnalleyip onun ölümüne sebep olmuştur.¹² Bu meselede dikkat çeken husus, jurnal hâdisesidir ki II. Abdülhamid'in, merkezî otoritesini güvende tutmak adına hafiyeler teşkil ederek başvurduğu bir çözüm yolunu ifade etmektedir. Neticesi ise genellikle, sürgün olmaktadır.

Mahur Beste'nin kahramanları, büyük ölçüde Abdülhamid döneminin zihniyetini yansıtır. Tanpınar, merkeze İsmail Molla'yı oturttukları diğer kahramanlarla aradaki zihniyet farkını verir.¹³ İsmail Molla ve Ata Molla, yaşadıkları devirde unutulmuş insanlardır ki bunun sebebi, ilmiye sınıfının önemini yitirmesidir.¹⁴ İsmail Molla, devrinden memnun olmadığını belli edecek şekilde yaşamaya başlamış ve kendisini sosyal hayatın dışına itmiştir. Bu durum, saray tarafından fark edilince de “sürgün” gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştır:

“İsmail Molla Beyin çok ölçülü olmakla beraber, bir yandan da pervasız olan mizacı, her türlü entrikanın -dışında hiçbir zevkini ihmâl etmemek şartıyla- o sağlam yaşayışı, çoktandır dikkat çekmişti. Son zamanlarda ise, Molla Bey, mizacının emrettiği bu hayatı âdeta bir nevi çekingenliğe dökmüştü. Bir saray, birçok tasavvurları affedebilirdi; fakat istiğnayı, uzleti affedemezdi. Bunu bilen dostları, zaman zaman kendisini ikaza çalışmışlar, ‘Molla Bey, vazgeçin bu çekingenlikten, hoş görülmüyor.’ demişlerdi. Fakat Molla aldırmadı. Daha doğrusu, yeniden ikbalin yükünü taşımak kudretini kendinde bulmuyordu. Hattâ bir defasında, gene böyle bir nasihate cevap olarak: ‘Selâmlığımı o lüzumsuz misafir kalabalığından temizlemek için tam altı yıl çalıştım; rahatımı bozamam.’ demişti. Adamlarından birinin himmetiyle işittiği bu söze Abdülhamit son derece kızmış ve ertesi gün, Mâbeyn vasıtasıyla ‘İsmail Molla Beyefendi, anlaşılıyor ki bizim hareketimizi tasvip etmiyorlar; bari kendilerini Mekke-i Mükerrerme kadısı yapalım. Bu vesileyle hem Hacc-ı Şerifi eda etmiş olurlar, hem de duamızla meşgul olurlar.’ emrini vermişti, İsmail Molla Bey, bu emirden üç gün sonra, hazırlığını bitirip karısıyla Hicaz’a gitti.” (s. 26)

Bu kısımdan da anlaşıldığı üzere, İsmail Molla, doğru bildiği şeyi

11 Sema Uğurcan, “Tanpınar’ın Romanlarında Sıradan İnsanlar”, *Ahmet Hamdi Tanpınar*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ed. Abdullah Uçman, Handan İnci, Ankara 2010, s. 235-254.

12 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 56.

13 Sema Uğurcan, “Zihniyetlerin yansıma alanı olarak Tanpınar’ın Romanları”, *Edebiyatımız II Yazılar, Meseleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, s. 107.

14 a.g.e., s. 107.

kimseden çekinmeden uygulayan bir insandır. Beğenmediği hâdiseler karşısında sarayın vereceği tepkiyi önemsemeden hareket eder ve bu sebeple sürgüne gider. Molla, sürgünden ancak oğlu Behçet Bey'in Şûra-yı Devlet âza mülâzımlığına tayininden bir yıl sonra ve yine onun teşebbüsüyle İstanbul'a dönebilecektir.

İsmail Molla'nın yalı komşusu Necip Paşa da sürgün sebebiyle İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalanlardan biridir. Hatta onun sürgün sebebi, Abdülhamit'in vehim ve kuruntularını da yansıttığı için bilhassa önemlidir. Bu, romanda "Kucağında Pamuk Kedi" adlı bir türkü üzerinden ortaya koyulur:

"Büyükada'da öldürülen Aziz adında bir Tıbbiyeli genç için yakılan bu türkü, Sultan Aziz'i hatırlattığından yıllardır İstanbul'da yasak edilmişti. Hattâ Necip Paşa ailesinin asıl felâketi de bu yüzdendi. Bir gün Hanumefendinin cariyelerinden biri bu türküyü söylerken bir 'muhibir-i sadık' nasılsa işitmiş, 'Necip Paşa hazretleri yahılarında sabah akşam Sultan Aziz için şarkı söylüyorlar, matem tutuyorlar.' diye jurnal etmişti. Gerçi Sultan Aziz ölmüştü, fakat Necip Paşa da, Sultan Murat da henüz yaşıyorlardı. Ya adamcağzın aklına günün birinde kalbinde ölüye ayırdığı yere diriyi geçirmek gelirse... Üç gün sonra Paşa ilkin müfettişlikle Rumeli'ye gönderiliyor, sonra da, romatizmalarını tedavi etsin diye, Bursa'da oturmaya memur ediliyordu." (s. 64-65)

Romanın gerçekliği cephesinden bakıldığında bir türkü bile Abdülhamid'i kuşkulandırmaya yetmektedir. Söylenen türkünün onunla alakasının olmaması dahi bu paranoyaya engel değildir. Hafiyelik teşkilatının nasıl işlediği de burada üstü kapalı olarak söz konusu edilir. Bunu, Tanpınar'ın ironik bir ifadeyle zikrettiği bir "muhibir-i sadık" yapar ve belki Necip Paşa'ya şahsî düşmanlık beslediğinden belki de saraydan ihsan görmek istediği için, son derece sıradan bir durumu mübalağa ederek yansıtır.

İsmail Molla, daha sonra Sabri Hoca ile konuşmalarından anlayacağımız şekilde, medeniyet üzerine düşünen ve memleketin içinde bulunduğu kötü vaziyete üzülen bir insandır. Fakat ümitsiz değildir. İçinde bulunduğu medeniyetin sürekliliğine inanır ve onun için yok oluşun mümkün olmayacağını ifade eder. İsmail Molla, II. Abdülhamid'e karşı teşekkür etmekte olan bir oluşuma, yani Jön Türklere de sıcak bakar ve Behçet Bey'in onlara dâhil olmasından memnun olacağını söyler. İsmail Molla'nın bu yaklaşımını da devletin kurtuluşuna dair taşıdığı bir ümitte açıklamak yerinde olur.

Behçet Bey'in kayınpederi Ata Molla, dünürü İsmail Molla'dan hem karakter hem de yaradılış bakımından çok farklıdır. Bu sebeple,

unutulmuşluğa ve önemsiz bir konuma düşmeye farklı tepkiler verir. Ata Molla, İlmîye'nin önemli ve etkin rollerde bulunduğu XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki gibi yaşamak ister. Peçevi'yi, Naima'yı, Raşit'i, Silâhtar'ı okur ve orada karşılaştığı İstanbul'un hasretini duyar. Bu arzu, aslında onun iktidar hırsından ve "menfi" yaratılışından kaynaklanmaktadır. Abdülhamid'in merkezî otoritesi, onun sınıfını önemsizleştirmekte, ikinci plana itmekte ve iktidarda önemli bir role sahip olmasına engel olmaktadır. Ata Molla, İsmail Molla gibi medeniyetin ve devletin geleceğini düşünen adam değildir. Onun için önemli olan tek şey, çıkarlarıdır. Devlete düşmanlığı da tamamen bu sebeptendir:

"Ulema" sınıfının bütün devlete hâkim olduğu, şehrin manzarasını bir tek sözle değiştirdiği, hükümdarları tahttan indirdiği, vezir başları aldığı zamanları düşündükçe yaşadığı hayat kendisine gülünç ve mânasız geliyor, kafesteki vahşi hayvanın av kokusu alarak dolaştığı ormanı hatırlaması gibi, o da kendisine ve sanatına tırnaklarının, pençelerinin bütün kuvvetini denemek imkânını verecek zamanı düşünüyordu. Ta ikinci Süleyman devrinden beri üst üste birkaç şeyhülislâm yetiştirmiş bir ailenin çocuğuydu. Şimdi bu miras içinde tepiyor, hayatının her lezzetini ona zehir ediyordu. Kütüphanesinin geniş kanepesinde, mollahlık devrinden beri alıştığı şekilde, yüzükoyun okuduğu tarihlerdeki ihtilâllerin çoğu bir aile hâtırası gibiydi. Dedeleri o kadar her şeyin içinde ve her şeyin üstünde idiler. Hâlbuki kendisi...

Ah, eski İstanbul! İçten içe kaynaşan hayatıyla, durmadan çarpışan ihtiraslarıyla kin ve sevgileriyle, birdenbire coşan nefretleriyle, kaynayan sular gibi içten dönen ve derinleşen dolaplarıyla, daima kızdırılmış bir kaplan gibi atılmaya, parçalamaya hazır ocaklarıyla, tekkeleriyle, esnafıyla, o kadar parça parça, dağmık görüldüğü halde istediği gün, sokakta, çarşıda, meydanda birdenbire birleşen, acayip ve korkunç bir mahlûk gibi halka halka büyüyen, genişleyen, okyanuslar gibi homurdanan, önüne çıkan her şeyi yakıp yıkan, devirip alt üst eden, kadını erkeğini tamamlayan halkıyla her türlü canlılığın üstünde canlı şehir.

Ata Molla Bey, bu yeniçerisiz, sipahisiz, kazansız, ihtilâlsiz İstanbul'u beğenmiyor, "ulema" sınıfını fetvahaneye kedisi hâline getiren ve sarayında tek başına memleketi idare eden bu hükümdardan hoşlanmıyor, etrafındaki her şeyi küçük, bayağı, mânasız görüyordu." (s. 41-42)

Ata Molla, menfaati doğrultusunda Abdülhamid'i sevebilecek bir yaratılışa da sahiptir. Gençliğinde "Mithat Paşa muhakemesi sırasında saraya hizmet ettiği için intisabı olanlardan" sayılmaktadır.¹⁵ Nitekim bir

¹⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, Mithat Paşa muhakemesine ve Sarayın bu konudaki tutum ve tavrına

zamanlar Yıldız Sarayı ile sıkı bir münasebet içinde olmuştur. Abdülhamid, onun sohbetinden hoşlanmakta, onu sık sık çağırmakta, hatta bazı geceler geç vakte kadar yanında alıkoymaktadır. Bu sıralarda birçokları Ata Molla'nın önemli bir mevki elde edeceğini düşünürler. Söz konusu süreçte Ata Molla, göze batmamak için yaşantısına sade bir görünüm verir. Fakat en sonunda yaptığı bir patavatsızlık bütün hayallerinin suya düşmesine neden olur. Bir akşam Abdülhamid onu yine alıkoymuş ve arkadaşları hakkındaki fikirlerini sormuştur. Söz İsmail Molla'ya gelince Ata Molla'nın "çocukluktan beri içini kemiren kıskançlık bir anda şahlanmış ve ona ömrü için felaketli olan bir yanlış" (s. 47) yaptırmıştır. Abdülhamid'in sevdiğini bildiği İsmail Molla'yı ilim ve fazilet bakımından bir müddet övdükten sonra onu, eslâftan Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi'ye¹⁶ benzetmiş ve Abdülhamid de "cetlerine karşı o kadar haşın davranan bir adamın böyle yakışık almadan huzurunda anılmasını bir nevi küstahlık sayarak" (s. 47) Ata Molla ile münasebetini kesmiştir. Bu davranış ise Ata Molla'nın saraydan uzaklaştırılmasının yanında hem onun hem de İsmail Molla'nın şüpheliler arasında yer almasına sebep olmuştur.

Abdülhamit Devrinde, Aziz Devrindeki gibi parlak ihsanlar yoktur. Devlet, kendi mensuplarını teşebbüslerinde serbest bırakmakla

---

karşı son derece olumsuz bir bakış açısına sahiptir. Bunu, Cevdet Paşa ile ilgili düşüncelerini söz konusu ettiği yazılarında dile getirir: "O sıra Midhat Paşa'nın muhakemesi olur; namuslu, namussuz belli olur. Cevdet Paşa bu muhakemenin reisi olmakla ahlâka ihanet etti." *Edebiyat Dersleri*, haz. Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 179. "Ne muhafazakârlığı -medreseden çıkması, eskiye taraftar olması- ne Abdülaziz Han'ın katline hakikaten inanması, ne Abdülhamid mutlakiyetinin memleketteki fikir anarşisine son vereceğini ümit etmesi, dışarıdan ve yukarıdan alınan emirle idare edilen mürettep ve haksız bir muhakemenin mesuliyetini üzerine almak ayıbından onu kurtaramaz." *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Zeynep Kerman, Dergâh Yay., İstanbul 2005, s. 203. "Yazık ki, hayatının en verimli ve başarılı devirlerinden biri olan bu nazırlığında Cevdet Paşa, Midhat Paşa davasıyla Abdülhamid'in sadece bir aleti olur." *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003, s. 164. Bu ifadelerden, Ata Molla'nın nasıl bir konuma koyulduğu anlaşılabilir. Ata Molla, Midhat Paşa muhakemesinde saraya hizmet ettiği için tıpkı Cevdet Paşa gibi ahlâka ihanet etmiştir. Fakat bunu, Cevdet Paşa ile Ata Molla arasında kurulan bir benzerlik bağlamında düşünmemek gerekir.

- 16 Tarihî şahsiyetleri çok iyi tanıyan Tanpınar, burada Ata Molla'ya Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi benzetmesini yaptırarak Abdülhamid'in şahsında bir hanedan mensubunun, sarayın hassasiyetlerini de ortaya koymuş oluyor: "Ata Molla, bu kısa cevapla İsmail Molla'yı bir yandan eski dünyamızın en büyük âlimlerinden birine benzeterek methetmiş oluyor, bu yandan da tehlikeli bir şahsiyet olduğunu söylemiş bulunuyordu." (s. 47).

Sicill-i Osmanî'de Karaçelebiâde Abdülaziz Efendi hakkında -onun azillerle dolu hayatını da gösteren- şu kısa bilgi yer almaktadır: "Hüsâmeddin Efendi'nin oğludur. 1000'de (1591/92) doğdu. Müderris, molla olup Receb 1043'te (Ocak 1634) İstanbul kadısı oldu. Muharrem 1044'te (Temmuz 1634) azledildi ve Sakız'a gönderildi. Ramazan'da (Şubat-Mart 1635) döndü. Receb 1058'de (Ağustos 1648) Rumeli kazaskeri olup Receb 1059'da (Temmuz 1649) şeyhülislâm pâyesi verildi. Şevvâl 1059'da (Ekim 1649) kazaskerlikten azlolunup 1061'de (1651) şeyhülislâm oldu. 16 Ramazan 1061'de (2 Eylül 1651) azlolunup Sakız'a gönderildi. Ardından oraya kadı oldu. Cemaziyevvel 1062'de (Nisan 1652) azledilip arpaıklı Galibolu'da ikamet eyledi. Rebiyülâhîr 1068'de (Ocak 1658) vefat etti. Vakûr, âlim, fâzil, şairdi. Eserleri: *Siyer-i Kâzerûnî tercümesi*, *Türkçe Siyer*, *Hilyetü'l-Enbiyâ*, *Tarih-i Mir'âtü's-Safâ*, Hoca tarihine zeylen *Süleymanname*, *Ravzatü'l Ebrâr* ve onun 1068 (1658) tarihine kadar zeyli, fıkhta *Kâfi*. Bursa'da yüzden fazla çeşmesi vardır." Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî I*, haz. Nuri Akbayar, akt. Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, s. 99-100.

yetinmektedir. İhsanın yerini de nişan almıştır: “Pek nadir zamanlarda, herkes için bilinmeyen hizmetler için Abdülaziz zamanının efsanevî rakamları dönerdi. Geri kalan, beş lira ile elli lira arasında küçük ‘atıyeler’di.” (s. 41) Söz konusu durum, hem devletin maddî bakımdan fakirleşmesi hem de Abdülaziz Devrindeki savurganlığa son verilmesiyle açıklanabilir. Son zamanlardaki çabaları Ata Molla’ya da yalnızca bu cinsten karşılıklar getirmiştir. Bu vaziyet, dolayısıyla Molla’yı öfkeden çılgına döndürmektedir. Ata Molla’nın ölümüne de II. Abdülhamid’in, Molla’nın kızı Atiye Hanım’a vereceği ikinci rütbeden bir kıta şefkat nişanı olacaktır ve bu sırta yalnızca Ata Molla’nın dünürü ve yakın arkadaşı İsmail Molla vâkıftır. Abdülhamid, Behçet Bey’i kendi gözüyle görüp Atiye Hanım’a yazık ettiklerini söylediğinde bir “teselli mükâfati” olarak genç kadına bahsedilen nişanı vermiştir. Ata Molla gazetede bu haberi okuduğu gün çılgına dönmüş ve bir hafta bile geçmeden ölmüştür.

Romanda, sosyal meselelerin söz konusu edildiği asıl kısım, “Garip Bir İhtilâlcî” başlığını taşıyan beşinci bölümdür. Bu bölümde, İsmail Molla ile Sabri Hoca, mensubu oldukları Doğu medeniyetinin ve memleketin durumu üzerine konuşurlar. Hem “bir devrin medreseli tipi”¹⁷ hem de “yenilik taraftarı, Doğu’lu bir aydın tipi”¹⁸ olan Sabri Hoca, İsmail Molla’nın babasının medrese arkadaşıdır. Atiye ile ablasına da yıllarca hocalık ettiği için ailenin bütün fertleriyle eskiye dayanan bir samimiyeti vardır. “Onun hikâyesi ile medresenin Tanzimat sonrası politik mücadeleler içindeki yerini vermek esastır. Bir de iyi konuşan, etkili olabilen bu insanın şahsında devrin ve hayatın bir değerlendirmesi yapılmaktadır.”¹⁹

Sabri Hoca’nın, politika ile tanışıklığı eskilere dayanır. O, daha tahsili devam ederken Şirvanizâde Rüştü Paşa ile tanışır ve bu tanışıklıktan kısa süre sonra onun konağına girip çıkmaya başlar. Sabri Hoca, Şirvanizâde Rüştü Paşa’nın maiyetine girince belli bir sınıfın adamı olur ve Abdülaziz’in tahttan indirilmesi sırasında Mithat Paşa’nın yakınlarında bulunur. Medrese tahsili, Sabri Hoca’da birçok değişiklikler meydana getirir. Bunlar, bilhassa Abdülhamit iktidarına karşı birtakım oluşumlarla ilgilidir:

“Devrinin bütün hür düşünceli adamlarıyla dost olmanın yolunu bulmuştu. Kafasında garip fikirler çalkalanıp duruyordu... ‘Hürriyet’, ‘İstibdat’, ‘mesail-i mühime-i dâhiliye’, ‘buhran-ı malî’, ‘meşrutiyet’ kelimeleri dilinden eksilmiyor, arkadaşlarıyla uzun, ciddi münakaşalar ediyor, onlara, girip çıktığı muhitlerde dinlediği şekilde, bir gün Hersek meselesinin, bir gün şimendifer işinin tefsirlerini yapıyor, şunun bunun aleyhinde atıp tutuyordu.”
(s. 73)

17 Mehmet Törenek, a.g.e., s. 46.

18 Ali Yıldız, a.g.e., s. 23.

19 Mehmet Törenek, a.g.e., s. 46.

Bu durumu bir rejim muhalifliği ile de açıklamak mümkündür.²⁰ Zira Sabri Hoca, meseleleri derinlemesine; rejim sorununa kadar irdeleyebilecek bir zekâya sahiptir. Anlatıcı, onun bu durumunu ve bilhassa onun medrese sınıfı için bir sözcü görevini yüklenmesini şu cümlelerle ortaya koyar:

“Eski payitahtın bir yağın üzüntülü meseleyle her gün biraz daha köpürdüğü, gittikçe vahimleşen bir istikbal endişesi içinde biraz daha homurdandığı yıllardı. Çeşitli sınıflar arasında yerli, yabancı, her türlü propaganda, doludizgin işliyordu. Hemen herkeste, nizamı bozulmuş bir hayatın verdiği şaşkınlık vardı. İşte Sabri Hoca, medresedeki arkadaşları için bu garip ruh hâlinin konuşan dili olmuştu.” (s. 74)

Sabri Hoca, o dönemde yapılan düzenlemelerin de yeterli olmayacağını ve İmparatorluğun yıkılışının engellenemeyeceğini düşünür. Bunun sebebi, müdahalelerin zamanında yapılmamasıdır:

“İmparatorluğun içindeki çıkmazı çok iyi görüyordu. Çok defa yanındakilere: ‘En faydalı ilâç bile bazen bir hastayı öldürür; iş mukadder seyrini almasın yoksa...’ diyordu. Ona göre imparatorluk bu kaderin yoluna girmişti. En faydalı teşebbüsler bile onun için zararlı olacaktı. Ellerini açarak: ‘İşte Galatasaray, işte Mithat Paşanın Bulgaristan valiliğinde yaptığı ıslahat, diyordu; yüz yıl önce olsaydı bütün bunlar bizi kurtaracak şeylerdi. Fakat şimdi...’” (s. 82)

Sabri Hoca, Paris’te bulunduğu sırada bu düşüncesini Jön Türklerin lideri Ahmet Rıza Bey’e de söylemiş; onun, Jön Türklerin II. Abdülhamid’e muhalefet ederken “Hak, adalet, hürriyet, istibdat” gibi sıkça kullandıkları kelimeleri zikretmesine karşılık yalnızca ümitsizliğini dile getirmiştir.

Sabri Hoca, II. Abdülhamid döneminin en önemli olaylarından biri olan ve bir darbe girişimi olarak nitelendirilebilecek Çırağan Baskını’nda da (20 Mayıs 1878) bulunmuştur. Bu hareketin bir fayda sağlayacağına inanmayan Sabri Hoca, arkadaşının kendisini korkaklıkla itham etmesi üzerine olaya dâhil olmuş ve canını zor kurtarmıştır. Sabri Hoca’nın Çırağan Baskını gibi darbe girişimleriyle bir sonuca ulaşamayacağını düşünmesinin sebebi, meselenin ona göre bir iktidar meselesi olmaktan çıkmış olmasıdır. Bu sebeple onun Jön Türklerin yahut İttihat ve Terakki’nin de fikrî bir destekçisi olması beklenemez:

20 “Nihayet, Hamidiyye döneminde yönetilenlerin tepkisini ve oluşan kamuoyunun niteliğini de göz önüne almak durumundayız ki, önceki devirlerden farklı bir atmosferle karşılaştığımız açıktır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı toplumunda böyle bir idareyi, hattâ daha despotik bir düzeni ‘istibdâd’ diye olumsuz bir terimle betimlemek, sansür veya mutlakiyetçi yönetimden şikâyet etmek, yaygın rastlanan bir olay değilken, bu dönemde istibdâd sözü bir rejim eleştirisi olarak kullanılmaktadır. Yani toplumda da gözden uzak tutmamız gereken bir siyasal gelişme görülmektedir.” İlber Ortaylı, “II. Abdülhamid Döneminde Anayasal Rejim Sorunu”, *Batılılaşma Yolunda*, Turkuvaz Kitap, İstanbul 2007, s. 55.

“-Çok zeki, çok çalışkan insanlar. Hemen hepsiyle konuştum. İman ettikleri şeye kendilerini tam vermiş görünüyorlar. Fakat... İsmail Molla, Sabri Hocanın şifasız bedbinliğinin nereden fıskıracağını merak ediyordu:

-Fakat ne, neyi beğenmedin?

-Asıl hedefi göremiyorlar. Sadece Abdülhamit ile meşgul oluyorlar. Onu yıkmak, onu devirmekten başka bir şey düşünmüyorlar. Abdülhamit tek adam... Beride otuz milyon adam var.

Behçet Bey dayanamadı:

-İyi ama, bu tek adam, bu otuz milyona göz açtırmıyor. Bütün hayat hakkını gasp etmiş...

-Orası doğru. Kimse itiraz edemez. Hepimiz onun nasıl bu memleketi yıktığını biliyoruz. Fakat mesele o değil. Mesele bu hürriyet aşkının, bu istibdat düşmanlığının asıl düşünülmesi lâzım geleni unutturmuş görünmesinde. Hepimiz Abdülhamit ile meşgulüz. Sarayın etrafındaki beş on kişi hariç, ordu, memur, halk, herkes, sabah akşam onu düşünüyor. Onun fenalıklarını saya saya cezbeyle geliyoruz. Bu, Kadiri zikri gibi bir şey oldu. Memlekette iki ses var: Padişahım çok yaşa! Kahrolsun Abdülhamit! İyi ama, sade bununla iş çıkmaz, farz edelim bu adam ortadan yok oldu, onu devirdik, saltanatı bıraktı, yahut öldü; o zaman ne yapacaklar? Abdülhamit gitti, biz işimizi gördük, artık bize ihtiyaç kalmadı, Allahasımarladık, demeyecekler ya... Her şey gösteriyor ki, Abdülhamit'in hakiki halefi tav'en veya kerhen bu cemiyet olacaktır. Onlar iş başına geçecekler; o zaman ne olacak?

-Hele bir kere o gitsin de...

-İşte tam onların ağızıyla konuştun. Hele bir o gitsin... Hele bir sabah olsun... Biz sanıyoruz ki bütün fenalıklar sadece ondandır. Hâlbuki değil; fenalık daha derin, daha köklü. Abdülhamit gibi bir ifriti doğuracak kadar büyük. İyice yerleşmiş. Abdülhamit nedir? Senin, benim gibi bir insan. Yalnız bizden başka türlü. Abdülmecit'in oğlu olmayıp da benim oğlum olsaydı hiç de fena adam olmazdı. Biraz vehimli, korkak. Orta halli bir marangoz. Titiz, dikkatli, küçük şeylerin üzerinde durmaktan hoşlanan bir adam. Saraydan çıkar şu adamı, şöyle orta hâlli bir eve koy: muhakkak her akşam kalemden gelir gelmez soyunup dökünüp mutfağa girecek, yahut da elinde keser, tahtaboş tamir edecekti. Terliklerini, takyesini giymiş ve Abdülhamit Bey... Rütbesine göre Beyefendi, yahut Saadetlû Abdülhamit Paşa hazretleri. Sabahleyin İkdâm gazetesini penceresinin önünde okuyor. Evden çıkarken mutfağın ateşine

dikkat etmesini, çocuklarını sokağa salıvermemesini karısına sıkı sıkı tembih ediyor. Eve dönünce bir fırsatını bulup teker teker bütün ev halkından günün olup bitenini soruyor. Yatarken sokak kapısını kendi eliyle kapatıyor, karyolasının altına bakmadan yatağına girmiyor. Bu adam tesadüfün şevkiyle hükümdar olmuş. Olmasa iyi olurdu, fakat olmuş... Küçük, miskin yaratılışı, bütün bir millete nefes aldirmiyor. Bütün talihsizliğimiz bundan mı ibaret? Keşke bu kadar olsa... Mesele bu kadar olsaydı da biz Abdülaziz devrinde mesut olsaydık... Babalarımız Abdülmecit devrinde rahat etselerdi. Dedelerimiz Mahmut zamanını iyi geçirmiş olsalardı... O zaman çocuklarımızın gelecek devirde daha mesut olacaklarını düşünebilirdik... Tek tek al; ne Abdülhamit babasına, ne Aziz kardeşine benzer; birisi vehimli, hiylekâr, fakat sebat sahibi, çalşkan; öbürü zalim ve deli, müsrif ve iradesiz...

-İyi ya, hükümet şekli meselesi...

-O da değil, daha derine ineceksin. Daha derine inmemiz lâzım. Bu karanlığa inmeden bulamazsın. Mesele bu karanlığın kendisinde. Mesele şurada: Niçin bu kadar biçareyiz, ümitsiziz? Neden her tuttuğumuz dal elimizde kalıyor? Bu memlekette sadece fena şey mi yapılır? Bütün hesaplarımız bozuk mu? Hiçbir faziletimiz kalmadı mı? Ne Aziz devri; ne Hamit devri dünyada bir milletin tahammül ettiği fenalıkların en büyüğü değildir. Mesele yıkılış hâlinde olmamızda, içinde yaşadığımız şartlar aleyhimize dönmüş... (s. 84-87)

Buradan da anlaşılacağı üzere Sabri Hoca, Abdülhamid'in asıl mesele olmadığını farkındadır. Bu görüşünü ispat etmek için onu, sıradan bir insan olarak da gösterir. Abdülhamid, herhangi biri olsa hiç de kötü bir insan olmayacaktır. Onu kötü yapan şey, içinde bulunulan şartlardır. Dolayısıyla hükümet şeklinin değişmesi de bir fayda sağlamayacaktır. Sabri Hoca'nın anlattıklarını, Doğu-Batı meselesi ekseninde de düşünmek gerekir. Ona göre, Batılı tarzdaki ıslahatlar yahut başka düzenlemeler bir çözüm olmaktan çıkmıştır. Medeniyetin bizzat kendisi yok oluş sürecinde olduğu için bir netice elde edilemeyecektir. Burada Sabri Hoca bizzat Abdülhamid üzerinden anlatmasa da onun döneminde de Batılı tarzda ıslahatların yapıldığı ve hatta buna çok önem verildiği bilinmektedir. "II. Abdülhamid, 'Baticılığı' Batı'nın tekniğini, idarî sistemini ve bilhassa askerî teşkilatını ve eğitimini alma şeklinde anlamış; bunun yanında Müslümanlığı tebaası arasında güçlendirmeye çalışmıştır."²¹ Fakat Sabri Hoca'nın ifade ettiği şey, başta kim olursa olsun ve o kişi ne şekilde düzenleme yaparsa yapsın bir çözüm elde edilemeyeceğidir.

21 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 15.

Burada Behçet Bey ve Atiye Hanım ilişkisi ile alakalı bir hususu da belirtmek gerekir. Sabri Hoca, Jön Türklerden bahsederken Atiye Hanım, muhakkak surette Behçet Bey'in de bu oluşumun içinde yer almasını arzular. Böylece aşkın ve bedensel tatminsizliğin bıraktığı boşluğu, belki Behçet Bey'in bir mücadele içinde alacağı pozisyon telafi edebilecektir.

Netice itibarıyla şunu söylemek mümkündür ki Tanpınar *Mahur Beste* romanıyla Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılından kesitler sunmuştur. Bu zaman diliminde ağırlık, II. Abdülhamid ve dönemi üzerindedir. II. Abdülhamid hem şahısların hayatına hem de topluma, kurumlara doğrudan doğruya tesir etmiştir. Bunu, şahıslar bağlamında Behçet Bey'in evliliğinde, İsmail Molla'nın sürgününde, Ata Molla'nın unutulmuşluğunda, Sabri Hoca'nın çaresizliğinde; kurumlar noktasında ise Şûra-yı Devlet'in işleyişinde, İlmiye sınıfının itibarsızlaşmasında, Medresenin tavrında görebilmek mümkündür. Tanpınar, bunların yanında devrin sosyal hâdiselerini ve oluşumlarını da gerek satır aralarında gerekse temel bir mesele hüviyetiyle yansıtmıştır. Başta Jön Türklük olmak üzere II. Abdülhamid'e muhalif oluşumlar, Çırağan Baskını, Abdülhamid'in vehimleri ve bu vehimlerin insanlar üzerindeki etkisi, sürgünler, Doğu-Batı Meselesi, medeniyetin çöküş arifesinde olması bunlardan bazılarıdır. İncelemenin başında da belirtildiği gibi, Tanpınar okuyucunun zihninde bütünüyle menfi yahut müspet bir Abdülhamid yargısı oluşturmaz. Abdülhamid ve dönemi üzerine düşüncelerini âdeta kahramanlar vasıtasıyla tartışır ve söz konusu durumu farklı tesirler ve bakış açıları noktasında kurgusal bir çerçeve içerisinde sunar. Abdülhamid'in okuyucunun karşısına bazen bir müstebit, bazen bir paranoyak, tasavvura dayalı da olsa bazen sıradan biri olarak çıkarılmasının sebebi de budur.

Kaynakça

- ENGİNÜN, İnci, *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.
- FEDAİ, Celâl, "Tanpınar'ın 'Tamamlanmamış İlk Romanı Olarak' *Mahur Beste*", *Hece Dergisi*, S. 61, Ocak (2002), s. 126-132.
- GÜRSOY, Ülkü, "Mahur Beste Üzerine Bir Değerlendirme", *Millî Folklor*, S. 68, (2005), s. 59-66.
- <http://www.danistay.gov.tr/kurumsal-12-danistay-tarihcesi.html> (04.04.2015).
- KARÇIĞA, Servet, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde İroni*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- MARDİN, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî I*, haz. Nuri Akbayar, akt. Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- OKAY, Orhan, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- ORTAYLI, İlber, "II. Abdülhamid Döneminde Anayasal Rejim Sorunu", *Batılılaşma Yolunda*, Turkuvaz Kitap, İstanbul 2007.

- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Mahur Beste*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Huzur*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Dersleri*, haz. Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.
- TÖRENEK, Mehmet, *Başka Hayatlar Peşinde*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
- UĞURCAN, Sema, "Tanpınar'ın Romanlarında Sıradan İnsanlar", *Ahmet Hamdi Tanpınar*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ed. Abdullah Uçman, Handan İnci, Ankara 2010.
- UĞURCAN, Sema, "Zihniyetlerin yansıma alanı olarak Tanpınar'ın Romanları", *Edebiyatımız II Yazarlar, Meseleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.
- YILDIZ, Ali, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâye ve Romanlarında Doğu-Batı Meselesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1994.

Abdulhamid II and His Period in The Novel Mahur Beste

Mustafa Dere

Abstract

As well as highlighting the general view and thought pattern of the periods in his novels and stories, Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) deals with those particular periods together with the important and detailed considerations relating to the social and political life by providing also a view to the cultural background of the time. This is associated with Tanpınar's being an author who wants to take the readers up to his own level. When reviewed from this point of view, the novel *Mahur Beste*, which essentially deals with the period of Abdülhamid II while widely covering the process of Tanzimat (Reorganizations Period) as required by the time the plot takes place in, it naturally will contribute to the reader so much. Besides existing in the actual time of the novel, Abdülhamid II and his period constitute a significant part of the retrospective narrative of the fiction. This significance stems from both the effect of the period on the personal lives of the heroes and its dominance over the social life and institutions of the time. The protagonist, Behçet Bey, is exposed to this effect on both sides or witnesses it somehow. The present paper deals with the role of Abdülhamid II and his period in the novel by following the course and plot of the novel. Moreover, it frequently includes quotes from the novel in order to exemplify the comments and remarks in the evaluation process.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mahur Beste*, II. Abdülhamid, Behçet Bey.

Mahur Beste Romanında II. Abdülhamid ve Dönemi

Mustafa Dere

Özet

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) romanlarında ve hikâyelerinde bahsettiği dönemlerin genel görünüşünü vermekle birlikte o zaman dilimini, kültürel arka planı da yansıtarak sosyal ve siyasal yaşantıya dair önemli ve teferruatlı hususlarla beraber işler. Bu durum, Tanpınar'ın okuyucuyu kendi seviyesine yükseltmek isteyen bir yazar olmasıyla alakalıdır. Zaman itibarıyla Tanzimat sürecine de geniş bir şekilde yer verilmeyle birlikte asıl olarak II. Abdülhamid döneminin esas alındığı *Mahur Beste* romanı da bu açıdan incelendiğinde tabiatıyla okura çok şey katacaktır. II. Abdülhamid ve dönemi, *Mahur Beste*'de romanın aktüel zamanında yer aldığı gibi, kurgunun maziye dönük anlatımında da önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Bu önem, dönemin hem kahramanların şahsî hayatlarına tesiri hem de devrin sosyal hayatı ve kurumlar üzerindeki hâkimiyeti dolayısıyladır. Romanın aslı şahsı Behçet Bey, bu tesire her iki noktada da maruz kalmış yahut buna bir şekilde şahitlik etmiştir. İncelemenin bütününde olay örgüsünün ilerleyişi takip edilerek II. Abdülhamid'in ve döneminin romandaki yeri üzerinde durulacaktır. Ayrıca değerlendirme yapılırken yorumları somutlaştırmak adına sık sık romandan alıntılara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mahur Beste*, II. Abdülhamid, Behçet Bey.

Ümraniye Belediyesi Çanakkale Zaferi Konulu Şiir Yarışmaları Örneğinde Sanata Teşvikte Yerel Yönetimlerin ve Sanat Yarışmalarının Rolü

Mehmet Güneş

Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Giriş

Birincil amacı estetik haz uyandırmak olan sanat eserlerinin insan ya da toplumu etkileyici gücü vardır. Geçmişten bugüne sanat eserlerinin işlevi, ilkeleri, bir toplum/millet hayatındaki önemi vb. özellikleri farklı bakış açılarıyla ifade edilmiş; sanata ilişkin birçok teorik yazı/eserler yazılmıştır. Irwin Edman “Sanat, hayatı anlayan zekânın, onu en ilgi çekici, en güzel şekillere sokmasıdır.”¹ şeklindeki cümlesiyle sanatı oldukça özlü biçimde tanımlamaktadır. Sanat eserleri, duygu ve düşünceleri güzel ve etkili biçimde anlatır/yansıtır. Bu eserler doğrudan ya da dolaylı biçimde insan/toplumla tesir eder.

Türk toplumunda geçmişten bugüne sanat yarışmaları yapılmaktadır. Bu yarışmaların sanata teşvikte önemli bir rolü olduğu muhakkaktır. Türk toplumunda son yıllarda sanat yarışmalarında artış görülmekle birlikte bu yarışmalardan bazıları ikinci kez dahi düzenlenmediği gibi, bazıları da yerel kalmaktan öteye geçememektedir. Sanat yarışmalarının önce ulusal sonra da uluslararası bir nitelik kazanması, ciddi bir maddi bütçe ayrılması gerektirdiği gibi, özverili ve liyakat sahibi ekip çalışmasını da zorunlu kılar.

Teknolojik gelişmelerin sanata çoğunlukla olumsuz tesiri olduğu yönünde yaygın bir kanaat olmakla birlikte, bilinçli ve sistemli kullanılması durumunda modern iletişim araçları ve elektronik aygıtların sanat yarış-

1 Irwin Edman, *Sanat ve İnsan*, çev. Turhan Oğuzkan, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 12.

malarının ulusal/uluslararası bir mahiyet kazanmasında olabildiğince kolaylıklar sağladığı görülmektedir. Elektronik ortam, basılı eserlerden daha çabuk haberdar olunmasını sağladığı gibi o eserlere ulaşımı da kolaylaştırmakta /hızlandırmaktadır. Sanat yarışmalarının elektronik ortama aktarılması, elektronik duyuru ve paylaşımlar, iletişimin elektronik postayla yapılması vb. uygulamalar, sanat yarışmalarına katılım sayısını ve alanını genişletmektedir. Nitekim Türk toplumunda sanatsal yarışmaların gazete ve dergilerin artışıyla birlikte hızlanması da iletişim kolaylığıyla ilintilidir. Edebi ürünlere yer veren gazetelerin kitap ve dergilerle karşılaştırıldığında hem daha geniş bir kitleye hitap ettiği hem de daha fazla okurun edebiyatla ilgilenmesini sağladığı bilinen bir gerçektir.² Yenileşme dönemi Türk edebiyatının tiyatro, roman vb. kurgusal metinlerin birçoğu gazetelerde tefrika edildiği gibi eserin tefrika ve yayınlanacağına ilişkin haberler de gazete ve dergilerde önceden duyurulmuştur.

Birçok başarılı gelişme gibi, Ümraniye Belediyesindeki yarışmaların başarısının da ciddi, özverili ve sanata vâkıf bir ekibin çalışması olduğunu belirtmek gerekir. Mart 2004'te Ümraniye Belediyesine Başkan olarak seçilen Hasan Can, daha ilk günlerden itibaren sanata ve kültürel etkinliklere öncelik ve önem vermiştir. Başkan Can, kişisel hayatında da sanata özel bir yer ayırdığı için ciddi bir kültürel ve sanatsal birikime sahiptir. Kültür ve sanat etkinliklerini çok önemseyen Başkan Can, daha belediye başkanlığı görevini devralır almaz kültürel çalışmalara/sanatsal etkinliklere öncelik vermiş; Ümraniye semtinin görsel silüetini değiştirdiği gibi Ümraniye'yi sanat beldesi haline getirmeye çalışmıştır. Sanatsal ve kültürel etkinlikleri önceleyen özverili Başkan Can ve ekibinin gayretleriyle bu etkinliklerin uzun süre devam etmesi ve geniş kitlelere yayılması yüksek ihtimaldir.

Ümraniye Belediyesi, 2005 yılından bugüne (2016) hikâye, şiir ve resim sanatlarında yarışmalar düzenlemektedir. Zaman içinde bu yarışmalar geleneksel hale gelip, her geçen yıl yarışmalara yurt içinden ve yurt dışından daha çok sayıda katılım olmaktadır. Ümraniye Belediyesi tarafından düzenlenen Şiir, Hikâye ve Resim Yarışmalarının gelenekselleşmesinde ve her bakımdan olumlu sonuçlanmasında seçici kurulun rolünü de vurgulamak gerekir. Nitelikli ve adil bir seçimi önemseyen Başkan Can, seçici kurulun söz konusu sanatsal türe ilişkin birikime sahip olmasına özen göstermektedir. Nihai karar jüri toplantısında verilmektedir.³

Ümraniye Belediyesi geleneksel sanat yarışmaları her ne kadar şiir, hikâye ve resim dallarında düzenlense de zaman zaman farklı kategorilerde de yarışmalar düzenlendiği görülmektedir. Kasım 2009'da ilk, orta ve

2 Selçuk Çıkla, "Tanzimat'tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi", *Türkbilgi*, S. 18, Bahar 2009, s. 35.

3 Bu bilgiler, 2005-2015 yılları arasında düzenlenen hikâye ve şiir yarışmalarının şartnameleri incelenip kurum t-yetkilileriyle de görüşüldükten sonra kurum arşivinden de yararlanılarak aktarılmıştır.

lise seviyelerinin her biri için ayrı kategoride “Canım Öğretmenim” başlıklı öğretmenler gününe özel mektup yarışması düzenlemiştir.⁴

2005'ten bugüne Ümraniye Belediyesi'nin düzenlediği yarışmalara katılanlara bakıldığında farklı yaş ve meslek grubundan, eğitim seviyesinden, yurdun dört bucağından ve yurtdışından kişilerin yarışmaya katıldıkları görülür. 12 yıldır şiirle birlikte hikâye ve resim sanatlarında da düzenlenen yarışmalara daha başlangıçtan itibaren ülke genelinden ve yurtdışından çok sayıda katılım olmaktadır. Yıldan yıla katılım ve ilginin azımsanamayacak oranda artması, yarışmaların gelenekselleştiğini gösterdiği gibi, bu yarışmaların ne kadar önemsendiğinin de göstergesidir. Yine bu gelişmeler göstermektedir ki Ümraniye Belediyesi yöneticileri sanata hizmeti insanî, millî bir görev ve sorumluluk olarak görüp fırsat ve şartlar elverdiği müddetçe devam ettirmeyi planlamaktadırlar.

Ümraniye Belediyesi'nin düzenlediği hikâye yarışmaları, çoğunlukla serbest konulu olmakla birlikte, 2010 yılında İstanbul, 2011 yılında yol ve yolculuk konusu belirlenip katılım bu konularla sınırlı tutulmuştur. Şiir ve resim yarışmalarında da çoğunlukla bir konu/tema belirlenmekle birlikte 2009 yılında her iki türdeki yarışmalar serbest konulu olarak düzenlenmiştir. Şiir yarışmalarının yıllara göre konuları şu şekildedir⁵:

Yıl	Konu
2005	İstanbul
2006	İstanbul
2007	Anne
2008	Mevlana
2009	(Serbest Konulu)
2010	İstanbul
2011	Yol ve Seyahat
2012	Naat
2013	(Serbest Konulu)
2014	100. Yılına Girerken Çanakkale Zaferi
2015	100. Yılında Çanakkale Zaferi
2016	Birlikte Daima

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere, şiir yarışmaları çoğunlukla belirli bir konuyla sınırlı tutulmakla birlikte, bazı yıllarda da serbest konulu düzenlenerek serbest konulu şiir yazarların da yarışmaya katılmalarına

4 Bu bilgilere Ümraniye Belediyesi arşivinden ulaşılmıştır.

5 Bu bilgiler, Ümraniye Belediyesi arşivinden alınmıştır.

fırsat tanınmaktadır. Konular yıldan yıla değişmekle birlikte “İstanbul” ve “Çanakkale” örneklerinde görüleceği üzere konunun önem ve güncelliği dolayısıyla aynı konu tekrar edebilmektedir.

Daha önceki yarışmalarda birincilik dışında bir ödül alanın sonraki yıllarda yarışmalara katılmasına sınırlama getirilmediği için birincilik dışında bir ödül alanlar yarışmaya yeniden başvurabilmektedirler. Nitekim daha önce/2008 yılında “Kırmızı Rugan Ayakkabıları” hikâyesiyle mansiyon ödülü alan Eda Tezcan, 2009 yılında hikâye yarışmasında “Delik Ayna” başlıklı hikâyesiyle ikincilik ödülü almıştır. Yine 2013 yılında düzenlenen serbest konulu şiir yarışmasında “Cahit Sıtkı ve Abbas” şiiriyle (serbest şiir dalında) ikincilik ödülü alan Seyfi Şirin, 2014 yılında “100. Yılına Girerken Çanakkale Destanı” konulu şiir yarışmasında “Koca Seyit’in Elmasları” ve 2015 yılında “100. Yılında Çanakkale Zaferi” konulu şiir yarışmasında da “Ön Siper Librettosu” şiirleriyle iki kez mansiyon ödülü almıştır. Seyfi Şirin yine Ümraniye Belediyesinin 2010 yılında düzenlediği “İstanbul” konulu hikâye yarışmasında “Konstantiniyye’de Bir Selçuklu Kadını” hikâyesiyle birincilik ödülü almıştır.⁶

Hikâye yarışmasında sadece ödül alan hikâyeler kitaba girme fırsatı bulurken, şiir yarışmasında ödül alan şiirlere ek olarak ilk aşamadan geçen şiirler de kitaba girmiştir. Bu farklı uygulama hikâye metinlerinin uzun, şiirlerin kısa oluşuyla ilişkilidir. Şiir yarışmalarında seçilen şiirler tek kitapta toplanırken hikâye yarışmasında seçilenler ise her yıl üçer kitapta toplanmıştır.

Ümraniye Belediyesi geleneksel şiir yarışmaları 10. (100. Yılına Girerken Çanakkale Destanı) ve 11. (100. Yılında Çanakkale Zaferi) yıllarında Çanakkale Zaferi konulu düzenlenmiştir. Yine bu yıllarda da geleceğe uygun olarak yarışmada ödül alan şiirlerle birlikte ilk aşamadan geçen şiirler kitaplaştırılmıştır. Kitaplara ad olarak birinciliğe layık görülen şiirlerin başlığı verilmiştir. Bu durumda 2014 yılındaki yarışmada seçilen şiirler *Tarihçe-i Aşk*, 2015 yılında seçilen şiirler ise *O Topraklarda* adıyla Ümraniye Belediyesi Kültür ve Sosyal İşleri Müdürlüğü tarafından kitaplaştırılmıştır. Bugün/2016’da on ikincisi düzenlenen yarışmada ödüle layık görülen şiir, hikâye kitapları ve resim tabloları Ümraniye Belediyesi arşiv/kütüphanesi oluşturacak sayıya ulaşmıştır. Yayımlanan bu eserler, önyargısız ya da tarafsız bir gözle incelendiğinde seçimin ne kadar titiz ve nesnel ölçütlere göre yapıldığı görülecektir. Öyle ki ödül alanların yıllara göre dağılımı dikkatle izlendiğinde bir önceki yıl çok farklı meslek ya da yaş grubundan, şehir ya da ülkeden bir aday ödüle layık görülürken, sonraki yıl/yıllarda çok farklı bir seçim yapılabilmektedir.

6 Bu bilgiler; Ümraniye Belediyesi tarafından 2005-2015 yılları arasında düzenlenen hikâye ve şiir yarışmalarında ödüle layık görülüp kitaplaştırılan eserler incelendikten sonra, kurum yetkilileriyle de görüşülüp kurumun arşiv belgelerinden de yararlanılarak aktarılmıştır.

Tarihin Akşını Değiştiren, Manevi Gücün Zaferi Olarak Çanakkale Muharebeleri

Birinci Dünya Savaşı yıllarında İtilaf Devletleri, Osmanlı Devletini saf dışı bırakmak için Çanakkale harekâtını düzenlerler. Batı kaynaklarında “Gelibolu Savaşları” olarak geçen Çanakkale Muharebeleri, 3 Kasım 1914’te İngiliz harp gemisinin Ertuğrul ve Seddülbahir’i, iki Fransız gemisinin de Kumkale ve Orhaniye tabyalarını bombardımana tutmasıyla başlar. Osmanlı Devletine henüz savaş ilan edilmeden yapılan bu saldırı, hem fiilen savaş ilan edildiğinin hem de yapılacak askeri harekâtın hedefinin Boğazlar olacağına habercisidir. Nitekim İtilaf Devletleri 5 Kasım 1914’te Osmanlı Devletine savaş ilan ederler. Muharebe uzun bir süre devam eder. 18 Mart 1915 sabahı boğaza giren ve tabyaları topa tutan İngiliz ve Fransız filoları, Çanakkale Boğazı’nın iki yakasındaki mevzilerden açılan yoğun ateş ve Karanlık Liman’a dökülen mayınların etkisiyle, İtilaf Devletleri büyük kayıp verince çekilmek zorunda kalırlar. 18 Mart bozgunu sonrası İtilaf Devletleri, karadan destek almadan yalnız deniz kuvvetleriyle boğazın geçilemeyeceğini anlar. General Hamilton’un emriyle bir çıkarma ordusu hazırlanır. O sıralar Beşinci Ordu İhtiyat Tümeni kumandanı Mustafa Kemal (Atatürk), 57. Alay’ı bir dağ bataryasıyla güçlendirerek karşı taarruz için Arıburnu’na sevk eder. Eceabat bölgesindeki 27. Alayın önemli bir kısmı da çıkarma bölgesine gönderilir. Bu tedbirler Beşinci Ordu kumandanlarıncada uygun görüldüğü için karşı taarruz başlatılır. İtilaf kuvvetleri bütün güçleriyle boğazı zorlarken Türkler de bir yandan mevzilerini korur bir yandan da karşı taarruzlarda bulunurlar. En sonunda İtilaf Devletlerinin başarısızlığıyla sonuçlanan Çanakkale muharebeleri I. Dünya Savaşı’nın seyrini değiştirip savaşın uzamasına neden olduğu gibi, Çarlık Rusya’sının çöküşünü hızlandırır, İngiltere’de hükümet değişir. Bir yıldan fazla süren bu muharebede her iki taraf da büyük kayıplar verir. Türk milleti de bu savaşta yetişmiş çok fazla insanını kaybetmesine karşın, özgüven tazeler. Bu zafer tüm İslâm dünyası ve ezilen milletler için “yeni bir ışık” olur.⁷

18 Mart 1915’ten bugüne/2016’ya Türk ve dünya edebiyatında birçok eserde Çanakkale zaferi işlenmiştir. Bazen bir metnin içinde bazense müstakil bir eserde işlenen Çanakkale Zaferi, şair/yazarların bakış açısına göre ele alınmıştır. Bazı metinlerde İslâmî/millî vurgu daha öne çıkıp duygu ve düşünceler hamasi bir edayla ifade edilirken bazılarında ise tasvirî bir üslup ya da eleştirel bir yaklaşım öne çıkar. Türk şiirinde Çanakkale Zaferini en güzel ifade eden şiirlerin başında Mehmed Âkif’in *Asım* adlı manzum tiyatrosunda Hocasade’nin dilinden teatral bir anlatımla ifade edilen, belagat sanatının da güzel örneklerinden biri olan “Çanakkale Şehitlerine” adıyla bilinen şiir gelir. Yine Necmettin Halil Onan’ın “Bir Yolcuya” başlıklı şiiri

7 Çanakkale Muharebelerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Zekeriyâ Kurşun, “Çanakkale Muharebeleri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 205-208.

de Çanakkale zaferinin idrakini telkin etmesi bakımından önemli bir şiir olup Türk halkının çoğu tarafından bilinmektedir. Çanakkale muharebeleri devam ederken birçok eser kaleme alınmıştır.⁸ Çanakkale Zaferi Türk hikâye ve romanında birçok yazar tarafından destansı bir anlatımla yazılmıştır. Özellikle Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Ve Çanakkale (Geldiler, Gördüler, Döndüler)* üçleme romanı ve Mehmet Niyazi Özdemir'in *Çanakkale Mahşeri* romanını hatırlamakta yarar vardır.

18 Mart 1918 tarihinde Çanakkale Zaferinin üçüncü yılı kutlamaları yapılmıştır. Ömer Çakır'ın da vurguladığı üzere I. Dünya Savaşı, kaybedilmek üzere iken böyle bir kutlamanın yapılması önemlidir. Bu tarihte Faik Ali'nin *Payitahtın Kapısında* adlı eserinde vatan aşkı yüceltilir. *Yeni Mecmua* "Çanakkale Nüsha-i Fevkalâdesi" adlı özel sayı çıkarır.⁹ Bu tarihten sonra da sürekli Çanakkale zaferi kutlamaları yapıldığı görülür. Çanakkale zaferinin 100. yılı birçok kurum tarafından farklı etkinliklerle kutlanmıştır. Sanatsal, kültürel etkinliklere büyük önem verip bütçe ayıran Ümraniye Belediyesinin ilkinin 100. yılına girerken, ikincisini ise 100. yılında Çanakkale zaferi konulu şiir ve resim yarışmaları düzenlemesi tarihî, kültürel ve edebî açılarından büyük önem arz etmektedir. Bu etkinliklerle bir yandan Türk halkının millî ruhu canlandırılırken bir yandan da Çanakkale'de şehit olan Mehmetçiğe vefa borcu ödenmeye çalışılır.

Ümraniye Belediyesi tarafından düzenlenen Çanakkale konulu şiir yarışmalarına katılan ya da yayımlanan kitaba girmeye de hak kazanan şiirlere bakıldığında birbirinden çok farklı eğilim ve bakış açısına sahip olan adayların başvurduğu ve ödüle layık görüldükleri gözden kaçmaz. Yayımlanan bu şiirler ve yarışma süreci ayrı bir kitap olmaya müsaittir. Bu çalışma makale formatıyla sınırlı tutulduğu için şiirler de ana hatlarıyla/genel bir bakışla değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Ümraniye Belediyesi tarafından düzenlenen Çanakkale Zaferi konulu şiir yarışmalarına katılımın illere/ülkelere göre dağılımı şu şekildedir:¹⁰

İl	Ülke	2014	2015
Adana		13	17
Adıyaman		5	6
Afyonkarahisar		14	10

8 Çanakkale Muharebelerinin Türk Edebiyatındaki Akisleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Uzun, "Çanakkale Muharebeleri-Edebiyat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 208-209.;

Ömer Çakır, *Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

9 Ömer Çakır, *Türk Harp Edebiyatında Çanakkale Mektupları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s. 30-31.

10 Bu bilgiler Ümraniye Belediyesi arşivinden alınmıştır.

Ağrı		2	4
Aksaray		1	4
Amasya		5	12
Ankara		73	88
Antalya		18	19
Ardahan		-	1
Artvin		3	4
Aydın		8	10
Bahçesir		7	18
Bartın		1	2
Batman		7	5
Bayburt		4	1
Bilecik		3	3
Bingöl		4	3
Bitlis		1	2
Bolu		9	9
Burdur		5	1
Bursa		47	35
Çanakkale		9	10
Çankırı		2	4
Çorum		5	6
Denizli		11	17
Diyarbakır		7	7
Düzce		-	4
Edirne		3	4
Elazığ		3	3
Erzincan		2	7
Erzurum		15	22
Eskişehir		15	17
Gaziantep		19	14
Giresun		11	9
Gümüşhane		2	5
Hakkâri		-	2
Hatay		8	7

İğdır		-	3
Isparta		11	9
İstanbul		375	584
İzmir		41	53
Kahramanmaraş		22	11
Karabük		5	6
Karaman		8	11
Kars		4	3
Kastamonu		5	6
Kayseri		22	27
Kırıkkale		1	2
Kırklareli		-	10
Kırşehir		2	4
Kilis		-	2
Kocaeli		17	33
Konya		35	26
Kütahya		6	12
Malatya		7	19
Manisa		9	15
Mardin		2	3
Mersin		14	11
Muğla		8	9
Muş		1	7
Nevşehir		4	3
Niğde		6	7
Ordu		1	4
Osmaniye		-	5
Rize		4	6
Sakarya		11	9
Samsun		17	20
Siirt		2	3
Sinop		1	1
Sivas		8	16
Şanlıurfa		7	8

Şırnak		4	2
Tekirdağ		5	13
Tokat		11	7
Trabzon		18	12
Uşak		-	4
Van		6	9
Yalova		5	2
Yozgat		4	8
Zonguldak		7	13
	Almanya	5	4
	Azerbaycan	-	1
	Bosna-Hersek	-	1
	Cebelitarık/ Fas	1	-
	Fransa	2	-
	Hollanda	-	1
	İran	-	2
	İsviçre	1	1
	Kanada	1	-
	Kuzey Kıbrıs	-	1
	Türk Cumhuriyeti		
Toplam		1074	1422

Çanakkale konulu şiir yarışmalarına bir önceki yıla göre sonraki yılda azımsanamayacak oranda yüksek katılım vardır. Şehirlerin çoğunda bir sonraki yılda katılımın arttığı görülmekle birlikte bazı il/ülkelerde düşüş de görülmektedir.

Ödüle Layık Görülen Şiirlere Tematik Açıdan Genel Bir Bakış

Ümraniye Belediyesi tarafından düzenlenen 2014 yılında *Tarihçe-i Aşk* ve 2015 yılında *O Topraklarda* adlarıyla yayınlanan şiir kitaplarındaki şiirlerle bakıldığında katılımcıların Çanakkale muharebesi/zaferine ilişkin belirli hususlara/gerçekliğe önem verildiği görülmektedir. Çanakkale konulu şiir yarışmalarında ödüle layık görülen ya da kitaba girme fırsatı bulan şiirlere bakıldığında -konunun da etkisiyle- destansı, hamasi bir edanın

öne çıktığı görülür. Bununla birlikte imgesel anlatımı esas alan şiirlerin de ödüle layık bulunduğu görülür. Çanakkale zaferi konulu şiir yarışmalarına katılan bazı şiirlerde anlatım tekniği olarak mektup tercih edilmiştir. Örneğin “Nar’a Batırılmış Mektuplar” (Songül Çelik) bir annenin dilinden oğula yazılmıştır.

Ümraniye Belediyesinin düzenlediği yarışmaya katılan şiirler çoğunlukla serbest ölçüyle yazılmakla birlikte hece ve aruz ölçüleriyle yazılan şiirlerin de yarışmaya katıldıkları görülmektedir. Serbest şiirler dikkati çekmekle birlikte koşma, destan, mesnevi vb. geleneksel nazım biçimleriyle yazılan şiirler de azımsanamayacak sayıda.

Çanakkale Konulu Şiir Yarışmalarında ödüle layık görülen şiirlere tematik olarak bakıldığında, çoğu şiirde zaferin kazanılmasında ilahî/fizikötesi yardımın rolüne, Mehmetçiğin azim ve zaferine, teslimiyetçi tavrına vurgu yapılmıştır. Yine Seyit Onbaşı'nın sergilediği olağanüstü güç de birçok şiirde göndermelerle, bazı şiirlerde ise özel olarak vurgulanmıştır.

1. İlahî ya da Fizikötesi Yardım

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı öncesinde koca imparatorluktan küçücük bir alana hapsedilmeye savaş yıllarında ise tamamen ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bir tarafta savaş devam ederken etkin bir rol üstlenen üst akıl Osmanlı Devletini nasıl parçalayıp yok edeceğine ilişkin stratejik planlar yapar diğer tarafta ise Müslüman milletlerin çoğu, son kale Çanakkale'nin düşmesinin yeryüzündeki tüm Müslümanların sonunun gelmesi demek olduğunun farkındadır. Ancak tek çareyi Allah'a dua etmekte bulurlar. Çanakkale muharebesinin zaferle sonuçlanmasında Mehmetçiğin azim ve duaların, ilahî/fizik ötesi yardımların rolü olduğuna inanılmıştır. Mahmut Öztürk de “Çanakkale Yeniden Diriliş” şiirinde Türk ordusunun Çanakkale'de tüm İslam coğrafyasından gelen dualar sayesinde muzaffer olduğunu ifade eder:

İslam âlemi mahzun, titrek eller niyazda
 Türkmenistan, Cezayir, Lahor, Yemen, Hicaz'da
 Tekbirlere karıştı Fatihalar, Yasinler
 Naz kapısında giryan hıçkırıklı âminler
 Koru ya Rab sana ram, bu muvahhid erleri
 Yeniden hatırlasın mü'minler Şanlı Bedr'i
 İslam'ın son ordusu inayetini bekler
 Görünmez ordulara eşlik edip melekler
 Yeryüzünden süpürsün küfür tohumlarını
 Takatimiz kalmadı beklemeye yarını

Cihanda namın yine harelensin ebedi
Çiğneyip kirlletmesin haçlılar son mabedini¹¹

Çanakkale zaferi konulu edebî metinlerin çoğunda, zaferin kazanılmasında ilahî güç ve yardım olduğu inancına yer verilmiştir. Mahmut Öztürk, az bir ordu/güçle tüm şer güçlerine karşı kazanılan Çanakkale zaferiyle Bedir savaşı arasında benzerlik kurar. Yarışmaya katılan şiiirlerde Mehmet Âkif Ersoy'un *Asım* adlı manzum tiyatrosunda Çanakkale şehitleri için söylediği belagat sanatının en güzel örneklerinden biri olan tirattaki "Bedrin aslanları ancak bu kadar şanlı idi" mısraına göndermede bulunulur. Mahmut Nacar "Çanakkale Kıyamı" şiiirinde "En çetin kavgasıydı burada haç ve hilalin"¹² diyerek Çanakkale Muharebesinin asıl hedefine işaret eder. Güven Altın da Çanakkale Savaşının Bedir ya da Uhut savaşlarına değil de Kerbela Vakasına benzetilmesi gerektiğine dikkat çeker:

Bedir değildi yaşanan, Uhut asla!
bitmiyordu belalar,
yeniden yaşanıyordu Kerbela.
cehennemî ateşlere düşse de beden,
ölmek vardı, dönmek asla!¹³

Seyfi Şirin de manzum hikâye formuyla yazdığı "Ön Siper Librettosu" şiiirinde Çanakkale Muharebesinin yapıldığı toprakları birçok yönden Kerbela Vakasının geçtiği mekâna benzetir. Çanakkale Muharebesinin yapıldığı topraklar da Kerbela sahrası gibi harabeye çevrilmiş, burada ölüm kalım savaşı veren Mehmetçik de tıpkı Hz. Hüseyin gibi aç ve susuz kalmıştır. Ancak Saka eri Hüseyin onlara su taşıyarak "hayat suyu" sunmaya çalışır:

Ağır bombardımanla, toprak alt üst oluyor
Yıkık, yitik siperler, hare hare soluyor.
Yaralıları uzanmış kansız, susuz titreşir,
Kanı çekilen etin, kemiği bile üşür...
Kerbela Çölü gibi, bu umutsuz sahneden
O çelimsiz, o sıska saka eridir gelen...
Ufukta gün değilse, Hüseyin'dir ışılan...
Yıkılmış siperlere, bir serin su taşıyan.

11 Mahmut Öztürk, "Çanakkale Yeniden Diriliş", *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 40-41.

12 Mahmut Nacar, "Çanakkale Kıyamı", *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 63.

13 Güven Altın, "Aşk Destanı", *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 29.

Umutsuz gazilere, hayat suyu verirdi,
Bağrıları başını, merhem vurup sarardı.
(...)

Hüseyin'in dilinde, nice yanık türkü var
Kan sızan yaraları, sarar uzun havalar...¹⁴

Güven Altın "Aşk Destanı" şiirinde yeniden doğuş, yeniden diriliş örneği olan Çanakkale Muharebesi sonrasında "hasta adam"ın iyileşme umudu doğduğunu, Müslüman/Türk halkının özgüven tazelediğini ifade ederken zaferin kazanılmasını dualar, ilahî/fizikötesi yardımlarla ilişkilendirir:

Urfa'da balıklar kan ağlıyordu.
onlar ölmesin diye Nene Hatunlar,
evladının üstünden alıp örtüsünü
cephane üstüne perde yapıyordu.¹⁵

Ahmet Söken'in manzum hikâye formuyla yazdığı "Koştuk Adınla Senin Zaferden Zaferlere" şiirinde de zaferin kazanılması, fizik ötesi yardımla ilişkilendirilir. Manzum hikâyede "Boğaz" adlı güzel, "Kuşatıldım yetişsin ey Mehmetler, Aliler!/Duyulmazsa feryadım kabul etmez sizi yer." diyerek Müslümanların yaşadığı coğrafyalardan yardım talep eder. Boğazın çığılığı yurda yayılınca tüm şehitler yardıma koşup hep bir ağızdan Allah'a yalvarırlar:

Balkanlar'dan, Yemen'den kıyam etti
şüheda
Dediler: "Vatana can, bin kere olsun feda!"
Yeşil sarıklarıyla bembeyaz atlarıyla
Süzüldüler Boğaz'a nurdan kanatlarıyla.
Gün doğarken tekbirle sarsıldı yarımada
O güne kadar gökler duymadı böyle seda.
El bastılar Kur'ana, bayrağa ve silaha
Sonra hep bir ağızdan yakardılar Allah'a:
"Ya Rabbi ne olursun muzaffer eyle bizi
Salibin çizmesinden kuru memleketimizi.
(...)"¹⁶

14 Seyfi Şirin, "Ön Siper Librettosu", *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 69.

15 Güven Altın, "Aşk Destanı", s. 29-30.

16 Ahmet Köken, "Koştuk Adınla Senin Zaferden Zaferlere", *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 53.

Şehitlerin dilinden destansı bir anlatımla, beliğ bir üslupla aktarılan bu tirat, antik tiyatrodaki koronun sesini de andırmakla birlikte daha çok Müslüman halkların toplu dualarına benzer. Nitekim fizik ötesi yardım amacına ulaşır ya da şehitlerin duası kabul olur, zafer gerçekleşir. Yine Mutullah Tiryaki'nin manzum hikâye formuyla yazdığı “Çanakkale Rüyası” şiirinde Çanakkale zaferini rüyasında gören bir çocuk, Yunus Emre'nin savaş esnasında “Can verirler Allah deyu”¹⁷ nakaratlı bir ilahî okuduğunu duyar.

Saltuk Buğra Bıçak “Kardelenler Üşürken Çanakkale’de” şiirinde “Medine’den Gül kokusu ulaşıyor siperlere/ ve şafak muştusu bırakıyor Ebabil,/ billur yüzlü, beyaz urbalı erlere”¹⁸ mısralarıyla Çanakkale muharebesinin zaferle sonuçlanmasında ilahî yardımın rolü olduğu inancına göndermede bulunur. Hacı Yakışıklı “Masa’larda Kaybedip Masal’larda Kazanan” şiirinde Mehmetçik-Ebabil kuşu benzetmesi “Köyün ebabilleri/ evlerin taşlarını yükledi Batı’ya doğru”¹⁹ şeklinde ifade edilir.

2.Mehmetçiğin Sarsılmaz İrade ve Azmi

Uzun yıllar savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti bu süreçte ekonomik olarak oldukça zayıflar. Ancak Türk halkı yurt savunmasını ve bağımsızlığını korumayı asli görev görür, bütün olumsuz durum ve gelişmelere rağmen ülkesini savunmakta kararlılığını sürdürür. Çanakkale Savaşı esnasında Mehmetçiğin açlığa, sefaletle rağmen yılmadan savaştığı görülür. Savaş esnasında yaşanan yoksulluk Çanakkale zaferine ilişkin daha önce yazılan edebî metinlerde olduğu gibi Ümraniye Belediyesinin düzenlediği Çanakkale zaferi konulu şiir yarışmalarındaki çoğu şiirde işlenmiştir. Zafer Şık'ın “Tarihçe-i Aşk” şiirinde Mehmetçiğin azmi şu şekilde ifade edilir:

bir hazin günce
 sabah yarım ekmek
 öğle yok
 akşam şekersiz üzüm hoşafı, ekmek yok
 göğüslerde imanla muhkem bir aşk telkini
 ve daha muhkem ilahî sığınak
 oysa hep aynı sloganla irkiliyor kalbimiz
 ‘ekmeksiz yaşarız hürriyetsiz asla’

17 Mutullah Tiryaki, “Çanakkale Rüyası”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 74-75.

18 Saltuk Buğra Bıçak, “Kardelenler Üşürken Çanakkale’de”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 18-19.

19 Hacı Yakışıklı, “Masa’larda Kaybedip Masal’larda Kazanan”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 36.

ya aşksız yaşayabilir mi bir insan
yani vatansız yani nefessiz²⁰

Bu mısralarda da vurgulandığı üzere tarih boyunca esaret hayatı yaşamayı kabullenemeyen Türk halkı, Çanakkale zaferinde de hürriyetini kaybetmektense ekmeksiz/aç kalmayı tercih etmiştir.

Eşref Karadağ “Ölüm Kalım Oyunu: Çanakkale” şiirinde Mehmetçiğin varoluş mücadelesi verirken yokluğa, açlığa katlandıklarını söyler: “akbabalar sofrasında aç açık/ un çorbaları aşkına!/ şekersiz hoşaf ve kara tayınlar aşkına!”²¹. Yine Neslihan Arsan “Yüz Yıllık Gurbet” şiirinde Çanakkale’de ölüm kalım mücadelesi veren Mehmetçiğin çilesini Ömer adlı askere kendi dilinden “Bilmeyen var mı ki ayağımdaki yamalı çarığı?”²² şeklinde söyler.

3. Emperyalizme Karşı Direniş ya da Yedi Düvele Karşı Kazanılan Destan

İtilaf devletlerinin asırlardır bilinçaltlarına attıkları kin ve nefret tohumlarını, I. Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkardıkları, kargaşayı fırsat bilip asırlık rüyalarını gerçekleştirmeyi planladıkları -daha önce yazılan birçok eserde işlendiği gibi- Ümraniye Belediyesi tarafından düzenlenen Çanakkale konulu şiir yarışmalarındaki birçok şiirde de ifade edilmiştir. Güven Altın “Aşk Destanı” şiirinde “kaplamıştı dört tarafı asırlık şeytanlar ve garp”²³ mısrayla bu gerçeğe dikkat çekerken Seyfi Şirin de “Koca Seyit’in Elmasları” şiirinde itilaf devletlerinin asıl hedeflerinin İstanbul’u ele geçirip bu şehirden Müslüman kimliğini silmek olduğunu vurgular:

Queen Elizabeth’in rotası İstanbul’du
Güvertesi lort, leydi, artist konuklar dolu.
Şiir dinliyorlardı gözleri dolu dolu,
“O günah kubbeleri toprakla yıkılacak
Osmanlı lokumları gece bizim olacak”²⁴

İtilaf devletleri İstanbul’u işgal edince bu şehirdeki mabetleri yıkıp şehrin manevî görünümünü yok edecek, Osmanlı’ya ait bütün maddî varlıkları ele geçireceklerdir. Çanakkale Muharebesi zaferle sonuçlanınca bu planla-

20 Zafer Şık, “Tarihçe-i Aşk”, s. 12.

21 Eşref Karadağ, “Ölüm Kalım Oyunu: Çanakkale”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 60.

22 Neslihan Arsan “Yüz Yıllık Gurbet”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 18.

23 Güven Altın, “Aşk Destanı”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 28.

24 Seyfi Şirin, “Koca Seyit’in Elmasları”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 33.

rını gerçekleştirirler de İstanbul'u işgal ettiklerinde ne yazık ki benzer uygulamaları yapmaya kalkışmışlardır.

Mahmut Öztürk de “Çanakkale Yeniden Diriliş” şiirinde, İtilaf devletlerinin birçok hususta ittifak halinde olmalarına karşın, Müslüman Türklere karşı savaşta ittifak ettiklerini vurgular. I. Dünya Savaşı yıllarında emperyalist devletlerin asıl emelleri, İstanbul'u ele geçirip Osmanlı Devletini ortadan kaldırarak tüm İslâmî değerleri yok etmektir:

Yaralı bir aslanın karşısında sırtlanlar
Şerde ittifak etmiş birbirine düşmanlar
Geldiler dün üzengi öpenler, mağrurane
Asıl hedef İstanbul, görünenler bahane
Heybelerinde saklı beş asırlık bir emel
Ayasofya'yı almak, Bizans fethine bedel
Sürünerek geldiler Marmara önlerine
Bak nasıl dönecekler mülevves inlerine
Bin bedende tek yürek vurdukça Anadolu
Gazi Çanakkale'nin asla bükülmez kolu²⁵

Mahmut Öztürk, emperyalist Batılı devletlerin bu savaşı fırsat bilip binçaltıyırdındaki düşmanlık, kin ve nefret duygularını açığa çıkarıp asırlık rüyalarını gerçekleştirmeyi planladıklarına dikkat çeker. Ancak bu emelleri/idealleri hayalden öteye geçememiştir. Songül Çelik de “Nar'a Batırılmış Mektuplar” şiirinde Mehmetçiğin emperyalistlerin bu rüyalarını nasıl boşa çıkardığını “boğazı bir gerdanlık gibi takmak isteyenlerin/yağlı urganı geçirdin boyunlarına”²⁶ şeklinde ifade eder. İstanbul ve Çanakkale boğazlarına hâkim olup burada zevk ve safa sürerek tüm dünyaya hâkim olacağını sanan itilaf devletlerinin birçok askerine boğazlar mezar olmuştur.

Zafer Şık “Tarihçe-i Aşk” şiirinde İslam'ın son kalesi Çanakkale'yi geçmek için gelen emperyalistleri Kâbe'yi yıkmak için gelen “Ebrehe”nin ordusuna benzetir:

asrın ebreheleri
ellerinde demirden kargalar
iki asır evvelinden kalan kirli plan
oysa sarhoş dudaklarında kendi kaderleri
'hasta adam' dediler
ha öldü ha ölecek dediler²⁷

25 Mahmut Öztürk, “Çanakkale Yeniden Diriliş”, s. 40.

26 Songül Çelik, “Nar'a Batırılmış Mektuplar”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 46.

27 Zafer Şık, “Tarihçe-i Aşk”, s. 14.

Ebrehe'nin ordusunu hezimete uğratan Ebabil kuşları gibi Mehmetçik de emperyalistlerin ordusunu bozguna uğratar. Yine Güven Altın "Aşk Destanı" şiirinde itilaf devletlerinin ordusunu, Ebrehe'nin ordusuna benzetir:

dört tarafı sarmış kollar, Ebrehe koluydu.
Ebu Cehiller yaşıyordu ölmemişti Lehepler,
cepheler onlarla doluydu.
lakin mihrabı Kâbe olana,
hangi cehennem dokunurdu?
haramileriyle saldırırken,
kan yağdırırken bu coğrafyaya,
bunu bilmiyordu Avrupa.²⁸

Ebrehe'nin ordusunun ilahî gücün farkında olmayışı gibi, itilaf devletleri de Osmanlı askerlerindeki manevî gücün, azim ve kararlılığın farkında değildir. Nitekim Çanakkale Muharebesinin sonunda itilaf devletleri tıpkı Ebrehe ordusu gibi yenilgiye uğrar.

Saltuk Buğra Bıçak'ın "Kardelenler Üşürken Çanakkale'de" şiirinde Mehmetçiğin emperyalizme karşı direnişi şu şekilde ifade edilir:

medeniyet (!) yağıyor üzerimize
ıslanıyor neferler sulusepken ateşlerde
kına yakıp uğurluyorlar Firdevs Yurdu'na
sadırlarında şahadet nişanı,
avuçlarında kan mühürüyle!²⁹

Çanakkale muharebesinde itilaf devletlerinin, özellikle de İngiltere'nin sömürge ülkelerden de insanları çarpışmaya getirdiği bilinen bir gerçektir. Nevzat Erkol "O Topraklarda" şiirinde Çanakkale'de şehit düşen Kanberalıya kendi dilinden ifade ettirir:

O topraklarda
Öyle mutluydum ki ben
Kanbera'da
Başak saçlı anam ve
Güzel karımla.
Vatanımdı benim Kanbera
Geçmişten geleceğe,
Dört yanı engin

28 Güven Altın, "Aşk Destanı", s. 29.

29 Saltuk Buğra Bıçak, "Kardelenler Üşürken Çanakkale'de", s. 19.

Toprağı serin Avustralya.
 Ben gelmedim isteyerek
 Getirenlere sorun
 Tutun yakalarından
 Benim hesabıma.
 Sessiz ve hınçlı
 Yatarım ki bilseniz
 Saros körfezinde gözlerim
 Ve hâlâ durmayan kanım
 Süngü yaramda.³⁰

Şiirde emperyalist ülkelere isyanlarını, kendi dilinden ifade eden Kanberalı asker Çanakkale’de ölen tüm sömürge ülke halklarını sembolize eder. Çanakkale muharebesi esnasında ölen birçok sömürge ülkesi askeri, savaşırken zihinlerinden öz ülkelerini işgal eden sözde medeniyet havarilerinin, kendilerini huzurlarından ve özgürlüklerinden mahrum bıraktıkları gibi yine hırslarıyla kendilerini Çanakkale’de ölüme terk ettiklerini düşünmüş olmaları olasıdır. Aynı şiirde Kaledonya’dan ya da deniz aşırı Fransız sömürgesinden bir askerin dilinden savaşa tepkiler dile getirilir. Gaston oğlu Fransuva bir efendinin oğlu olarak Kaledonya’da, Martinik’te sıkılınca maceraya atılır; “düğüne gelir gibi” savaşa gelmiştir. Yine aynı şiirde bir Yeni Zellandalının dilinden savaşa bakış yansıtılır. Yeni Zellandalı cesur ve güçlü askere, karşılarındaki silahsız ordunun kahramanca çarpışması hayret ve takdirleri kendi dilinden ifade ettirilir:

Ama kırgın değilim.
 Her kendime gelişte
 Kanlısırttaki düzgün safımdan
 Kaldırır da başımı,
 Bir taş atımı önümde yatan
 Kavgadaşımı
 Saygıyla selamlarım.³¹

Şair, şiirin sonunda burada şehit olan/ölen farklı ülke, ırk, din ve mezhepten kişilere hep bir ağızdan barışçıl bir nutuk verdirerek modern dünyaya evrensel bir mesaj iletmeye çalışır:

Bizleri düşünmeyin
 Sormayın ki neyleriz,
 Hepimiz kardeşiz biz

30 Nevzat Erkol, “O Topraklarda”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 12.

31 Nevzat Erkol, “O Topraklarda”, s. 15.

Çoktan bitti kavgamız
 Açın toprağı dilerseniz
 Açın, görün de şaşın,
 Bin bir anadan gelmiş
 Bin bir çeşit insanın
 Nasıl yattığını sessiz
 Birinin sıcacık eli
 Diğerinin terli avucunda
 Görün de utanın.
 Yalnız dikkatli olun
 Aman komut vermeyin!
 Herkes huzurda şimdi
 Ve herkes uykusunda³²

4. Yurda Kurban Edilen Mehmetçik

Geçmişten bugüne yurdu işgal edilen halklar, yurtlarını işgalden kurtarmak için her türlü mücadeleyi göstermeye hazır dırlar. Öyle ki gerektiğinde eşlerini, evlatlarını geriye dön(e)meyeceklerini bile bile savaşa gönderirler. Nitekim Çanakkale Savaşına katılan Mehmetçiklerin yurda kurban edildiklerine inanılmıştır.

Çanakkale konulu şiir yarışmasında yaklaşım/inanç birçok şiirde bazen açıktan bazen gizli biçimde ifade edilmiştir. Örneğin Zafer Şık “Tarihçe-i Aşk” şiirinde “ve İsmail/ bir hazin günce” ve “kendini düşünenler kahraman olamaz İsmail”³³ telmih sanatıyla Hz. İbrahim aleyhisselamın oğlu Hz. İbrahim’i kurban etme sözünü yerine getirme eylemine göndermede bulunulur.

ruhumuz okusun ismail sustuysa dilimiz
 ‘anam yakmış kınayı adak diye
 ben de vatan için kurban doğmuşum
 anamdan Allah’a son bir hediye
 kumandanım ben ismail doğmuşum’³⁴

Nasıl ki Allah’a söz veren Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail’i Allah’a kurban etmeye hazırsa, Müslüman Türk halkı da Çanakkale’ye gönderdiği evlatlarını yurda kurban etmeye razıdır. Müslüman Türk halkı, yurdunu savun-

32 Nevzat Erkol, “O Topraklarda”, s. 16.

33 Zafer Şık, “Tarihçe-i Aşk”, s. 12.

34 Zafer Şık, “Tarihçe-i Aşk”, s. 12-13.

mayı ilahî/kutsal bir görev olarak görmektedir. Nitekim Zafer Şık “bu vanda her evlad/ ya ismail olarak doğar/ ya fatıma”³⁵ diyerek bu gerçeğe dikkat çeker. Çanakkale Muharebesinde medrese öğrencilerinin rolünü de şu şekilde ifade eder:

diz büküp
rahle-i aşkta tedaris gören delikanlılar
bir başka aşk mabedinde
talime gittiler
gittiler bir daha dönmediler³⁶

Songül Çelik “Nar’a Batırılmış Mektuplar” şiirinde “savaş değil/ takasıydı bu/ canla vatanın”³⁷ diyerek benzer yaklaşımı dillendirir. Neslihan Arsan’ın “Yüz Yıllık Gurbet” şiirinde kendisinden Ömerçilli Ömer şeklinde söz eden askerin dilinden “Vatana kurban gönderilmiş Mehmetçiğin saçıdaki/ kınayım ben.”³⁸ sözleriyle yurt evlatlarının yurda kurban edilmesine dikkat çekilir. “Ömrünün baharında cepheye can veren tıbbiyelilerin/ yurt sevdasıym ben.”³⁹ mısralarıyla tarihî gerçekliğe göndermede bulunur. Yine Güven Altın “Aşk Destanı” şiirinde “yalnız duası vardı, oğlunu kınayla gönderen ananın”⁴⁰ mısraıyla yurt sevgisini kutsayan Anadolu halkının inancına göndermede bulunur.

Çanakkale cephesinde yurdun dört bucağından farklı ırk ve mezhepten insanlar zaferin kazanılmasında gönüllü olur; kimi şehit olurken kimi de gazi olarak yirminci yüzyılda destan yazarlar. Zafer Şık “Tarihçe-i Aşk” şiirinde bu gerçek “erzurumlu eyyüp oğlu mustafa/ -şehit/ -kayserili Feyzullah oğlu hasan/ -şehit...”⁴¹ şeklinde ifade edilir. Nevzat Erkol’un “O Topraklarda” şiirinde yurt sevgisini yüce bir değer bilip ailesi tarafından cepheye gönderilen bir askere yaşadıkları/duyguları kendi dilinden ifade ettirilir:

Benim adım Mustafa
Nişanlıydım gelmeden,
Anımsarım dün gibi
Sırtımı sıvazlarken dedem
Oğul, bu yaşı
Bugünler için ettin,

35 Zafer Şık, “Tarihçe-i Aşk”, s. 16

36 Zafer Şık, “Tarihçe-i Aşk”, s. 16.

37 Songül Çelik, “Nar’a Batırılmış Mektuplar”, s. 47.

38 Neslihan Arsan “Yüz Yıllık Gurbet”, s. 19.

39 Neslihan Arsan “Yüz Yıllık Gurbet”, s. 19.

40 Güven Altın, “Aşk Destanı”, s. 28.

41 Zafer Şık, “Tarihçe-i Aşk”, s. 13.

Dönersen
 Gözümüziün öz bebeği
 Yoksa, şehitsin
 Diyerek koydu yollara.
 Gidiş, o gidiş
 Geliş, o geliş
 Bilmediğim bu yerler
 Vatanımdan bir köşeymiş
 (...)
 Şimdi yatıyorum burada
 Bu çamın dibinde
 Kucağımda yarım tüfeğim.⁴²
 Yurdun bir ucundan gelip kahramanca savaşıyan yurt evladı şehit düşer.

5.Çanakale Zaferinde Seyit Onbaşı'nın Rolü

Çanakale zaferinin iman gücüyle kazanıldığına birçok tarihî araştırmada, anı kitaplarında ve kurgusal metinlerde dikkat çekilmiştir. Çanakale Muharebesi esnasında Seyit Onbaşı'nın yaklaşık 276 ağırlığındaki mermiyi kaldırması da "iman gücü"yle açıklanmıştır. Zafer Şık "Tarihçe-i Aşk" şiirinde Seyit Onbaşı'nın o sabır/sebatla dağları bile kaldırabileceğini söyler. Ahmet Köken "Koştuk Adınla Senin Zaferden Zaferlere" şiirinde "Yerinden kalkmayan o çeyrek tonluk mermiler/ Seyyit Onbaşı gibi bir pehlivan görmedi."⁴³ mısralarıyla Seyit Onbaşı'nın gösterdiği kahramanlığa dikkat çeker.

Seyfi Şirin'in manzum hikâye formuyla yazdığı "Koca Seyit'in Elmasları" şiirinde şair özne/anlatıcı, yirmi yıl önce Seyit Onbaşı'nın Havran'da Çamlık köyündeki mezarını ziyaretini destansı bir üslupla anlatır. Şair anlatıcı, Seyit Onbaşı'nın torunlarıyla tanışır. Şiirde geriye dönüş tekniğiyle Seyit Onbaşı'nın kahramanlığı şu şekilde anlatılır:

Topun namlusundaydı resim gibi ocean.
 Ya Allah! Dev mermiyi sürüp ocakladılar,
 Ocean zırlıslım böğründen hakladılar.
 Yüüyordu yedi yüz düşman şapkası suda,
 Onbaşı oldu Seyit, ayı günün sonunda.
 Cevat Paşa dedi ki, "Gördük Seyit gücünü!"

42 Nevzat Erkol, "O Topraklarda", s. 12.

43 Ahmet Köken, "Koştuk Adınla Senin Zaferden Zaferlere", s. 55.

“Alırım kumandanım! Komam şehit öcünü!”⁴⁴

Mahmut Öztürk “Çanakkale Yeniden Diriliş” şiirinde özelde Seyit Onbaşı'nın, genelde Mehmetçiğin başarısında ilahî yardımın, fizikötesi güçlerin desteği olduğu yorumunu yapar. Bir varoluş mücadelesi olan Çanakkale Muharebesine tarihî kahramanların hep yardıma geldiği yorumunu katar:

Malazgirt'ten Alparslan kılıcı, topuzuyla
 Çanakkale'ye vardı ayağının tozuyla
 “Ya ben, ya Çanakkale” dedi cihangir sultan
 Şanlı sancağı burca saplar saplamaz Hasan
 Şehadet şerbetini nûş edip kanatlandı
 Şehid alperenlerle boğazda soluklandı
 Hayranlıkla tebessüm ederken Selahaddin
 Yiğit leventler sardı çevresini Seyit'in
 Oğuz, Baver, Müstecip, Ökkeş, İdris, Muzaffer
 Nurlu alınlarından bir bir öptü melekler
 Tek başına kaldırıp koca top mermisini
 Kesti kudurmuş düşman zırhlısının sesini
 Yelkenleri şişirip demir aldı Barbaros
 Boşa çıktı düşmanın denizden vurduğu tos⁴⁵

Seyit Onbaşı'nın azim ve kararlılığına birçok şiirde dikkat çekilmiştir. Sebahattin Günday “Tarihin Son Destanı” şiirinde “Koca Seyit pusuda gözleri çakmak çakmak/ Ahd ü peymânı vardır zırhlıları vuracak”⁴⁶ mısralarıyla Seyit Onbaşı'nın destansı mücadelesini hatırlatır. Belirtmek gerekir ki Çanakkale Muharebesinde -her ne kadar Seyit Onbaşı kadar olağanın çok üstünde güç göstermeseler de- birçok Osmanlı askeri büyük başarılarla imza atmıştır, bugün adlarını tek tek hatırlamasak da onlar Müslüman-Türk halkının zihnine Mehmetçik olarak yerleşip destan kahramanı olmuşlardır. Nitekim Sebahattin Günday “Meçhul değildir adı Mehmetçik denir ona”⁴⁷ diyerek bu gerçeğe işaret eder.

Sonuç

Ümraniye Belediyesi tarafından ilk kez 2005 yılında düzenlenmeye başla-

44 Seyfi Şirin, “Koca Seyit'in Elmasları”, s. 34.

45 Mahmut Öztürk, “Çanakkale Yeniden Diriliş”, s. 41.

46 Sebahattin Günday “Tarihin Son Destanı”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 57.

47 Sebahattin Günday “Tarihin Son Destanı”, s. 55.

yan şiir yarışmaları artık gelenekselleşmiştir. Daha ilk yıldan itibaren yerel olmaktan uzaklaşıp ulusal bir boyuta taşınan yarışma, bugün (2016) yılında uluslararası bir yarışmaya özelliği kazanmıştır.

Nasıl ki 18 Mart 1915'te Çanakkale Zaferi kazanılınca, uzun yıllar savaşan halk, moral kazanıp, özgüven tazelediyse Ümraniye Belediyesinin düzenlediği Çanakkale Zaferi konulu şiir yarışması da Türk halkının milli duygularının canlandırılmasında aynı ölçüde tesirli olmuştur. Yurdun dört bucağından ve yurt dışından geniş katılımcıların, son derece coşkulu ve lirik bir anlatımla duygularını ifade etmeleri, Türk halkının milli değerlerine karşı kayıtsız olmadığının göstergesidir.

Türk-İslâm tarihinde büyük zaferlerin kazanılmasında ilahî/fizikötesi yardımların rolü olduğuna inanılmıştır. Az bir güçle, zor şartlarda gerçekleşen Çanakkale Muharebelerinin zaferle sonuçlanması da ilahî/fizikötesi yardım ve destekle ilişkilendirilmiştir. Bu zafer etrafında birçok efsanenin oluştuğu da bilinen bir gerçektir. Yarışmaya katılan birçok şiirde bu inancın etrafında oluşan efsane/anekdotların işlenmesi, bu anlatıların Türk halkı arasında ne kadar ilgi gördüğünü göstermektedir. Yine destan kahramanı olarak ünlenen Seyit Onbaşı'ya karşı hissedilen duygular birçok şiirde destansı bir anlatımla ifade edilmiştir. 1915'ten bugüne (2016) birçok anlatıda Mehmetçiğin yurda kurban edildiği inancına gönderme vardır. Ümraniye Belediyesi Çanakkale Zaferi konulu şiir yarışmalarına katılan şiirlerde de bu inancın işlenmesi Müslüman Türk halkının yurt sevgisini nasıl içselleştirdiğinin göstergesidir.

Kaynakça

- Altın, Güven, “Aşk Destanı”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 28-31.
- Arsan, Neslihan, “Yüz Yıllık Gurbet”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 18-20.
- Bıçak, Saltuk Buğra, “Kardelenler Üşürken Çanakkale’de”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 18-20.
- Çakır, Ömer, *Türk Harp Edebiyatında Çanakkale Mektupları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.
- Çakır, Ömer, *Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.
- Çelik, Songül, “Nar’a Batırılmış Mektuplar”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 46-48.
- Çıkla, Selçuk, “Tanzimat’tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi”, *Türkbilig*, S. 18, Bahar 2009, s. 34-63.
- Edman, Irwin, *Sanat ve İnsan*, çev. Turhan Oğuzkan, MEB Yayınları, İstanbul, 1991.
- Erkol, Nevzat, “O Topraklarda”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 12-16.
- Günday, Sebahattin, “Tarihin Son Destanı”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 54-57.
- Karadağ, Eşref, “Ölüm Kalım Oyunu: Çanakkale”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 59-63.
- Köken, Ahmet, “Koştuk Adınla Senin Zaferden Zaferlere”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 53-57.
- Kurşun, Zekeriya, “Çanakkale Muharebeleri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 205-208.
- Nacar, Mahmut, “Çanakkale Kıyımı”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 63-66.
- Öztürk, Mahmut, “Çanakkale Yeniden Diriliş”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 40-42.
- Şık, Zafer, “Tarihçe-i Aşk”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 12-16.
- Şirin, Seyfi, “Koca Seyit’in Elmasları”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 31-34.
- Şirin, Seyfi, “Ön Siper Librettosu”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 69-72.
- Tiryaki, Mutullah, “Çanakkale Rüyası”, *O Topraklarda*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 74-78.
- Uzun, Mustafa, “Çanakkale Muharebeleri-Edebiyat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 208-209.
- Yakışıklı, Hacı, “Masa’larda Kaybedip Masal’larda Kazanan”, *Tarihçe-i Aşk*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 36-38.

The Role Of Local Authorities And Art Competitions In Encouraging To Art In Case Of Umraniye Municipality's Poetry Competitions Themed Gallipoli Triumph

Mehmet Güneş

Abstract

Umraniye Municipality has been carrying out competitions in fields of short story, poetry and painting from 2005 to now (2016). Over time, these competitions have become traditional and every year numerous people are participating to the competitions from inside the country and foreign countries. Umraniye Municipality's traditional poetry competitions were organized themed Gallipoli triumph in competition's 10th (Gallipoli Epic in the Way of Its 100th Year) and 11th years (Gallipoli Epic in Its 100th Year). From all over the country and many foreign countries a large number of people participated to these competitions. When we look at poems which participated to the competitions or which deserved to enter to the published book, it is seen that nominees who have too much different tendencies or point of views had applied and were deemed to deserve to the prize. In this study, after giving a general knowledge about competitions which have been organizing by Umraniye Municipality, it is tried to determine the role of local authorities and literary competitions in encouraging to art in case of poetry competitions themed Gallipoli triumph.

Keywords: Umraniye Municipality, poetry competitions, Gallipoli triumph, local authority

Ümraniye Belediyesi Çanakkale Zaferi Konulu Şiir Yarışmaları Örneğinde Sanata Teşvikte Yerel Yönetimlerin ve Sanat Yarışmalarının Rolü

Mehmet Güneş

Özet

Ümraniye Belediyesi, 2005 yılından bugüne (2016) hikâye, şiir ve resim sanatlarında yarışmalar düzenlemektedir. Zaman içinde bu yarışmalar geleneksel hale gelip, her geçen yıl yarışmalara yurt içinden ve yurt dışından daha çok sayıda katılım olmaktadır. Ümraniye Belediyesi geleneksel şiir yarışmaları 10. (100. Yılına Girenken Çanakkale Destanı) ve 11. (100. Yılında Çanakkale Zaferi) yıllarında Çanakkale Zaferi konulu düzenlenmiştir. Bu yarışmalara yurdun dört bucağından ve yurt dışından birçok ülkeden geniş katılımlar olmuştur. Çanakkale konulu şiir yarışmalarına katılan ya da yayımlanan kitaba girmeye de hak kazanan şiirlere bakıldığında birbirinden çok farklı eğilim ve bakış açısına sahip olan adayların başvurduğu ve ödüle layık görüldükleri gözden kaçmaz. Bu çalışmada Ümraniye Belediyesi tarafından düzenlenen yarışmalar hakkında genel bilgi verildikten sonra, Çanakkale zaferi konulu şiir yarışmaları özelinde sanata teşvikte yerel yönetimlerin ve edebî yarışmaların rolü tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ümraniye Belediyesi, şiir yarışmaları, Çanakkale zaferi, yerel yönetim

Tartışma / Kitabiyat

Nâmık Açıkgöz
Sebahattin Bektaş
Dursun Ali Tökel
D. Mehmet Doğan
Mustafa Dere

Çözüksüzlüğün Akademik Boyutu: Üniversiteler

Nâmık Açıkğöz

Prof. Dr.

1982’de çıkan 2547 sayılı YÖK kanunu ile üniversitelere çeki-düzen verme operasyonu başladı ve o günden bugüne, her siyasî parti ve etkin sivil toplum örgütü, ilk fırsatta YÖK’ü kaldıracaklarını söylediler ama 33 yıldan bu yana sadra şifa bir değışiklik olmadı. Ve üniversitelerde, 1982’den beri her şey, eski tas, eski hamam devam ediyor.

Mart 2009’da Türk Yurdu Dergisi’nde bu başlıkla bir yazı yayınlamış ve bazı hususlara doğrudan temas etmişim. Bu yazı, “Üniversitelerin İçler Acısı İki Yönü: Yönetim ve Bilgi Üretimi” başlığıyla yayımlanan o yazımın güncellenmişidir. 2009’dan bu yana da YÖK ve üniversitelerde bir şey değışmedi. 13 yıllık Ak Parti iktidarı, Türkiye’de yapılamaz zannedilen pek çok şeyi yaptı ama bir türlü şu üniversiteler meselesini halledemedi.

Bugün, Türk üniversitelerinin iki sorunu vardır: *Yönetim ve bilgi üretimi*.

1982 yılında, 12 Eylül darbesinin dayatmasıyla oluşturulan 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu, uygulamaya konduğu andan itibaren tartışmaya başlamıştı. Çünkü bu kanunun felsefesi, öğrencisi ve akademik personeliyle üniversiteleri hizaya ve dize getirmektir; yani, düşünen beyinleri köleleştirmektir... Üniversitelerde her tür yapılanma bu felsefeyle dizayn edilmiştir. Bu yapılanmanın gereğı olarak üniversitelerde, piramidin zirvesi olan rektörler, aşırı yetkiyle donatılmış ve 1992 yılına kadar, Yüksek Öğretim Kurulu tarafından atanarak “yasaltanat: yasal saltanat”larını sürdürmüşlerdir. 1992 yılı temmuz ayı başlarında, zamanın DYP milletvekili merhum Ayvaz Gökdemir’in teklifiyle, şu andaki sistem yasalaşmış ve böylece üç aşamalı bir sisteme geçilmişti. Bu sistemde, öğretim üyelerinin oylarıyla belirlenen altı adayın ismi YÖK’e bildirilmekte; burada bir eleme yapıldıktan sonra, üç adayın ismi Cumhurbaşkanlığına sunulmakta ve Cumhurbaşkanı da gelen isimlerden birini rektör olarak görevlendirmektedir. Yani, sistem öğretim üyelerinin tercihinin içinden birinin rektör olarak tayinine uygundur.

1992 Temmuz ayından beri, Üniversite yönetiminde, piramidin zirvesine oturacak kişi için kıyametler koparılmaktadır. Öğretim üyeleri, basın ve siyasetçiler arasında yaşanan gerilimle, ülke enerjisinin büyük bir kısmı, rektörlük seçimlerinin öncesinde ve sonrasında harcanmaktadır.

Yürürlükte olan rektörlük seçimi uygulaması, toplumsal ve bireysel yaralanmalara yol açmakta, üniversitelerde çalışma barışını bozmakta, nitelik ve nicelik olarak verimi düşürmektedir. Çünkü bu sistem, rövanşist veya intikamcı tavırlara yol açarak üniversiteleri germekte ve hatta çatır çatır parçalamaktadır. İş o raddeye gelmektedir ki, doktora öğrencisiyle hocası karşı karşıya kalmakta, can-cığer arkadaşlıklar, dostluklar, yerini çıkar ilişkisine dayanan düşmanlıklara bırakmaktadır. Üniversitelerdeki her rektörlük seçimi, dost-arkadaş gruplarını biraz dana minimize etmektedir. Çünkü her seçimde, bu gruplara mensup olanları destekledikleri adaylar farklı olmakta, seçilen rektör de rövanşist tavırlarla adam harcamaya kalkışmaktadır.

Her şeyden önce üniversiteler, öğrencisi ve akademik personeliyle, başlı başına bir güçtür ve her zihniyet ve kurum, bu gücü elinde bulundurmamak istemektedir. Dinamik yapısıyla öğrenciler, düşünce üretmesiyle akademik personel, tüm iktidar heveslilerinin yöneldikleri bir alan olmaktadır. Ve bu yapının zirvesindeki yönetici, yani rektörlük makamına oturacak kişi, bu gücün kullanımı için çok önemli hâle gelmektedir. Çünkü 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, üniversitenin her şeyini, rektörün iki dudağından çıkacak söze bağlamıştır.

Bilgi Üretimi Neden Yok?

Türkiye’de ve tabii ki bütün dünyada, üniversitelerin yapısı iki boyutludur. İlk boyutu, bilgi üretmek ve yaymak, ikinci boyutu da yönetimdir. Fakat üniversiteler ekseri, ürettikleri bilgilerle değil de, rektörlük seçimleriyle; yani yönetimleriyle gündeme geliyorlar. Ayrıca, akademisyenlerin iş önceliği maalesef bilgi üretmeye değil, ders vermeye endekslenmiştir. Öğretim üyelerinin görevlerinin sayıldığı 20. maddede bile, öncelik öğrenci yetiştirmeye verilmiş, bilgi üretme konusu ise sonraki şıkta zikredilmiştir. Ayrıca bu kanuna istinaden çıkarılan yönetmelikle, öğretim üyelerinden yıllık faaliyet raporu istenir ama bu raporlardan hareketle bir strateji belirlendiği hiç görülmemiştir.

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, bilgiden önce, yönetmeyi esas alan ve böylece, üniversiteleri, herhangi bir devlet kurumu hâline getiren bir kanun olarak üniversite gerçeğine uymayan, çağ dışı bir kanundur. Her şeyden önce yapılacak olan, bilgi üretmeyi esas alan bir kanun yapmaktır. Bu kanun yapılırken, üniversitelerin iki boyutluluğu (bilgi üretme ve yönetim) göz önünde bulundurulmalı, karar mekanizmaları ise, geniş tabana

yayılan seçilmiş kurullara bırakılmalıdır.

Mevcut sistemde, her şey rektörün kararına bağlıdır. Ve güya, bu rektörler de, demokrasinin gereği olarak seçimle gelmektedirler iş başına. Bu tamamen bir yanılsamadır. Üniversitelerde yapılan rektörlük seçimlerinin demokrasiyle uzaktan yakından bir ilgisi bulunmamaktadır. Rektörlük seçimlerinde oy kullananlar, sadece Öğretim Üyeleri (Profesör, Doçent, Yrd. Doçent) dirler ve bunları atama yetkisi de rektördedir. Yani, bir rektör, öğretim üyesi tayin ederken, aynı zamanda seçmen ataması da yapmaktadır. Böylece, üniversitelerde oy kullanan “Öğretim üyesi seçmen”ler, “tabii seçmen” değil, “atanmış seçmen” olmaktadır. Atanmış ve yapay seçmenlerle seçim yapıldığı dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir. Bundan dolayı, üniversitelerde yapılan rektörlük seçimlerinin demokrasi ile uzaktan yakından bir ilgisi bulunmamaktadır.

Nasıl Bir Çözüm?

Kemal Gürüz ve Erdoğan Teziç zamanlarında YÖK, üniversite kanunu değiştirme teşebbüslerine karşı, “Süre verilsin; hazırlık yapalım.” demişler ama iktidarlarını sürdürürebilmek için kollarını kıpırdatmamışlardır. Yusuf Ziya Özcan dönemi, YÖK’te yumuşak geçiş dönemi olmuş; Gökhan Çetinsaya döneminde, ciddi bir teşebbüsle, YÖK kanunu değiştirilmeye niyetlenilmiş ama o da ekamete uğramıştır.

Üniversitelerin yönetimi için, her tartışma döneminde ileri sürülen “Mütevelli Heyeti” yolu da bir çözüm olmaktan uzaktır. Lise mezunu herhangi bir meslek kuruluşu başkanı veya belediye başkanı, mütevelli heyetinde görev alıp üniversitelerin sorununu çözemez. Kaldı ki, yerel güçler, tabiatları gereği daha politiktirler ve bu özelliklerinden dolayı, üniversiteleri siyasallaştırırlar.

Rektörlük seçimlerinde, adayların birinci, ikinci üçüncü gibi bir tercih sıralamasıyla yapılacak bir seçim de, sorunu halletmez.

Yapılması gereken, üniversite içi işleyişte, gücün tek kişide toplanmasına engel olmaktır. Bunun için de, öğretim elemanı atama ve benzeri konularda, yetki tüm üniversiteyi temsil edecek olan yönetim kurullarına ve senatolara devredilmelidir. Seçimle iş başına gelecek olan bu kurullarda çok kişi olacağından, temsil kabiliyeti de tüm tabanı temsil edecek kadar geniş olacaktır. Rektörün görevi, bu kurulları toplama, alınan kararları uygulama mecburiyeti ve üniversiteyi temsil etmek olmalıdır. Ayrıca bu kurullar, “buyuran” değil, nitelikli bilgi üretmeye “imkân sağlayan” kurullar şeklinde görev yapmalıdır.

Güç, geniş tabanlı bir kurula devredildikten sonra, rektör seçimleri ve atanmalarının önemi kalmayacaktır.

İktidarlar, mevcut yasa ile yönetilen YÖK ve üniversitelerde, sadece görevli kişileri değiştirip sistemi olduğu gibi bırakırlarsa, sistemden değil, kişilerden rahatsız olduklarını kabul etmiş olurlar ki, bu da YÖK ve üniversiteleri “ele geçirilecek kale” olarak görmektir. Sistem değiştirilmezse, üniversiteler kale olmaya devam edecek ve bu ülke de her rektörlük seçimi döneminde, enerjisini boşa harcayacaktır.

İddia ediyorum; bu gün üniversitelerde bir anket yapılırsa, öğretim üyelerinin %90'ı şu uyduruk seçim sistemine karşı çıkar. Bu sistemin üniversiteleri zayıflattığı gün gibi âşikârdır. (Rahmetli İhsan Doğramacı, 1992'de göstermelik seçimli siteme geçildiğinde, “Bu sistem üniversiteleri göçürür.” diyerek YÖK başkanlığından istifa etmişti. Meğer ne kadar ön görüşlü ve haklıymış rahmetli Doğramacı!)

Hadi bütün bunlar yapılamadı diyelim; üniversitelerin her türlü seçimle vakit ve enerji kaybetmemesi için en kestirme yol; rektörün üçlü kararname ile atanmasıdır. “Eeee, o zaman işe siyaset karışır.” diyenlere cevabı herkes biliyor: “Sanki şimdi hiç karışmıyor da!...”

Çuvaldızı Kendimize Batırmak

Üniversitelerdeki yönetim sorununun bir başka vahim boyutu da, öğretim üyelerinin üniversite zihniyetine bîgâne kalıplarıdır. İddia ediyorum, akademik personelin yüzde 95'i, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nu baştan sona okumamış ve bu konuda kafa yormamışlardır. Mevcut Profesörlerin yüzde doksanı, “Üniversite nedir, nasıl olmalıdır, neler yapılmalıdır?” gibi soruyu, hiç sormamışlardır. Bunlar, sadece derslerine giren, para getirecek ama ülke kalkınmasına zerrece katkıda bulunmayacak projeler peşinde koşan ve bol bol da “ders ücreti kavgası” yapan, yüksek maaşlı devlet memuru olmaktan başka özelliği olmayan “memur”lardır. Ders veya yemek arasında, bir mesele soran öğrenciye, “Şu anda dinlenme zamanındayım; devletin maaş verdiği saatlerde sor sorunu.” diyen öğretim üyesi bilirim ben. Üniversite ilişkisini, maaş seviyesine indirgenmiş bir profesörün üniversite yönetimiyle ilgili bilgi kııntısı üretmesini beklemek bile abestir. Bu yüzden, çoğu zaman, insanın “Herkes lâıyk olduğu idarecilerle yönetilir.” diyesi geliyor.

Üniversitelerde Değişimin Başlama Yılı: 2008

1982-1992 yılları arasında atanan, 1992-2008 yılları arasında da seçimle gelen rektörler, üniversiteleri, Yüksek Öğretim Kanunu'nun verdiği aşırı yetki ile donatılmış olarak “la-yüs'el” bir şekilde yönettiler ve bu otoriter yönetim anlayışı, merkeze de yansıdı. Özellikle 1995-2007 yılları arasında (Gürüz ve Teziç dönemleri) merkez, bilim adamlığından çok, politikleşip

“rejim muhafızlığı”na soyununca, üniversite yönetimleri de tek tipleştirilerek “tek fikirli” üniversite anlayışı hâkim kılınmaya çalışıldı. Ankara, Hacettepe, İstanbul, İTÜ, ODTÜ, Ege ve Ege Üniversitesinin hinterlandında kalan Dokuz Eylül üniversiteleri, statükocu “tek fikirlilik” çizgisini devam ettirirken, büyük çoğunluğu Anadolu şehirlerinde bulunan üniversiteler ise, “çok fikirlilik”le ifade edilebilecek olan özgürlükçü tavırlarını ısrarla sürdürdüler. 2008 yılı başlarında, “Üniversitelerde Özgürlük” bildirisini, internet ortamında imzaya açılmış ve bu bildiriye 3.500 öğretim üyesi imza atmıştı. Bu bildiriye imza atan öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu, “çok fikirli” üniversitelere mensup idiler. Aynı dönemde, “Hem Özgürlük, hem laiklik” başlıklı bir başka bildiri de imzaya açılmış ve bu bildirinin altında, 1000 civarında imza yer almıştı. Bu bildiriye imza koyan öğretim elemanlarının çoğunluğu, “tek fikirli” üniversitelere mensup idi.

9 Eylül 2008 günü atanan 23 rektörün büyük bir kısmı, özgürlükçü çizgideki “çok fikirli” üniversitelere mensup öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Ayrıca Sayın Cumhurbaşkanı’nın da, tercihini özgürlükçü “çok fikirlilik”ten yana kullanması, son derece normaldir. Çünkü, statükocu “tek fikirli” zihniyetle 21. Yüzyıl evrensel bilgi seviyesi yakalanamazdı.

2008 yılı atamalarıyla rektörlük, Tıp, Fen ve Mühendislik alanlarının sınırlarından taşmaya başlamıştır. Bu da üniversitelerimize, sosyal bilimci vizyonu kazandırması açısından önemlidir.

Üniversitelerin kaderine Anadolu’daki üniversitelerin müdâhil olması da, ayrıca kayda değer bir gelişmedir.

“Bilgi” mi Dediniz?... Hani, Nerde?...

Üniversitelerimiz yönetim sorunuyla boğuşurken, bilgi üretme konusunda da yaya kalmışlardır.

Osmanlı medreselerinin tekrara düşerek yeni bilgi üretmeme hatası olduğu söylenir. Bugün durum farklı mıdır? Modern üniversitelerimiz, Batı’nın mübtezel birer kopyası olmuşlar ve Batı’da üretilen bilgiyi nakletmekten başka bir gayret sarf etmemişlerdir.

Bugün üniversitelerde yapılan tezlerin, yayımlanan kitap ve makalelerin çoğu, enformatik bilgi aktarımından başka bir şey değildir ve büyük bir kısmı da, “envanter cetveli” olmaktan öte gitmez. Öğretim elemanlarının büyük bir kısmı, henüz, “enformatik bilgi” ile asıl üretmeleri gereken “epistemolojik bilgi”nin farkında bile değildirler. Bunun sebebi, yetiştirilen bilim adamlarına, eşyaya yeni sorular sorma beceri, yöntem ve özgürlüğünün tanınmamasıdır. Yani, “Benim oğlum bina (Arapça gramer terimi) okur; döner döner gene okur.” zihniyeti, hiç değişmemiştir. Hocalarından öğrendiği bilgileri, kutsal emanet gibi körü körüne saklayan ve aktaran,

tek meziyeti bu olan sözde bilim adamından, başka ne beklenebilir ki!... Eşyaya yeni sorular sorulamazsa, yeni cevaplar; yani bilgiler de alınamaz.

Bunca Fen ve Mühendislik ve benzeri fakülteler vardır ve buralara katrilyonlarca liralık yatırımlar yapılmıştır. Batı'nın ürettiği teknik malzemenin açık pazarı olmaktan öte bir özelliği olmayan bu pahalı fakültelerin hiç birisi de, Batı'da üretilen bilgileri aktarmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Sosyal bilimler de, teknik malzeme alımı hariç, Batı'nın entelektüel pazarı durumundadır. Bu açıdan bakıldığında, medreseler hiç olmazsa özgündü; modern üniversiteler, bir problem olarak bile özgünlüğün farkında değillerdir.

Sosyal bilimlerin bir başka açmazı da, ülke gündeminin en az yüz yıl gerisinde olmalarıdır. Meselâ, bundan yüz yıl önce, Osmanlı İmparatorluğu büyük bir değişime sahne olmaktayken bu değişime, bugünün üniversite seviyesindeki kurumları, büyük ölçüde katkıda bulunmuşlardır. Mevcut üniversite zihniyeti, statükocudur ve değişime direnmesini, kendinden menkul bilimsel kriterlerle izah eden Orta çağ skolastisizmini temsil eder.

Daha dar ölçekte bir örnek verelim: Türkiye, 30 yılı aşkın bir zamandır, bölücü terör ile mücadele etmektedir. Yaşanan olumsuzlukların giderilmesi konusunda, üniversiteler, kınama bildirisi yayımlamaktan başka bir şey yapmamışlar; terörün sebepleri ve ortadan kaldırılması konusunda, kollarını kıpırdatmamışlardır.

Modern üniversitelerin bir başka saplantısı da, “atıf indeksleri” (SSCI, AHCI, SCI gibi indeksler) fetişizmidir. Modern dünyanın skolastik düşüncesini yansıtan ve “epistemik monopol” oluşları ile bir tür “çağdaş kast” demek olan “atıf indeksleri”, bireyin üreteceği bilgiyi bile sınırlayıcı, faşizan bir zihniyettir ve ne yazık ki, üniversite yönetimlerimiz, hâlâ bu faşizan zihniyetten kurtulamamışlardır. Türkiye açısından, buna, 19. Yüzyıl kaba pozitvizmi de eklenirse, 21. Yüzyıl, mevcut bilgi üretimi zihniyetiyle kuramayacağımız açıktır. Üniversitelerin gelişmişliğini belirlerken başvurulan ve aynı zamanda pek çok alanda atama ve yükseltimede aranan atıf indeksleri, şimdi de Aralık 2015'te çıkan “Akademik Teşvik Ödeneği” adı altında verilecek olan ücrette de isteniyor. Yani, Türkiye’de bir akademisyenin alacağı teşvik ödeneğini, Amerika’daki atıf indeksleri belirliyor. “Yeni Türkiye”ye bu tavır yakışmıyor.

Türk üniversiteleri, dünya bilim terminolojisine, tıpta birkaç hastalık adı ve biyolojide birkaç hayvan ve bitki adından başka hiçbir katkıda bulunmamışlardır. Kaba 19. Yüzyıl pozitvizmi ideolojisine saplanıp kalmış ve nakilciliği bilim zanneden edilgen zihniyetten, başka bir şey beklemek de yanlıştır zaten.

Bilgi, güç demektir. Bilgi üretirsen güçlü olursun; üretemezsen köle... Türk üniversitelerinin tek işlevi, Batı'nın ürettiği her şeyi tüketmeye hazır,

“nitelikli tüketici”; yani “nitelikli köleler” yetiştirmektir.

Üniversiteleri, yönetimiyle *özgür*, bilgi üretimiyle *özgün* kılacak yasal düzenlemeler yapılmadıkça ve eşyaya yeni sorular sorma bilinci toplum-sallaşmadıkça, bu yakınmalar ve nitelikli köle yetiştirme zihniyeti devam edecektir.

Yükseköğretimde Plansızlık ve Mühendislik Eğitimi

Sebahattin Bektaş

Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi

Giriş

Ülkemizde bir planlama kültürünün olmadığını biliyoruz. Her alandaki plansızlıklar ülkemizin kıt kaynaklarını heder etmekte, sağlıksız bir çevre ve toplum oluşmasına katkıda bulunmaktadır. “Biz plan değil pilav isteriz” zihniyetinin 40 yıl memleketin tepesinde oturduğu bir ülkede bu sonuç şaşırtıcı olmasa gerekir. Bu plansızlığın bir uzantısını da maalesef üniversiteleşme konusunda görmekteyiz. Özellikle son yıllarda her ile bir üniversite açma kampanyası çerçevesinde; gerekli altyapının, öğretim üyesi kadrosunun, laboratuvarlarının, kütüphanesinin olup olmadığına bakılmaksızın yeni üniversitelerin açıldığı, mevcut yükseköğretim programlarının kontenjanlarının artırıldığı normal öğretim yanında bir de II. Öğretim (Gece) programlarının açıldığını, tamamen ticarî kaygılarla Açık Öğretim, Yaz okulları, Uzaktan eğitim, tezsiz yüksek lisans programlarının açıldığını görmekteyiz. Yeni açılan üniversitelere, bölümlere, artırılan kontenjanlara bakıldığında maalesef bu yeni bölümlerin artırılan kontenjanların bir plan dâhilinde günümüz ya da gelecekteki bir ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak yapıldığını söylemek çok zor olacaktır. Ülke halkının vergileriyle doğrudan ya da dolaylı olarak finanse edilen üniversitelerden ülke insanının kendi refah ve mutluluğunu, yaşam kalitesini artırıcı faaliyetlerde bulunmasını beklemek en doğal hakkıdır. Ancak ülkemiz halkı bu beklentisini karşılayabiliyor mu elbette ki hayır. Tabi bu saydığımız alanlarda iyileşme ülkenin bilim ve teknoloji yeteneğiyle doğrudan orantılıdır. Bunda kaliteli mühendislik eğitiminin rolü yadsınamaz. Ancak doğaldır ki bu bir öncelik sorunudur. Hükümetlerin üniversiteye bakış açısı üniversiteye sağladığı olanaklar para-kadro, teşvik imkânları son derece önemlidir.

Yanlış Üniversite Modeli

Ülkemizde maalesef *Torba üniversite modeli* diyeceğimiz yanlış bir mo-

del uygulanmaktadır. Torba üniversite modeli diyeceğimiz bize has bu uygulamada her türden akademik öğretim biriminin bir arada açıldığını görüyoruz; örneğin bakıyoruz Anadolu da bir üniversite açılıyor, açılıyorken zaten fen fakültesi ya da temel bilimler fakültesiyle birlikte açılıyor. Hemen yanına bir eğitim fakültesi, bir ziraat fakültesi mümkünse bir de tıp fakültesi, ondan sonra aklınıza ne gelirse, ilahiyattan, güzel sanatlara, veterinerlikten dış hekimliğine, iletişimden, iktisattan, mühendislik fakültesine, eczacılıktan hukuk fakültesine kadar üniversite yatay olarak sağlıklı büyümektedir. Bu açılan fakültelere gereksinim olup olmadığını sorgulamak bir yana bu fakültelerin kurulup gelişmeleri için o bölgenin sosyo-ekonomik yapısının uygunluğu da hiç araştırılmamaktadır. Bu kadar birbirinden farklı alanlarda at koşturmak zorunda olan o üniversitelerden nasıl başarı beklenebilir.

Önerimiz torba üniversite modelinden vazgeçip *Branş (ihtisas) üniversitesi modeline* geçilmelidir. Yani üniversitenin ilgi alanının (araştırma-eğitim) belirli konularda yoğunlaşmalıdır. Örneğin tarım ya da ziraat üniversiteleri, Teknik Üniversiteler, Tıp ya da Sağlık Bilimleri Üniversiteleri kurulabilir. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) branş üniversitesi modeline iyi bir örnektir. Bu sayede kurulacak üniversitelerin Torba üniversite modelindeki gibi yatayda sağlıklı gelişmesi yerine dikeyde sağlıklı gelişmeleri, niteliklerini yükseltmeleri, buldukları bölgeye uygun bölümleri sayesinde iyi uyum sağlamaları ve gelişmelerini daha kolay tamamlamaları ihtisaslaşmaları mümkün olabilecektir.

Kontenjanlar Nasıl Artırılıyor?

Üniversitedeki bir bölümün kontenjanının belirlenmesi prosedürü aşağıdaki şekilde işlemektedir. Öncelikle bölüm kendi olanaklarına göre istediği kontenjanı belirlemekte ve bu önerisini fakülte kuruluna iletmektedir. Dekanın başkanlık yaptığı kurulda bu istek değerlendirilmekte ve genellikle bölümün isteği bir miktar artırılarak üniversite senatosuna iletilmektedir. Rektörün başkanlığını yaptığı senato da fakültelerden gelen kontenjan talebini ve genellikle bir miktar artırılarak YÖK'e bildirmektedir. Kontenjan belirlemede son karar verici YÖK'tür. YÖK de bu yetkisini genellikle siyasi iradenin beklentisine uygun olarak kendine ulaşan kontenjan taleplerini artırmak yönünde kullanmaktadır.

Ayrıca üniversite ya da yüksekokul açma konusundaki yerel istekler (sırf bölgeye ekonomik anlamda hareket gelsin diye) siyasetler tarafından YÖK'e iletilmekte ve YÖK'ün bugünkü konjonktürü itibarıyla de bu istekler engellenmemektedir. Bu konuda çarpıcı bir örnek vermek istiyorum. Sinop'un Boyabat ilçesindeki meslek yüksekokulunda Harita-Kadastro Programı bulunmaktadır. 1996 yılından beri öğretim kadrosunda zafiyet yaşandığını yakından biliyorum. Sürekli olarak kadro ilan edilmesine rağmen bu ilanlara yeteri başvuru olmamaktadır. Şüphesiz burada akademik

personel maaşının azlığı, Boyabat ilçesinin sosyo-ekonomik profilinin düşüklüğü ve coğrafi konumunun elverişsizliği gibi parametreler etkin olmaktadır. İşte bu Boyabat ilçesinde bakanlık yapmış bir bölge milletvekilinin bastırmasıyla bugünden tam 23 yıl önce 1992 yılında o gün de bugün de mezununa hiç ihtiyaç duyulmayan İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Boyabat'ta kurulmuştur. Sanırım bu örnek Ülkemizde üniversitelerin nasıl açıldığını fakültelerin nasıl kurulduğunu iyice anlatmaktadır.

Atanamayan Öğretmenler

Bugün kamuoyunun yakından bildiği atanamayan fen-edebiyat, eğitim fakülteleri mezunu öğretmenler sorunu gün gibi ortadadır. 350 bine yakın ataması yapılmayan öğretmenden bahsedilmektedir. Öte yandan ilk ve orta öğretim düzeyinde bugün öğretmen sayısı yeterli midir? Öğretmen ve sınıf yetersizliği nedeniyle çok kalabalık sınıflarda eğitim yapıldığı normal eğitim yerine ikili eğitim (sabahçı-öğleci) yapıldığı da herkesin malumdur. Şüphesiz sorun siyasî iradenin tercihiyle çözülecektir ya da çözülmeyecektir. Durum böyleyken her açılan üniversitede hemen bir fen fakültesi ya da eğitim fakültesini açıldığını görüyoruz. Böylece her üniversitede öğretmen yetiştiren ikişer matematik, fizik, biyoloji ve kimya bölümlerinden ikişer tane olduğu eğer gece öğretimi de yapılıyorsa aynı bölümlerin sayısı dörde çıkmaktadır. İşte böyle bir plansızlık sonucu bugün atanamayan öğretmenler sorununu doğurmuştur. Fen fakültelerinin durumu artık gözden geçirilmelidir. Öğretmen yetiştirmek eğitim fakültesinin görevi ise fen fakültelerinin misyonu öğretmen yetiştirmek olmamalıdır. Dolayısıyla bilim lisansierini yetiştirecek fen fakültelerinin II. öğretimleri kapatılmalı normal (gündüz) öğretim kontenjanları da 20-25'i geçmemelidir. Keza ziraat fakültelerinde de lisans seviyesinde gereksiz olarak aşırı branşlaşmaya gidildiği için gereksinim fazlası ziraat mühendisi piyasadadır. Aynı durum ilahiyat fakülteleri için de geçerlidir.

Tıp, Hukuk ve Mühendislik Branşlarına Getirilen Taban Puan Uygulaması

YÖK'ün 2015 yılında uygulamaya koyduğu tıp ve hukuk fakültelerine taban puan uygulamasını 2016 yılında mühendislik fakültelerine de getirmesi uygulamasını son derece yerinde görüyor ve özellikle mühendislik fakültelerine getirmeyi düşündüğü ilk 240 bine girmek barajını biraz daha yukarılara (ilk 150 bin gibi) taşımasının daha uygun olacağını düşünüyoruz. Zira mühendislikler matematiğin uygulamalı bir alt dalıdır. Yeterli matematik ve fen bilgisine sahip olmayan öğrencilere mühendislik eğitimi verilmesinde büyük güçlükler yaşanmaktadır. Gerçi buna kimi üniversitemiz pratik bir çözüm bulmuş başarısızlığın en yüksek olduğu matematik-fizik derslerinin sınavlarını en kötü başarı ölçme yöntemi testlerle yapmaya

başlamış ve bir de sonuçlara çan eğrisi uygulaması getirerek bu derslerdeki başarı oranını sunî artırmıştır. Bu taban puan uygulaması çoğu vâkıf olmak üzere bazı devlet üniversitelerinde kontenjan boşlukları doğuracağını da şimdiden görmek gerekir.

Meslek Yüksekokulları ve Meslekî Eğitimin Yetersizliği

Ülkemizde yükseköğretimdeki okullaşma oranının son derece düşük olduğu gerçeği ortadayken yeni açılacak üniversitelere karşı çıkmak da kolay olmamaktadır. Öte yandan ülkemizde meslekî eğitimin özendirilmemesi, teşvik edilmemesi üniversiteler önünde aşırı yığılmaya neden olmaktadır. Lisans programlarına aşırı talep de sorunu büyütmektedir. Gelişmiş ülkelerde meslek liselerinin sivil liselere oranı %70-%30 iken ülkemizde bu oran tam ters %30-%70 dir. 12 Eylül darbesiyle kurulan YÖK'ün ülkemizdeki lise üstü olan 2-3 yıllık ne kadar öğretim kurumu varsa bunları Meslek Yüksek Okulu (MYO) kapsamında üniversite bünyesine sokmuştur. Sanırım bu işlemin amacı düşük olan yükseköğrenimli nüfus oranını sunî olarak artırmaktı. Ancak uygulama göstermiştir ki MYO'lar bu süreçte başarılı olamamış, kuruluş amaçları olan ara insan gücü yetiştirmekte başarılı olamamışlardır.

Bu MYO-ön lisans programlarına gelen öğrencilere verilen öğretim programı uygulama ağırlıklı olması gerekirken biraz da ekonomik kaygılarıyla (10 saatten fazla uygulama dersine ek ders ücreti ödenmemesi uygulaması nedeniyle) teorik ağırlıklı derslerden oluştuğu görülmektedir. Öte yandan sanki MYO'ların birinci amacı ara insan gücü yetiştirmek değil de sanki öğrencilerinin lisans programlarına kolay dikey geçiş yapabilmeleriymiş gibi MYO müfredatlarının aynı alandaki lisans programlarının ilk iki sınıfıyla uyumlu olarak teorik ağırlıklı olarak planlandığını üzülerken görmekteyiz. Bugün üniversitemize baktığımızda bu MYO'ların üniversitelerin sırtında birer kambur oldukları Üniversitelerin evrensel tanımındaki bilim yapma (araştırma), bilim yayma (eğitim-öğretim) görevlerini yerine getirmekte bir ayak bağı olduklarını görüyoruz. Mevcut 2 yıllık MYO'ların öğretim programlarına baktığımızda 1. sınıftaki derslerin neredeyse tamamına yakını matematik, fizik, ingilizce, türkçe, tarih derslerinin oluşturduğunu sadece 2. yılda mesleğe yönelik derslerin verilmeye çalışıldığını görmekteyiz bu da amaç olan nitelikli ara insan gücü yetiştirmeye yetmemektedir. Özellikle teknik branşlardaki MYO'larda ciddi bir altyapı laboratuvar eksikliği görülmektedir. Hatta MEB bünyesindeki benzer daldaki meslek liselerinin bile laboratuvar olanakları açısından daha iyi durumda olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan MYO'ya devam eden öğrencilerin çoğunun psikolojik sorun yaşadıkları da gözlenmektedir. MYO öğrencileri bir taraftan üniversite öğrencisi olmanın gururunu yaşarken diğer taraftan yetki sorunu lisans programı mezunları mühendisler gibi imza atamamaları, yedek subay askerlik haklarının olmayışı ve hiç okuma-yazma bilme-

yenilerle aynı askerlik hizmetine tutulmaları bazı MYO öğrencilerinde psikolojik sorunların yaşanmasına sebebiyet vermektedir. MYO'lar konusunda önerimiz ise şudur:

Tüm MYO'lar kapatılıp lağvedilmeli ve MEB bünyesine aktarılmalıdır. MEB'deki meslek liselerinin mevcut öğrenim süreleri 1-2 yıl artırılmalı bu programı bitirenlere de ön lisans diploması (Teknikerlik ve/veya muadili unvanlarıyla) verilmelidir.

Açık Öğretim Fakülteleri ve Uzaktan Eğitim Merkezleri

Ülkemizde ilk olarak Anadolu Üniversitesi'nde başlayan açık öğretim fakültesi uygulaması başarılı olmamış ve maalesef Türk üniversite tarihinde üniversite eğitimini sulandırma, metalaştırma, ticarileştirme uygulamalarına öncülük etmiştir. Günümüzde mezunlarına hiç ihtiyaç duyulmayan ağırlıklı olarak iktisat, işletme olmak üzere pek çok alanda hatta uygulamalı eğitim verilmesi gereken alanlarda bile açık öğretim fakülteleri gerek ön lisans gerekse lisans düzeyinde eğitim öğretim vermektedir. Bugün açık öğretim fakültesinin Türkiye'ye ne kattığı sorgulanmalıdır. Maalesef AÖF, Türkiye de üniversite diplomasını ucuzlatmıştır. AÖF'ün ülkeye katkıları nelerdir diye sayacak olursak;

1- AÖF kamu çalışanlarının kadro yükselmesinin önünde ön şart olan ön lisans ve lisans diplomalarını kolayca almalarını sağlamıştır. Burada insanların kendilerini geliştirmelerine, eğitim düzeylerinin yükseltmelerine kesinlikle karşı değiliz, karşı olduğumuz AÖF'ün yapmış olduğu sulandırılmış bir eğitimle diplomaların verilmesidir.

2- AÖF'ün diğer yararı da Anadolu Üniversitesi çalışanlarına sınavlardan elde ettiği gelirden döner sermaye payı dağıtması olarak özetlenebilir.

AÖF için saydığımız benzer kaygılar UZEM'ler için de geçerlidir. Üniversiteler AÖF ve UZEM ile gelir temin edebileceğini görünce pek çok üniversite AÖF-UZEM merkezi açmıştır ve açmaya çalışmaktadır.

Açık öğretime ve uzaktan eğitim uygulamalarına pedagojik açıdan baktığımızda örgün öğretime göre pek çok zaafı vardır. Bunlar; disiplinli bir öğrenme ortamının olmaması, AÖF-UZEM'de öğrenciler kendi kendine bir şeyler öğrenmeye çalışmaktadır. Öğrencilerin tek başına öğrenme durumunda kaldıkları için örgün öğretimdeki gibi öğrencilerin birbirinden etkilenmesi söz konusu değildir. Özümseyerek öğrenmenin gerçekleşmemesi sadece ezberci bir öğrenmenin olması, etkin bir öğrenmenin gerçekleşmemesine sebebiyet vermektedir, özellikle uygulamalı alanlarda eğitimin olmazsa olmazı olan uygulama, ödev, egzersiz, proje yapma ve yaptırma olanağının olmaması, öğrencilere

yorumlama ve analiz etme gibi yetkinliklerin kazandırılması hiç de kolay değildir. AÖF-UZEM bünyesinde öğrencilerin yeterlilikleri testlerle ölçülmektedir ki testler başarıyı ölçmede en kötü yöntemdir. Ayrıca AÖF-UZEM sınavlarının ÖSYM sınavlarına göre daha ciddiyetsiz yapıldığını da bu sınavlarda zaman zaman görev alan bir öğretim üyesi olarak söyleyebilirim.

Vakıf Üniversiteleri

Bugün üniversitelerimizin sayısı 200'lere yaklaşmıştır, bunlardan 76 tane-si vakıf üniversitesidir. Maalesef vakıf üniversitesi dediklerimiz içinde bu işi ciddi yapanların sayısı bir çift elin parmaklarını geçmez. Geri kalan büyük kısmının ise bu işi biraz ticarî gaye ile yaptıkları görülmektedir. Ticarî gayenin öne çıktığı durumlarda eğitim-öğretimin ciddi yapıldığını söylemek biraz zor olsa gerekir. Örneğin Samsun'daki bir vakıf üniversitesinin kadrosunda sadece 1 tane sağlık kökenli yardımcı doçent olmasına rağmen hemşirelik alanında uzaktan eğitim yoluyla lisans tamamlama programı açmış ve 3500TL karşılığında herkese diplomalarını vermiştir. İşin ilginç YÖK'ün bölüm-program açma konusunda koyduğu kriterlere bakılınca devlet üniversitelerine kıyasla vakıf üniversitelerine daha hoşgörülü davrandığı görülmektedir. Gerekli alt yapı koşullarını sağlamayan 4-5 katlı bir apartmanda öğretim yapan pek çok vakıf üniversitesinin varlığı hepimizin malumudur.

Mühendislik Eğitimi

1982'de yürürlüğe giren YÖK yasının mimarı Doğramacı kendisi de tıpcı olduğu için YÖK yasını biraz tıp eksenli olacak şekilde çıkarmıştır. Bu bağlamda ülke kalkınmasının sanayileşmesinin motor gücü olma durumunda olan mühendislik fakülteleri de tıp dışındaki diğer fakülterlere eş tutulmuştur. Bugün artık şurası çok iyi gözlenmektedir ki bünyesinde tıp fakültesi olan üniversitelerin diğer fakülteleri gelişmemektedir. Zira bünyesinde tıp fakültesi olan ya da sonradan açılan bir üniversitede çok kısa süre içinde tıp fakültesi dominant duruma geçmekte ve bunun doğal bir sonucu olarak da rektörler de tıp fakültelerinden seçilmekte ve üniversitenin bütçe ve kadro gibi kaynaklarından aslan payı her zaman tıp fakültelerine ayrılmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse Örgün öğretimdeki öğrencilerin yaklaşık %4'ü tıp fakültelerinde okurken üniversitelerde ödeneklerin yaklaşık %30-40'ı sağlığa yani üniversite hastanesine ayrılmaktadır. Tıp fakültesinde bir öğrencinin yıllık maliyetinin mühendislikte okuyan öğrencinin maliyetine oranı yaklaşık 6 kattır. Bu veriler yükseköğretimde kamu kaynaklarından aslan payını tıp fakültelerinin aldığı, mühendislik fakültelerine ise yeterince kaynak ayrılmadığını görüyoruz.

Nitekim ülkemizde mühendislik alanlarında önde gelen ODTÜ, İTÜ ve Boğaziçi üniversitelerinin bünyelerinde tıp fakültelerinin olmaması bu

iddiamızı kanıtlamaktadır. Kanımca üniversitelerimizi bu olumsuzluktan yukarıda açıkladığımız şekilde tıp fakültelerini bugünkü üniversite yapılanmasından çıkartıp ayrı tıp ya da sağlık bilimleri üniversitelerinin kurulmasıyla kurtarabiliriz diye düşünüyorum. Bu üniversitelerin içinde sağlıkla ilgili diş hekimliği, veteriner, eczacılık fakülteleri ve sağlık yüksekokulları bulunabilir.

Bugün dünyada sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş süreci yaşanmaktadır. Bu durum, daha çok üretim sistemlerinin dayandığı teknoloji tabanındaki köklü değişimlerle karakterize ediliyor. Elektronik, bilgisayar ve telekomünikasyon teknolojileriyle bunların bir bileşimi olan enformasyon (bilgi) teknolojisindeki olağanüstü gelişmeler bu değişimde belirleyici bir rol oynamıştır. Türkiye henüz sanayileşme eşliğini aşamamıştır. Bilim ve teknoloji yeteneğini yükseltmeden, sanayileşme eşliğini aşabilmek ve sanayi yeteneğini yükseltmek mümkün değildir. Günümüzde iletişim olanakları hızla artmakta, dünya globalleşmekte (küreselleşmekte), sınırlar ortadan kalkmakta ve serbest dolaşım yaygınlaşmaktadır. Bir anlamda küreselleşme, dünya ekonomisine egemen olan çok uluslu şirketlerin arzu ve istekleri bağlamında, sermayenin ve malların dünyada serbest dolaşımını sağlamayı hedeflemiştir, ancak emeğin tam serbest dolaşımını küreselleşmede dikkate alınmamıştır

Dünyadaki bu değişim sürecinde, çok açık olarak görülmektedir ki teknolojiye ve teknolojinin kaynağı bilime egemen ülkeler, sanayi başta olmak üzere bütün ekonomik etkinlik alanlarında mutlak bir üstünlük elde etme yolundadırlar. Artık ülkelerarası rekabeti bilimsel ve teknolojik düzey belirlemektedir. Dolayısıyla da dünya nimetlerinin yeniden paylaşılmasında ve toplumsal refahın yükseltilmesinde bilim ve teknoloji alanındaki üstünlük belirleyici olmaktadır.

Türkiye'nin globalleşen dünyadaki yeri nedir ya da ne olacaktır? Türkiye dünya ticaretinden ne kadarlık bir pay alabilecektir? Ya da bir başka deyişle gümrük duvarlarına dayalı korumacılığın bütünüyle kalktığı koşullarda bilim, teknoloji ve sanayideki yetkinlikleriyle rekabet üstünlüğüne sahip bulunan ülkeler karşısında Türkiye dünya ticaretinden ciddi bir pay alabilecek midir? Ya da bilim ve teknoloji yeteneğini henüz geliştirmeden bu yeni düzen içinde yer almaya çalışan Türkiye gereksinim duyacağı dünya teknolojisini, transfer yoluyla edinmenin bedelini nasıl ve hangi imkânlarla ödeyecektir?

Şu anki mühendis ihtiyacı düşünüldüğünde mevcut üniversitelerin vermiş olduğu mezun sayısının ihtiyacın üstünde olduğu çok yakın bir gelecekte (3-4 yıl içinde) bugünkü mevcut kontenjanlarla mezun sayısının 2 ye katlanacağı görülmektedir. Bu mühendis arzını karşılayacak talep yaratılabilecek midir? Bu soruya olumlu cevap vermek çok zordur. Dolayısıyla yakın gelecekte mühendislik branşlarında yaygın bir işsizlik sorununun başlayacağı kaçınılmaz görülmektedir.

Bu durumda yapılması gereken TMMOB'nin meslek odalarının YÖK ile temasa geçerek kontenjan artırımlarının önüne geçilmesi, alt yapı koşulları yeterince oluşmadan yeni mühendislik bölümlerinin açılmasına izin verilmemesi, halen açık durumda olup da olanakları yeterli olmayan bölümlerin öğrenci alımının koşulları yeterli hale gelinceye kadar durdurulması konusunda görüşmelerin yapılmasının belki yararlı olabileceğini düşünmekteyiz.

Bugünkü mevcut yükseköğretim sistemimizde mühendislik bölümlerinin bir tarih, coğrafya, edebiyat, ilahiyat, güzel sanatlar bölümlerinden bir farkı yoktur. Bu durum rektörlerin insaf ve anlayışına bırakamayacak kadar önemlidir bu konuda zaman geçirmeksizin gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bugün cep telefonsuz, otomobilsiz, uçaksız, bilgisayarsız yapıyor muyuz? İnternet uygulamaları yaşamımızı ne kadar kolaylaştırıyor bilgiye ulaşmada, iletişimde, örneğin internet bankacılık uygulamalarını düşünün bulunduğumuz yerden sadece cep telefonu ile havale, EFT ve ödemelerimizi bankalarda gişe önlerinde kuyruklarda beklemeden yapıyoruz. E-devlet uygulamalarının daha da yaygınlaştığında bürokratik işlemlerin ne kadar azalacağını düşünelim. Bunun dışında mühendislik ürünleri çok çeşitli branşlara çok büyük destekler sağlamaktadır. Örneğin tıp alanında birer mühendislik ürünü olan modern görüntüleme yöntemleri doktorların çoktan eli gözü kulağı olmuştur

Son yıllarda üniversitelerde akademik yükseltmeler için getirilen SCI uluslararası atıf endekslerince taranan dergilerde yayın yapma zorunluluğu ülkemizin uluslararası platformda yayın sıralamasındaki yerini epeyce yükseltmiştir. Ancak bu yayınlardan ülke halkına geri dönüşüm ne olmuştur. Beklenir ki bu bilimsel çalışmalar ülke halkının refah ve mutluluğunu yaşam kalitesini artırsın. Bugün dünyada kısa vadede üretime -paraya- dönüşecek nitelikteki çalışmalarda kolay kolay yayınlanmazlar.

Bugün bazı alanlarda örneğin uzay çalışmaları, genetik gibi konularda Türkiye'nin kısa vadede atılım yapması pek mümkün görünmüyor çünkü bu konuda yeterli birikimi yok, bu alana ayıracağı yeterli parası da yok. Ama bir yazılım (software) alanında durum farklı 2000 dolara bilgisayarın kralını alabiliyorsunuz geriye bir düşünen beyin kalıyor. Bazı ülkeler örneğin Hindistan son yıllarda yazılım sektöründe ciddi paralar kazanmıştır.

Sonuç

Bugün yükseköğrenim sistemimizde görülen plansızlık acilen yeni düzenlemeler gerektirmektedir. Esasında bu planlamanın tüm (ilk+orta+yüksek) eğitim kademelerimiz için yapılması gerekir. Özellikle yükseköğrenim öncesi mesleki eğitime gerekli yönlendirmelerin mutlaka yapılması gerekir. Böylece üniversite kapısı önündeki yığılmalar da bir miktar azaltılabilir. MYO'lar üniversitelerden çıkartılıp MEB bünyesine aktarılmalı ve bu okul

mezunlarının kamuda, özel sektörde çalışmalarının önünü açacak yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Sağlıklı bir yükseköğretim planlaması için YÖK, MEB ve DPT'nin bir araya gelip ülkenin geleceğine yönelik bir kestirim yaparak hangi dallarda yetişmiş insan gücüne gereksinim duyacağını belirlemesi ve yükseköğretimi bu konuda planlamasıdır.

Hâlihazırda akademik yükselmeyi amaçlayan bilimsel çalışmaları artık ülke çıkarları, ülke kalkınması doğrultusunda kullanmak bu konuda devletin teşvik edici yönlendirici düzenlemeler yapması gerekir. Bu bağlamda örneğin üniversiteler için söylüyorum akademik yükseltmeler için yurt dışı yayın yapma zorunluluğu yanında ülke sorunlarının çözümüne yönelik, üretimi artırıcı orijinal çalışmalar, patent hakları da değerlendirmeye alınmalıdır. Sık sık duyduğumuz üniversite-sanayi işbirliği özlenen düzeye bir an önce getirilmelidir. Bugünkü yasal mevzuat ve bürokrasi çarkı yüzünden üniversite-sanayi işbirliği yeterince sağlanamamaktadır.

“Bana Edebiyat Yapma!” Diyene İllâ Edebiyat Yapmaya Çalışmak...

Dursun Ali Tökel

Yrd. Aoç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Öğretim Üyesi

Üniversitenin edebiyat biriminde çalışan bir akademisyen olarak, dilim döndüğünce akademik âlemde edebiyat eğitim ve öğretimindeki sorunlara kendi kişisel serüvenim çerçevesinde işaret etmeye çalışacağım. Her alanda pek çok sorun olduğuna göre bu alandaki sorunlar nelerdir?

Biri sorunlardan bahsedince ve bu bahiste sorunlardan şikayet ağır basınca aklıma hep Attila İlhan'ın mısraı gelir: “Çünkü ayrılık da *sevdâya dahil*”. Tıpkı bunun gibi sorunlar da hayata dâhildir, bir yerde veya şeyde sorun yoksa sorun asıl orada ve o şeyde vardır. Sorunlarla uğraşmak meseleleri diri ve yararlı tutmak adına bize büyük imkânlar verir. Aslında bizler sorunlarla uğraşırken, sorunu gördüğümüz şeyin dirilmesiyle uğraşyoruz demektir: Gelişi güzel büyüyen dallar bir sorun olarak uzanırlar, bizler onları budadıkça ağacımızı gürbüzleştiriyoruz demektir. O zaman sorunda bir sorun yoksa konuşmamız ve halletmemiz gereken sorun nedir?

Asıl sorun sorunsuz bir dünya tasavvurudur; asıl sorun sorunlarla yüzleşmekten kaçınmaktır; asıl sorun sorunsuz bir hayatın daha ideal olduğunu düşünmektir; asıl sorun bir sorunu halledince sorununun ebediyen kalktığını düşünmemizdir. Ve nihayet asıl en büyük sorun birilerinin gelip nasılsa sorunları halledeceğini, kendisinin bu işe bulaşmasa iyi olacağını, zira fincancı katırlarını ürkütmenin bir manasının olmadığını, işinden, eşinden, mevkiinden olmanın an meselesi olduğunu, sorunlarla da yaşamının pek âlâ mümkün olduğunu, mehdinin zaten bunun için geleceğini, her sorunun bir mehdisi olduğunu, en akıllıca olanın onu beklemek olduğunu düşünmenin ta kendisidir! Bu düşüncenin hemen akabinde biriken sorunlar bir tsunami gibi gelirler ve kendini biriktirenleri süpürür götürürler.

Akademide Edebiyat

Eflatun'un akademisi, sanatın, felsefenin, bilimin ve müziğin tartışıldığı özgür ve özgün bir platformdu. Artık *Akademi* deyince akla hep üniversite gelir oldu. En azından bizde öyle. Fransız Bilimler Akademisi, İngiliz Kraliyet Sanat Akademisi, İngiliz Kraliyet Müzik Akademisi, yine İngiliz Kraliyet Tiyatro Sanatı Akademisi, bizim Oscar ödülleri olarak bildiğimiz ama gerçekte Akademi Ödülleri üniversite ile doğrudan anılmayan dünyaca ünlü akademiler. Bizde şimdilerde akademi deyince ne kaldı? Harp Akademisi, Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Polis Akademisi. Bir de Devlet Güzel Sanatlar Akademisi vardı, sonra Mimar Sinan Üniversitesi haline geldi, şimdilerde ise Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi oldu.

Bizde şeyler o kadar hızla başka hallere eviriliyor ki buradan bir gelecek çıkması nasıl mümkün olacak? Fransız Akademisininin kuruluşu 1635, İngiliz Akademilerininin kuruluşları 1662, 1768, 1822, 1904. Bizde bugün askerî ve polise ait olmayan bir tek Akademi adında anılan bir yer var o da TÜBA: Türkiye Bilimler Akademisi, kuruluşu 1993. Yani daha 22 yıl olmuş. Bu rakamları niçin verdiğimiz belli. En ufak bir mukayese bile sorunların nerelerde yattığını apaçık gösterecek!

Akademide

Kendi akademi maceramı çok kısaca anlatarak akademideki edebiyat ile ilgili sorunlara değinmek istiyorum:

1987 yılında mezun olduktan ve çeşitli liselerde beş yıl öğretmenlik yaptıktan sonra akademiye geçtim. Yüksek lisans, doktora derken bu sefer keyfi okumalar yerine bilimsel okuma ve yazma maceramız başlamış oldu. Bu yıllar okumanın haz, keyif ve kendini aramadan çıkıp işin çıkar amaçlı okumaya dönüştüğü yıllardır. Okuma sürecinizi ve materyalinizi arzularınız, tutkularınız, arayışlarınız değil de tamamen geçmek zorunda olduğunuz dersler, bitirmek zorunda kaldığınız seminerler, tamamlamakla perişan olduğunuz tezler, almak için can attığınız akademik unvanlar belirler.

Unvan deyince bir duraklamak gerekir. Zira bence akademideki en büyük sorunların başında akademisyenlerin bitmez tükenmez bir tutkuyla bütün enerjilerini akademik unvanları almaya harcamaları gelmektedir. Akademik sistemin çeşitli dergilerdeki yayınlara, hakemli dergilerden alınacak puanlara bağlanması hemen bütün akademisyenleri *bilimsel bir faaliyet* olarak değil de yayınlarını neredeyse tamamen *puan alma* esasına göre yapma hırsına itmektedir. Puan getirmeyen yazının bir anlamı yoktur. Yazı yazılacak ve yayınlanacaksa puan esasına göre yazılır ve yayınlanma yolları aranır. Kendi şahsi maceram bu esaslara hiçbir şekilde riayet etmemenin neye mal olduğunun hikâyeleri ile dolu olduğu için kurduğum

cümlelerin ne anlama geldiğini gayet iyi bilmekteyim.

Bir şey ne için yapılırsa onu elde edeceğine göre, bir yazı puan için yazılır ve yayınlanırsa ne elde edecektir, tabi ki puan! Bugün bizim akademimiz tonlarca puanla doludur. Puanların bilimsel ve akademik karşılığının ne olduğu, YÖK indinde ne anlama geldiği ise benim meçhulümdür. Bir aday kendini doktor yapacak bir çalışmanın hakiki ıstırabını çekmede, sonra doktora bitince kendisini Yrd. Doç. yapacak yayınların puanları peşine düşmekte, onu elde edince doçentlik puanlarının telaşı sarmakta, o da hallolunca bu sefer profesörlük puanlarını çetelesi tutulmakta, bunun akabinde olunacak ve alınacak başka bir titr kalmadığına göre derin bir boşluk hasıl olmaktadır.

Üniversitelerdeki bilimsel faaliyetlerin yardımcı doçent seviyesinde en üstte, doçent seviyesinde ortalarda ve profesör seviyesinde en altlarda olması puan arayışlarının bir sonucudur. Eğer üniversitemiz bir bilim yuvası olacaksa bilimsel üretimin teşviki neyle olacaktır? Bugün hakemli dergilerde yayınlanan makalelere belli miktarda paralar ödenmesi bu sefer bilimsel neşrin anlamını başka zaviyelere çekmeye başlamıştır. İstisnaları değil geneli dile getirdiğimiz unutulmamalıdır. Akademik faaliyetlerin esasını bir titr elde etme hakikati belirlediği müddetçe bu kısır sarmal asla aşılamayacaktır. Son zamanlarda akademik titrlerin hakemleri dergi yayınlarına bağlanması bambaşka sorunlara kapı aralamaktadır.

Hemen bütün branşlarda olduğu gibi edebiyat da bu sarmalın dehşetli anaforu içindedir. Üniversitelerdeki edebiyat çalışmalarının mihreri otuzlu yıllarda şekillenmiştir. Yeni Türk Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Eski ve Yeni Türk dili anabilim dalları o yıllarda belirlenmiş, hangi konuların nasıl çalışılacağına aşağı yukarı sınırları çizilmiş ve bugün nerdeyse aynı minval üzere devam etmektedir. Bütün bu çalışmaların genel eksenini edebiyatta *neyin* söylendiği belirler; *nasıl söylendiği* değil!

Neyin söylendiği bir istatistik, bir sayılar ve kemiyetler işidir. Büyük ve titiz bir çaba sizi nelerin söylendiğinin envanterine götürür. Nasıl söylendiği ise edebiyatta *edebiliğe*, yani sanatın nasıl yaratıldığına, sanatçının yaratma ve ortaya koyma ıstırabına. Bu ise derin ve kapsamlı kuramlar bilgisini gerektirmektedir. Yüksek lisans yaptığım yıllardan örnek vermek isterim.

Yüksek lisans döneminde modern edebiyat kuramlarıyla metin incelemeleri yapıyorduk. Şaşırdığım bir husus vardı: Türk edebiyatı metinlerine uyguladığımız modern edebiyat kuramlarının hemen hepsi ülkemizde daha ziyade Filoloji bölümlerinin tekelinde bir faaliyet alanı olarak kalmıştı. Ülkemizdeki İngiliz, Fransız ve Alman edebiyatı bölüm hocaları bu kuramları Türk edebiyatı metinlerine de uygulamış ve çok şaşırtıcı sonuçlara ulaşmışlardı. Berna Moran, Gürsel Aytaç, Tahsin Yücel, Yıldız Ecevit vb.

İngiliz, Fransız, Alman filolojisi hocaları idiler ve bizler onların Türk edebiyatına uyguladığı modern edebiyat kuram örneklerini okuyor ve örnek çalışmalar yapıyorduk. Bu anlamda Berna Moran'ın Edebiyat Kuramları ve Eleştiri kitabı çok önemliydi ve maalesef Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri bu kuramlardan bî-haberdi. Mehmet Kaplan'dan sonra Türkoloji bu kuramlara pek ilgilenmemiş, lisans yıllarında öğrenciler bu kuramlarla metin açma teknikleri dersleri görmemişlerdi.

Akademik hayatıma Eski Türk Edebiyatı alanında devam ederken, neden Türk Dili ve Edebiyatı hocalarının Batı'da gelişip yaygınlaşan modern edebiyat kuramlarına sırtını döndüğünü anlamıştım: Zira bu kuramlar birer fantezi olarak görülüyor, Batılı kafanın yarattığı kuramın Türk edebiyatına uymasının abes olacağı düşünülüyordu! Hatta Eski Türk Edebiyatı alanının bir hocası Divan edebiyatı ürünlerinin modern kuramlarla incelenmesine asla izin verilmeyeceğini söylemişti. Sorun neydi?

Kendi açımdan şunu gördüm: Anahtarsız bir kapı açılmayacağına göre, esasları bilimsel bir titizlikle belirlenmiş kuramlar veya teoriler olmadan edebi metinler incelenemez. Modern kuramlar bu anlamda ne söylüyordu?

Batı insanının hakikati arama adına varlığı kılı kırk yararcasına inceleme iştah ve arzusu atomlar, uzaylar, denizler kadar edebî metin anlama kuramlarında da görülür. Propp'un masalları, yapısalcıların edebî metinleri inceleme teknik ve yöntemleri metin denen varlığı nasıl atomlarına ayırarak incelediklerinin güzel örneklerdir. Bugün hâlâ masallar Propp'un yöntemiyle incelenmektedir. Yirminci yüzyıl boyunca Sartre'ın, Barthes'ın, Eco'nun, Calvino'nun, Eliot'un, Borges'in, Todorov'un, Nabakov'un metinleri anlama ve yorumlama üzerine geliştirdikleri/uyguladıkları/başvurdıkları yöntemler beni fazlasıyla etkilemişti. Yıllarca onların kitaplarını okuyarak "acaba bizim metinlere de bunları uygulamak mümkün mü" diye araştırıp durmuştum.

Sanat Ontolojisi okurken dikkatimi çekmişti: Edebiyat güzel sanatlardan biriydi, güzel sanatları inceleyen bilim dalı da estetikti. O zaman nasıl oluyordu da edebiyat fakültelerinde Estetik dersi okutulmuyordu? Eğer edebiyat güzel sanatlardan biriye bizim onu anlamamız için güzel sanatların terim ve kavramlarını bilmemize ihtiyacımız vardı! Eğer Estetik okumuyorsak bu terimleri öğrenemeyeceğimize göre her edebiyat mezunu aslında işine kör veya topal olarak başlıyordu. Bu yüzden doktora ders döneminde elimden geldiğince Felsefe ve Estetik üzerine metinler okudum. İsmail Tunalı'nın Sanat Ontolojisini okurken onun ontolojik açıdan bazı beyit incelemelerini yaptığını görmüştüm. Onun Baumgarten ve İngarden'den de yaralanarak geliştirildiği bu yöntemi Bâkî'nin bir gazeline uyguladım. Sonra bu çalışma esas alınarak pek çok inceleme yayınlandı. Ondan sonra Yapısalcılık, Rus Biçimciliği, Anlambilim, Bildungsroman, Gremias'ın Eyleyenler kuramı, Göstergibilim ve Metinlerarası terimleri

eşliğinde Divan şiiri metin incelemeleri yapmaya çalıştım. Bunlar yeni olan her şeye karşı olanlarca ukalalık, sürekli yeniliklere açık olanlarca Divan şiirine yeni açılımlar olarak görüldü.

Divan Şiiri Hayattan Kopuksa...

Üniversitelerde edebiyat öğretimindeki en büyük sorunlardan birisi edebiyat-hayat ilişkisinin bir türlü kurulamaması gelmektedir. Edebiyat ile gündelik hayatın, yaşayan insanla okunan metnin nasıl bir ilişkisi vardır/olmalıdır/var mıdır? Bu sorular benim çalışma alanım olan Eski Türk Edebiyatında çok daha vahim karşılıklar buluyordu.

Hemen her sene üniversiteye, edebiyat bölümü birinci sınıfa gelen öğrencilere soruyorum: “Divan edebiyatı size neyi çağrıştırıyor?” cevaplar otuz yıldır hep aynı: “Hayattan kopuk, saray edebiyatı, yüksek zümre edebiyatı, soyut edebiyat, zincirleme tamlamalarla, Arapça, Farsça bilinmeyen kelimelerle kurulmuş dili ağır bir edebiyat, okumuşlar edebiyatı, bugüne bir şey demeyen edebiyat, sanat için yapılmış yapma edebiyat...” sonra onlara şunu soruyordum: “Hep olumsuz sıfatlar söylediniz, Kutadgu Bilig’den başlatırsak nerdeyse bin yıl sürmüş bu edebiyatın hiç mi olumlu bir sıfatla anılacak güzel bir tarafı yok!” Herhalde yoktu, olsa akıllarına gelirdi.

Bu facianın sorumlusu kimdir? Lise öğretmenleri olmalı diyoruz, iyi ya onlar bizim üniversitemizde okumadı mı? Onlara nasıl bir eğitim veriyoruz ki, bütün bir nesli tarihi edebiyatına düşman olarak yetiştiriyorlar? Onlara sorarsanız ÖSYM edebiyat sorularında tam da divan edebiyatını bu çerçevede tutmak istiyor. Bu sorunların bir de ÖSYM kısmı var ki o ayrı bir evlere şenlik faslı.

Macbeth’in Yaradığı Şeye Fuzûlî Yaramıyor Mu ?

Abdülbaki Gölpınarlı **Fuzûlî Divanı** kitabının *Fuzûlî’de Realite* başlıklı bölümüne şu cümleyle başlıyor:

“Bu başlık kimseyi şaşırtmasın, tam yerindedir. İdealist bir edebiyatta realitenin olmadığını söyleyenler bulunabilir. Fakat biz şâiri muhitinden ve dünyadan ayrılmış, mücerret bir buutta, gözlerini yummuş, iç âlemine dalmış ve iç âlemi de dış âleminden tamamıyla ayrı, düşüncelerine, sözlerine ancak kendini mihver edinmiş bir mahlûk olarak tanımıyoruz. Şiirde esas, istediği kadar idealizm olsun, şâir istediği kadar idealist bulunsun, yaşadığı cemiyetten ayrılamaz, insanlığından, insanlık duygularından ve insanlığın ihtiraslarından kurtulamaz...”¹

1 Abdülbaki Gölpınarlı, *Fuzûlî Divanı*, İnkılap Ktb. İstanbul 1985, s. 83.

Shakespeare'nin **Macbeth** adlı eserini Türkçe'ye çeviren kişi kitabın girişinde okurlarına şöyle sesleniyor:

“Yaşadıklarınız hakkında, aşk hakkında, müzik ya da yaşlılık hakkında söyleyecek anlamlı bir şeyler bulamıyorum diyorsanız bu konuda Shakespeare'ye güvenebilirsiniz. Sevgilinizin gururunu okşamak ve onu yüceltmek istiyorsanız Büyük Şâir'in 'Bir yaz gününden farkın nedir, bilir misin sevgilim' diye başlayıp ‘ama sendeki sonsuz yaz hiç solmayacak... Nefes aldıkça insanlar, gördükçe gözler bu şiirim yaşayacak ve seni de yaşatacak’ diye biten 18. Sonesinden yardım alabilirsimiz. Bu dünyanın çivisi çıkmış diyorsanız ve tak etmişse canınıza artık dünyadaki yolsuzluklar ‘vaz geçtim bu dünyadan. Tek ölüm paklar beni’ diye başlayıp devam eden 66. Sone duygularınıza tercüman olur belki de. Evlatlarınızın vefasızlığından canı yanmış bir ebeveynseniz, ‘vefasızlığın keskin dişlerini, tam yüreğime sapladı bir akbaba gibi. Nankör bir evlada sahip olmak daha da can yakıcı keskin bir yılanın dişlerinden’ diyerek dert ortağınız olabilir Kral Lear...”²

Bir Türk okuru, kendi duygularını ifade için 16. yüzyıldaki bir İngiliz'e başvurmak yerine 16. yüzyıldaki bir Türk şâirine başvurursa nasıl olur? “On altıncı yüzyıldaki bir divan şâiri 21. yüzyıldaki benim duygularıma nasıl tercüman olabilir ki?” mi diyorsunuz? Sizinle aynı dili konuşan ve aynı medeniyetin insanı on altıncı yüzyıldaki bir Türk şâiri size tercüman olamıyor da, on altıncı yüzyıldaki bir İngiliz şâiri nasıl tercüman olabilir?

Fuzulî'nin de bugünün insanın arayışlarına cevap verecek bir donanım ve enginliğe sahip olduğunu kim yazacak, söyleyecek, bulup çıkaracak? Sadece divan şâiri uzmanları mı? Diğer sosyal bilimciler ne zaman bu her yönlü insanlarla ilgilenecekler? “Ben psikanalizi Freud'dan değil Dostoyevski'den öğrendim” diyen Nietzsche edebiyatın hangi yönüne işaret ediyor ve Fuzulî'nin edebiyatının o yön bakımından fakir olduğunu kim iddia edebilir?

Bugün Dostoyevski'nin eserleri hukuk fakültelerinde bir hukuk metni olarak okutuluyorsa, edebiyatın hangi yönü hukuk gibi keskin bir alana kaynaklık yapabilmektedir? Fuzulî, bugün için bir hukukçuya hiç bir şey ifade etmemekte midir?

Shakespeare hakkında bunca yorum, hala açıklığa kavuşturulamamış bunca mesele, sinema, tiyatro, felsefe, davranış bilimleri, dil, teoloji dallarında onca Shakespeare uygulaması, çalışması, araştırması... Çünkü Shakespeare'i sadece *eski İngiliz edebiyatı uzmanları okumuyor, zaten böyle bir anabilim dalı da yok!*

Shakespeare'i anlamak için Türkçede bile binlerce sayfa tutarında Shakspeare sözlükleri var! Ama biz Fuzulî'yi hâlâ Devellioğlu lügati ile an-

2 Shakespeare, *Macbeth*, (Çev: Safiye Gül Yazıcı), Paraf Yay., İstanbul 2011. Girişten

lamaya çalışıyoruz.

Fuzûlî gibi pek çok divan şâiri daha başka bilim dallarının da araştırma ve inceleme konusu olmadığı müddetçe divan şiiri ve şâirinin gerçek kimliği ortaya çıkmayacak. Türk edebiyatına mahsus bir ayrıntı olarak, Osmanlı tarihi boyunca hemen bütün meselelerimiz şiirle dile getirilmiştir. Osmanlıda sadece gazelin, kasidenin, mesnevinin değil; fıkhnın, siyerin, tarihin, tıbbın, gramerin dili de genellikle şiir idi.

Dolayısıyla bir divan edebiyatı metni sadece edebî bir metin kabul edilerek edebî yönü ön plana çıkarılarak incelenemez. Bir divan şiiri, bir şiir olmanın dışında nedir?

Divan şiiri halktan kopuktu, peki bugünkü şiirimiz halkla iç içe miydi? Bugün kaç kişi mesela bir Necip Fazıl'ı, Sezai Karakoç'u, Ahmet Hamdi Tanpınar'ı, Cemal Süreya'yı öyle bir okumayla anlardı? Neden Shakespeare'nin metinleri bugün bile hala kullanımlık metinlerken ve onu ancak uzmanları anlarken bizim Fuzulî, Bâkî, Şeyh Galip'lerimiz *eski Türk şairi* idi? Neden bugünün insanına Dante, Shakespeare yudum yudum anlatılıyordu da iş bizim şairlere gelince bunlar *anlaşılmaz dilleri olan seçkin zümre şairleri* oluyorlardı? Sonra ben şunu fark ettim: Shakespeare üzerine yayınlanmış binlerce sayfalık, hatta tek tek eserlerine ayrılmış özel Shakespeare sözlükleri (Shakespeare Glossary) vardı. (Shakespeare'in eserlerine ayrılmış <http://www.shakespeareswords.com/> sitesine bir girin ve o inanılmaz çalışmaları bir görün, ne demek istediğim çok daha iyi anlaşılır.) Sadece Türkçede iki tane Shakespeare sözlüğü olduğunu söylersek maksat hâsıl olur. Özdemir Nutku'nun yazdığı Shakespeare Sözlüğü 648, Aziz Çalışlar'ınki ise 216 sayfa. Ama biz henüz bir Fuzulî sözlüğü yazmadık. Bir Şeyh Gâlib sözlüğü hazırlamadık; bütün bu edebiyatı elimizdeki Osmanlıca-Türkçe basit sözlüklerle anlamaya çalışıyoruz.

Oysa Divan şiirinin kaynaklarını sayınca mangalda kül bırakmıyor ve sayfalarca dizinler hazırlıyoruz. Bütün bu kaynaklar müstakil sözlükler istemiyor mu? Eskilerin tabiriyle sözlük *ilm-i âlettir*, alet olmadan el nasıl övünecek?

Edebiyat öğretimimizin en büyük sorunlarından biri de bütün yukarıdaki sorunlara bağlı olarak akademinin yaşayan hayattan ve yaşayan sanatçıdan kopukluğudur. Edebî metin yazarı ölmedikçe kolay kolay -bireysel bazı çabalar hariç- akademiye giremez! Bir dersin malzemesi, bir dersin konusu veya aracı, bir kapalı halin açıcısı olamaz. Bu yüzden yaşayan sanatçılarımız genellikle akademimize küstür, güceniktir. Alaylılar mekteplileri, mekteplilerin alaylıları ötelediği kadar ötelemekte ve aradaki didişme akademinin yavanlığına sebep olmaktadır.

Eski edebiyatımız eski harfleri bugünkü çevirme ameliyesi olan metin çevirmeye sıkışıp kalmıştır; dille, alfabe ile, o dilin ve alfabenin yarattığı

muazzam kültürle irtibatlar kopmuş, bu kopuş öyle uçurumlar yaratmıştır ki doktora seviyesinde muazzam çabalar gerektirmektedir. Metinlerin hâlâ bilinemez kemiyet ve keyfiyeti akademik çalışmaların daha ne kadar bu döngüde seyredeceğini belirsiz kılmaktadır.

Özel sorunlar, genel sorunlardan bağımsız düşünülemez. Ülkemizde, tarih, felsefe, sosyoloji, ilahiyat alanındaki genel öğretim sorunları edebiyatta da baki! Osmanlı döneminde en tepedeki padişahтан köydeki Mehmet Emmi'ye kadar herkes edebiyatla haşır neşirdi. Süleymaniye'de de, köydeki camide de mevlit okunur, Yunus ilahileri çağlardı. Hemen her padişah, vezir, devlet adamı en büyük şair ve şiir hamisi idi, edebiyat hayatın omurgası idi.

Sonra ne oldu?

Bana edebiyat yapma, bana masal okuma, bana hikaye okuma, bırak bu hikâyeleri, bana edebiyat parçalama, edebiyat bunlar, hayatımı yazsam roman olur, hikaye bunlar!..

Nasıl bu hale geldi?

Akademimiz bugün, *bana hikâye okuma, bana masal anlatma, bana edebiyat yapma, edebiyat parçalama* diyenlere edebiyat yapmaya çabalayıp duruyor! Yani genelde (halkta) karşılığı olmayana özelde (üniversitede) düzeltmenin yolları nasıl bulunacak? Edebiyatla hayatın irtibatı nasıl kurulacak? Bugün TV dizileri, sinema senaryoları Kore'den alınan çakma-çukma hikâyelerle götürülmeye çalışılıyor! Türk edebiyatı akademisi endüstriyel edebiyata ne zaman el atacak? Kendi tarihsel ve kültürel metinlerini günümüz sanatının dillerine nasıl aktaracak? Sinemanın, tiyatronun, felsefenin, psikolojinin, hukukun, tarihin Shakespeare'den çıkarıldığını Fuzûlî'den, Yunus'tan, Nâbî'den, Aşık Ömer'den ne zaman ve nasıl çıkaracak? Günümüz sanat ve sanatçısını, geçmişin kovanlarında mahpus kalmış ballarla nasıl besleyecek?

Sorunun çoğuğu hayatın içinde olduğumuzun ve neleri çözmemiz gerektiğinin en güzel işaretidir.

Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi’nden Tanzimat’tan Günümüze Türk Düşünürleri’ne

D. Mehmet Doğan

Hilmi Ziya Ülken’in *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi* isimli iki ciltlik kitabını üniversite öğrencisi olarak 1960’ların sonunda büyük bir heyecanla edinmiş, formalar dağıldığı için, paranın o kıt zamanında kitap bedeli kadar daha vererek ciltletmişim.

Hilmi Ziya’nın kitabı her ne kadar genel bir isim taşıyorsa da, yeterince geniş bir düşünürler listesi vermiyordu. Belli başlı isimler yanında çok bilinemeyen ve önemsenmemesi gereken kişiler de vardı. 20. yüzyılın önemli bir düşünürü olduğundan şüphe edilmemesi gereken Said Halim Paşa’dan bahis yoktu. Fikri şairliğinin önüne koyan Mehmed Âkif’in adı geçmiyordu. Mesela bu kitapta, o sıralar okumaya başladığım ve önemli bulduğum Nurredin Topçu’ya da yer verilmemişti. Oysa Hilmi Ziya bey, Topçu’yu tanımaz değildi. Doçentlik tezini onun yanında yapmıştı. Zaman zaman da Topçu’nun yayınladığı *Hareket* dergisinde yazmıştı...

Yıllar sonra Süleyman Hayri Bolay Hoca’dan 7 ciltlik *Tanzimat’tan Günümüze Türk Düşünürleri* kitabının müjdesini aldığım da ne kadar sevdiğimi tahmin edebilirsiniz. Süleyman Hoca, Hilmi Ziya’nın bıraktığı yerden devam etmekle kalmayacak, onun listesinde yer almayan birçok önemli şahsiyeti de kitabında ele alacaktı.

Kitap çıktıktan bir süre sonra, Süleyman Bey’in tavsiyesi üzerine yayınevi tarafından gönderildi. Biz de karıştırmaya, ucundan kenarından okumaya başladık. Hemen belirtelim: *Geç de olsa böyle 5 bin sayfalık muhalled bir eserin yayınlanması çok önemli*. Süleyman Hayri Hoca’ya, diğer emeği geçenlere ve bu kadar külfetli işe girişen yayıncılara peşinen teşekkür edelim. Süleyman Hoca hem editör, hem de birçok maddenin yazarı. Bazı maddelere de ilavelerde bulunmuş.

Kitabı masamın üstüne yerleştirdim, gerektiğinde bakıp bir yazı ile tanıtmak için... Mehmed Âkif yine yok (Tevfik Fikret var), neyse ki Said

Halim Paşa var. Bu arada “40 Yıl sonra Nureddin Topçu Bilgi Şöleni” için İstanbul’a gittik. Gitmeden Anadolucular faslında Nureddin Topçu maddesine bakmış ve sathî bulmuştum. Topçu’nun eserleri ortadayken, nereyse bütün atıflar onunla ilgili bir kitaba yapılmıştı.

Daha fazlasına bakmaya fırsatım olmadı. Meğer daha sonraki bölümlerde de Topçu ile ilgili metinler varmış. Hele de Mustafa Kök Hoca’nın yaklaşık 40 sayfalık yazısı güzel bir icmâl.

Süleyman Hoca, böyle bir eserin zorluklarından Sunuş’ta söz ediyor: “Bir düşünce tarihi yazmak, bu dönemin düşünce şekillerini, tarzlarını temsil eden düşünür temsilcilerini, ele aldıkları sorunları, bunlara getirdikleri çözümleri günümüze, yarının insanlarına ve bütün dünyaya tanıtmak; işte bu çok zor bir iştir.”

Hoca bu kadar zor bir işe neden kalkıştığını da izah ediyor. Batı felsefesi hocası olmasına rağmen üniversitede Türk düşüncesi ile ilgili dersler de vermiştir. Bu dersler çağdaş düşünürleri tanıtan bir eser vücuda getirme fikrini hızlandırmış. Daha önce Kültür Bakanlığına hazırlanan proje bakan değişimi ile gerçekleştirilememiş. Böylece daha geniş bir yayın için zaman da kazanılmış.

Mustafa Kök’ün Topçu makalesi, 4/A cildinde “spritualistler” bölümünde yer alıyor. Daha önceki metin gibi, başlangıçta hayat hikâyesi ve eserleri üzerinde duruluyor. Daha sonra Mustafa Kök Hoca başlıca fikirlerini ele alıyor: Metafizik anlayışı, aklın saltanatından ilhamın saltanatına, batılılaşma bağlamında kültür ve medeniyet anlayışı, Topçu’da kültür nedir, dine bakışı, Topçu’da Müslüman Türk rönesansı, bir Türk rönesansının imkân ve safhaları, Topçu’da din ve siyaset ilişkisi, bizi şeyhülhislâmlık müessesesi mi çökertmiştir, hürriyet anlayışı ve idealizmi, Topçu’nun İslâm idealizmi, şahsiyetçilik nedir, milliyetçilik anlayışı, milliyetçiliğin tarihi, din ve ahlâk felsefesi, Topçu’nun inanç anlayışı, imanının mistik özellikleri, Allah anlayışı, Nureddin Topçu’da din ve ahlâk ilişkisi, sanat felsefesi ve muhtelif konular, etkilendiği ve etkilediği şahsiyetler... (Son başlığına altında etkilendiklerinden söz edilmiş, her ne hikmetse etkiledikleri ihmal edilmiş).

Mustafa Hoca’nın metnindeki bir husus dikkatimi çekti. Güya Topçu, Fransa’da lisansı tamamladıktan sonra (1930’lu yıllar) doktora için Moris Blondel’e gidiyor. O da dinini soruyor. Topçu, “yok” diyor. “Öyleyse, bir din seç de gel” diyor. Ertesi gün Topçu müslümanlığını seçtiğini söylüyor ve tezi alıyor...

Bu rivayetin bu metinde iğreti durduğunu fark edince hocaya sordum. “Benim yazımda yoktu” dedi. Peki, böyle bir rivayetin doğrulanabilirliği var mıydı? Mustafa Kök Hoca, bunun doğrulanabilirliğinin olmadığını, çünkü Moris Blondel’in 1927 yılında emekli olduğunu söyledi! Yani Topçu

onun doktora talebesi olamazdı. Blondel'le ilişkisi onun bulunduğu muhitlere devam etmesi ile açıklanabilir.

Mustafa Hoca'nın makalesinden sonra Süleyman Hayri Bolay'ın Topçu ile ilgili eki yer alıyor. Bu dokuz sayfalık metinde Hoca, topçu ile tanışıklıklarını anlatıyor biraz önce belirttiğimiz anektoda de yer veriyor. Buradan Süleyman Hoca'nın çok beğendiği ve kendisinden menkul anektodun Mustafa Kök'ün metnine karıştığı düşüncesine vardım. (Eğer böyle ise, yayınevini dağıtım sırasında bu karışıklığı belirten bir özür metnini kutunun içine koyması doğru olur.) Bu hoş bir şey değil, fakat yine de *Tanzimat'tan Günümüze Türk Düşünürleri* kitabı bugüne kadar başarılammış bir iş demek. Mutlaka kütüphanenizde bulunması gereken bir eser. Hele de bir cildinin Türk Dünyası Düşünür temsilcilerine ayrılması bir yenilik.

Peki Hilmi Ziya'nın boşluğu dolduruldu mu?

Epeyce doldurulmuş, fakat yeni boşluklar da açılmıştır diyebiliriz. Yine olması gereken bazı isimler (Sabri Ülgener, Ömer Lütfi Barkan gibi) ihmal edilmiş, çok da gerekli olmayan, aktüelle bağlantılı bazı isimler de yer bulmuş...

Tanzimattan Günümüze Türk Düşünürleri. Yazar ve Editör: Prof.Dr. Süleyman Hayri Bolay. 7 C. Nobel Yayınları, Ankara 2015

1980 Sonrası Türk Hikâyesinde Tasavvuf

Mustafa Dere

Arş. Gör., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Ertan Engin, 1980 Sonrası Türk Hikâyesinde Tasavvuf, Palet Yayınları, Konya 2015, (ISBN: 978-605-5262-94-5), 170 s.

Türk Edebiyatında özellikle 1980 sonrasında, diğer türlerde olduğu gibi hikâye türünde de sayı bakımından önemli ölçüde bir artış dikkati çeker. Bu hikâyeler, nitelikleri bakımından farklılıklar taşımasına karşın, bütün hâlinde göz önünde bulundurulduğunda konuları bakımından bir çeşitlilik arz etmektedir. Ferdin yalnızlığı, modern insanın tutumu, kent hayatının şahıslar ve toplum üzerindeki tesiri, arayış, bunalım/ karamsarlık, cinsellik, varlıkla ve onun amacıyla ilgili sorgulamalar, maziye duyulan özlem gibi pek çok başlık bu konular arasında zikredilebilir. Söz konusu başlıklara, toplumsal ve ferdi başkalaşımın akselerasyonu neticesinde, geniş anlamda bütün edebî türlerde dar anlamda ise hikâyelerde mühim bir yer edinen “tasavvuf”u da eklemek gerekir.

“Tasavvuf”un hikâyelerde hem bir tema hem de motif olarak sıkça kullanılması, onun incelenmesi gerekliliğini beraberinde getirir. Bu açıdan Ertan Engin’in büyük bir emek ve sabırla ortaya koyduğu belli olan *1980 Sonrası Türk Hikâyesinde Tasavvuf* adlı kitabı ciddi bir boşluğu doldurmaktadır. Eserde yirmi beş yazar ve onlara ait toplamda elli bir hikâye kitabı ele alınarak tematik başlıklar oluşturulmuş ve bu şekilde bir bölümlenme yapılmıştır. Kitap, “Giriş”, “Definelere Mâlik Virâne: Meczup”, “Hakikat Yolcusuna Hatırlatılan Kavramlar”, “Nâdimlik ve Tâliplik Durakları yahut Eşikteki”, “Arayışın Esrârı, Çileleri ve Bulanlar” olmak üzere beş bölümden meydana gelmektedir.

“Giriş” kısmı üç başlığa ayrılmış ve bu başlıkların ilki olan “Tasavvuf Terminolojisinde ve İncelenen Hikâyelerde Sıkça Geçen Bazı Kavramlar”da tasavvuf terminolojisindeki “melâmet”, “kerâmet”, “vahdet-i vücud/vahdet-i şühud” ve “makam, hâl” kavramları ana hatlarıyla açıklanmıştır.

Bu kavramlar üzerinde hususen durulmasının sebebi, söz konusu başlıklar altında sunulan açıklamaların incelemede ele alınan hikâyelerin muhtevalarını anlama yönünde işlevsel olması; bu yolla okuyucuya bir kolaylık sağlanmak istenmesidir. Nitekim konuya hâkim olmayan ve tasavvufi ıstılahı bilmeyen kişiler için bu kısım, girizgâh mahiyetinde küçük bir rehber niteliği taşımaktadır.

Bu bölümün ikinci başlığı “1923-1980 Arası Türk Hikâyesinde Tasavvuftan İzler”de, 1980 sonrası yazılmış hikâyelerdeki tasavvufi tema ve motif zenginliğine daha önce yazılmış eserlerde rastlamanın mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Ertan Engin buna sebep olarak -Mehmet Kaplan’ın Cumhuriyet neslinden bahsederken “Nesillerin Ruhı” başlıklı yazısında belirttiği- “ruhî muhtevadan boşalma”yı, “dinî duyguların zevali”ni ve “din duygusunun yerini, onun tam zıttı olan bir duygu, dünya duygusu”nun almasını gösterir. Fakat bu başlıkta değerlendirilen Necip Fazıl, Sâmiha Ayverdi, Nurettin Topçu, Bahaeddin Özkişi, Mustafa Kutlu, Afet İlğaz ve Sezai Karakoç gibi muhafazakâr yahut dinî duyarlılık/hassasiyet sahibi olarak bilinen yazarlar birer istisnayı teşkil etmektedir. Nitekim bu isimler, başta Necip Fazıl olmak üzere, sonraki yılların muhafazakâr ve dinî eksene alarak kalem oynatan yazarları ve şairleri için önemli bir damarı oluşturacaktır.

“Giriş” bölümünün son alt başlığı “‘80 Sonrası Hikâye ve Tasavvuf”ta ise 1980 sonrasında yazılan hikâyelerde tasavvufun dikkat çekici boyutta işlendiği ifade edilir. Yazar, buna ferdî ve psikolojik eğilimlerden başka sosyo-kültürel sebepler de gösterir. Turgut Özal döneminde; hemen her türden yayın serbestçe yapılabilmiş, yine bizzat Özal, Osmanlı medeniyetinin Türk toplumu açısından önemine sık sık vurguda bulunulunca bu medeniyetin temel esaslarından biri olan tasavvuf da rağbet görmüştür. Hayatla birebir münasebet içinde olan edebiyatta da bu eğilimin tezahürlerinin açık bir şekilde ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ayrıca şüphesiz ki dış faktörler de tasavvufun ve bu konudaki araştırmaların, yorumların ve uygulamaların tekrar gün yüzüne çıkmasında etkilidir. Soğuk Savaş sona erdikten sonra “tek hakikatli” pozitivist anlayış yıkılmış; yerine “çok hakikatli” bir bakış açısı hâkim olarak dinî değerler, ruh, mânâ ve metafizik revaç bulmuştur.

“Definelere Mâlik Virâne: Meczip” başlıklı bölümde, tasavvufta ve bu literatürde sıkça karşılaşılan “meczip” tipinden kısaca bahsedildikten sonra tasavvufi temalı hikâyelerde yer alan meczuplara değinilmiştir. Ertan Engin, bu bölümde yer verdiği hikâyelerde çizilen meczup yahut deli portrelerinin tasavvufi kaynaklardaki “ukalâ-yı mecânîn” ile bir paralellik oluşturduğunu belirtmektedir. Dışarıdan deli gibi görünen bu akıllı kimseler, anlaşılması güç şekilde çarpıcı hakikatleri dile getirip insanları şaşırtmakta ve gafletten uyandırmaktadırlar.

“Hakikat Yolcusuna Hatırlatılan Kavramlar” bölümünde ele alınan hikâyelerde, “manevî bir yolculuğa çıkmaya niyetlenen, bunu arzulayan kimselerin üzerinde durması gereken bazı hususlar” dikkatlere sunulmuştur. Yazarın belirttiği şekilde, bu hususların etrafında döndüğü mihver “ölüm”dür. Ayrıca burada söz konusu edilen hikâyelerde hikemî bir ton göze çarpar. Bunu ölümün masivadan uzaklaştıran bir terbiye unsuru olmasıyla alakalı olduğu düşünülebilir. Ölüm meselesinin ele alınması; beraberinde dünyanın geçiciliği ve bu hayata dalıp gitmemek/ kanmamak, ebedî hayatın güzellikleri, masivaya sırt çevirmek, dünyaya ait zevklerden uzaklaşmak gibi konuların işlenmesini beraberinde getirecektir.

“Nâdimlik ve Tâliplik Durakları yahut Eşikteki” başlıklı dördüncü bölümde, hikâyelerde sıkça konu edilen; işledikleri günahlardan pişman olan, dünyaya anlam veremeyip arayış içerisinde bulunan ve manevî hakikatlere yönelme eğiliminde olan kimselerin yer aldığı hikâyeler söz konusu edilir. Bu bölümde zikredilen hikâye kişileri çoğunlukla, davranışlarıyla olmasa da “düşünceleri ve duyarlılıklarıyla tasavvufî dünyaya yaklaşan” insanlardır. Bir çeşit arada kalmış olan bu kimseler, dünyadan kopamadıkları gibi bunun azabını duyarlar ve manevî olana yaklaşmaya çalışırlar. Ayrıca, kendilerini olgunlaştıracak ve ruhen huzura erdirecek bir vesileye yahut yola ihtiyaç duyarlar.

“Arayışın Esrârı, Çileleri ve Bulanlar” başlıklı son bölümde incelenen hikâyelerde ise hakikati bulanlar ele alınır. Yazarın incelemesi esas alındığında tasavvufun bir konu olarak işlendiği hikâyelerde bu kimselerin çoğunluğu oluşturduğu görülür. Nitekim bu bölüm, örneklerin çokluğu sebebiyle hacim bakımından diğerlerinden büyüktür. Bu durumu; anlatılan kimselerin kısmen tarihte yaşayan mutasavvıfların, dervişlerin, manevî büyüklerin tesirinde ve rol model olarak sunulan tipler ortaya koymak; okuyucuyu da bu ekseninde hakikate yönlendirmek arzusu ile açıklamak mümkündür. Burada değerlendirilen hikâyelerde dikkati çeken en önemli husus, manevî yolda sâlikin aşması gereken “tövbe”, “tevekkül”, “şükür”, “sabır” ve “rıza” gibi menzillerin de sıklıkla söz konusu edilmesidir. Yolun oldukça çileli oluşu ise bu bağlamda üzerinde durulan önemli bir meseledir. Okur, bu tiplerin yer aldığı hikâyelerde tasavvufî ıstılahla da daha yakından karşılaşma ve onu tanıma fırsatı bulur.

Ertan Engin, kitabın “Sonuç” bölümünde, incelemede ele alınan eserlerde tasavvufun özellikle üç mesele üzerinden işlendiğini ifade etmektedir. Bunlar; sırasıyla “gelenek, modernite(nin sancıları) ve İslâm”dır. Tasavvuf, geleneğin önemli bir unsurudur. Böyle hikâyelerde genellikle klâsik kültürün yaşatıldığı, devam ettiği bir mekân söz konusudur. Bu kültürü evlerinde yaşatanlar tasavvufun gereklerini hayatlarında “içselleştirmiş” kimselerdir. Buldukları mekân da bu nispette müspet bir nitelik arz eder. Masiva, burada yaşayan insanları meşgul edemez. Ayrıca onlar

dışarıdakiler için bir çekim kuvvetine de sahiptir. Modernite(nin sancıları) meselesinde ise tasavvuf, genellikle ferdin modern dünya karşısında karanlığa ve yalnızlığa itilmesi sonucunda bir sığınma ve “bir içsel denge unsuru” olarak belirir. Bu hikâyelerde fert, kendisini tanımak için uğraş verir ve hayatını tasavvuf merkezli olarak anlamlandırmaya çalışıp bu yolla bir çıkış noktası arar. Üçüncü ve son mesele olan “İslâm” başlığına dâhil edilebilecek hikâyeler, diğer hikâyelerden İslâm dini ve tasavvufa dair konularla doğrudan bir münasebet kurulması yönüyle ayrılır. Bu hikâyelerde esas konu, Allah’a lâıyk bir kul olmanın yollarını araştırmak, bu yollar ne kadar güç olursa olsun onları aşmaya çalışmak ve nefisle mücadelenin zorluğunu/ yollarını ortaya koymaktır.

Netice itibariyle Ertan Engin’in kitabının titiz bir okuma ve araştırma sürecinin ürünü olduğu açıkça anlaşılmaktadır. İncelemeyi ortaya koymadan önce, yazarın İslâm’ın iç nizamı olarak ifade edilebilecek ve belli bir sistematiğe sahip olan tasavvufla ilgili yoğun okumalar yaptığı âşikârdır. Çalışmada söz konusu edilen hikâyelerdeki tahliller ve değerlendirmeler; tasavvufun temel kaynakları da dâhil olmak üzere başka eserlerle kurulan bağıntılar ve yorumlamalar bunun en bâriz delilini oluşturmaktadır. Hem işlenen konu hem de meselelerin ele alınışı noktasında tematik çalışmalar arasında hususî ve önemli bir yer aldığını düşündüğümüz *1980 Sonrası Türk Hikâyesinde Tasavvuf* kitabıyla Ertan Engin’in teşekkürü ve övgüyü hak ettiğini söylemek gerekir.

Özgeçmişler

Durmuş Günay (Prof. Dr.)

Prof. Dr. Durmuş Günay 1953'te, Sütçüler, Isparta'da doğmuştur. İstanbul Teknik Üniversitesi'nden mezun olmuştur. 1976 yılında Makina Mühendisi oldu.

1987-2000 yıllarında, Sakarya'da, İTÜ Sakarya Mühendislik Fakültesi ve Sakarya Üniversitesi'nde çalıştı. 1999 yılında Zonguldak Karaelmas Üniversitesi'nde profesör oldu. Öğretim üyeliğinin yanı sıra, 2003-2006 yıllarında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda ve 2006-2008 yıllarında da Ulaştırma Bakanlığı'nda Bakan Danışmanı olarak çalışmıştır.

5 Şubat 2008 yılında Abdullah Gül tarafından YÖK üyeliğine atanmış ve 13 Mart 2008 tarihinde YÖK Yürütme Kurulu üyeliğine seçilmiş ve halen aynı görevleri sürdürmektedir. Ayrıca 6 Şubat 2012 tarihinde tekrar YÖK üyeliğine atanmıştır. Evli ve dört çocuk babasıdır. Ayrıca tekrar Yürütme Kurulu üyeliğine de seçilmiştir.

Ali Rıza Erdem (Prof. Dr.)

1964 yılında Acıpayam'da doğdu. 1990-1993 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü'nün Eğitim Yönetimi, Denetimi, Planlaması ve Ekonomisi anabilim dalında "lisans" eğitimini yaptı. 1993-1996 tarihleri arasında Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri, Eğitim Yönetimi, Denetimi, Planlaması ve Ekonomisi bilim dalında "yüksek lisans" eğitimini yaptı. 1995'te Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nde "araştırma görevlisi" olarak göreve başladı. 1996-2002 tarihleri arasında Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi, Denetimi, Planlaması ve Ekonomisi bilim dalında "doktora" eğitimini yaptı. 2002'de Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim dalında "yardımcı doçent" olarak göreve başladı. 03.04.2009 tarihinde YÖK Üniversitelerarası Kurul'dan "doçent" liğini aldı. 29.04.2014 tarihinde Pamukkale Üniversitesi'nde "profesör" lüğünü aldı. 1998 yılında Anı Yayıncılık tarafından basılan 21. yüzyıla girerken nasıl bir insan modeli yetiştirelim?. 2005 yılında Anı Yayıncılık tarafından basılan Etkili ve verimli (nitelikli) eğitim; 2013 yılında Anı Yayıncılık tarafından basılan Öğretmen yetiştirmenin bugünü ve geleceği: Sorunlar ve çözüm önerileri adlı kitapları ve çeşitli bilimsel, mesleki, kültürel dergilerde yayınlanmış makaleleri vardır. Yazar evlidir ve bir kız, bir erkek çocuğu vardır.

Mevlüt Uyanık (Prof. Dr.)

Çorum Sungurlu ilçesinde doğdu, Hürriyet İlkokulu (1974) ve Sungurlu Lisesi'ni bitirdi.(1980) Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesinden 1985 yılında mezun oldu.1986 yılında vakıflar genel Müdürlüğü'ne arşiv uzmanı olarak göreve başladı.1987 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kalam ve İslam Felsefesi Bölümüne araştırma görevlisi olarak geçti.1989 yılında yüksek lisansını İslam Akaidinde Karşıt Fikirler, doktorasını 1994 yılında Çağdaş İslam Düşüncesinde Bilginin İslamlaştırılması tezi ile verdi. 1995 yılında Gazi

Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesinde Yrd. Doç. Dr. olarak göreve başladı. 2000 yılında doçent, 2009 yılında profesör oldu. Amman Üniversitesinde bir yıl Arapça eğitimi aldı. 2005-2006 yılında Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesini İlahiyat fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yaptı. 2011-2012 yılında aynı fakültede dekan vekili olarak çalıştı.

Fazıl Gökçek (Prof. Dr.)

1966 yılında Kayseri’de doğdu. 1988 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirdi. Aynı bölümde yüksek lisans (1990) ve doktora (1996) yaptı. Halen aynı bölümde öğretim üyesi. Yayımlanmış kitapları: Kafkasya’dan İstanbul’a (Ömer Faik Numanzade’nin Hatıraları, İrfan Murat Yıldırım’la birlikte), Akademi Kitabevi, İzmir, 2000; Ahmet Mithat Efendi, Letaif-i Rivayat (Sabahattin Çağın’la birlikte), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001; Fatih Kerimi, İstanbul Mektupları, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001; Fatih Kerimi, Avrupa Seyahatnamesi, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001; Emin Nihat, Müsamere-name (Sabahattin Çağın’la birlikte), Özgür Yayınları, İstanbul, 2003; Mehmet Akif’in Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005. Modern Türk edebiyatının Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemi, özellikle de Ahmet Mithat Efendi üzerinde çalışmalarını sürdürüyor.

Necla Dağ (Ar. Gör.)

Necla Dağ, 1985 yılında Adıyaman’ın Kâhta ilçesinde doğdu. İlk ve Orta öğretimi Yahya Kemal İlköğretim okulunda tamamladı. Kâhta Anadolu Lisesi’ni bitirdikten sonra Kafkas Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandı. 2009’da bu bölümden mezun olduktan sonra 2010’da Adıyaman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, Yeni Türk Edebiyatı bilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2012’de yine Adıyaman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, Yeni Türk Edebiyatı bilim dalında doktora programına yerleşti. 2013’te Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne Araştırma Görevlisi olarak atandı. Aynı üniversitede görevine ve doktora eğitimine devam etmektedir.

Mustafa Dere (Ar. Gör.)

1988 yılında Antalya’nın Alanya ilçesinde doğan Mustafa Dere, ilk ve orta öğretimi burada tamamladı. 2006 yılında derece bursu ile girdiği Fatih Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 2010 yılında mezun oldu. 2014 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Programını Türk Romanında Konak ve Yalı başlıklı tezi ile tamamladı. Aynı yıl Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Programını Türk Hikâyesinde Konak ve Yalı 1870-2000 başlıklı tez ile bitirdi. Hâlen Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Doktora Programında eğitimini sürdürmekte ve aynı kurumda Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Mustafa Dere’nin İhtişamdan Sefaletle Yeni Türk Edebiyatı’nda Konak ve Yalı adlı bir kitabı ve çeşitli dergilerde makaleleri vardır.

Mehmet Güneş (Doç. Dr.)

1979'da Ünye'de doğdu, ortaöğrenimini Ünye İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. Lisans eğitimini 19 Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde (2000); Yüksek Lisans (2004) ve Doktora (2009) eğitimini Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde tamamladı. Haziran 2013'te doçent oldu. Bir süre Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen olarak da çalışan Mehmet Güneş, Haziran 2003'ten itibaren Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sosyal Meseleler Karşısında Aka Gündüz, Servet-i Fünun'dan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatında Manzum Hikâye, İsmail Safa -Mülâhazât-ı Edebiyye (hazırlayan) adlı kitapların yazarı olan Mehmet Güneş'in Türkiyat Araştırmaları, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Yeni Türk Edebiyatı, Erdem, Dergâh, Türk Edebiyatı, Granada vb. dergilerde akademik yayınları bulunmaktadır

Namık Açıkgöz (Prof. Dr.)

5.07.1956 tarihinde Manisa'da doğdu. İlk, Orta ve Lise tahsilini Turgutlu'da tamamladı. 1976 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Kürsüsü'nü kazandı ve buradan 1980 yılında mezun oldu. 1980 yılında aynı kürsüde, Prof. Dr. Hasibe Mazzoğlu'nun danışmanlığında başladığı Yüksek Lisans'ını 1982 yılında bitirdi.

1984 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Hüseyin Ayan'ın danışmanlığında başladığı Doktora öğrenimini 1986 yılında tamamladı. Memuriyet hayatına 1981 yılında Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivinde Tedkik Memuru kadrosunda çalışarak başladı. 1982 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Osmanlıca okutmanlığı'na atandı. 02.08.1987 tarihinde Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde yardımcı doçentlik kadrosunda akademik hayatına devam etti. 19.11.1992 tarihinde doçent unvanını aldı. 06.04.1994 Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne atandı. 04.03.1998 tarihinde Profesör unvanını aldı. Muğla Üniversitesinde, Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanlığı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü ve Rektör Yardımcılığı gibi görevler üstlendi. İngilizce, Arapça ve Farsça bilmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Sebahattin Bektaş (Prof. Dr.)

1962 yılında Trabzon da doğdu, ilk, orta ve yükseköğrenimini Trabzon da tamamladı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Harita Mühendisliği bölümünü 1984 yılında bitirdi, 1986 yılında Yüksek lisans ve 1991 yılında aynı Üniversitede Doktora öğrenimini tamamladı. 1992 yılında Akdeniz Üniversitesine Yardımcı doçent olarak atandı. 1993 yılında Doçent oldu 1995 Yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesine atandı ve Harita Mühendisliği bölümünü kurdu 1999 yılında Profesörlüğe atandı. Halen kurucusu olduğu bölümün Bölüm Başkanlık görevini sürdürmektedir. Yayımlanmış 8 kitabı çok sayıda ulusal ve uluslararası makalesi bulunmaktadır. İyi derece İngilizce, az Fransızca bilmektedir. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

Dursun Ali Tokel (Yrd. Doç. Dr.)

1962 Samsun doğumluyum. 1987 yılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra 5 yıl çeşitli ortaokul ve liselerde öğretmenlik yaptım. 1992'de Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladım. 1994'de yüksek lisansı,1998'de doktora'yı bitirdim. 27 yıl çalıştıktan sonra 2015'te emekli oldum. Aynı yıl Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi (Yrd. Doç.) olarak göreve başladım. Halen aynı üniversitede çalışmaya devam ediyorum.

